MIP - II

शौनककारिका

ŚAUNAKAKĀRIKĀ

(A MEDIEVAL TREATISE ON HINDU RITES)

CRITICALLY EDITED BY :
DR. SULOK SUNDAR MOHANTY
READER IN SANSKRIT
N. C. COLLEGE, JAJPUR
ORISSA,PIN : 755001

Published by :
Medha Indological Publication
Jagatsinghpur, Orissa (India)
1999

First Edition
1999

© All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any manner without permission of the publisher.

Price : Rs. 250/-

Published by :
Geeta Mohanty
on behalf of
Medha Indological Publication,
Deuligrameswar, Jagatsinghpur,
Orissa PIN : 754103 (India)
☎ 06724 - 20585

ACKNOWLEDGEMENT

I express my indebtedness to the authorities of Bharat Itihas Samshodhan Mandal and Bhandarkar Oriental Institute, Pune who have made available valuable Manuscripts of their Libraries without which this publication would not have been possible. I am also thankful to authorities of Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswati Mahal Library, Tanjore, Tamilnadu for providing their Manuscripts utilised here as reference.

The inspiration for this project comes from my reverend guide late Dr. V. V. Bhide whose meticulous approach and commitment to research had always inspired me the most. I am indeed indebted to him.

The attitude to continue efforts of this kind in fact comes from my parents for whom no word of gratitude would suffice. I am thankful to my wife Dr. (Mrs.) Puspamitra Mohanty for her constant cooperation and help. I expresses my regards for my elder brother Er. A. S. Mohanty who has always inspired me by his constructive suggestions.

Lastly, I am thankful to Mr. D. K. Maskara of S. Computer Corner, Kidwaipuri, Patna and also to Mr. Naveen Kumar Dutta for taking care in the typesetting of this publication.

Editor

Contents

Contents	Page
Abbreviation	i-iii
Introduction	iv-xxii
परिभाषा	1
अग्निमुखम्	6
आह्निकम्	23
सन्ध्यादिविधिः	28
सावित्र्याः कल्पः	34
दुर्गाकल्पः	35
त्रैयम्बककल्पः	37
धनार्जनविधिः	38
नष्टद्रव्यपुनर्प्राप्तिविधिः	38
रथारोहणविधिः	39
व्यवहाराय सभागमनविधिः	41
गृहप्रत्यागमनविधिः	42
क्षेत्रकर्षणविधिः	43
ऋणमोचनविधिः	44
स्नानविधिः	45
पञ्चमहायज्ञे ब्रह्मयज्ञविधिः	52
देवपूजाविधिः	55
वैश्वदेवविधिः	59
भोजनविधिः	64
कौतुकबन्धविधिः	64
पुण्याहवाचनम्	67
अङ्कुरार्पणविधिः	72
ऋतुशान्तिविधिः	76
गर्भाधानविधिः	82
पुंसवनम्	83

सीमन्तोन्नयनम्	87
जातकर्मविधिः	91
नामकरणविधिः	92
निष्क्रमणविधिः	94
अन्नप्राशनम्	97
चौलम्	98
उपनयनम्	103
भिक्षाचरणविधिः	110
अनुप्रवचनीयविधिः	111
मेधाजननम्	113
उपाकर्मविधिः	115
उत्सर्जनम्	118
महानाम्नीव्रतविधिः	119
महाव्रतम्	126
उपनिषद्व्रतविधिः	127
गोदानम्	128
समावर्त्तनम्	129
कन्याभ्यन्तरलक्षणविधिः	135
अष्टौ विवाहाः	137
मधुपर्कविधिः	141
कन्यादानविधिः	145
विवाहहोमः	147
गृहप्रवेशविधिः	152
स्तम्बबलिः	157
अपां प्रतिष्ठाविधिः	158
उद्यानप्रतिष्ठाविधिः	162
अश्वत्थोपनयनम्	166
प्रतिष्ठाविधिः	171
उपासनम्	179
अतिपन्नहोमविधिः	184
पुनः सन्धानविधिः	185
नास्तिक्यादिविसृष्टाग्नेः पुनराधानविधिः	187
अग्निद्वयसंसर्गविधिः	190
अर्कविवाहः	192
पुत्रकामेष्टिः	194
दत्तपुत्रविधिः	195
अग्निसमारोपविधिः	197
पार्वणस्थालीपाकः	199
अतिपन्नस्थालीपाकः	201
शताभिषेकविधिः	202
सङ्क्रान्तावभिषेचनविधिः	209
राज्याभिषेकविधिः	212
नृपपट्टाभिषेकविधिः	216
अपमृत्युहोमविधिः	222
आयुष्यहोमविधिः	224
गुरुपूजाविधिः	225
आदित्यपूजाविधिः	227
अद्भुतशान्तिः	228
दुःस्वप्नदर्शनशान्तिविधिः	239
विद्युदग्निना दग्धगृहशान्तिः	243

वल्मीकशान्तिः	....	244
गजशान्तिः	....	246
गजरोगशान्तिः	....	249
अश्वशान्तिविधिः	....	251
यक्ष्मशान्तिः	....	259
रोगशान्तिः	....	260
कृत्याशान्तिः	....	261
शत्रुशान्तिः	....	263
अभिचारशन्तिः	....	264
जीवच्छ्राद्धविधिः	....	265
गर्भिण्युदक्या संस्कारविधिः	....	269
मूलशान्तिः	....	272
आश्लेषाशान्तिः	....	282
व्यतीपातशान्तिः	....	286
ग्रहणजननशान्तिः	....	291
अब्दापूर्त्तिविधिः	....	294
यतिसंस्कारः	....	295
आहिताग्नेर्देशान्तरमरणविधिः	....	298
ब्रह्मचारिमरणविधिः	....	299
सर्पसंस्कारविधिः	....	300
अभ्युदयश्राद्धविधिः	....	304
काम्यादिश्राद्धविधिः	....	312
पिण्डपितृयज्ञविधिः	....	314
पार्वणश्राद्धम्	....	320
आहिताग्नेः पार्वणश्राद्धम्	....	328
नक्षत्रहोमविधिः	....	330
नारायणबलिः	....	333
Index of Mantras and Verses	....	337

ABBREVIATIONS

A Ā	*Aitareya - Āraṇyaka.*
AB	*Aitareya - Brāhmaṇa.*
ĀCĀ	*Ānandarāyamakhin's Commentary on the Āśvalāyana-Gṛhya-Sūtra.*
ĀGK	*Āśvalāyana - Gṛhya - Kārikā.*
ĀGP (or, GP)	*Āśvalāyana - Gṛhya - Pariśiṣṭa.*
ĀGS	*Āśvalāyana - Gṛhya - Sūtra.*
ALB	*Adyar Library Bulletin*
ĀP	*Āśvalāyana - Pariśiṣṭa.*
ĀPGS	*Āpastamba - Gṛhya - Sūtra.*
ĀPŚS	*Āpastamba - Śrauta - Sūtra.*
ĀŚS	*Āśvalāyana - Śrauta - Sūtra.*
AV	*Atharva - Veda - Saṁhitā.*
BGS	*Bodhāyanīya - Gṛhya - Sūtra.*
BGŚS	*Bodhāyanīya - Gṛhya - Śeṣa - Sūtra.*
BhGS	*Bhāradvāja - Gṛhya - Sūtra.*
CNM	The entire chapter is not mentioned.
DCĀ	*Devasvāmin's Commentary on the Āśvalāyana- Gṛhya - Sūtra.*
fo.	folio.

GS	*Gṛhya - Sūtra (s).*
HCĀ	*Haradatta's Commentary on the Āśvalāyana - Gṛhya - Sūtra.*
HGS	*Hiraṇyakeśī - Gṛhya - Sūtra.*
Int.	Introduction.
JUPHS	*Journal of the University of Poona,* .
L.	line (or lines).
LĀS	*Laghvāśvalāyana - Smṛti.*
Mai Sam	*Maitrāyaṇī Saṁhitā.*
MGS	*Maitrāyaṇīya - Mānava- Gṛhya - Sūtra.*
MSm	*Manu - Smṛti.*
MS	*Manuscript*
n.	note (or notes).
NCĀ	*Nārāyaṇa's Commentary on the Āśvalāyana - Gṛhya - Sūtra.*
NM	Not mentioned.
NS	*Nirṇaya - Sindhu.*
p.(or pp.)	page (or pages).
PGS	*Pāraskara - Gṛhya - Sūtra.*
PPJ	*Prayoga - Pārijāta* (of Nṛsiṁha).
PRt	*Prayoga - Ratna* (of Nārāyaṇabhaṭṭa)
RV	*Ṛgveda - Saṁhitā.*
RVKh	*Ṛgveda - Khila - Sūkta.*

ŚGS	*Śāṁkhāyana - Gṛhya - Sūtra.*
ŚK	*Śaunaka - Kārikā.*
sl	śloka (or ślokas).
SV	*Sāma - Veda - Saṁhitā.*
ŚY	*Śaunakīyam.*
TĀ	*Taittirīya - Āraṇyaka.*
TB	*Taittirīya - Brāhmaṇa.*
TS	*Taittirīya - Saṁhitā.*
TSS	*Trivandrum Sanskrit Series.*
VM	*Vimalodayamālā* (of Jayantasvāmin).
VS	*Vājasaneyī - Saṁhitā.*
YSm	*Yājñavalkya- Smṛti.*

INTRODUCTION

This edition of the *Śaunaka Kārikā* (ŚK) is prepared in consultation with three *Manuscripts* (MSs) which are designated here as A, B and C. The printed text of the *Śaunakīyam* (ŚY) is also consulted for this purpose.

A. Accession No. 57/228 in the Bharat Itihasa Samshodhan Mandal, Pune. Paper. Size: 10" x 3.5". Script : Devanāgarī. Total folios (fo.s): 71. It begins mentioning *paribhāṣā* (fo. 1 a) and ends mentioning *nārāyaṇabali* (fo. 71 b). It describes *grahaṇābhiṣeka* (fo.44 a), *adhomukhajananaśānti* (fo.63 a), *gobhāryāvadabāmahiṣiśānti* (fo.63a) and *asthiśuddhi* (fo. 65a) which are neither mentioned in B and C nor in ŚY. It is complete and has 11 to 12 lines on a page and about 70 letters in a line. The text is bound on both sides by triple lines. The scribe furnishes the following information:

> "शके १७४८ व्ययनामसंवत्सरे नर्मदोत्तरे संवत् १८८३ हेमलम्बनामसंवत्सरे भाद्रपद व १३ दश्यां भृगुवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं समाप्तम्। जरे इत्युपनामकदादभटस्य लिखितं नागळेकर इत्युपनामकयज्ञेश्वरात्मजमहादेवस्य इदं पुस्तकम्।".

Hence, this MS was copied by Dāda Bhaṭa Jare on the thirteenth

day of Bhādrapada which was a Friday on the Śaka year of 1748 (1826 A.D.). This book belongs to Mahādeva Nāgalekara, son of Yajñeśvara Nāgalekara. At the end of each *vidhi*, the title of this text is mentioned in this MS as the *"Śaunaka Kārikā"* .

B. Accession no. 313 of the Year 1887-91, New No. 30 in the Bhandarkar Oriental Institute,Pune. Paper.Size: 9" x 3.8".Script: Devanāgarī, The text has 69 fo.s, begins with *puṇyāhavācana* (fo. 1a) and ends with *sarpasaṁskāra* (fo. 69 a). The designation of *agnimukha*[1] is mentioned here as *sthālīpāka*[2]. Number of rites, viz; *apāṁ pratiṣṭhā*[3], *udyānapratiṣṭhā*[4], *pratiṣṭhā*[5], *śatābhiṣeka*[6], *saṁkrāntāvabhiṣecanam*[7], *rājyābhiṣeka*[8], *nṛpapaṭṭābhiṣeka*[9] *apamṛtyuhoma*[10], *āyuṣyahoma*[11], *adbhutaśānti*[12], *vidyudagninā*

---

1. p.6; A, fo. 2 a; C, fo. 2 b.
2. B, fo. 4 a.
3. p. 158; A, fo. 33a; C, fo. 49a.
4. p.162; A, fo.34 a; C, fo.50 a.
5. p. 171; A, fo. 36 a; C, fo. 53 a.
6. p.202; A, fo. 42 b; C, fo. 63 b.
7. p. 209; A, fo. 45 b ;C, fo . 74 a.
8. p.212; A, fo. 46 a; C, fo. 74 a.
9. p.216 ; A, fo. 47 a; C, fo. 76 b.
10. p .222 ; A, fo. 48 a; C, fo. 80 a.
11. p.224;A, fo. 48 b, C, fo. 81 b.
12. p.228; A, fo. 49 b ; C, fo. 83 b.

dagdhagṛhaśānti[13], *valmīkaśānti*[14], *gajaśānti*[15], *gajarogaśānti*[16], *aśvaśānti*[17], *yakṣmaśānti*[18], *rogaśānti*[19], *kṛtyāśānti*[20], *abhicāraśānti*[21], *jīvacchrāddha*[22], *mūlaśānti*[23], *āśleṣāśānti*[24], *yatisaṁskāra*[25], *āhitāgneḥ deśāntaramaraṇa*[26], *nakṣatrahoma*[27] *and nārāyaṇabali*[28] are not mentioned in this MS. It mentions *śravaṇā* (fo. 38 a), *sarpabali* (fo. 38 b), *āśvajujī* (fo. 39 a), *āgrayaṇa* (fo. 39 b) *pratyavarohaṇa* (fo. 40 a), *aṣṭakāśrāddha* (fo. 44 a), *durbhojanaprāyaścitta* (fo. 49 a) and *gavānumantraṇa* (fo. 50 a), not mentioned in A, C and ŚY. The MS is incomplete having no colophon. There are 10 to 13 lines on a page. The text is bound on both sides by double lines.

---

13. p. 243; A, fo. 52 b; C, fo. 94 a.
14. p. 244; A, fo. 53 a; C, fo. 94 b.
15. p. 246; A, fo. 53 b; C, fo. 96 a.
16. p. 249 ; A, fo. 54 a, C, fo. 98 b.
17. p. 251; A, fo. 54 b; C, fo. 100 a.
18. p. 259; A, fo. 56 a; C, fo. 104 b.
19. p. 260 ; A, fo. 56 a ; C, fo. 104 b.
20. p. 261 ; A, fo. 56 b; C, fo. 105 b.
21. p.264 ; A, fo. 57 a; C. fo. 107a.
22. p. 265; A, fo. 57a; C, fo. 107 b.
23. p. 272; A, fo. 58 a; C, fo. 111b.
24. p.282; A, fo. 60a, C, fo.118b.
25. p. 295; A, fo. 64a ; C. fo. 126b.
26. p.298; A, fo. 64 b; C, fo. 128 b.
27. p.330; A, fo. 70 b; C, fo. 146 b.
28. p.333; A, fo. 71 a; C; fo. 147 b.

At the end, the MS mentions: **शौनककारिका (सर्पसंस्कारपर्यन्तम्).** The title of this text at the end of each *vidhi*, however, mentions it as the *Śaunakīyam.* In details this MS differs substantially from the other two MSs. The order of rites mentioned in this MS is also different from the other two. Another interesting aspect of this MS is that it agrees with ŚY in many portions where it differs with A and C MSs. In some portions where it appears corrupt, the B MS cites prose passages[29]. Citations from Granthāntara (eg, p. 90 n.1), *Ācārya Smṛti*[30], Bṛhaspati (p.95 n.8) *Viṣṇudharmottara* (p. 95-96, n.8), Devala (p.134 n.15), *Smṛticandrikā* (p.184 n.9), *Smṛtidīpikā* (p.16 n.3), MSm (p.98 n.3), Yama (p. 98 n.3) and *Prayoga Pārijāta* (p. 95-96 n.8) and *saṁkalpa* enjoined in *sarpasaṁskāra* (p.303 n.12), noticed in this MS, appear spurious. This MS is not dated.

C.. Accession No. 164 of Visrama (1). New No. 26 in the Bhandarkar Oriental Institute, Pune. Paper. Size : 8.5" x 4". Script : Devanāgarī. Total fo.s: 150, begins with *paribhāṣā* (1a) and ends with

---

29. eg. p. 52 n. 2, n.7, p. 70 n. 18, p. 90 n. 5, p. 96 n. 1.
30. eg. p.96 n.1, p. 184 n.9.

nārāyaṇabali (150 a). It is complete and has no colophon. It has 8 to 10 lines on a page and 24 to 30 letters in a line. At the end of each *vidhi*, the title of this text is mentioned as the *Śaunaka Kārikā*. Some differences with A notwithstanding, it agrees in many portions with the same giving impression that they were copied from a common source. At the end, this MS mentions :

"इति शौनककारिकायां नारायणबलिः समाप्तः।।
शौनककारिका।। अन्यान्यपि प्रकाराणि भविष्यन्तीति लक्ष्यते।।"

The MS is not dated. In some portions where it appears corrupt, this MS cites from Granthāntara (p. 272 n.7) and mentions the *saṁkalpa* in *sarpasaṁskāra* (see p. 303 n. 11) .

ŚY : *Śaunakīyam*, ed. K. SAMBASIVA SASTRI, TSS No. CXX, Trivandrum 1935, shows close agreements with ŚK in some portions (see section 2.2). Relevant portions of this text are noted in the preparation of this edition.

1: ŚAUNKA IN THE DOMESTIC TRADITION

1.0: From ancient times, Śaunaka's name has been associated with different practices followed in the domestic tradition. Mentioned generally

as a patronymic, Śaunaka is considered as the teacher of Āśvalāyana. The Āśvalāyana school, as expected, maintains its distinction from the Śāṁkhāyana and Kauṣītakī schools which also belong to RV. Ṣaḍguruśiṣya (1200 A. D.) provides the information that Śaunaka had written a GS for his school. His pupil was Āśvalāyana who knew everything from Śaunaka. Āśvalāyana also wrote a GS (i.e, ĀGS) which he placed before his teacher. Delighted with the quality of this work, Śaunaka destroyed his own and recommended that of his pupil for his school. In course of time this school became famous as the school of Āśvalāyana. Ṣaḍguruśiṣya mentions that Śaunaka is credited with the authorship of *daśagranthas* 'ten works' which include the five *Anukramaṇis*, the two *Vidhānas*, the *Bṛhaddevatā*, the *Prātiśākhya*, and a *Smārta* work[31]. Reverence shown to Śaunaka in ĀŚS[32] and ĀGS[33]

---

31. cp. ŚK (p.1): तत्सूत्रं शौनको दृष्ट्वा स्वयं हर्षसमन्वितः
व्यपाठयत्स्वकं शिष्यं तं नमाम्याश्वलायनम्।।.
See also H. OLDENBERG, *The Sacred Books of the East : The Gṛhya Sūtras*, XXIX (i), rpt., Delhi 1989, p.153-155; SASTRĪ, ed. ŚY, Int, p.1-3; RAM GOPAL, *India of Vedic Kalpa Sūtras*, 2nd edn., Delhi 1983, p.21-22; J GONDA, *A History of Indian Literature : Ritual Sūtras*, 1(2) Wiesbaden 1977, p. 475, 484 n. 97, 605; S.S. MOHANTY, *Aspects of Domestic Ceremonies in Āśvalāyana School, Jagatsinghpur* 1998, p. 2,9,26,28,31 *passim*
32. see P.D. NAVATHE, "Ritual Teachers Cited in the *Āśvalāyana Śrauta Sūtra*," JUPHS, 27, Pune 1968, p. 134-144.
33. ĀGS 4.9.45 : "नमः शौनकाय नमः शौनकाय", see also n. 41, 42.

in the study of the *Veda* (1.p.61) and how offerings to the five life breaths are to be made when one begins to take his food (1, p. 223).

1.4: Details assume relevance in the domestic tradition and are incorporated in the manuals of the Āśvalāyana school for the reason that they have the authority of Śaunaka. His view is cited in ĀGS (4.7.14)[41] in connection with *pārvaṇaśrāddha*. Here, his belief is stated that in the *arghya* (water) which is collected in a pot having fallen from the hands of the Brāhmaṇas who get invitation and attend the ceremony as the representatives of the deceased father, grandfather and great-grandfather, these fathers hide themselves with a view to attend the ceremony. Therefore, the pot containing this water should not be displaced till the conclusion (of the *śrāddha*). In the printed text of ĀGS[42]

41. 'नोद्धरेत्प्रथमं पात्रं पितृणामर्घ्यपातितम्।
आवृतास्तत्र तिष्ठन्ति पितरः शौनकोऽब्रवीत्।।'.
42. *Āśvalāyana Gṛhya Sūtra*, ed. G.S. GOKHALE, ASS 105, Pune 1978 (NCĀ, p.135 on ĀGS *loc, cit*):
(उद्धरेद्यदि चेत्पात्रं विवृतं वा यदा भवेत्।
तदाऽऽसुरं भवेच्छ्राद्धं क्रुद्धैः पितृगणैर्गतैः।। इति)
and the note mentions here : "कंसरिथतकारिकां केचित्पठन्ति।।"; *Āśvalāyana Gṛhya Sūtra*, ed. T. GANAPATI SASTRI, TSS 137, Trivandrum 1923, (HCĀ), p.203 mentions :
"यदा वा तूद्धृतं पात्रं विवृतं वा यदा भवेत्।
अभोज्यं तद् भवेच्छ्राद्धं क्रुद्धैः पितृगणैर्गतैः।।",
cp. ŚK, p. 309, 325.

with commentary of Haradatta and in some MSs of this text with Nārāyaṇa's commentary, this view is further elaborated that in case the pot is kept open or displaced, the fathers get angry and leave the ceremony before it's finish. Consequently, the text with NCĀ states that the *śrāddha* becomes Āsura (the text with HCĀ and ĀCĀ : the food served in the *śrāddha* becomes unfit to be taken, see n.44). Devasvāmin (950-1000 A.D.) and Nārāyaṇa (1050-1100 A.D.)[43] who were earlier than Haradatta (1150-1300 A.D.), do not comment on this portion perhaps for the reason that the *Sūtra*-text they had, did not contain this statement. On the other hand subsequent authors, eg. Haradatta and Ānandarāyamakhin (1684-1728 A.D.) offer their comments[44]. All these indicate that the said portion, obviously an interpolation in the *Sūtra*-text going in the name of Śaunaka, was accepted as genuine at least by the time of these two commentators.

43. *Āśvalāyana Gṛhya Sūtra Bhāṣyam* of *Devasvāmin* (DCĀ) and *Āśvalāyana Pariśiṣṭa* (ĀP), ed. K. P. AITHAL, ALB 111, Madras 1980, p.253; NCĀ, *loc. cit.*
44. HCĀ, *loc. cit.* "उद्धरणे विवरणे च पितृगणाः क्रुद्धा गच्छेयुः। ततश्च तैर्गतैस्तच्छ्राद्धमभोज्यं भवेत् ते तत्र न भुञ्जीरन् ।।". See also the *Āśvalāyana Gṛhya Sūtra Vṛttiḥ*, (Accession No D. 11763/ 8649 in TMSSM Library, Tanjore, fo. No. 299 b) "यदा तु तत्पात्रमुद्धृतं विवृतं वा भवेत् तच्छ्राद्धं क्रुद्धैर्गतैः पितृगणैरभोज्यं भोजनायोग्यं भवेदित्यर्थः।।".

ĀP asserts the merit of performing *vṛṣotsarga* citing the authority of Śaunaka.[45] It may be noted that this rite is not mentioned in ĀGS.

1.5: While mentioning the time for *nāmakaraṇa*, Jayanta refers to two types of the *Smṛti*-texts, viz, *sāmānya*, *viśeṣa*[46]. Perhaps the former refers to the texts like MSm and YSm whose provisions had general acceptance among different domestic schools and the latter refers to those like LĀS and some *Smṛti*-text of Śaunaka whose provisions were intended specially for the members of the Āśvalāyana school. Again, in *niṣkramaṇa*, he refers to the *Smṛti*-texts of *sāmānya* type. He also knew Śaunaka as an authority on the *Smṛti* materials[47]. In a clear departure from the prose style adopted generally for VM, he describes the details on *svastivācana*[48] and *ābhyudayikaśrāddha*[49] in verse. Some of these verses of VM show close resemblance with ŚK. Some similar

45. ĀP (26): "अथ लाङ्गूलं चोद्धरेत् उदपूर्णं यप्तिबति खादति तेन देवान् ऋषीन् पितृंश्च प्रीणाति यश्चोत्सृजत इत्याह•शौनकः।" See also ĀP (29) : "यश्चोत्सृजत इत्याह शौनकः।".
46. *Vimalodayamālā*, (VM) ed. K.P. JOG. CASS, Pune 1974, p. 62: "सामान्यस्मृत्या विशेषस्मृत्या चानयाभिहितत्वात्।".
47. *ibid*, p. 64: "अथ निष्क्रमणं नाम। अत्रानूक्तमपि सामान्यस्मृतिप्रोक्ते च काले कुर्यात्।". See also n. 51.
48. *ibid*, p. 1-3; cp. ŚK, p. 67-71.
49. VM, p. 29-34; cp. ŚK, p. 304-311.

agreements are also observed in *vaiśvadeva* rite.[50] ŚY however, does not mention this rite. While offering his customary obeisance to all those teachers who had mastered the details on the *Smṛti*-texts, Jayanta includes the name of Śaunaka in the opening verse of VM.[51]

ĀGS (3.6.4-5) prescribes that a person who is sick or suffering or affected with consumption should offer six oblations of cooked food in the sacrificial fire reciting (the hymn) "I loosen you by sacrificial food so that you may live" etc.[52] Since this hymn (RV 10.161) has only five mantras and the number of oblations is specified here as six, Nārāyaṇa maintains that the sixth oblation should be *sviṣṭakṛt*. In support of this practice he cites the view of Śaunaka that six oblations are offered with the *Rakṣoghna* mantras (RV10.161.1-5)[53]. Further, metrical citations[54]

50. VM, p.50-51; ŚK, p. 59-60.
51. VM, p. 1: "प्राणिपत्य जगन्नाथं शङ्करं त्रिपुरद्विषम्।
शौनकादींस्तथाचार्यान् सर्वान् स्मृत्यर्थवेदिनः ॥२॥".
52. "अथ व्याधितस्याऽऽतुरस्य यक्ष्मगृहीतस्य वा षडाहुतिश्चरुः। मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनायकमित्येतेन।".
53. NCĀ, p. 98-99 :"शौनकेनोक्तं 'रक्षोघ्नः षडाहुतिश्चरुः' इति तत्राप्यनेनैव सूक्तेन होतव्यमित्येवमर्थम्। ऐतरेयिभिस्तु 'ब्रह्मणाऽग्निः' इत्यनेन षडाहुतिराम्नातः। तच्च सूक्तं रक्षोहलिङ्गम्। तस्मात् तत् प्राप्नुयात् तन्निवृत्त्यर्थमेतेनेति वचनम्। प्रत्यृचमेव पञ्च हुत्वा स्विष्टकृतं षष्ठं कुर्यात्।".
54. cf.NCĀ,p.88 on ĀGS 2.10.8; ŚK,p. 5; ŚY, p. 3 : "उपस्थानं तदेव स्यात्प्रणतिस्थानसंयुतम्". cf. NCĀ, p.65 on ĀGS 2.1.10; ŚK, *loc.cit.* "इदं कार्यमनेनेति न क्वचिद् दृश्यते विधिः। लिङ्गादेवेदमर्थत्वं येषां ते मन्त्रसंज्ञकाः॥." ŚY, *loc. cit* mentions 'मन्त्रत्वं' and 'मन्त्रसंज्ञिताः' for 'अर्थत्वं' and 'मन्त्रसंज्ञकाः', see also n. 93.

in NCĀ agree in their text partly or fully with ŚK and ŚY. It appears that Nārāyaṇa and Jayanta (900-950 A.D.) knew ŚK or some eariler version of it.

2: THE *ŚAUNAKA KĀRIKĀ* (ŚK)

2.0: The Title

In some MSs, this text is mentioned as the '*Śaunaka Smṛti*'(see BUHLER, *op. cit.*). Out of the three MSs consulted for this edition, only one (i.e.,B) mentions it as the '*Śaunakīyam*' and the other two (i.e.,A,C) mention it as the '*Śaunaka Kārikā*'[55]. The topic of *vyavahāra* so prominently discussed in the earlier *Smṛtis* like MSm and YSm is totally ignored in ŚK. On the other hand, it mentions the detailed procedure of the domestic rites mostly in verse. In this respect, it resembles ĀGK which deals with the same subject in verse. Hence, it s title as the '*Śaunaka Kārikā*' (ŚK) appears appropriate.

21:. The Source

Various materials eg; a GS.[56] a *Smṛti* text, [57] texts dealing with

55. see the section on material.
56. see n. 31, 35.
57. see n. 35,51.

domestic ceremonies [58] and sporadic views on this subject belonging to Śaunaka were known to the ancient authors [59] . BUHLER (*op. cit*, p. 155-157) believes in the existence of a *Śaunakīya Pariśiṣṭa*. Perhaps the two prose passages in ŚK (p. 244- 245) dealing with *valmīkaśānti* are portions of that *Pariśiṣṭa*. Materials from these sources were selected, versified and arranged in all probability for the composition of ŚK to serve the purpose of a manual for domestic rites prescribed in the school Āśvalāyana. Being ascribed to Śaunaka whom tradition considers as the teacher of Āśvalāyana, this text enjoys a privilege to establish it s influence on the members of this school.

2.2: The *Śaunakīyam* (ŚY) and the *Śaunaka Kārikā* (ŚK)

ŚY and ŚK reveal their attributes of belonging to the Āśvalāyana school. In the funeral rite prescribed for an Āhitāgni who dies on a foreign land[60], it is prescribed in these texts that rites beginning from *puṁsavana* to *vivāha* should be performed for him as per the injunctions in ĀGS before the performance of the funeral rites recommended in a

58. see n. 34
59. see n.38-42,45,53.
60. ŚY, p. 58; ŚK, p. 289.

natural death . They mention that in *nārāyaṇabali*, *piṇḍas* are offered as per the injunctions in ĀGS[61].

These two texts reveal their Vaiṣṇavite trait. The performer is asked here to meditate and worship Viṣṇu or Hari[62], Keśava[63] and Vāsudeva[64] . Muttering different names of Viṣṇu has also been prescribed in ŚK (p. 48, *snānavidhi*). Before beginning the rites and after their performance it is enjoined to meditate Hari[65] . In a new settlement, the temple of Viṣṇu should be constructed at a central place[66]. Due to their association with Viṣṇu, the Tulasī plant, Padmākṣa and Cakra (wheel) assume their importance in the Puranic religion. At the time of *japa* and *pūjā*, one should carry Tulasīmaṇi and Padmākṣa[67]. Merits have been mentioned for taking out the *bali*[68] offerings in shape

61. ŚY, p. 62; ŚK, p. 335.
62. eg., *śatābhiṣeka* (ŚY, p. 33; ŚK. p. 207); *apamṛtyu* (ŚY, p. 35; ŚK, p. 223); *devapūjā* (ŚK, p.54, 56, 57); *nityaviṣṇvarcana* (ŚY, p. 99); *āhitāgneḥ deśāntaramaraṇa* (ŚY, p.62; ŚK, p. 335); *nārāyaṇabali* (ŚY, p.62;ŚK.p.335).
63. eg., *devapūjā* (ŚK, p.65), *nārāyaṇabali* (ŚK, p. 334).
64. eg., *apamṛtyuhoma* (ŚY, p.36; ŚK, p. 223).
65. "हरिमेव स्मरेन्नित्यं कर्मपूर्वापरेषु च।" (*kautukabandhana*, ŚK, p.66: *pratisarabandha*. ŚY, p.16).
66. *grāmakheṭādipratiṣṭhā* (ŚY, p.24); *pratiṣṭhā* (ŚK, p.173)
67. *devapūjā* (ŚK, p. 56). See also BUHLER, *op. cit*, p. 155.
68. ŚK, p. 61 : "कामश्रीधर्ममोक्षार्थी चक्राकारं बलिं हरेत् ।".
ŚK, p. 63 : "चक्राकारेण यो विप्रः सदा भूतबलिं हरेत् ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुसायुज्जमान्प्रयात् ।।".

of a wheel in *bhūtayajña*. Desire is expressed to reach the Viṣṇuloka which remains beyond heaven.[69] ŚK furnishes more details on this account. It recommends the worship of the idol of Lakṣmīnārāyaṇa in *udyānapratiṣṭhā*.[70] Devotion to Viṣṇu and final union with him are stated here as the cherished desires.[71] All the blemishes vanish[72] and all the desires are attained when the final union with Viṣṇu is effected.[73] It is also stated that Viṣṇu pervades in all other deities.[74]

In respect of other details, some more agreements are also noticed. Both refer to the practice of the Aitareyas.[75] Portions of ŚK agree *ad verbatim* with ŚY.[76]

69. cf. ŚY (p. 34); ŚK (p. 209) in *śatābhiṣeka* : "स्वर्गलोकमतिक्रम्य विष्णुलोके महीयते".
70. p. 166.
71. cf. n. 68, 73. See also in *aṅkurārpaṇa* (p. 75) :
"पञ्चम्यां भक्तिमान्विष्णौ सर्वकामफलप्रदे ".
72. see n. 68.
73. in *adbhutaśānti* (p. 238):
"सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ".
See also n. 41.
74. see in *mūlaśānti* (p. 274) : "सर्वदेवमयो हरिः ".
75. *cf. nṛpapaṭṭābhiṣeka* (ŚK, p. 216) *mahābhiṣeka* (ŚY, p.71):
"ऐतरेयविधानोक्तं ज्ञात्वा सर्वं यथाक्रमम् ।".
76. eg., *āyuṣyahoma* (ŚK, p. 224; ŚY, p. 35); *adbhutaśānti* (ŚK, p. 228; ŚY, p. 43) *gajanīrājana* (ŚK, p. 249; ŚY, p. 77); *gajarogaśānti* (ŚK p. 246; ŚY, p. 84); *aśvaśānti* (ŚK, p. 251; ŚY, p. 84); *yakṣmaśānti* (ŚK, p. 220; ŚY, p. 46); *kṛtyāśānti* (ŚK, p. 262; ŚY, p. 47); *abhicāraśānti* (ŚK, p. 264; ŚY, p. 49); *śatruśānti* (ŚK, p. 263; ŚY, p. 48); *jīvacchrāddha* (ŚK, p. 265; ŚY, p. 49); *garbhiṇyudakyāśānti* (ŚK, p. 269; ŚY p. 51); *nakṣatrahoma* (ŚK, p. 330; ŚY, p. 59).

These agreements notwithstanding, some inescapable differences are noticed in the contents of these two texts. Some rites especially those relating the kings are mentioned in ŚY and these rites are not mentioned in ŚK.[77] Several rites including those relating *pañcamahāyajña* (p. 12), *ṛtuśānti* (p.76) and *saṃskāras* (p.82 ff.) are discussed in details in ŚK which are conspicuous by their absence in ŚY. These two texts show their difference in mentioning the designation of the ceremonies.[78] Difference is also noticed in the prescription of different procedures for performing the same ceremonies.[79]

All these indicate that these two texts draw their contents perhaps from some common source. ŚY reveals its purpose to record more details on the rites performed for the kings whereas ŚK presents a

77. eg; *grahaśānti* (p. 37), *mahāśānti* (p. 63), *vāhanābhiṣeka* (p. 70), *prayāṇe āyurādhāna* (p. 75), *varṣotthāpana* (p. 76), *nityābhiṣeka* (p. 82), *kautukabandhana* (for kings, p. 83), *tithipūjā* (p. 87), *rātrisūkta* (p. 92), *puṇyāhābhiṣekā* (p. 93), *vāyasabali* (p.96), *nityābhiṣeka* (p.99).
78. eg; *grāmakheṭapratiṣṭhā* (ŚY, p. 23) : *pratiṣṭhā* (ŚK, p. 171), *jātavedasakalpa* (ŚY, p.86) : *durgākalpa* (ŚK, p. 35); *agniparicaraṇa* (ŚY, p. 27): *aupāsanahoma* (ŚK, p. 179); *pratisarabandha* (ŚY, p. 15) : *kautukabandhana* (ŚK, p. 179); *pratisarabandha* (ŚY, p. 15) : *kautukabandhana* (ŚK, p. 64) The chapter on *yajñatantrādi* in ŚY (p.1-15) includes the details mentioned in *paribhāṣā* (p.1), *agnimukha* (p. 6) , *āhnika* (p.23) and *sandhyādividhi* (p.28) of ŚK .
79. eg. *aṅkurārpaṇa* (ŚK, p. 72, ŚY, p. 92), *yatisaṃskāra* (ŚK, p. 295; ŚY, p. 52) .

detailed description of the domestic ceremonies enjoined especially for the Brāhmaṇas belonging to the school of Āśvalāyana. In a comparison of the contents of these texts, an impression emerges that ŚK is more elaborate and in all probability is of later origin than ŚY.

2.3: The Date

ŚK mentions the procedure of *kautukabandhana*[80] and enjoins that this rite should be performed prior to some important ceremonies.[81] Although ĀGS and some earlier texts of the Āśvalāyana school viz; ĀP, DCĀ, NCĀ, HCĀ, VM, LĀS and GP are silent in this connection, Nṛsiṃha (1360-1445 A.D.) in the *Prayoga Pārijāta* (PPJ, p. 117, 112, 233) and Nārāyaṇabhaṭṭa (1530 A.D.) in the *Prayoga Ratna* (PRt, p. 67, 68, 81) want this rite to be performed prior to *puṃsavana*, *sīmantonnayana* and *upanayana*. According to PPJ (p. 188, 208), this rite is also performed prior to *annaprāśana* and *caula*. It appears that the authority of ŚK was already established by the time PPJ and PRt were written. Hence, provisions of ŚK find mention in these texts although they were

80. p. 64-66.
81. eg; *puṃsavana* (p. 84), *sīmantonnayana* (p. 87), *caula* (p. 98), *upanayana* (p. 103).

not prescribed in ĀGS.

In addition to the texts belonging to the domestic school of Āśvalāyana, manuals of other domestic schools also cite portions from ŚK. In this connection mention may be made of Harṣanātha (1845 A.D.) in the *Saṁskāra Dīpaka*,[82] Rāmabhaṭṭa (1650 A.D.) in the *Kārikā-Vyākhā*, a commentary on ĀGK[83], Mitra Miśra in the *Vīramitrodaya* and KamalāKarabhaṭṭa[84] in the *Nirṇaya Sindhu* (NS)[85] both belonging to the period between 1610-1640 A.D. Further, Gadādhara (1550-1600 A.D.) a commentator on PGS[86], Nārāyaṇa bhaṭṭa in PRt[87], Dalapatimahārāja (1490-1512) in the *Saṁskāra-Sāra*

82. ed. K. CHATTOPADHYAYA, *Gopinatha Kaviraja Granthamala*, 1, Varanasi 1963, p. 34, 36, 41, 53, 170 *passim*.
83. Ms No. 396 in the Centre of Advanced Study in Sanskrit, University of Pune, fo. 2 a L.9; fo. 26 L.11-3a, L.1; fo. 7a L.5-6; fo 9a L.6-7; fo. 21a L.9-21b L.2. See also G.V. DEVASTHALI, ed. *A Descriptive Catalogue of Sanskrit and Prakrta MSS in the Library of the University of Bombay*, 2, Bombay 1944, p. 327; MOHANTY, *op. cit*, p. 5, 25.
84. see in R.B. PANDEY, *Hindu Saṁskāra*, 2nd edn, Delhi 1969, p. 61; KANE, *op. cit*, 1(2), p. 860 f., 925 f., 941 f.; 2(1), p. 199 n. 466; 4, p. 304.
85. ed. M.C. SHARMA, Varanasi 1990, p. 347, 368-369, 400-401, 469 *passim*, see also KANE, *loc. cit.*
86. ed. S.MALAVIA, Varanasi 1995, 1. p. 29, 110, 114, 153; 2, p.88.
87. eg., see in p. 79:
'तदाह भगवान् –
आरभ्याधानमाचौलात्कालातीते तु कर्मणाम् ।
व्याहृत्याज्यं सुसंस्कृत्य हुत्वा कर्म यथाक्रमम् ॥,'
cf. ŚK (p. 103) in *upanayana*.

of the *Nṛsiṁha Prasāda*[88] cite different portions from ŚK. Viśvanātha (1700-1750 A.D.) also mentions in the *Pragoya Sāra*(PS) various details on domestic ceremonies and ascribes them to Śaunaka which are noticed in ŚK.[89] Nṛsiṁha in PPJ cites profusely from ŚK addressing Śaunaka as 'Bhagavān' (see also n. 87)[90].

As regards *garbhalaṁbhanam* a rite performed to secure conception of the wife, only the injunction and no procedure has been mentioned in ĀGS (1.13.1-2).[91] During the later period, several texts of the Āśvalāyana school mention the practice of sprinkling the juice of Aśvagandhā in the right nostril of the wife. While doing so, the husband recites the mantra *'udīrṣvātaḥ pativatī'* etc. (RV 10.85.21)[92]. Commenting on ĀGS (*loc. cit*), Nārāyaṇa mentions that some do not

88. ed. R.G. SUKLA, Varanasi 1985, p.110, 121, 213, 214, 215, 216.
89. cf. fo. 7 b L.3(cp. ŚK p.76 *ṛtuśānti*), fo. 19 a L.9-fo.19 b L.1-2 (cp. ŚK, p. 67 *puṇyāhavācana* sl. 1-2), fo. 48a, L.13-14 (cp. ŚK p.196 *dattaputra* sl.10), fo. 50b L.14-51aL. 3(cp. ŚK, p. 195-196 *dattaputra* sl. 2-4), fo. 70L.8 (cp. ŚK, p. 94 *niṣkramaṇa* sl.1), *passim*, vide MS NO 2470 E, Deccan College Post-Graduate and Research Institute, Pune.
90. p. 21, 30, 32, 33, 38 *passim*.
91. 'उपनिषदि गर्भलम्भनं पुंसवनमनवलोभनं च । यदि नाधीयात् ......'.
92. VM, p. 54; GP 1.25; ĀGK 1.4; PPJ, p.111-112; PRt, p.66, *Saṁskāra Kaustubha*, ed. V.N. UPADHYAYA, Baroda 1914, p. 115; PS fo. 28L. 32-fo. 29 L.2.).

perform any rite as nothing has been mentioned by the Sūtrakāra in this context. Others however, perform this rite as mentioned by Śaunaka.[93] ŚY does not mention this rite and the procedure stated above is prescribed in ŚK (p.82-83). ĀGK (*loc. cit*) refers here this practice to Jayanta but NCĀ is earlier than ĀGK[94]. Perhaps Nārāyaṇa knew that this practice was earlier recommended by Śaunaka which was followed by Jayanta and others.

Information in NCĀ and VM[95] indicate that probably endeavour for the compilation of ŚK had commenced before 1000 AD. In any case, by the end of thirteenth century A.D. , as noticed in the citations of PPJ, ŚK had assumed it s present shape to be considered as an authentic text on the domestic rites in the school of Āśvalāyana.

2.4 : Place

BUHLER observes a resemblance between ŚK and the manuals of the Baudhāyana school that both possess two separate recensions, viz., Maharastrian, South Indian[96]. Some rites not mentioned in ĀGS

93. "गर्भाधानमाचार्येणानुक्तमिति कृत्वा न कार्यमित्येके । अन्ये पुनः शौनकाद्युक्तमार्गेण कार्यमित्याहुः ।," NCĀ p. 35.
94. "जयन्तोक्तेन मार्गेण गर्भाधानमिहोच्यते ।"., see also JOG, VM, Int.
95. see n. 48,49,50,54.
96. *op. cit*, p. 157.

but in the manuals of the Baudhāyanīyas find mention in ŚK[97]. In *punarādhāna*, ŚK mentions that if it is not possible for the wife of the performer to undergo fasting, the practice mentioned by the Taittirīyas may be resorted to [98], Study on location of different vedic schools reveals that in the south, the two schools of Āśvalāyana and Baudhāyana lived in close proximity during the middle age[99]. Perhaps this explains the influence of the Taittirīya school on ŚK.

Early authors from the south including Nṛsiṁha and Dalapati-mahārāja refer to ŚK which was subsequently maintained by other authors[100].

In *sīmantonnayana*, ĀGS (1.14.6-7) prescribes a mantra which

97. see for eg., *kautukabandhana* (p.66n.26), *puṇyāhavācana* (p.71n.2), *aśvaśānti* *ṛtuśānti* (p.77n.22), *aśvatthopanayana* (p.169n.15,170 n. 10), (p. 256 n. 4), *jīvacchrāddha* (p.268 n. 7, 11), *garbhiṇyudakyāśānti* (p.269 n.11), *mūlaśānti* (p.274 n.2).
98. ŚK (p.185): "गृहिणी यदि रोगाद्यैरुपवस्तुं न शक्नुयात् ।
तदा प्रयोगमाश्रित्य तैत्तिरीयककल्पिते ।।".
cp. ĀGS (1.9.3):"यदि तूपशाम्येत् पत्न्युपवसेदित्येके ।".
99. see GONDA, *op. cit*, :
" the Āśvalāyanas may have had their home in Āryāvarta .....(they) came to inhabit the region bounded by the rivers Tuṅgā, Kṛṣṇā, and Godāvarī extending to the Andhra country .....The Taittirīyas must have been widespread in the south where the followers of their main schools lived for a fairly long time." (p.487-488).
100. see n. 87, 88, 89, 90.

should be concluded by mentioning the name of the river by whose side the couple live.[101] In order to illustrate this provision, ŚK mentions the river Kāverī as the example.[102] In *pārvaṇaśrāddha*, ĀGS (4.7.5) allows the option that in stead of offering the cooked food as oblation in the sacrificial fire, the performer can offer it on the hands of the Brāhmaṇas who are invited to represent the fathers in this ceremony and the Brāhmaṇas take this food.[103] This practice is known as *pāṇihoma*. According to Nārāyaṇa, a practice prevails in the north that after receiving the food of *pāṇihoma*, the Brāhmaṇas keep it in a separate vessel and sip water. When the other food prepared specially for them is served they mix them together and partake. He, however, observes that the Bhāṣyakāra (Devasvāmin) does not want these two types of food to be mixed together[104]. According to Devasvāmin, the Brāhmaṇas partake the food offered in *pāṇihoma* first and then sip water. Thereafter,

101. "वीणागाथिनौ संशास्ति सोमं राजानं संगायेतामिति। सोमो नो राजाऽवतु मानुषीः प्रजा निविष्टचक्राऽसाविति यां नदीमुपवसिता भवन्ति।".
102. ŚK, p. 90 :"निविष्टचक्रा कावेरीत्येवमादीनि दर्शनम्।.
103. "अभ्यनुज्ञायां पाणिष्वेव वा।"
104. see NCĀ (p. 137 on ĀGS 4.8.7):" ....केचिदाहुः यदा पाणिषु होमस्तदा हुतमन्नं भाजनेषु निधायाभक्षयित्वैव निष्क्रम्या ऽऽ चामेयुः। आचान्तेष्वन्यदन्नं ददाति .... एवमुदीच्या आहुः। भाष्यकारस्त्वेतन्नेच्छति। चमु भक्षणे ..... पाणिषु हुतं चेत् तेषु अन्नेषु प्राशितेषु अन्यदन्नं ददाति न तयोर्मिश्रीभावः कार्यः।".
cp. DCĀ (p. 254 on ĀGS 4.7.22) :"यत् पाणौ हुतं तद् भुक्तवत्सु अन्यदन्नमनुदिशति ददाति।".

take the food prepared specially to feed them in *pārvaṇaśrāddha*. AITHAL has observed, that Devasvāmin must have belonged to the south.[105] While laying down this procedure, ŚK also agrees with the practice mentioned by Devasvāmin (see p. 329)[106]. Therefore, it appears that this text also had its origin in the south.

2.5: The Text

ŚK enjoins the procedure of different domestic rites for a house-holder of *dvija* class belonging to the school of Āśvalāyana[107]. It mentions the procedure of performing some rites viz; *kautukabandhana* (p. 64f.) *puṇyāha (or svasti) vācana* (p.67f.) and *ābhyudayika (or vṛddhi) śrāddha* (p.304f) and enjoins these to be performed as preliminary rites in a number of ceremonies.[108] ŚK recommends the performance of *aṅkurārpaṇa* also as a preliminary rite in some ceremonies excluding a few (see p. 72 f.).[109]

105. in DCĀ, Int, p.xxxv. See also n. 121, 122 on *nāmakaraṇa*.
106. in *pārvaṇaśrāddha* for an Āhitāgni, "तेषु भुक्तवत्स्वन्यदन्नं च भोजयेत्।". See also MOHANTY, *op. cit*, p. 29.
107. see section 2.2, esp. n. 60,61 .
108. eg; in *puṁsavana* (p.84), *sīmantonnayana* (p.87-88) *caula* (p.98), *upanayana* (p. 103-104), *samāvartana* (p.129-130), *vivāha* (p.141).
109. ŚK, p. 75 : आधानं गर्भसंस्कारं जातकर्म च नाम च
हित्वाङ्कुरार्पणं विद्यादन्यत्र शुभकर्मसु।।.

Daily rites viz; getting up from the bed, cleansing the mouth, sipping water, attending the call of nature,[110] taking bath,[111] performing the five sacrifices,[112] attending the sacred domestic fire (p.179f.) and taking food (p.64) have also been mentioned in ŚK. As expected, ŚK mentions the procedure of performing different *saṁskāras* which closely agree with ĀGS [113] Nevertheless, few differences are significant. ŚK prescribes the performance of *niṣkramaṇa* the ceremony of taking a child of three or four months out of his house for the first time to some temple . Although ĀGS does not prescribe this ceremony, few GSs menion it. Many texts of the Āśvalāyana school belonging to the later period prescribe this ceremony [114]. It appears that this ceremony was newly introduced in this school during the later period. The general procedures of the funeral rites are mentioned in ĀGS but they are

110. cf. *āhnika*, p. 23 f; *sandhyādi*, p.28 f.
111. cf. *snāna*, p. 45 f.
112. cf. *pañcamahāyajñe brahmayajña*, p. 52 f; *devapūjā*, p. 55 f.; *vaiśvadeva*, p. 59 f.
113. ŚK p. 82-158, cp. ĀGS 1.4 -8, 13-22; 3.8 - 11.
114. eg ; BGS 2.2.1-13, PGS 1.17.5-6, *Kauṣītaki* GS i. 18. 1-6. See also ŚK (p.94 f.), VM (p.64 f.), ĀGK (1.10), LĀS (7), GP (1.26) PPJ (p.184), PRt (p.75), the *Saṁskāra Kaustubha* of Ananta Deva, ed. V.N. UPADHYAYA, Baroda 1914, p. 373 and PS (fo. 71 L.1 - fo. 72 L.6),all belonging to the school of Āśvalāyana,which prescribe *niṣkramaṇa* ceremony.

conspicuous by their absence in ŚK [115]. It seems that ŚK omits these details as it has nothing to differ from ĀGS on this account. ŚK, however, lays down the details on the death of some specific personalities and under some specific circumstances [116]. It also mentions the expiatory rite and disposal of the body of a snake if it is killed by a *dvija* [117]. While mentioning various rites which are also prescribed in ĀGS [118] , it does not mention anything on *paśukalpa* 'animal sacrifice'. and *śūlagava* 'spit ox' where the animal is immolated. Perhaps, the growing disapproval of the immolation of animals in the vedic rites during mediaeval age explains this omission.[119]

During this age to which ŚK belongs, *saṁskāras* upto *upanayana* were often neglected in their performance in the specified time enjoined by the Sūtrakāra. In this connection ŚK mentions the expiatory rite

115. ct. ĀGS 4.1.6-6.18.
116. *yatisaṁskāra* (p.295), *garbhiṇyudakyāśānti* (p.269), *āhitāgneḥ deśāntaramaraṇa* (p.298), *brahmacārimaraṇa* (p.299).
117. p. 300 f.
118. eg ; *pārvanaśrāddha* (ĀGS 4.7.1.f; ŚK, p. 320 f), *kāmyaśrāddha* (ĀGS *loc. cit*, ŚK, p. 312), *rathārohaṇa* (ĀGS 2.6.1.f, ŚK, p. 39), expiatory rite for one sleeping at the time of sunrise and sunset (ĀGS 3.7.1.f, ŚK, p. 23).
119. cf. ĀGS 1.11.1f, 4.9. 1f, for similar attitude of Jayantasvāmin in connection with slaughter of cow see JOG in VM, Int, p. xxii.

which should be performed prior to *upanayana*[120]. In name-giving, it recommends the practice that one can give a name to his child as per the name of his father etc [121]. This provision is significant as Jayanta also recommends a similar practice and this practice is prevalent in the south [122]. In marriage, writing on the surface of a palm leaf is prescribed in ŚK in order to identify the clot of clay used in the selection of a prospective bride [123]. It furnishes information on making of images in metal of Sūrya [124], Candra (p. 287, 291), Rāhu (p. 291), Agni (p.233), different Nakṣatras (p.274,283), Vāyu (p. 233), Bṛhaspati (p.225), Rudra (p.287), Lakṣmīnārāyaṇa (p.162-163) and different aquatic creatures like fish, frogs, tortoises etc. (p. 158-159).

Not distanced from the attitude of the mediaeval age, ŚK wants

120. "एतष्वेकैकलोपे तु पादकृच्छ्रं समाचरेत्।
चूडायामर्द्धकृच्छ्रं स्यादापदि त्वेवमीरिरतम्॥
अनापदि तु सर्वत्र द्विगुणं द्विगुणं चरेत्॥"; ŚK, p. 103 in *upanayana*, see also n.87 for the beginning of this statement.

121. p. 94 :"यत्किञ्चिद्वाथ पित्रादेर्नाम दद्याद्यथेष्टत."

122. cf. VM, p. 63 : ......"देशकुललक्षणमपि वा पूर्वपुरुषादीनां युग्माक्षरमप्यस्मै कुमाराय नाम ददाति।"

123. p. 135 in *kanyābhyantaralakṣaṇa* :
"तालपत्रैकदेशेषु मृदां संज्ञाः पृथक्पृथक्
लिखित्वा तांश्च पिण्डानामन्तर्न्यस्य यथाक्रम्॥"

124. p. 210, 227, 233, 235, 287, 291.

some ceremonies to be performed with grandeur. Hence, on the occasion of such ceremonies lamps are lighted, full-pitchers are placed, musical instruments are played and decorations are made with tender leaves and garlands [125]. In *medhājanana* after *upanayana*, an uninterrupted stream of water is caused to flow from a pitcher in front of the student when he returns after sprinkling on the Palāśa tree (p. 114). ŚK recommends the views of Śālihotra, an authority in veterinary science to secure protection for the horses against attack of diseases in *aśvaśānti* (p. 253). It mentions that the Jāmadagnyas, Vātśavidas, Vārṣṭiṣeṇas, Bhārgavas, Cyavanas and Aurvas are known as the Pañcāvattins (who offer five cut off portions in a sacrifice, see p. 19). It lays down the merit of performing *prāṇāyāma* (p.23) and meditation (p.31). According to it, the significance of the Prājāpatya form of marriage is that a person married in this form commits that he will neither marry again nor switch over to another Āśrama as long as his wife is alive[126]. In *adbhutaśānti* (p.228-238) ŚK interprets the

125. eg ; in *vadhugṛhāgamana*, p. 141; *aśvatthopanayana*, p.167-168; *pratiṣṭhā*, p.174; *śatābhiṣeka*, p. 208; *rājyābhiṣeka*, p.212;

126. "आश्रमान्तरसम्प्राप्तिनिषेधार्थेन गम्यताम्
न चात्र तस्यां जीवन्त्यां विवाहस्य परिग्रहः॥" ŚK p. 138.

implications of different unusual happenings. According to ŚK (p.49-50) when a Brāhmaṇa goes to take bath, gods and manes being thirsty follow him. If he presses his wet garment before offering them libation, they return frustrated . Therefore, he should not press his wet grament before offering libations[127]. It recommends the tying of the Mangala Sūtra around the neck of the bride during *kanyādāna* in her marriage (p.146) [128]. According to it, the newly married couple while restraining from intercourse should worship Dākṣāyaṇī on the first two days, Kālikā on the third day and on the fourth day they should worship Śaṁkarī. On the first day, they are Rohiṇī and Soma, on the second day, Apsaras and Gandharva, on the third, Svāhā and Agni. Only on the fourth day they become ordinary human beings (p. 155-156)[129]. It recommends the performance of *stambabali* on the fifth day after marriage. In this

127. स्नानार्थं प्रस्थितं विप्रं देवाः पितृगणैः सह
वायुभूता नु गच्छन्ति तृषितास्ते जलार्थिनः।।
निराशास्ते निवर्त्तन्ते वस्त्रनिष्पीडने कृते
तस्मान्न पीडयेद्वस्त्रं अकृते तर्पणे द्विजः।।

128. ततो मङ्गलसूत्रं च ध्यायन्निष्टां च देवताम्
वध्वाः कण्ठप्रदेशे स्याद् भूषणानि च शक्तितः।।

129. दम्पती रोहिणीसोमौ भूत्वा प्राथमिके दिने।।
दाक्षायणीं यजेयातां द्वितीयदिवसेऽपि ताम्
पूजयेतां महादेवीं गन्धर्वाप्सरसौ च तौ।।
अग्निस्वाहे तृतीयेऽह्नि पूजयेतां च कालिकाम्
चतुर्थ्यां तौ यजेयातां शङ्करीं मानवस्त्रियौ।।

ceremony Vasanta (ie, the spring season) which is believed to be a friend of Kāmadeva is worshipped in the prescribed verse [130]

On the merit of planting specific types of trees, ŚK mentions a verse a very similar to one noticed in the *Utsargamayūkha* (p.16) where it occurs as a citation from the *Bhaviṣyapurāṇa*. According to it, if a person plants in his life time one each of the Aśvasttha, Picumarda and Nyagrodha trees, ten of the tamarind trees, three of the Kapittha, Bilva and Āmalaka trees and five of the mango trees do not suffer from the misfortune of visiting hell after death[131].

In the first three verses of ŚK, the text is introduced by a pupil of Puruṣottama. This Puruṣottama was a follower of Rāmānuja and was a Vaisnavite. After customary obeisance to Śaunaka and Āśvalāyana, he describes the text as it was told by Śaunaka. As at some places

130. ŚK (p.157) :
"कनकारुणभासुरं प्रसन्नं हयवक्त्रं मदनस्य सहचरम्
द्विभुजधृतपल्लवप्रसूनं भजतोऽभीष्टदमर्चयेद्वसन्तम्।।"

131. ŚK (p. 166) :
"अश्वत्थमेकं पिचुमर्दमेकं न्यग्रोधमेकं दश चिंचिणीकम्
कपित्थबिल्वामलकत्रयं च पञ्चाम्रवापी नरकं न याति।।".
The citation in the *Utsargamayūkha* mentions: 'नरकं न पश्येत्' here; see also KANE, *op. cit.* 2 (2) p. 895 n.

the views of Śaunaka are cited in the same manner as of other teachers, it is clear that this text was written by someone in the name of Śaunaka to facilitate the performance of domestic ceremonies in the school of Āśvalāyana[132]. No commentary of this text has been noticed yet.

---

132. see sections 2.1, 2.2;
SK (p.1) :
"जयन्ति जगदज्ञान तमःसंक्षयभास्कराः
रामानुजपदावाप्तभूषणाः पुरुषोत्तमाः ।।
श्रुतिस्मृतिजलापूर्ण शास्त्रकल्लोलसङ्कुलम्
विष्णुभक्तिसहोपेतं वन्देऽहं शौनकार्णवम् ।।";
see also in *ṛturśānti* (p.80) :
"अथाभिषेकमन्त्राश्च प्रोच्यन्ते शौनकादिभिः";
samāvartana (p.134) :
"स्नायादित्याह शौनकः ।।"

शौनककारिका

श्रीगणेशाय नमः[1]

।। परिभाषा ।।

जयन्ति जगदज्ञानतमःसंक्षय[2]भास्कराः
रामानुजपदावाप्तभूषणाः[3] पुरुषोत्तमाः ।।१।।

श्रुतिस्मृतिजलापूर्णशास्त्रकल्लोलसङ्कुलम्[4]
विष्णुभक्तिसहोपेतं वन्देऽहं शौनकार्णवम् ।।२।।

तत्सूत्रं शौनको दृष्ट्वा स्वयं हर्षसमन्वितः[5]
व्यपाठयत्[6] स्वकं शिष्यं तं नमाम्याश्वलायनम् ।।३।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि शौनकानां विधिं[7] क्रमात्[8]
स्नानं कौतुकबन्धं च पुण्याहाधानमेव[9] च ।।४।।

अपां[10] ग्रामप्रतिष्ठां चाग्निपरिचरणं तथा
पुत्रप्रतिग्रहं[11] चाग्निसमारोपणमेव[12] च ।।५।।

शताभिषेकसंस्कारम् अपमृत्युजयं तथा
आयुष्यं ग्रहशान्तिं[13] च अद्भुतं दाहशान्तिकम्[14] ।।६।।

यक्ष्मशान्तिं रोगशान्तिं कृत्याशान्तिं तथैव च
शत्रुशान्तिं चाभिचारं[15] जीवच्छ्राद्धं तथैव च ।।७।।

1. NM: B, ŚY, श्रीगुरुभ्यो नमः ।। श्रीशौनकाय नमः–C;2. नमः सम्वायं–C; 3.पदवाप्तभूषणां–C; 4. सङ्कुला– C; 5. हर्षसन्वितः– A;6. व्यपाठय– A; 7. विधि– C; 8. जयन्ति (sl. 1).... क्रमात् (sl. 4) - NM;ŚY; 9. स्नानं प्रतिसरं चैव पुण्याहोत्थानमेव– ŚY; 10. अथाब्– ŚY; 11. प्रतिग्रहणं–C; सङ्ग्रहणं– ŚY; 12. समारोपण एव– C; 13. ग्रहशान्तिश्च– A, गृशान्ति– C; 14. शान्ति चाप्यद्भुतादिषु– ŚY; 15. चाभिवारं–C.

गर्भिण्युदक्या संस्कारं यतिसंस्कारमेव च
प्रवास[1]मृतसंस्कारं श्राद्धमभ्युदयं तथा ।।८।।

वक्ष्ये नक्षत्रहोमं च नारायणबलिं[2] क्रमात्[3]
अनाद्यन्तमजं[4] ब्राह्मं[5] प्रणम्य शिरसाव्ययम्[6] ।।९।।

यासां कासामपि[7] ऋचां कल्पान्वक्ष्ये यथातथम्
भूपतीनां च कृत्यानां[8] संक्षेपेण ततस्ततः[9] ।।१०।।

द्विजातयोऽग्निमन्तो ये त एष्वधिकारिणः
एतेषां ब्राह्मणो होता वेदवेदाङ्गपारगः ।।११।।

श्रौतःस्मार्त्त इति ज्ञेयो द्विविधोऽग्निर्द्विजन्मनाम्[10]
गार्हपत्याहवनीयौ दक्षिणाग्निरिति त्रयः ।।१२।।

इष्टिभिस्तिसृभिः सिद्धाः श्रौता एते त्रयो[11] मताः[12]
स्मार्त्ताग्निर्द्विविधो ज्ञेयो गृह्यः पौरुष इत्यपि ।।१३।।

यस्मिन्विवाहं कुरुते सोऽग्निर्गृह्य इति स्मृतः
जातकर्मादिसिद्ध्यर्थं यो व्याहृतिभिराहितः ।।१४।।

1. प्रवासं– A; 2. नारायणबलि– C; 3. ŚY mentions स्नान (sl.4)..... क्रमात् (sl. 9) after यथाक्रमम् (sl.123) of अग्निमुखप्रकरणम् ;4. अनाद्यन्तवरं– A,C; ŚY begins the text with अनाद्यन्त..... शिरसाव्ययम् (sl.9), 5. ब्रह्म– A,C; 6. शिरसाव्ययम्–C, शिरसा महः–ŚY; 7. कासां चन–ŚY; 8. कृत्यानि–ŚY; 9. ततः स्ततः– C;10. अग्नि द्विजन्मनाम्– C; 11. सिद्धा एतेभ्योऽग्नयो मताः– ŚY; 12. प्रताः– A, मृताः– C.

सोऽग्निः पोरुष इत्युक्तः शालाग्निर्लौकिकः स्मृतः[1]
कुर्याच्छ्रौताग्निकर्माणि श्रौतेष्वेवाग्निषु त्रिषु ।।१५।।

गृह्ये गार्ह्यादि[2]कर्माणि त्वितराणि तु[3] पौरुषे[4]
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं कर्माहुस्त्रिविधं बुधाः[5] ।।१६।।

एतेषां कर्मणां[6] होमतन्त्रं कल्पश्च वक्ष्यते[7]
पितृभ्योऽभ्युदयश्राद्धं कृत्वा पूर्वदिने द्विजः[8] ।।१७।।

हविष्यान्नं[9] सकृद् भुक्त्वा ब्रह्मचारी स्वलङ्कृतः
प्रकोष्ठं[10] तन्तुभिर्मन्त्रैः संनह्येद् गुप्तये द्विजः ।।१८।।

पुण्याहं वाचयेद्विप्रैरर्चितै[11]र्वेदपारगैः[12]
मनः[13] प्रसादात् सत्योक्त्या[14] तपसा स्नानकर्मणा ।।१९।।

आचम्य[15] चात्मनः[16] शुद्धिं[17] कृत्वा कर्म समाचरेत्[18]
अनादेशे स्वयं कर्त्ता[19] सभ्य ऋत्विक्पुरोहितः[20] ।।२०।।

प्राक्कूलता साधनानां[21] प्राक्संस्थत्वं[22] च कर्माणि[23]
कर्तुः[24] प्राङ्मुखता कार्या क्रियायाः[25] प्राक्समीहितम्[26] ।।२१।।

1. सोऽग्निः .... स्मृतः– NM:C; 2. गार्हादि– C, गार्ह्याणि– ŚY; 3. इतराण्येव– ŚY; 4. जयन्ति (sl. 1)..... पौरुषे– (sl. 16) - NM:B; 5. पुरा– ŚY; 6. कर्मणो– A,C; 7. होमतन्त्रकल्पश्च लक्षति– A, होतृतन्त्रकल्पेश्च वक्ष्यत– B, होमतन्त्रकल्पं च वक्ष्यति– C; 8. श्राद्धमथ कृत्वा पुराहनि– ŚY; 9. हविष्यानं– C; 10. प्रकोष्टैः– C; 11. इतरैः– B; 12. वेदपारगैः– B,C; 13. मम– B; 14. सयान्त्क– B; 15. आचान्त्या– ŚY; 16. आत्मनः– A; 17. शौचं– ŚY; 18. समारभेत्– B,ŚY; 19. कृत्वा– A; 20. सभ्या ऋत्विक्पुरोहितः– A,C; स्याद्वा वाचनिकः परः– ŚY; 21. स्वासनानां– ŚY; 22. पृथक्संस्था– ŚY; 23. कर्मणाम्– ŚY; 24. कर्त्तु– C; 25. क्रियायां– ŚY; 26. प्राक् समीहनम्– B,ŚY.

अङ्गद्वये च सत्येकेनाङ्गेन वचनोदिते[1]
दक्षिणेनैव कर्त्तव्यं तथानुक्ताङ्गकर्मणि ।।२२।।

आसीनेनैव कर्त्तव्यं यत्र स्थानमचोदितम्
हविष्यचोदिते तद्वत् आज्यं तत्र हविर्भवेत् ।।२३।।

कर्मोपवीतिना कार्यं निवीतेनापि चोदिते[2]
अविज्ञातस्वरा मन्त्राः प्रयोक्तव्याः प्रयोक्तृभिः[3] ।।२४।।

एकश्रुत्यैव[4] होमेषु विज्ञाताश्चैव[5] कल्पतः
यस्मिन्मन्त्रे न[6] पठितः स्वाहाकारो भवेद्यदि ।।२५।।

स्वाहान्तश्च[7] प्रयोक्तव्यो होमेषु प्रणवादिना[8]
जानीयात्प्रत्यृचं[9] मन्त्रं तदन्यानुपदेशतः[10] ।।२६।।

भूर्भुवस्स्वेति[11] तिस्रो व्याहृतयो यजेत्
आभिश्य होमस्तिसृभिः चतुर्थे स्यात्समाहितः ।।२७।।

अथ प्रयोगमन्त्राणां षड्विधं लक्षणं[12] स्मृतम्
जपानुमन्त्रणाप्यायनाभिमन्त्रा[13] स्तथैव च ।।२८।।

1. अङ्गद्वयेन सत्येकेनाङ्गेन वचनोदित– A,C; 2. निवीतीनापि चोदिते– A, निवीतादावचोदिते– ŚY; 3. प्रयोक्तिभिः– A, प्रयोक्तभिः– B,C; 4. एकश्रुत्येवः– C; 5. वितानश्चः– C; 6. मन्त्रेणः– A; 7. स्वाहान्तेन– B,ŚY;8. प्रणवादिकः– B. It adds यत्र स्यात्प्रत्यृच शब्दं तत्रैव होम इष्यते। ऋगन्ते तत्र होतव्यं स्वाहाकारं पठेत्ततः ॥;9. प्रत्यृचमित्थं– ŚY; 10. तदन्यानुदेशतः – B; 11. ओं भूर्भुवः स्वश्चेति– B;12. लक्षणं षड्विधं– A,C; 13. मन्त्रणाप्यायनाभिमनत्रा–A,. मन्त्रणाप्ययं नाभिमञ्चा– C.

उपस्था[1] कर्मकरणं षडुपांशु प्रयोगतः
जपमुच्चारणं विद्यात् क्रत्वर्थमपि तद् भवेत्[2] ।।२६।।

अर्थेन[3] कार्यलाभश्चेदर्थ एव क्रतुः[4] भवेत्
मन्त्रमुच्चारयन्नेव मन्त्रार्थत्वेन संस्मरन्[5] ।।३०।।

शेषिणं[6] तन्मना भूत्वा स्यादेतदनुमन्त्रणम्[7]
एतदेवाभिमन्त्रस्य लक्षणे चेक्षणाधिकम्[8] ।।३१।।

अद्भिः संस्पर्शनाधिक्यात्तदेवा[9]प्यायनं[10] स्मृतम्
उपस्थानं तदेव[11] स्यात् प्रणति[12]स्थानसंयुतम्[13] ।।३२।।

बाह्यं[14] कर्म यदेतेषु मन्त्रकाले[15] क्रियते तत्[16]
कर्मणः करणं तस्य[17] विहितार्थप्रकाशनम्[18] ।।३३।।

मन्त्रेण कृत्वा मन्त्रान्ते क्रियते[19] कर्म येषु तु[20]
इदं कार्यमनेनेति न क्वचिद् दृश्यते विधिः ।।३४।।

लिङ्गादेवेदमर्थत्वं येषां ते मन्त्रसंज्ञकाः[21]
प्राजापत्य[22] उपांशुः स्यान्मन्त्रः सावित्र एव च ।।३५।।

।।इति शौनककरिकायां परिभाषा।।[23]

1. संस्थानं– ŚY; 2. नत्वर्थसहितं भवेत– ŚY; 3. अर्थतः– B; 4. ततो– ŚY; 5. संस्मरेत्– B; 6. शेषितं– A; 7. स्यादेतदनुमन्त्रिणां– C; 8. लक्षणं चेजणाधिकम्– C; लक्षणे वीक्षणाधिकम्– ŚY; 9. तदेव– A; 10. वापायनं– C; 11. तु देव– C; 12. प्रणाम– B, प्रणिधि– ŚY; 13. While commenting on ĀGS 2.10.8, NGĀ(p.88) mentions:'तथा चोक्तम्– उपस्थानं तदेवस्यात्प्रणीतिस्थानसंयुतम्' इति; see *Supra*, Int p. XVf; 14. ब्राह्म–ŚY; 15. कर्मकाले– A; 16. चेत्– A,C; 17. कर्मणः करणास्ते स्युः A,C; 18. प्राशनम्– C; 19. क्रियेत– C; 20. तुषु– A; 21. संज्ञिता– ŚY; 22. प्राजापत्या– A; 23. B mentions the portion 'नित्यं नैमित्तिकं (sl. 16)....... सावित्र एव च (sl.35)' after तदासीनेन कर्त्तव्यं न प्रोक्तेन न च तिष्ठता (sl. 123 n.8) in अग्निमुखप्रकरणमम् .

।।अथाग्निमुखम्[1]।।

अथ देशे समे शुद्धे[2] स्वासीनः प्राङ्मुखः शुचिः
इषुमात्रं चतुर्दिक्षु गोमयेन सवारिणा ।।१।।

उपलिप्य स्थण्डिलं तु[3] चतुरस्रं समन्ततः[4]
तस्मिंस्तरो[5]र्यज्ञियस्य शकलेन षडुल्लिखेत् ।।२।।

प्रादेशमात्रा रेखाः स्युः[6] पश्चादेकोदगायता[7]
तदन्तयोरसंस्पृष्टे[8] द्वे च प्रागायते लिखेत् ।।३।।

तिस्रो मध्ये तयोर्लेखा लिखेत् प्रागायतास्ततः[9]
निधाय शकलं तस्मिन्नभ्युक्ष्य[10] स्थण्डिलं जलैः ।।४।।

निरस्य शकलं प्राच्यां पाणिं प्रक्षाल्य वाग्यतः[11]
निर्मथ्य यज्ञियात् काष्ठादानीतं वा[12] द्विजालयात्[13] ।।५।।

स्थण्डिलेऽग्निं व्याहृतिभिः[14] प्रतिष्ठाप्य प्रदीपयेत्[15]
न शूर्पेण धमयेदग्निं न वस्त्रेण न पाणिना ।।६।।

मुखेन धमयेदग्निम्- अग्निनाग्निः समिध्यते
पट्टकेन भवेद् व्याधिः शूर्पेण धननाशनम् ।।७।।

1. NM-B,C,ŚY; 2. शुद्धसमदेशे– B.ŚY; 3. तत्– C; 4. सर्वतः– A,B, सर्वशः– C; 5. तदन्तयोः– ŚY; 6. प्रादेशमात्ररेखाःस्यु– C, प्रादेशमात्रास्तालेखाः स्युः– ŚY; 7. प्रादेश..... गायता– NM:B. It mentions: 'उदक्संस्था लिखेत्पश्चाल्लेखा प्रादेशमात्रिका; 8. तदन्तयोरसंसृष्टे– C; 9. तयोर्लिख्य लेखाः प्रागायता अपि– B, उदक्संस्था इति स्थितिः– ŚY; 10. तस्मिनमुक्ष्य– A; 11. वारिणा– ŚY; 12. यज्ञियां काष्ठादीनीत वा– C, यज्ञियात्काष्ठादा (हृत्याग्निं तु)– ŚY; 13. द्विजातितः– A, द्विजाग्नितः– C, B adds: 'उत्तमोऽरणिजो ज्ञेयो उत्तमः सूर्यकान्तिजः । उत्तमः श्रोत्रियागाराद् मध्यमो स्वगृहादपि।। यज्ञियैश्य तृणैः रज्जुं त्रिसन्धिं त्रिवृत्राच्च तैः।।'; 13. वाग्यतः– ŚY; 14. व्याहृतिभि– A; 15. प्रतापयेत–B.

पाणिना मृत्युमाप्नोति कर्मसिद्धिः मुखेन तु[1]
प्रदीप्ताग्निं सुसंमृज्य संप्रोक्ष्य परितो जलैः[2] ।।८।।

आरब्ध[3]कर्माङ्गतया अन्वादध्यात्समिद्द्वयम्[4]
काष्ठत्रयं वा सङ्कल्प्य[5] अमुं यक्ष[6] इति ब्रुवन् ।।९।।

अनेन यक्षमाणाया देवतायाः परिग्रहः[7]
अन्वाधानमिदं कार्य[8] मग्न्याधानादनन्तरम् ।।१०।।

अक्षतादैरलङ्कृत्य ततः कर्म समारभेत्[9]
अथेध्मस्य संनहनं बर्हिषश्च[10] विधीयते ।।११।।

यज्ञियैश्च तृणैः[11] रज्जू[12] त्रिसन्धी[13] त्रिवृतां तयोः[14]
ग्रन्थिं कृत्वा च संनह्येदिध्माबर्हिरथान्यथा[15] ।।१२।।

बर्हिरज्वा द्विरावेष्ट्य[16] इध्मं च सकृदेव तु[17]
रज्जुमूलं तदग्रेण द्विरावेष्ट्य[18] प्रदक्षिणम् ।।१३।।

अधस्ताद्दक्षिणः पूर्वं पश्चात् सव्यस्तथान्यश्च[19]
त्रिसन्धिं त्रिवृतां[20] रज्जुं कुर्याद् द्वादशभिः[21] कुशैः[22] ।।१४।।

तदग्रशेषं रज्वाथ उपोह्योपरि[23] धापयेत्
आयामेनेध्मसमिधां[24] प्रादेशद्वयमुच्यते ।।१५।।

1. न शूर्पेण (sl.6)..... मुखेन तु (sl;.8)-NM:B, ŚY, न वस्त्रेण न पाणिना। मृत्युमाप्नोति कर्मसिद्धि मुखेन तु– C; 2. परितोज्वलैः– A; 3. आरभ्य– A,B,C; 4. समिद्वयम– A,C; 5. सङ्कल्प्या– B; 6. यक्ष– B; 7. परिग्रहाः– C; 8. नाम तु– A,C, नाम– ŚY; 9. अक्षतादैः.......... समारभेत्– NM:B; 10. वहये श्चा– B; 11. यज्ञियैः सतृणेः– ŚY; 12. रज्जु– A; 13. त्रिमंधि–C, स्त्रिसन्धी– ŚY; 14. यज्ञियैश्च.......... तयोः - NM:B; 15. अथेध्मं बर्हिरन्यथा– B; 16. द्विरावेष्टये–B; 17. इध्मं तु सकृदेव तु–B; 18. त्रिरावेष्ट्य– A; 19. पश्चात्सव्यस्तथानि च–A, पूर्वं पश्यत्सव्यमथाकरः– C; 20. त्रिदृतां– C; 21. कुर्या द्वादशभि–C; 22. अधस्ताद्दक्षिणः .... कुशैः– NM:B,ŚY; 23. द्वावप्युपरि– C; 24. समिधा--C.

वितस्तिमात्रमथवा[1] संख्यया चैकविंशतिः[2]
त्रयः परिधयोऽत्र द्वे[3] आघारसमिधावपि ।।१६।।

अनुयाजसमिच्चैका आधाने[4] दश पञ्च च
एकविंशतिसंख्यैवमिध्मस्य परिगण्यते ।।१७।।

तस्मिन्प्रमाणद्विगुणा ग्राह्याः[5] परिधयस्त्रयः[6]
ज्येष्ठमध्यमकनिष्ठारते हीना[7] अङ्गुलिमानतः[8] ।।१८।।

द्रासिष्ठोऽणिष्ठकनिष्ठः स्थविष्ठो[9] मध्यमस्त्रिषु[10]
द्राधीयान्यः परिधिषु अणीयाञ्ज्येष्ठ उच्यते ।।१६।।

द्रव्येण यज्ञिया वृक्षाः[11] समिधः[12] सर्वकर्मसु
पलाशखादिरा[13]श्वत्थवैकङ्कतशमीवटाः[14] ।।२०।।

वेणूदुम्बर[15]बिल्वाद्या यज्ञियास्तरवः[16] स्मृताः[17]
यज्ञियद्रुमशाखाश्च स्कन्धपर्णादि[18]वर्जिताः ।।२१।।

आर्द्राः शुष्काः समाः सत्वगृजवो[19] दोषवर्जिताः
भग्नप्रच्छिन्नभिन्नाश्च वक्रोपावृत्तनिरस्त्वचाः[20] ।।२२।।

स्वयं शुष्का[21] हस्तकृताः पशुजग्धावशोषिताः[22]
विद्युद्दग्धाग्निदग्धाश्च विक्रीताः पतितादिभिः[23] ।।२३।।

1. मृथवा– A; 2. संख्ययाःश्चैकविंशतिः– C; 3. परिधयो द्वे च– ŚY; 4. समिदेकाधाने– B,ŚY; 5. ग्राह्या– A; 6. परिधयः स्त्रयः– B,C; 7. हीनादीना– B; 8. अङ्गुष्ठमानतः– B; 9. स्थविष्ठौ– C; 10. मध्यम त्रिषु– B; 11. वृक्ष– B; 12. साधयेत्– A,C; 13. पलाशयादिरा– A; 14. शमीवटः– B; 15. वेणूदंनर– C; 16. यज्ञियः– A; 17. विदुः– ŚY; 18. पूर्णादि– C; 19. समाः सत्वगृजवो– A, समाः सत्वक् ऋजवो– ŚY; 20. वक्राद्यावृत्तिनिस्त्वच–B, वक्रा ब्यपति निस्त्वच– C; 21. स्वयं शुष्कां– A, साग्रं शुष्का– B; 22. पशुजिह्वावलोढिता– ŚY; 23. विद्युदावाग्निना दग्धा ++++ तितातिभिः– A, विद्युदावाग्निना दग्धा विक्रीताः पतितादिभिः–C.

प्राण्याद्यध्युषिताः कीटलीढप्राया[1]स्तथैकतः
मलाद्यमेध्यलिप्ताश्च[2] समिद्दोषा[3] उदाहृताः ।।२४।।

यज्ञियानां तृणानां च साग्रैः[4] प्रादेशमात्रकैः[5]
प्रच्छिद्य परिगृह्णीयान्मुष्टिमात्रं तु बर्हिषः[6] ।।२५।।

परिस्तरणकार्यार्थं[7] चतुर्मुष्टितृणान्यपि[8]
ब्रह्मासनाय पात्राणां सादनाय तृणान्यपि ।।२६।।

कुशाः काशाश्च वालादिमौञ्जीप्रभृतिरेव च[9]
गोधूमयवदूर्वाश्च विश्वामित्राश्च बिल्वजाः[10] ।।२७।।

शङ्कुतिका व्रीहयश्च भद्रमुस्तातृणान्यपि[11]
उशीरश्चेति जानीयाद्यज्ञियानि[12] तृणान्यपि ।।२८।।

यथोदितः समिद्दोषः कुशादीनां तथा भवेत्
समिद्धं[13] परिसमूह्य परिस्तीर्य्य च यज्ञियैः ।।२६।।

तृणैः पर्य्युक्ष्य पात्राणि साधयेद्यज्ञसाधनैः[14]
पात्राणि सादनाय[15] स्युः सौवर्णानि महीपतेः ।।३०।।

दैवे कर्मणि सर्वत्र रौप्यानि[16] पितृकर्मणि
उच्यते सुसमिद्धस्य[17] सोदकेनैव पाणिना ।।३१।।

1. प्रमाण्याध्युषितप्राया–A. प्राण्यध्युषिता सुखिरा कीट लीटलीढप्राया– B, प्राण्यध्युषितकीटलीटपापा– C, प्राण्यध्युषित सुषिरा– ŚY; 2. मलाद्यमेध्यलिप्ताश्च– A; 3. समिद्दोष– A, समिदोष– B,C; 4. यज्ञियानां तृणानां च साग्रै– A, यज्ञियानि तृनानि इत्यग्रे B; 5. प्रादेशमात्रतः– B. It adds here अथवा यज्ञियतृणानग्रे प्रादेशमात्रतः ; 6. बर्हिषा– A,C, बर्हिषि– B; 7. परिस्तरणायार्थाधुना– B; परिस्तरणधातूनां– ŚY; 8. तृणानपि– C; 9. काशाःश्च दूर्वाश्च मौञ्जीप्रभृतिमेव वा– B; 10. बल्वजा– C; 11. गोधूम यवदूर्वाश्चगोधूम (sl.27)...... तृणान्यपि (sl.28)-NM: B,ŚY; 12. जानाय्यद्यज्ञियानि– C; 13. अग्निं– B; 14. समिद्धं (sl.29)...... यज्ञसाधनैः (sl.30)-NM:-ŚY; 15. स्यन्दनानि– C; 16. रौप्याणि– C, सुसमिद्धस्य–A.

प्रदक्षिणं प्रमार्ष्टि त्रि[1]रेतत्परिसमूहनम्
प्रादेशमात्रैर्दर्भाग्रै[2]र्बाहुमात्रै[3]रथापि वा ।।३२।।

परितोऽग्नेर्यत्स्तरणं[4] परिस्तरणमुच्यते
यदि प्रादेशमात्राः स्युश्चतुर्भि[5]स्तृणमुष्टिभिः ।।३३।।

परिस्तृणीयात्[6] प्रागग्रैः चतुर्दिक्षु[7] यथाक्रमम्
पुरस्ताद् दक्षिणतः[8] पश्चादुत्तरतः[9] क्रमात् ।।३४।।

उदक्संस्थं दिशि दिशि दक्षिणोत्तरतस्तृणैः[10]
अथ दीर्घैस्तृणीयाच्चेद् दक्षिणो[11]त्तरयोर्दिशोः ।।३५।।

प्रादेशमात्रैरन्यैर्वा सर्वैः प्रागायतैः[12] भवेत्
चतुर्दिक्षु यथादीर्घैः[13] पूर्वपश्चिमयोर्दिशोः[14] ।।३६।।

दक्षिणान्युत्तराणि स्युः अधस्तादु[15]त्तराणि च
ऋत्विग्ब्रह्मा वृतश्चेत्स्यादग्नेर्दक्षिणतस्तृणैः ।।३७।।

तदासनार्थं प्राक्कूलैस्तृणीयान्मुष्टिसम्मितैः
प्रणीतासादनार्थं च पात्राणां सादनाय च ।।३८।।

संस्तीर्योत्तरतो[16] बह्नेः पर्युक्षेच्च[17] हुताशनम्
पाणिनोदकमादाय आदाय[18] त्रिः प्रदक्षिणम् ।।३९।।

1. त्रिः समार्ष्टि यत्तत–B, प्रमाष्ट्रि त्रिरेतत्– C: 2. मात्रै दर्भाग्रै– B; 3. वा मात्रै– A; 4. परितोऽग्निर्यस्तरणः– B; 5. चतुर्भि– A; 6. परिस्तृणायात्– A; 7. चतुर्दिक्षु– C; 8. पुरस्तादक्षिणतः– C; 9. उत्तरत–C; 10. दक्षिणोत्तयो स्तृणैः– A, दक्षिणोतस्यो स्तृणैः– C. After दक्षिणोत्तरतस्तृणैः, B adds तैरग्रै स्तीर्यमाणाना तृणमूलानि छाद्य च य, 11. दक्षिणो– C; 12. प्रागग्रता– C, After भवेत्, B adds उदगग्रैरितरयोः प्रागग्रैर्पक्षियैस्तृणैः, 13. तृणेभ्यस्तीर्यमाणेभ्यः– B; 14. प्रादेश........ दिंशोः– NM, पूर्वपश्चिमयोर्दिशो उदगग्रैरितरयोः प्रागग्रैर्यज्ञियैस्तृणैः स्तृणेभ्य स्तीर्यमाणेन पूर्वपश्चिमयोर्दिशो– C; 15. अधस्तो– C; 16. संसतीर्योत्ततो– A, 17. पर्युक्षेत–A,C, पर्युक्षेता–B; 18. प्रागुदक्–A,C.

पर्युक्षेदग्निमित्येतदाहुः पर्युक्षणं बुधाः[1]
तृणेष्वधोमुखान्येव यज्ञपात्राणि सादयेत् ।।४०।।

अन्यैश्च साधनैः सार्द्धं प्राक्संस्थानि यथाक्रमम्[2]
कर्मण्येकैकशः पित्र्ये द्वन्द्वशो दैवकर्मणि ।।४१।।

स्वर्णराजतताम्राणां दग्धमृद्दारवाश्मनाम्[3]
कृत्वा शौचं यथाशास्त्रं पात्राणां सादनं भवेत्[4] ।।४२।।

क्रमेणैकैकपात्राणां हस्तेन यज्ञकर्मणि[5]
प्रोक्षपात्रं स्रुवेणैव[6] प्रणीतापात्रमेतया[7] ।।४३।।

आज्यस्थाल्या सहेध्मं च बर्हिषां[8] द्वन्द्वसादनम्[9]
चरुप्रोक्षणयोः पात्रे स्रुवं जुह्वा सहैव तु[10] ।।४४।।

1. पर्युक्षेदग्नि...... बुधाः–NM: B. It mentions: आरभ्योक्षणतयत्तूष्णो माहुः पर्युक्षणु बुधा. After बुधा C adds अथाग्निमूर्त्तिं वक्ष्यामि सर्वाभीष्टप्रदायकम्। एकदेहं द्विशीर्षकं जटामुकुटमण्डितम्। सुदीप्तं स्वर्णवपुषं शशाङ्कसकलान्वितम्। चतुः श्रोत्रं द्विनासं च षडक्षं पिङ्गलप्रभम्।। आस्यद्वयं सुताम्रोष्ठं सप्तजिह्वा समावृतम्। दक्षिणास्ये चतुर्जिह्वा तिस्रो च वामवक्त्रके।। प्रसन्नं सुस्मितं शान्तं सप्तहस्तसमन्वितम्। दक्षिणे च चतुर्हस्तं वामभागे त्रिहस्तकः।। स्रुक्स्रुवौ शक्तिमिध्मंच धारयेद् दक्षिणैः भुजैः। धारयन्तोऽपरं वामे व्यञ्जनं घृतपात्रकम्। त्रिमेखलं त्रिपादं च मेषारूढं वरप्रदम्। यज्ञसूत्रधरं सौम्यं सर्वाभरणभूषितम्। रक्ताम्बरधरं देवं रक्तमालाविभूषितम्। रक्तचन्दनलिप्ताङ्गं ज्वालाकोटिसमप्रभम्।। स्वाहा च दक्षिणे पार्श्वे वामे देवी स्वधा भवेत्। एवं संचिन्त्य मनसा वह्निमध्ये तमाह्वयेत्। अक्षतैर्गन्धपुष्पैश्च प्रशस्तैः +++ रक्तकैः। अग्निमभ्यर्च्य गन्धाद्यैः पात्राण्यासादयेत्ततः, 2. A and C mention here अथ दीर्घै......... दिशोः (sl.35), यथाक्रमे– B; 3. स्वर्णराजत........ वाश्मनाम् : B, ŚY; 4. कृत्वा शौचं.... भवेत्–NM: B; 5. क्रमेणैकैक...... कर्मणि–NM: B,ŚY; 6. स्रुवं च प्रोक्षणीपात्रं–B प्रोक्षणीपात्रं स्रुवेण– ŚY; 7. मेव च–B;8 च बर्हिष्या--B; 9. साधनम्–B; 10. सहैव च– ŚY.

प्रणीतापात्रमाज्यस्य[1] पात्रेणेध्मं च बर्हिषा
मृण्मयानि च पात्राणि तैजसाश्ममयानि च[2] ।।४५।।

सर्वेषामेव पात्राणां शुक्तिशङ्खौ प्रशस्येते[3]
तयोश्च शंङ्ख उत्कृष्टो गृह्णीयाद्यज्ञकर्मणि[4] ।।४६।।

दारवाणि च कार्याणि यथाशक्त्यनुरूपतः[5]
पर्णपत्रैर्वा ग्राह्यं[6] शस्तयज्ञद्रुमोद्भवैः[7] ।।४७।।

अत्रास्ते यज्ञपात्रार्थे दारुपर्णमयं मखे[8]
खादिरेण स्रुचः कार्यः पलाशेन जुहूर्भवेत् ।।४८।।

त्वक्प्रदेशे बिलौ स्यातामन्यैर्वा[9] यज्ञियैः द्रुमैः[10]
तदभावे पलाशस्य पर्णाभ्यां हूयते हविः ।।४९।।

पलाशपर्णाभावे तु पर्णाभ्यां पिप्पलस्य वै[11]
चमसं वा प्रणीतां वा कांस्यपात्रमथापि वा[12] ।।५०।।

त्रिरद्भिः प्रोक्ष्य पात्राणि तृणैः प्रच्छाद्य यज्ञियैः[13]
कृत्वा पवित्रे आसिच्य वारि प्रोक्षणभाजने ।।५१।।

उत्पूनीयात्पवित्राभ्यामपस्तूष्णीं त्रिरेव तु
कृत्वोत्तानानि पात्राणि इध्मं विश्लिष्य[14] बन्धनात् ।।५२।।

1. प्रणीतापात्रमात्यस्य– C; 2. मृण्मयानि........ च– NM:B,ŚY; 3. शुक्तिशङ्ख प्रशस्यतौ– C; 4. सर्वेषामेव....... कर्माणि NM:ŚY; 5. दारवाणि....... रूपतः– NM : B; 6. पर्णपत्राणि वा ग्राह्या– A, वर्णपत्राणि च ग्राह्या– C; 7. शस्तयत्तद्रुमोद्ववा– C; 8. अत्रास्तो यज्ञपात्राणि दारुपर्णो मयो मुखे– A, पर्णपत्रैर्वा (sl.47)......... मखे (sl.48) – NM:B,ŚY; अशस्ते यज्ञपात्रार्थे दारूपर्णमयो मुखे– C; 9. ज्ञेयावन्यै– ŚY; 10. द्रुमैः– C; 11. पलाशपर्णाभावे .... पिप्पलस्य वै– NM: ŚY; 12. खादिरेण (sl.48) ... वा (sl. 50) – NM: B; 13. पाणिकैः– B; 14. विश्लष्य– C.

आभिरद्भिः सह प्रोक्ष्य[1] त्रिरन्यैर्यज्ञसाधनैः
तृणं यदप्रच्छिन्नाग्रमन्तर्गर्भविवर्जितम् ।।५३।।

प्रादेशमात्रं यज्ञीयं पवित्रमिति संज्ञितम्[2]
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु पाणेरुत्तानयोः[3] पृथक् ।।५४।।

गृहीतमूलतूलाभ्यां[4] धारयन्प्राक्प्रकर्षति[5]
उदगग्रपवित्राभ्यामित्युत्पवनमुच्यते[6] ।।५५।।

अथर्त्विजं वृणुयाद् सर्वलक्षणलक्षित्तम्[7]
षडङ्ग[8]वेदविद्वांसं कुलीनं ब्राह्मणोत्तमम्[9] ।।५६।।

तत्पाणिं पाणिना गृह्य चन्द्रमा म[10] इति त्वसौ[11]
द्वितीयया विभक्त्यास्य नामादिश्य वृणे इति[12] ।।५७।।

महन्मेऽवोच[13] इति च तन्मामवतु[14] इत्यमुम्[15]
जपित्वा प्रतिजानीयाच्चन्द्रमास्त[16] इति स्वयम् ।।५८।।

स्वाग्नौ ब्रह्मा[17] इमामग्न[18] इत्यृचा[19] जुहुयाद् घृतम्
आहिताग्निर्दक्षिणाग्नौ एतेनाग्न[20] इति त्र्यृचा[21] ।।५९।।

गृहीतमधुपर्कः सन् अग्रेणाग्निं[22] परीत्य च
तस्मिन्[23] उदङ्मुखः स्थित्वा दक्षिणे चासने[24] तृणम् ।।६०।।

1. प्रो + - A, प्रोक्षेत्– ŚY; 2. कृत्वोत्तानानि (sl.52)...... संज्ञितम् (sl.54)- NM: B; 3. पाणेरुत्तरयोः– ŚY; 4. मूलाभ्यां– A,B; 5. इत्युत्पवनमुच्यते– B, स्थाल्यां यत्प्राक्प्रकर्षति– ŚY; 6. उदगग्र.......; मुच्यते– NM: B; 7. ब्राह्मणं दोषवर्जितम्– ŚY; 8. विच्छीयां– A; 9. षडङ्ग....... ब्राह्मणोत्तमम्– NM:B; 10. ĀGS 1.23.8; 11. ब्राह्मणं वृणीयात्सुधीः– B; 12. तन्नामादिश्य वृणे इति– C, नमादिग्न्य वृणे इति– ŚY; 13. ĀGS 1.23.9; 14. ĀGS 1.23.12; 15. तदित्यमुमम्– ŚY; 16. ĀGS 1.23.11, चन्दिरास्त– ŚY; 17. स्वाग्रौ व्रत– ŚY; 18. RV. 1.31.16; 19. इत्यूचुः– ŚY; 20. RV 1.31.18; 21. महन्मे (sl. 58). ...... ऋचा (sl. 59). NM: B; 22. उक्तो वृतोऽसीति वदग्रणग्निं– B; 23. तस्याम्– ŚY; 24. आसनं– A,C. आत्मना– ŚY.

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु तदादाय[1] निरस्य च
निरस्त[2] इत्यनेनैव तत्[3] प्रत्यग्दक्षिणां दिशम् ।।६१।।

अपः स्पृष्ट्वेदमह[4]मित्युपविश्य तृणेषु सः
समस्तपाण्यङ्गुष्ठः सन्[5] दक्षिणोत्तर्युपस्थकः[6] ।।६२।।

बृहस्पतिर्ब्रह्मा[7] इति[8] जपित्वा स[9] उदङ्मुखः
आहोमपरिसमाप्तेर्यच्छेद्वाचं[10] विसृज्य च[11] ।।६३।।

प्रणीतापात्रमानीय[12] पश्चादग्नेस्तृणेषु च[13]
अन्तर्धाय पवित्रे द्वे[14] संपूर्योत्पूतवारिणा[15] ।।६४।।

तृणाच्छन्नं समुद्धृत्य धृतप्राणः[16] शिरः समम्
अग्नेरुत्तरतस्तेषु तृणेष्ववनिधाय[17] च[18] ।।६५।।

तस्मिन्काले च[19] निर्वापः कर्त्तव्यश्च यथाविधि[20]
आदायावधार्य[21] शूर्पं तु[22] पश्चादग्नेस्तृणेषु च[23] ।।६६।।

अन्तर्धाय पवित्रे द्वे व्रीह्यादीन्निर्वपेत्ततः[24]
चतुरश्चतुरो मुष्टीन्व्रीह्यादीनां पृथक्पृथक् ।।६७।।

1. समादाय– B, आदायैकं– ŚY; 2. ĀŚS 1.3.31; 3. तं– ŚY; 4. ĀŚS *loc cit;* 5. पाण्यङ्गुष्ठंश्च-A, पाण्यङ्गुष्ठः च– C; 6. दक्षितर्युपस्थित– A,C, दक्षिणोपर्यवस्थिता– B. It adds here: 'अत्र वामोरुपर्यवस्थित दक्षिणपाद इति व्याख्येयम्। अत्रोपवेशनाननतरं समस्तपाण्यङ्गुष्ठत्वं ब्रह्मण इति भवन्मते विशेषः। निरसश्चोपवेश्च तथा ब्रह्मजपोऽपि च। प्रायश्चित्ताहुतिः संस्था ब्रह्मणः कर्मपञ्चकम् ।।''; 7. ĀŚS 1.2.9.; 8. इतीमं– ŚY; 9. स्थ– ŚY; 10. जपेद्वाचं– ŚY; 11. बृहस्पतिर्ब्रह्मा........ उदङ्मुखः– NM:B; 12. मादाय– B,ŚY; 13. तु– A, ते– B; 14. ते– A,B,C; 15. जलैरासिच्य पाणिना–ŚY; 16. धृतं प्राण– A, धृतपाणि– B, धृतः प्राण–C; 17. तृणेष्वेतेष्वेव– B, तृणेष्वेना– ŚY; 18. ताम्– C,ŚY; 19. तु– B; 20. यथाविधिः– A,B, तस्मिन् ...... यथाविधि– NM:ŚY; 21. आदाधाय– B, आदायादाय–C, आदायादाय– ŚY; 22. शूर्पेषु– ŚY; 23. तु– A,C, ते– ŚY; 24. व्रीह्यादीन्र्विपेच्चरुम्– ŚY.

तस्यै[1] तस्यै देवतायै एतन्निर्वपणं चरोः[2]
अभिधाय चतुर्थ्यन्तं प्रत्येकं देवतापदम् ।।६८।।

त्वा जुष्टं निर्वपामीति[3] मन्त्रं निर्वपणे विदुः
तथैव[4] प्रोक्षयेदद्भिः[5] सपवित्रेण पाणिना ।।६९।।

निर्वपामिपदस्थाने[6] प्रोक्षामीति प्रयुज्य च[7]
अग्नेरुत्तरतस्तीर्णे कृष्णाजिन[8]मुलूखलम् ।।७०।।

निधायोत्तरलोमैव[9] तस्मिन्व्रीहीनुलूखले
तानोप्य पत्नी मुसलेनावहन्याद्विविच्य[10] च ।।७१।।

अनेकेषां निरुक्तिश्चेत्[11] सहैवोप्यावहन्यते[12]
विविच्य शूर्पेण तुषांस्त्रिः[13] फलीकृत्य[14] तण्डुलान् ।।७२।।

विभज्याभिमृशे[15]दिदममुष्मा[16] इति तत्पदैः[17]
त्रिः प्रक्षाल्य जलैः सर्वान्[18] स्थाल्यामोप्य सहैव तु[19] ।।७३।।

तस्मिन्नग्नावधिश्रित्य[20] पचेत्काष्ठैर्हविः शनैः
अथाज्यस्थालीमादाय आज्यं तस्यां निषिच्य तु[21] ।।७४।।

1. तस्ये– C; 2. चरौः– B; 3. ĀGS 1.10.6; 4. अथैव– ŚY; 5. प्रक्षिपेदद्भिः– B; 6. निर्वपाय पदस्थाने– A, निर्वपेद +++ स्थाने– ŚY; 7. प्रयुज्यताम्– ŚY; 8. कृष्णाच्छन्न– ŚY; 9. निधायोत्तरलोत्येव– ŚY; 10. नावहन्याद्विमुच्य– A, नावहन्यादमुञ्च्य– C; 11. अनेकेषां निरुच्यन्ते– A,C, अनेषमेणा निरुध्ये च– B; 12. स एवोप्यावहन्यते– A,B,C; 13. तुषं त्रिः– A,C; 14. ष्फलीकृत्य– ŚY; 15. विभज्यादिमृशे– A, विभज्यावमृशे– ŚY; 16. ĀGS 1.10.10; 17. तत्पदे– A,C; 18. सतोयैस्तान्– NM: A 19. विविच्य (sl.72).... सहैव तु (sl. 73) -NM:B, सहैव च– ŚY; 20. अस्मिननग्नावधिश्रित्य– A,C; 21. निषिच्य तु– B,ŚY.

उदगग्नेर्निरूढेषु त्वङ्गारेषु सभस्मसु
अधिश्रित्य विलाप्यैनमवज्वाल्य ज्वलत्तृणैः[1] ।।७५।।

आज्ये प्रत्यस्य दर्भाग्रे त्वङ्गुष्ठ[2]पर्वमात्रके[3]
पुनर्ज्वलद्भिरेतैस्तु[4] तृणैः परिकरैः सह[5] ।।७६।।

ओदनादिहविर्भिस्तैः सन्ति चेदितरैरपि[6]
अद्भिरेतानि संप्रोक्ष्य प्रहृत्याग्नावुदक्कृषन्[7] ।।७७।।

उद्वास्याज्यमथाङ्गारान्[8] प्रत्यूह्यापः स्पृशेत्पुनः[9]
ताभ्यामाज्यं त्रिरुत्पूय पवित्राभ्यां यथाविधि[10] ।।७८।।

सकृन्मन्त्रेण द्विस्तूष्णीमग्नौ ते सम्प्रहृत्य च
सपरिस्तरणादग्नेः[11] पश्चात्संप्रोक्षिते स्थले[12] ।।७९।।

बर्हिः संनहनीं रज्जुमुदगग्रां निधाय ताम्
तस्यां बर्हिषि संस्तीर्णे[13] प्रागग्रे[14] निहितं भवेत् ।।८०।।

अथादाय स्रुवं दर्वी [15] दक्षिणेन करेण तु [16]
सव्येन दर्भांश्चादाय संप्रोक्ष्याग्नौ[17] प्रतापयेत्[18] ।।८१।।

1. अधिश्रित्याविलाप्यैतदवज्वल्य ज्वलत्तृणैः– A,B,C; 2. अङ्गुली– ŚY; 3. B adds here: 'स्मृतिदीपिकायां– निरूढस्याद्विभक्तोऽग्निः यः परिस्तरणाद्बहिः । अनिरूढः स वह्नि यः परिस्तृतिमध्यतः ।। यत्तु कैचिदुच्यते– अग्नेरुत्तरतोऽङ्गारान् निरुह्यास्य सत्क्रिया कुर्यात् परिस्तृतेरर्वाङ् परिस्तरणद्बहिः तदेतच्चत्य प्रकृतम् ।'; 4. रेतैस्तै– ŚY; 5. परिहरेत्सह– A, परिहरेत्सत्य– B; 6. चेत् तैरिति स्मृतम्– ŚY; 7. उदक्क्लवेत्– A; 8. उद्वास्य च मथा– B, उद्वोस्यामधा– C; 9. स्पृशेन तु– B; 10. यथाविधि– A,B; 11. सपरिस्तणादग्नेः– A,B, परिस्तरणदर्भाग्नेः– ŚY; 12. पश्चात् संप्रोक्षितं स्थले– C, पश्चात्संप्रोक्षिते भुवि– ŚY; 13. संस्तीर्य– B; 14. प्रागग्रै– C; 15. स्रुवजुहौ– ŚY; 16. वै– B, ते– ŚY; 17. सयोज्याग्नौ– ŚY; 18. प्रदापयेत्–A.

संमृज्य[1] त्रिर्बिलं मूले[2] दण्डमध्ये स्रुवस्य तु
मूलं मूलैश्च दर्भाणां तथा जुह्वां[3] विधीयते ।।८२।।

सह दर्भैः[4] स्रुवजुह्वौ[5] प्रताप्य प्रोक्ष्य तान्कुशान्[6]
प्रहृत्याप उपस्पृश्य[7] हविस्तेनाभिघारयेत्[8] ।।८३।।

गृहीत्वाज्यं स्रुवेणैव पक्ते[9] हविषि सेचनम्
अभिघारणमित्याहुः तथान्येषु हविष्षु च ।।८४।।

उदगुद्वासितं तस्मात् पुनरप्यभिघारयेत्
आज्यस्य दक्षिणे पार्श्वे[10] बर्हिष्यासादयेत्पृथक् ।।८५।।

इध्मान्निकृष्य[11] परिधीन्[12] परिदध्यात्क्रमेण तान्
उदगग्रं मध्यमं तदग्नेः[13] पश्चान्निधाय च[14] ।।८६।।

प्रागग्रमुपरि ज्येष्ठमग्नेर्दक्षिणतस्तथा[15]
कनिष्ठं मध्यमादधो[16] वह्नेः[17] प्रागग्रमुत्तरे ।।८७।।

आघारसमिधोरेकां[18] निदध्यात्पूर्वदक्षिणे
प्राग्दक्षिणाग्रां[19] समिधं[20] तथा पूर्वोत्तरेऽपराम् ।।८८।।

1. समृज्या– A, समृज्ये– B; 2. त्रिर्बिलमूलौ– A, त्रिबिलमूलौ– B, त्रिबिलमूले– C, + + न्तूलैः – ŚY; 3. जुह्वा– B,C; 4. सहदर्भे– C, सहदभौ– ŚY; 5. स्रुवं जुह्वा– A,C, स्रुवं जुहौ– B; 6. प्रोक्षितान् कुशान्– A,C; 7. प्रहृत्याग्नावुपस्पृश्य– A,C, प्रताप्याप उपस्पृश्य– ŚY; 8. हविस्तान् अभिघारयेत्– B, हविस्थेनाभिघारयेत्– C; 9. पक्के– ŚY; 10. हविराज्याद् दक्षिणतो– ŚY; 11. इध्मान्निःकृष्य– C; 12. परिधी– A; 13. तं दग्नेः– C; 14. तु– ŚY; 15. दक्षिणतः स्तथा– C; 16. मध्यमादयो– C, मध्यमस्याधो– ŚY; 17. वह्न– C; अग्नेः– ŚY; 18. आघारसमिधौ रेखां– ŚY; 19. प्राग्दक्षिणा च– A, प्राग्दक्षिणा च– C; 20. समिधा– A,C.

पूर्वोत्तराग्रं चोदीच्यामनुयाजो[1] विधीयते[2]
अग्निं परिसमूह्याथ[3] गन्धपुष्पैरलङ्कृतम्[4] ॥८६॥

आत्मानं चाप्यलङ्कृत्य इध्ममादाय पाणिना
इध्मसंनहनीं[5] रज्जुमनुयाजे निधाय ताम्[6] ॥९०॥

आदायाज्यं[7] स्रुवेणैव[8] त्रिरिध्ममभिघारयेत्[9]
अयं त[10] इति मन्त्रेण त्वग्नाविध्मं[11] निधाय तम्[12] ॥९१॥

आघारयेतामाज्येन आघारौ द्वौ स्रुवेण वै[13]
पश्चिमोत्तरमारभ्य घृतधारामृजुं ततः[14] ॥९२॥

मध्यतोऽग्नेरविच्छिन्नां[15] नयेदापूर्वदक्षिणम्[16]
प्रत्यग्दक्षिणमारभ्य एवं पूर्वोत्तरां नयेत्[17] ॥९३॥

आघाराविति तावेतौ प्राहुर्यज्ञविदो जनाः[18]
अथाज्यभागौ जुहुयात्पार्श्वे[19]ऽग्नेरुत्तरेऽग्नये ॥९४॥

स्वाहेति[20] दक्षिणे सोमाय स्वाहेति[21] यथाक्रमम्[22]
प्राक्संस्थामनयोर्मध्ये उदक्संस्थां स्रुवाहुतिम्[23] ॥९५॥

1. पूर्वोत्तराग्रोदीच्या मनुयाज्या - A, पूर्वोत्तराग्रा वदीच्या मनुयाज्या -C; 2. इध्मान्निकृष्य (sl.86) .... मनुयाज्यो विधीयते (sl.89)- NM:B; 3. अथाग्नि परिरामूह्य– ŚY; 4. B adds: 'आत्मानं ध्यायेता after गन्धपुष्पैरलङ्कृतम्. 5. इध्मासंनहनी - A, इध्मसः नहनी - C; 6. नधाय ताम् - A; 7. आदायोज्य - C; 8. स्रुवेणैव - C, स्रुवैकेन -ŚY; 9. द्विरिध्ममभिघारयेत् - ŚY; 10. ĀGS 1.10.12; 11. त्वतोविध्मं -C; अग्नाविध्मं -ŚY; 12. आत्मानं (sl.90).... निधाय तम् (sl.91) - NM: B; 13. स्रुवेण तु -ŚY; 14. चैव पूर्वोत्तरां नयेत् - B, घृतधारां स्रुवेण तु -ŚY; 15. आमध्यतो नवाछन्नां - A, आमध्यतो नवछिन्नां - C; 16. दक्षिणाम् - A,C; 17. मध्यतोऽग्ने ...... नयेत् - NM: B; 18. यज्ञविजानता- B, यज्ञविदो जना - C; 19. पश्चे -ŚY; 20. ĀGS 1.10.13; 21. *ibid* ; 22. सोमा स्वाहेति च यथाक्रमम् -ŚY; 23. तु वाहुतीः - A,C, ŚY.

प्रत्यक्त्तरे[1] वा जुहुयात् प्राक्पूर्वं स्विष्टकृद्धविः
सहपाकेऽधुनोधृत्य[2] स्थाल्याः[3] पात्रेषु निक्षिपेत् ॥९६॥

विभज्याभिमृशेत्तानि[4] पूर्ववत्प्रतिदैवतम्
बिले जुह्वा स्रुवेणैवोपस्तीर्य[5] द्विरवद्यति ॥९७॥

मध्यात्तद्धविषो मध्ये पूर्वार्द्धार्द्धाच्च[6] पाणिना
जुह्वा बिलेऽथ[7] प्रक्षिप्य हविः प्रत्यभिघारयेत् ॥९८॥

अभिघार्य द्विरवत्तं जुह्वा[8] पार्श्वेन हूयते
होतव्यं चतुरवत्ति[9] पञ्चावत्त्यन्यदुच्यते ॥९९॥

हविषो मध्यपूर्वार्द्धात्पश्चार्द्धाच्चाप्यवद्यति[10]
आज्यस्य द्विरवदानं पञ्चावत्त्येष उच्यते ॥१००॥

यजमानो जामदग्न्यः पञ्चावत्तीत्युदाहृतः[12]
जामदग्न्या वत्सविदा[13] वार्ष्टिषेणा[14]स्तथैव च ॥१०१॥

भार्गवाः च्यवना और्वाः पञ्चावत्तिन[16] ईरिताः[17]
एतेभ्योऽन्यो[18] द्विजाः सर्वे ज्ञेयाश्चतुरवत्तिनः[19] ॥१०२॥

1. प्रत्युक्त्तरे- B, प्रत्युत्तरे- ŚY; 2. सहपाकेधुनोधृत्य- A, सहपक्षकेऽधुनोधृत्य- ŚY; 3. स्थालया- B, स्थाल्यां- ŚY; 4. विभज्याभिमृशोक्तानि– ŚY; 5. जुहुं सव्ये समादायोपस्तीर्य- B; 6. मध्याद्धविषोऽवदाय पूर्वार्धाच्चापि- ŚY; 7. बिले च - A,C; 8. जुह्वाया- C; 9. चतुरवत्त- A,C; 10. मध्यात्तद्धविषो (sl.98) ... चाप्यवद्यति (sl.100)- NM:B; 11. आज्याद् दिरवदानं- A,C, ŚY ; 12. यजमानो ...... पञ्चावत्तीत्युदाहृतः- NM: B; 13. वृत्सविदा- B; 14. आर्ष्टिषेणा - B; 15. भार्गवा- A,C; 16. पञ्चावत्तीन- A,C, पञ्चावर्त्तिन– B; 17. जामदग्न्या (sl.101) .... ईरिताः (sl.102) - NM: ŚY; 18. तस्मादन्ये- ŚY; 19. After ज्ञेयाश्चतुरावत्तिनः, B adds: 'अत्र भवान् जुह्वा पार्श्वेन हूयते।'.

अवदायावदायैवं[1] स्वैः स्वैर्मन्त्रैर्जुहोत्यथ[2]
स्थालीपाकस्य चाभावे आज्येनैव हुते ततः[3] ॥१०३॥

अवद्येत्सौविष्टकृतं[4] हविर्भिः[5] सकृदेव तु
अवदायोत्तरार्द्धात्तं नाभिघार्य हविः[6] पुनः ॥१०४॥

आज्यावदानैः[7] शेषाणि त्ववदानानि[8] पूरयेत्
तुषान्कणान्समिच्छिन्नान् तृणच्छिन्नान्प्रहृत्य तु[9] ॥१०५॥

यदस्य कर्मण[10] इति हुत्वा स्विष्टकृदाहुतिम्
प्रहृत्य मध्यं परिधिमितरौ युगपत्तथा ॥१०६॥

स्पृष्ट्वोदकमनुयाजसमिधं तां[11] प्रहृत्य च
आघारसमिधौ अग्नौ युगपत्संप्रहृत्य च ॥१०७॥

इध्मबन्धनरज्जुं च[12] विसृज्याग्नौ[13] प्रहृत्य च
आसीनो वा स्थितो वापि[14] अग्नेरुत्तरपश्चिमे ॥१०८॥

अयाश्चेत्येकयार्चान्या[15] अतो देवा अवन्तु नः[16]
इति द्वाभ्यां व्याहृतिभिर्हुत्वा चतसृभिर्घृतम्[17] ॥१०९॥

1. अवदायावदायैव- C; 2. जहत्यथः- C, हुनेदत ŚY; 3. हुने ततः- A,B, स्थालीपाकस्य .... ततः - NM:ŚY; 4. अनवद्यत- B, अनवद्यात्- ŚY; 5. हविर्वि:- B, हविर्यः- C, हविषः- ŚY; 6. पुनः- A, हवि– C; 7. अवदानै- A,B,C; 8. अवदानानि- ŚY; 9. च्छेषान्सम्प्रोष्याग्नौ प्रहृत्य च- A, तुषान् .... प्रहृत्य तु- NM: B; 10. ĀGS 1.10.22; 11. समिधा ता- A,C; 12. इध्मबन्धनयो -B; इध्मबन्धनयाक्त्री ता- ŚY; 13. विस्त्रवस्याग्नौ-B; 14. सन- B, व्यापि- C, वाथापि- ŚY; 15. ĀŚS 1.11.13; श्चेत्येकयर्चाचीन्या- B, श्चेत्येकगचान्या- C, श्चाग्नेरित्यनयना- ŚY; 16. RV 1.22.16-17. After घृतम् B mentions.. 'अयश्चेत्यादिभिर्हुत्वा समुद्रादूर्मिसूक्तयः। सन्ततमाज्यधारा ते पूर्णाहुतिमथाचरेत्। तुषकणान्समिच्छेषान् सम्प्रोक्ष्याग्नौ प्राज्य च।'.

अथादाय पूर्णपात्रं[1] बर्हिष्यासाद्य[2] पाणिना
स्पृष्ट्वा दक्षिणहस्तेन तत्पूर्णमसि[3] मन्त्रतः ॥११०॥

प्राच्यां दिश्यादिभिर्मन्त्रैः[4] कुशैः प्रागादिषु क्रमात्
उदकं तु प्रतिदिशमोप्याधस्तान्निधाय[5] तत्[6] ॥१११॥

आपोऽस्मान्नित्यनया[7] इदमाप[8] इति त्वथ[9]
सुमित्र्या न[10] इत्यनेन मन्त्रान्ते मार्जनं ततः ॥११२॥

दुर्मित्र्यास्तस्मै[11] इत्यथ प्रत्यग्दक्षिणदेशके[12]
तं हन्मीत्येतन्मन्त्रेण कुशाग्रैः प्रक्षिपेदपः[13] ॥११३॥

वामपार्श्वे तथासीना पत्नी प्रत्यग्घविर्भुजः[14]
आसिच्य पाणौ तत्तोयं माऽहं प्रजामनेन[15] तु[16] ॥११४॥

तत्पाणिभ्यां गृहीत्वा[17] तु पापमात्मकृतं[18] स्मरन्
आत्मानं यजमानं च होता त्रिः[19] प्रोक्ष्य तज्जलैः[20] ॥११५॥

ओं च म[21] इत्युपतिष्ठेदग्नेः[22] प्रत्यगुदक्स्थितः[23]
श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं बलम् ॥११६॥

1. आदाय पूर्णपात्रं तत्- B; 2. बर्हिष्याधाय- A,C, बर्हिष्यादाय- B; 3. ĀŚS 1.1.6; 4. ĀŚS 1.11.7; 5. मौक्ष्याधस्ता- B; 6. स्पृष्ट्वा (sl.110).... तत् (sl.111)- NM: ŚY. It mentions: 'उदष्याप प्रतिदिशं योक्त्रीं ता निधनाय तु'; 7. RV 10.17.10; 8. RV 1.23.22; 9. रिति त्वया - B; 10. ĀŚS 3.5.2; 11. *ibid*; 12. केशके- A, दैशिके- B; 13. प्रक्षिपेदथ- A, प्रक्षिपेदपाः- B; 14. आपोऽस्मान्नित्यनया (sl.112)...... प्रत्यग्घविर्भुजः (sl.114) - NM:ŚY; 15. ĀŚS 1.11.8; 16. माऽहं ...... तु- NM:ŚY. It mentions here: 'पापमात्मकृतं स्मरन्'; 17. NM:ŚY; 18. पायमात्रघृतं- B; 19. होतात्र- ŚY; 20. प्रोतैर्जलैः– A, प्रोक्ष्य तैर्जलैः- ŚY; 21. ĀŚS 1.11.15; 22. इत्युपतिष्ठताग्नेः- A,B, इत्युपतिष्ठत्यग्निः- C; 23. प्रत्यगुदकस्थितः-ŚY.

आयुष्यं तेज आरोग्यं देहि मे हव्यवाहन
अग्निमेतेन मन्त्रेण प्रार्थयीत द्विजोत्तमः[1] ।।११७।।

ततः पर्युह्य[2] पर्युक्ष्य दद्याद्विप्राय दक्षिणाम्
स्वेषु स्वेष्वेव कल्पेषु[3] या प्रोक्ता[4] सैव दक्षिणा[5] ।।११८।।

होमोपयोगि यद् द्रव्यं होत्रे दद्यात्[6] सदक्षिणम्
यथोक्त[7]दक्षिणालाभे हिरण्यं वा स्वशक्तिः[8] ।।११९।।

यद्यस्ति[9] हुतशेषं तु[10] देयं विप्राय तद्धविः[11]
प्रक्षाल्य यज्ञपात्राणि गृह्णीयाद् द्वन्द्वशः क्रमात्[12] ।।१२०।।

कृताकृतं ब्रह्मवरणं ब्रह्मा चाप्याज्य[13] संस्कृतिः
संमार्ष्टि च[14] स्रुवजुह्वोः आज्यभागौ परिस्तृतिः ।।१२१।।

ब्रीहीणामवघातश्च[15] तण्डुलेषु कृताकृतः
द्रवीभूत[16]घृतस्यापि विलपनविधिस्तथा[17] ।।१२२।।

यज्ञतन्त्रमिदं[18] प्रोक्तमेकाग्नेर्यज्ञकर्मणि[19]
प्रयोक्तृणां प्रयोगार्थं शौनकेन यथाक्रमम्[20] ।।१२३।।

।।इति शौनककारिकायामग्निमुखप्रकरणम्[21]।।

1. द्विजोत्तमैः- C, श्रद्धा (sl-116) ..... द्विजोत्तमः (sl.117) - NM:ŚY; 2. परिसमुह्य- B; 3. स्वेषु स्वेषूक्तकालेषु- B: +++ स्वकल्पेषु- ŚY; 4. यथोक्ता चैव- B; 5. यक्षिणा- C; 6. ददत्- B; 7. सप्रोक्त- A,C,ŚY; 8. हिरण्यं वा स्वशक्तयः - A; 9. दद्यस्ति - A; 10. चेद ! - B, यद्- ŚY; 11. त हविः - C; 12. द्वन्दशक्तिमान्- B; 13. ब्रह्मावाज्यस्य - A,C; 14. संस्पृष्टिं च- ŚY; 15. ब्रीहीणामवहन्तिश्च- ŚY; 16. दर्वीभूत- A; 17. विपविधिस्तथा- A,B,ŚY, कृताकृतं (sl.121)..... विधिस्तथा- (sl.122) is mentioned in B after मन्त्रः सावित्र एव (sl.35) of परिभाषाप्रकरण; 18. यज्ञतन्त्रमिति- ŚY; 19. मेकाग्नौ यज्ञकर्मणि - ŚY; 20. B adds: यत्रोपदिश्यते कर्म कर्त्तुरङ्ग न तूच्यते दक्षिणस्तत्र विज्ञेयः कर्मणाः पारगः करः। यत्र दिग्नियमो नोक्तो जपहोमादिकर्मसु।। तिस्रोऽत्र दिशः शस्ता ऐन्द्री सौम्यापराजिता। रौद्रं मन्त्र जपे चैव सुराऽप्यभिचारके।। राक्षं चैव जपे चैव कर्म कुर्वन्नप स्पृशेत् आसीन ऊर्ध्ववाहो वा नियमो यत्र नोच्यते तदासीनेन कर्त्तव्यं न प्रोक्ते न च तिष्ठता।। ; 21. NM: B, ŚY, इति स्थालीपाकविधिः- C.

(।।अथाह्निकमुच्यते[1]।।)

ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय चिन्तयेदात्मनो हितम्
गुरुं विष्णुं नमस्कृत्य मातापित्रोस्तथैव च ।।१।।

अस्तं गच्छति तिग्मांशावव्याधिगत[2] एव यः[3]
स्वपेत्स वाग्यतः स्थित्वा समस्तामपि तां निशाम्[4] ।।२।।

प्रातः स्नात्वा शुचिर्भूत्वा येन सूर्यादि[5]पञ्चभिः
ऋग्भिर्देवमुपस्थाय सवितारं विशुद्ध्यति ।।३।।

विना गुरो[6] रभ्यङ्गादिकर्मणा येन केनचित्
कर्मणा श्रान्तिमापन्नो[7] यद्वा नृत्तेक्षणादिना ।।४।।

निन्द्येन कर्मणा भ्रान्तो[8] व्याधिभिः[9] प्राप्त एव यः
सूर्योदये स्वपतो[10]ऽपि पूर्ववत्सकलं दिनम् ।।५।।

वाचंयमो भवेत्स्थित्वा अस्तयन्तं दिवाकरम्
ऋग्भिस्तु यस्य ते[11] विश्वेत्यादिभिः[12] पूर्वपञ्चकात् ।।६।।
उत्तराभिः चतसृभिरुपतिष्ठेत्तु शुद्धये
अन्तर्जले देवगृहे वल्मीके मूषकस्थले[13] ।।७।।
अन्य[14]शौचावशेषाच्च न ग्राह्याः पञ्चमृत्तिकाः
मार्गरथाश्म[15] श्मशानस्थां पांसुना[16] मलिनां[17] त्यजेत् ।।८।।

1. NM - B,C, CNM - ŚY; 2. तिम्मांशाविव्याधिगत- A, तिग्मांशावन्याध्विगत- B; 3. रवयः- B; 4. दिशां- A; 5. RV 10.37.4, ĀGS 3.7.1; 6. गुरौ- A, 7. कर्मणां भ्रान्तिमापन्नो- A,C; 8. श्रान्तो- A,C; 9. व्याधित- A; 10. स्वपेत्सोऽपि- B, स्वेपेदपि- C; 11. अग्निं स्तुविश्यते- B; 12. RV 10.37.5, ĀGS 3.7.2; 13. मशकस्थले- C; 14. अन्ये- C; 15. मार्गरभ्या- A; 16. पांसुलां- B,C; 17. मलिना- C.

कीटाङ्गारास्थिसहितां[1] नाहरेच्छर्करान्विताम्[2]
वापीकूपतडागेषु नाहरेद्वाह्यमृत्तिकाम् ।।६।।

अन्तर्जलगता ग्राह्या[3] करतो[4] मणिबन्धनात्
शौचार्थं मृदमानीय[5] जलतीरे विनिक्षिपेत् ।१०।।

ग्रामाद् बहिः समागत्य मलमूत्रे समुत्सृजेत्
उपवीतं पृष्ठतः कृत्वा कुर्यान्[6]मूत्रपुरीषके[7] ।।११।।

दिवा सन्ध्यासु कर्णस्थं[8] ब्रह्मसूत्रमुदङ्मुखः
कुर्यान्मूत्रपुरीषे तु रात्रौ चेद् दक्षिणमुखः[9] ।।१२।।

अग्नौ च गच्छन् तिष्ठन्वै रथ्यां[10] तीर्थे श्मशानके
अङ्गारे गोमये नद्यां[11] यज्ञभूमिषु सर्वदा[12] ।।१३।।

फले[13] जले चितायां च वल्मीके गिरिमस्तके
देवालये नदीतीरे दर्भे पुष्पकुशस्थले ।।१४।।

सेव्यच्छायेषु वृक्षेषु मार्गगोष्ठाम्बुभस्मसु
स्थानेष्वेतेषु सर्वेषु कुर्यान्मूत्रादिकं न च ।।१५।।

वायुवार्यर्कगोसोमतुलसीस्त्रीद्विजन्मनाम्[14]
पश्यन्नभिमुखो[15] मूत्रपुरीषादीन्न कारयेत्[16] ।।१६।।

1. सहिवां- C; 2. छर्करान्वितं - A, छर्करान्विता- C; 3. अन्तर्गतजलग्राह्या- B; 4. करता- C; 5. आदाय- B; 6. कुर्या- A; 7. मूत्रपुरीषको - B; 8. कर्मस्थं- A, कर्ण- C; 9. मुखाः- C; 10. रक्ष्यां- C; 11. नद्या - A; 12. सर्वदां- A; 13. स्थले- A; 14. जन्मनः- A,C; 15. पश्वनं- A; 16. मूत्रपुरीषदि न कारयेत्- A, मूत्रपुरीषादिन्न कारयेत्- B.

एका तु मृत्तिका लिङ्गे तिस्रः[1] सव्यकरे मृदः
करद्वये मृद्द्वयं स्यान्मृत्प्रमाण[2]मथोच्यते ।।१७।।

आद्रामलकमात्रा च लिङ्गशौचे[3] तु[4] मृत्तिका
मूत्रात्तु द्विगुणं[5] शुक्रे मैथुने[6] त्रिगुणं स्मृतम्[7] ।।१८।।

लिङ्गशौचमिति प्रोक्तं गुद[8]शौचमथोच्यते
पञ्चापाने मृदः क्षेप्याः[9] करे वामे दश[10] स्मृताः[11] ।।१९।।

हस्तयोः सप्त दातव्याः पुरीषे मृत्प्रमाणकम्
अर्द्धप्रसृतिमात्रं स्यात्तदर्धं तु ततः परम् ।।२०।।

गुदशौचमिति प्रोक्तं पादशौचमथोच्यते
एकैकं पादयोर्दद्यात् हस्तयोर्लिङ्गशौचवत् ।।२१।।

एतच्छौचं[12] गृहस्थानां[13] द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम्[14]
त्रिगुणं स्याद्वनस्थानां यतीनां च चतुर्गुणम् ।।२२।।

दिवा यद्विहितं[15] शौचं[16] तदर्द्धं निशि कीर्त्तितम्
तदर्द्धमातुरे प्रोक्तं आतुरस्यार्द्धमध्वनि ।।२३।।

कृत्वा तु शौचं प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च मृज्जलैः
कृत्वोपवीतं सव्येऽसे[17] वाङ्मनः कायसंयतः[18] ।।२४।।

1. तिस्र- C; 2. मृत्युप्रमाणं- C; 3. लिङ्गशौच- C; 4. च- B; 5. द्विगुणः- A, द्विगुण- C; 6. शुक्लमैथुने- A; 7. भवेत्- A,B,; 8. गुरु- B; 9. मृदा सेव्या- B, 10. दशः- A; 11. स्मृता- A; 12. एतच्छोच- C; 13.ग्रहस्थानां- B, गुहस्थानं- C; 14. ब्रह्मचारिण- C; 15. य विहितं- C; 16. शौच- C; 17. सव्येसे- C; 18. कायसंयत- A.

निवद्धशिखकच्छस्तु द्विज आचमनं चरेत्
इति शौचविधिः प्रोक्तः शुद्ध्यर्थं हि द्विजन्मनाम् ॥२५॥
द्विजन्मनां हि सिद्ध्यर्थमङ्गाचमनमुच्यते
शिखाकच्छनिबद्धस्तु[1] ह्युपवीती समाहितः ॥२६॥

भूमौ पादौ[2] प्रतिष्ठाप्य प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः
प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च प्रभाते मुखमप्यथ[3] ॥२७॥

रहितं[4] बुद्बुदैः फेनैः मलैर्दुष्टै[5]रमेध्यजैः
निर्मलं शीतलं शुद्धं दक्षिणेन करेण तु ॥२८॥

संहताङ्गुलिहस्तेन[6] गृहीत्वा चाम्बु वीक्षितम्[7]
मुक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्यां त्रिः पिबेद्ब्रह्मतीर्थतः[8] ॥२९॥

प्रक्षाल्य हस्तौ पीत्वाथ सङ्कोच्यौष्ठा[9]वतः परम्
संहताङ्गुलिमूलेन द्विः प्रमृज्योत्ततो[10] मुखम् ॥३०॥

हस्तौ प्रक्षाल्यावमृज्य[11] संहता[12]ङ्गुलिभिर्मुखम्
प्रक्षाल्य हस्तौ चाभ्युक्षेत् पादौ शीर्षं स्वमेव च ॥३१॥

संहताभिस्त्रिभिः पूर्वमास्यदेशमुपस्पृशेत्
हस्तौ प्रक्षाल्य संस्पृष्ट्वा[13] घ्राणादिद्वन्द्वशः[14] क्रमात् ॥३२॥

1. शिखाकच्छविवद्धश्च- B; 2. भूमौ पारौ- B; 3. मुखमप्यथा- B; 4. सहितं- C; 5. कृष्टै- A, स्पृष्टै- C; 6. संहताङ्गुलिभिस्तोयं- B; 7. गृहीत्वा दक्षिणेन तु- B; 8. मुक्ताङ्गुष्ठक +++ शेषेणाचमनं चरेन्- B; 9. पीत्वाथ कुशाचोष्ठा- B; 10. द्विः प्रवृज्या- A, विप्रमृज्या- B, द्विः प्रभृत्या- C; 11. प्रक्षाल्यावमृज्यं- C; 12. संहिता- A, सहता- B, सहिताभि- C; 13. संस्पृष्टौ- C; 14. घ्राणाद्धि- A. घ्राणादि- B.

मध्ये मध्ये च प्रक्षाल्य हस्तं सर्वत्र संस्पृशेत्[1]
अङ्गुष्ठेन प्रादेशिन्या घ्राणे पश्चादुपस्पृशेत्[2] ॥३३॥

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु चक्षुश्रोत्रे पृथक्पृथक्
अङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभ्यां[3] नाभिं पश्चादुपस्पृशेत् ॥३४॥

तलेन हृदयं स्पृष्ट्वा स्पृशेदङ्गुलिभिः शिरः
अंङ्गुल्यग्रे दक्षिणाद्यं[4] बाहुमूलद्वयं स्पृशेत् ॥३५॥

प्रदक्षिणेन हस्तस्थैरात्मानं[5] परिषेचयेत्[6]
अनेन विधिना विप्रः कुर्यादाचमनं सदा ॥३६॥

अङ्गानां स्पर्शनात्सद्यः प्रीताः स्युः सर्वदेवताः
सद्यःशुचिमवाप्नोति[7] सन्ध्यादिषु च कर्मसु ॥३७॥

कृतशौचो[8] द्विराचम्य कृत्वादौ[9] दन्तधावनम्
यद्वा[10] द्वादशगण्डूषैः शुद्धिं[11] कृत्वा द्विराचामेत् ॥३८॥

ललाटे हृदि बाह्वोश्च ऊर्ध्वं पुण्ड्राणि धारयेत्
चतुर्भिः सङ्कर्षणादिनामभिः[12] चन्दनादिभिः[13] ॥३९॥

स्मृत्वौंकारं[14] च गायत्रीं[15] निबध्नीयाच्छिखां[16] ततः
आचम्य प्राङ्मुखो भूत्वा कुशपाणिः[17] समाहितः ॥४०॥

॥इति शौनककारिकायां
मूत्रपुरीषोत्सर्गविधिः[18]॥

1. हसवक्त्र न संस्पृशेत्-B; 2. अङ्गुष्ठेन ...... पश्चादुपस्पृशेत्- NM:B: 3. अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च- B; 4. अङ्गुल्यग्रेण दक्षाद्य- A; 5. हस्तस्थे- C; 6. परियेययेत्- C; 7. सद्यः शुद्धिमवाप्नोति- B; सद्यशुद्धि मवाप्नोति- C; 8. कृत्वा शौचो- B; 9. कृत्वाथो- A,C; 10. पश्चाद- B; 11. शुद्धि- C; 12. सङ्कर्षणादिनामानि- A, सङ्कर्षणादीनामभिः- C; 13. C mentions ललाटे ...... चन्दनादिभिः (sl. 39) after आचम्य....... समाहितः (sl.40); 14. स्मृत्वाकार- C; 15. गायत्री- C; 16. बध्नीयाच्छिखां- C; 17. कुशः पाणि- C; 18. समाहिताः- C; 19. इति शौनकीये शौचादिदन्तधावनम्- B.

।।अथ सन्ध्यादिविधिः[1]।।

अथ वक्ष्ये[2] बह्वृचानां सन्ध्याकर्मविधिक्रमम्[3]
त्रैवर्णिकानां[4] सर्वेषां चतुराश्रमवासिनाम्[5] ।।१।।

यत्सन्ध्यावन्दनं[6] सर्वं स्मृतमत्र तदुच्यते
तत्रापामन्तिकं प्राप्य[7] ब्रह्मसूत्रधरो भवेत्[8] ।।२।।

नासिकामङ्गुलिभिश्च[9] तर्जनीमध्यमे कृते[10]
दक्षिणेन समाकृष्य सव्येन तु विसर्जयेत् ।।३।।

प्रणवो व्याहृतीः[11] सप्त[12] गायत्रीशिरसा सह
त्रिः पठेदायतप्राणः[13] स प्राणायाम उच्यते ।।४।।

शनैर्नासापुटे वायुमुत्सृजेन्न तु[14] वेगतः
न कम्पयेच्छरीरं तु स योगः[15] परमो मतः ।।५।।

प्राणानायम्य विधिवद्वाग्यतः संयतेन्द्रियः[16]
अथ सन्ध्यामुपासिष्य इति सङ्कल्प्य मार्जयेत् ।।६।।

तिसृभिः मार्जनं कुर्यादापो हीति[17] कुशोदकैः
पादे पादे क्षिपेन्मूर्ध्नि प्रतिप्रणवसंयुतम् ।।७।।

1. NM- B,C,ŚY; 2. अवक्षे- A; 3. ++ कर्मविधि- B; 4. मैत्रय वर्णक ना- B; 5. चतुरश्रमवासिना- A; 6. वदनसर्व- B; वदेजसर्व- C; 7. यामन्तिक प्राप्या- A, यामन्तिकं प्राप्य- B; 8. भवान्- A, भवन्- C; 9. मङ्गुलीभिश्च- A,C; 10. मध्यमेऋते- A, मध्यमादते- B; 11. प्रण व्याहृतीः - B; 12. सदा- C; 13. त्रिः पठेदायतः प्राणः- B; त्रिपठेः आयतः प्राणः- C; 14. उत्सृजेन्नतु वेगतः- A, उत्सुज्ये न तु - B; 15. संयोगी- B, स योगी- C; 16. वाक्यतः स जितेन्द्रियः- B. It adds here वामेन पूरयेद्वायु दक्षिणेन तु रेचयेत्। कुम्भकेन जपं कुर्यात् प्राणायामस्य लक्षणम्।; 17. RV 10.9.1.3.

आत्मानं प्रणवेनैव परिषिच्य[1] जलैस्ततः[2]
सूर्यश्चेत्यनुवाकेन[3] प्रातः काले पिबेदपः[4] ।।८।।

अग्निश्चेत्यनुवाकेन[5] सायं काले पिबेदपः[6]
आपः पुनन्तु[7] मध्याह्ने मन्त्राचमनमाचरेत्[8] ।।९।।

विसृज्य दर्भानाचम्य कुशपाणिश्च मार्जयेत्
प्रणवेनैव व्याहृत्या[9] गायत्र्या[10] प्रणवाद्यया[11] ।।१०।।

आपो हि ष्ठेति[12] सूक्तेन मार्जनं हि चतुर्थकम्
सूक्तादौ प्रणवं चोक्त्वा[13] ऋगन्ते मार्जनं ततः ।।११।।

उद्धृत्य दक्षिणेनैव जलं गोकर्णवत्कृतम्[14]
निधाय[15] नासिकाग्रे तु पाप्मानं पुरुषं स्मरेत्[16] ।।१२।।

ऋतं[17] चैकामृचं वापि द्रुपदां[18] वा जपेदृचम्
दक्षनासा[19]पुटेनैव पापात्मानमपोहयेत्[20] ।।१३।।

तज्जलं नावलोक्याथ वामभागे क्षितौ क्षिपेत्
विसृज्य दर्भां[21]स्तत्रैव धृत्वा दर्भां[22]स्ततः परम् ।।१४।।

1. परिषिच्चे- B; 2. जलैः स्ततः- A, जलैस्वतः- C. It repeats here the portion 'अथ सन्ध्या (sl.6) .... जलैस्ततः (sl.8)'; अथ वक्ष्ये- (sl.1)..... जलैस्ततः (sl.8) - NM, अब्लिङ्गाभिः पवित्राभिः प्रोक्षयेत्कुशपाणिना। व्याहृत्या सह सावित्र्यां सन्ध्यां प्रत्यञ्जलिं क्षिपेत्।। - ŚY; 3. TĀ 10.25.1; 4. पिबे द्विजः- A,C, पिबेदय- B; 5. TĀ 10.24.1; 6. पिवेदयः- B, C. The two lines beginning with सूर्यश्च and अग्निश्च are reversed, अपः पिबेत्- ŚY; 7. TĀ 10.23.1. 8. इत्यनेन मध्याह्ने च जलं पिबेत्- ŚY; 9. व्याहृत्यो- C; 10. RV 3.62.10; 11. प्रणवाद्यथ- A, B, RV 10.9.1; 13. योत्का- A; 14. करम्- B; 15. निश्वासा- A,C; 16. पापपुरुष स्मरन्- B; 17. RV 10.190.1;18. AV 6.115.3; 19. द्रक्षां नासा- B; 20 नवो हरेत्- B; 21. दर्मा- B, C; 22. दर्भा- B, C.

पाणिभ्यां जलमादाय गायत्र्या चाभिमन्त्रितम्
रवेरभिमुखं तिष्ठन् त्रिरूर्ध्वं सन्ध्ययो क्षिपेत्[1] ।।१५।।

असावादित्यमन्त्रेण[2] प्रदक्षिणमतः परम्
अपः स्पृष्ट्वा दक्षिणेन पश्चाद् दर्भान्विसर्जयेत् ।।१६।।

धृत्वा पवित्रं[3] संप्रोक्ष्य[4] जपस्थानं[5] कुशोदकैः[6]
बध्वा पद्मासनं[7] वापि स्वस्तिकं वा यथाविधि[8] ।।१७।।

आधारादीन्नमस्कृत्य कुशाग्रैरासनं ततः
दिशोऽष्टधा विभक्तायाः[9] प्रतीच्यां[10] भागसप्तकम् ।।१८।।

हित्वा दक्षिणतोऽन्यस्तु[11] योऽष्टमो भाग उत्तरः
अस्याभिमुखतां[12] प्राप्य भूत्वा प्रयतमानसः ।।१९।।

जपन्नासीत[13] सावित्रीं[14] सन्ध्यां कृत्स्ना[15]मतन्द्रितः
प्रभातकाले चागत्य पुरस्तादुदकान्तिकम् ।।२०।।

सर्वाण्युदकार्याणि सायं सन्ध्यावदाचरेत्
अपामाचमनं त्वत्र[16] सूर्यश्चेत्यनुवाकतः[17] ।।२१।।

पूर्वोत्तराशा[18]भिमुखो भूत्वा प्रयतमानसः
जपन् तिष्ठेत्तु[19] सावित्रीं सन्ध्यां तां[20] सकलां ततः[21] ।।२२।।

1. क्षिपेत्- C; 2. AB 7.24.3; 3. पवित्र- B,C; 4. सप्रोक्ष्य- B, सक्ष्य- C; 5. तपस्थान- C; 6. कुशोदके- C; 7. पद्मासनो- B; 8. विधिम - A, सुखे - B; 9. विभक्ताया - A,B; 10. प्रतीच्या - B; 11. न्यस्त - A; 12. अस्थाभिमुखता - A, अप्याभिमुखता - B; 13. जपन्नासीत - C; 14. RV 3.62.10; 15. कृत्स्न - A; 16. तत्र- A,C; 17. TĀ 10.25.1; 18. पूर्वोत्तरशा- C; 19. जप स्तीष्ठतु- A; 20. सावित्री सन्ध्यात्ता- B, सावित्री सन्ध्यात - C; 21. कला तत - C. विसृज्य (sl.10) .... सकला तत -(sl.22)- NM:ŚY.

प्राणायामत्रयं कृते यथाविधि अतन्द्रिते[1]
अहोरात्रकृतं[2] पापं तत्क्षणादेव नश्यति ।।२३।।

प्राणायामैर्य[3] आत्मानं संयम्यास्ते पुनः पुनः
दशद्वादशभिर्वापि चतसृभिः[4] परन्तपः ।।२४।।

ओंकारपूर्विकास्तिस्रो[5] महाव्याहृतयस्तथा[6]
त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेया ब्रह्मणो मुखम्[7] ।।२५।।

ओं भूर्भुवः स्वरोमिति जप्त्वारुह्यासनं[8] ततः
व्याहृतिभिर्हि विन्यस्य सावित्र्याथ षडङ्गकम्[9] ।।२६।।

प्राणायामं धारयेत्त्रिः[10] यथाविधि समाहितः[11]
आयात्वित्यनुवाकेन[12] सावित्रीमाह्वयेत्क्रमात् ।।२७।।

ऋष्यादीन्स च संस्मृत्य[13] समासीनो[14] जपेत्सदा
सायं प्रातश्च मध्याह्ने सावित्रीं[15] वाग्यतो जपेत्[16] ।।२८।।

आरम्भयज्ञाज्जपयज्ञो[17] विशिष्टो दशभिर्गुणैः
उपांशुः[18] स्याच्छतगुणः[19] सहस्रो मानसः स्मृतः ।।२९।।

1. प्राणायामत्रय कृत्वा यथाविधिं अतन्द्रितः - A,B,C, प्राणायामान् धारयेत् त्रीन् यथाविधि धृतव्रतः - ŚY; 2. अहोरात्रस्तत - A; 3. प्राणायामे यं - B; 4. चतुर्विंशत् - ŚY; 5. पूर्वकं तिस्रो - A, पूर्वकास्तिस्रो - B; 6. माहा व्यहृतय - C; 7. ब्राह्मणो मुखम् - C; 8. +++ ह्यासनं - A, जह्यारुह्यासनं - C; 9. ओं भूर्भुवः ...... षडङ्गकम् - NM:ŚY; 10. धारये त्रिः- B, धारये त्रि - C; 11. प्राणायामं ...... समाहितः - NM:ŚY; 12. TĀ 10.26.1, आयाही - B; 13. सत्रऋष्यादीनि च स्मृत्वा - A,B,C; 14. सयासीनो - A,B,C; 15. RV 3.62.10; 16 जप्य वाग्यतः - ŚY; 17. +++ यज्ञा- B; 18. उपांशु - A,B; 19. शतगुणं - B.

सहस्रपरमां[1] देवीं[2] शतमध्यां[3] दशावराम्[4]
शुद्धिकामः प्रयुञ्जीत[5] सर्वपापप्रणाशिनीम्[6] ॥३०॥

ऋष्यादिलक्षणं ज्ञात्वा गुरुप्रोक्तेन मार्गतः[7]
षडङ्गमन्त्रैर्विन्यस्य[8] योनिमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥३१॥

गायत्रीं स[9] स्मरेद्धीमान् हृदि वा[10] सूर्यमण्डले
कल्पोक्तलक्षणेनैव[11] ध्यात्वावाह्य[12] ततो जपेत् ॥३२॥

मनः संहरणं[13] शौचो मौनं मन्त्रार्थचिन्तनम्
अव्यग्रत्वमनिर्वेदो[14] जपसम्पत्तिहेतवः[15] ॥३३॥

कृत्वोत्तानौ करौ प्रातः सायं चाधोमुखौ[16] ततः
मध्ये सम्मुखहस्ताभ्यां[17] जप एव उदाहृतः ॥३४॥

प्रातस्तिष्ठञ्जपेद्देवीं[18] सायं चैवोपविश्य च
उपविश्य तु मध्याह्ने प्राङ्मुखो जपमाचरेत्[19] ॥३५॥

नक्षत्रदर्शनादूर्ध्वं जपेदासूर्यदर्शनात्
अर्द्धास्तमयादारभ्य[20] जपेन्नक्षत्र[21]दर्शनात् ॥३६॥

1. सहस्रपरमा - A, सहस्र परमा - B; 2. देवी - B,C; 3. शतमध्यो - C; 4. वरम् - B; 5. युद्धिकामः प्रयुञ्जीः- B; 6. प्रणाशेनीम् - A, प्रणाशनी - B, प्रनाशनी - C; 7. मार्मता- C; 8. षडङ्गमन्त्रैविन्यस्य-C; 9. स- A; 10. उदित्वा- B; 11. नैव- B; 12. ध्यात्वाभ्यर्च- B; 13. संवरणं- B; 14. अव्यग्र- C;15.संसिद्धिहेतवः-C; 16. चाधमुखै- A; 17. मध्येस्तध्वकराभ्या- A, मध्येतध्वकराभ्या- B, मध्वस्तध्वकराभ्या- C; 18.जपेद्विप्रः - A, B, C; 19. जपकर्मसमारभेत्- A, B, जपकर्मसमाचरेत्- C. B mentions here :'अष्टोत्तर शत नेत्यं मष्टाविंशतिमेव च। विधानाद्दशकं वापि त्रिकालेषु जपोद्विजः'. Then it mentions: 'कृत्वोत्तानौ .... उहाहृतः (sl.34)'; 20. अर्द्धास्तमित आदित्ये- B; 21. जपेदाऋक्ष- A,B जपेद्वा ऋक्ष- C.

सायं प्रातरुपस्थानं कुर्यान्मन्त्रैर्यथाक्रमम्
जातवेदस[1] इत्येका तच्छं योरावृणीमहे[2] ॥३७॥

नमो ब्रह्मण[3] इत्येतैः उपतिष्ठेद् दिशो नमेत्[4]
उत्तमेत्यनुवाकेन[5] गायत्रीं च विसर्जयेत्[6] ॥३८॥

आत्मपादौ तथा भूमिं[7] सन्ध्याकालेऽभिवादयेत्
नत्वा गुरुं तथा सूर्यं[8] द्विजांश्चपि विशेषतः ॥३९॥

मध्याह्ने तु विशेषोऽयम् उपस्थानं तदर्घ्यकम्[9]
अपामञ्जलिमापूर्य[10] आ कृष्णेनेति[11] च क्षिपेत् ॥४०॥

सवितुर्मण्डलं पश्यन्नुपतिष्ठेद् दिवाकरम्
ऊर्ध्वबाहुर्जपेत्सूक्तम्[12] उदु त्यं जातवेदसम्[13] ॥४१॥

सूक्तं हि चित्रं देवानां[14] हंसः शुचिषदित्यृचा[15]
अनेन विधिना विप्रः सन्ध्योपास्तिं करोति यः ॥४२॥

1. RV 1.99.1, जातवेदसं - B; 2. RVKh 10.191.5; 3. TĀ 2.12.1; 4. त्येतेरुपतिष्ठेद् दिशो नमेत् - A, इत्येतानुपतिष्ठद् दिशां प्रति - B, इत्येतेरुपतिष्ठेदिशा प्रति - C; 5. TĀ 10.30.1; 6. B mentios : ततः उद्वास्य सावित्रीमुत्तमेत्यनुवाकतः after ऋक्षदर्शनात (sl.36); 7. भूमिं - A; 8. गुरुं स्तथा सूर्य - A, नत्वा गुरुस्तथा सूर्य - C; 9. तथार्घाकं - A; ऋष्यादिलक्षणं (sl.31) ..... तदर्घ्यकम्(sl.40)- NM:ŚY. It mentions : सायं प्रत्यङ्मुखश्चैव तिष्ठन्प्रातश्च प्राङ्मुखः॥ उत्तमेत्यनुवाकेन उद्वास्य सावित्रीं पराम्। सायं प्रारुपस्थाय जातवेदस इत्यृचा॥ इमं मे वरुणश्चेति सायंकाले विशेषतः। मित्रस्य चेति मन्त्रेण प्रातः कालेऽथ पूर्ववत्॥ पिशाङ्गभृष्टिमित्यृचा मुखं स्पृष्ट्वा प्रदक्षिणम्। केश्यग्निमित्यृचैकया शिखां स्पृष्ट्वा प्रदक्षिणम्। सन्ध्यां सावित्रीं गायत्रीं सर्वान्देवान् प्रणम्य च। आदावारभ्य सर्वेषु कालेषु जप इष्यते॥. This portion is mentioned betweeen जपेत् (sl.28) and आरम्भ (sl.29). 10. संपूर्णाम् - B,ŚY; 11. RV 1.35.2; 12. प्रोताञ्जलिः जपेत्सूक्तं - ŚY; 13. RV 1.50; 14. RV 1.115 ; 15. RV 4.40.5, तच्क्षुरिति मन्त्रतः। एवमन्यानि सौराणि जपन् पश्येद् दिवाकरम्। -B. The line: भद्रं कर्णेति मन्त्रेण कर्त्ता स्पृष्ट्वा प्रदक्षिणम् is mentioned in B between the two lines beginning with पिशाङ्ग and केश्यग्नि (in ŚY, see n.9 above).

सर्वपापैः प्रमुच्येत स जीवेच्छरदः शतम्[1]
सर्वकर्मसु योग्योऽसौ भवतीत्याह शौनकः ।।४३।।

।। इति शौनककारिकायां[2] सन्ध्यादिविधिः[3]।।

(।। अथ सावित्र्याः कल्पः[4]।।)

अथ[5] सावित्र्याः कल्पं तु[6] वक्ष्याम्यभिमतप्रदम्[7]
संहिताध्ययनं[8] कृत्वा पुरश्चरणसिद्धये ।।१।।

विद्वान्प्रातः[9] शुचिः[10] स्नातो[11] हविष्याशी[12] जितेन्द्रियः
शुचौ देशे समासीनो जपेत्तु[13] नियतव्रतः ।।२।।

ओंकारं[14] व्याहृतीस्तिस्रः[15] सावित्रीं[16] वेदमातरम्
मनस्येता[17]मनुस्मृत्य जपेत्तु नियतव्रतः ।।३।।

अष्टोत्तरं[18] सहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा[19]
उग्रेण[20] तपसा दृष्टा विश्वामित्रेण धीमता ।।४।।

होमांश्च जपयज्ञांश्च नित्यं[21] कुर्वीत वैतया[22]
सर्वकाम[23]समृद्ध्यर्थं परं ब्रह्मैतदुच्यते[24] ।।५।।

एषैव[25] प्रतिलोमोक्ता[26] पापशत्रुविनाशिनी[27]
अक्षरं प्रतिलोमेन[28] यस्मिन् युज्यते[29] कर्मणि ।।६।।

1. शरदं शतम्- B, शरदः सता- C; 2. शौनकीये- B; 3. सन्ध्योपासनविधिः- C; 4. NM - A,B,C,ŚY; 5. अथातः -ŚY; 6. कल्प- ŚY; 7. वक्ष्याम्याभि ++ परं- B; 8. सहिताध्ययमम -B; 9. प्रातर्विप्रः- B; 10. शुचि- B,C, 11. स्नात्वा -ŚY; 12. हविष्यासी- A, हविणाशी- B, हविश्ष्याशी- C; 13. जपेत- B, C; 14. अंकार- B; 15. व्याहृटतिरित्तस्त्र- A; 16. RV 3.6.2.10, सावित्री- B; 17. मतसेना- C; 18. अष्टोत्तर- A,B,C; 19. ŚY adds एषाभिसहिता देवैः सर्वब्रह्ममयी शुभा; 20. अग्रेण- B; 21. होमाश्च जपयज्ञाश्च नित्य- B; 22. वैयदा- A, चैतया -ŚY; 23. कर्म- B; 24. पर ब्रह्मेदमुच्यते- A,B, परब्रह्मेद प्रतिलोमक्त- C; 25. एष वै- B; 26. प्रतिलोमोक्त- A. प्रतिलोमक्त- C; 27. पापशत्रुविनाशनी- A, C; 28. अक्षरप्रतिलोमेय- ŚY; 29. युज्येति- A.

तदमोघं विजानीयादेतद्धि ब्रह्मणो मतम्
विभीतकेध्म[1]समिध[2]श्चाक्षरं[3] प्रतिलोमया ।।७।।

जुहुयात्सार्षपं तैलं विभीतककृतस्त्रुवा
य इच्छेत्पीडनं शत्रोरपि वोत्सादनं पुनः ।।८।।

पच्छः स पीडयेच्छत्रून्[4] वर्णतश्च प्रमारयेत्[5]
अनया योऽभिषिच्येत[6] भूपतिः प्रयतोऽन्वहम्[7] ।।९।।

तस्यायुः कीर्तिरारोग्यं भविष्यन्ति न संशयः
कपिलाज्येन यः कुर्यात् होममष्टोत्तराहुतिम् ।।१०।।

तस्य कामाः प्रसिद्ध्यन्ति षण्मासादेव जुह्वतः ।।११।।

(।। इति शौनककारिकायां सावित्रीकल्पः[8]।।)

(।। अथ दुर्गाकल्पः[9] ।।)

जातवेदस इत्येतत्सूक्तं सर्वार्थसाधनम्
आयुरारोग्यसुखदं भुमिदं शत्रुनाशनम् ।।१।।

यद्वाञ्छति[10] वा विप्र[11] स्तत्तदाप्नोत्यसंशयम्[12]
सूक्तेनानेन[13] जुहुयात् शुचौ देशे द्विजोत्तमः[14] ।।२।।

गोष्ठे देवालये चाथ[15] नदीतीरे गृहेऽथवा
प्रातर्मध्यंदिने तद्वत् प्रदोषे च विशेषतः ।।३।।

1. विभीतकाय- A, विभीतकीय- C, व्याघातकेध्म - ŚY; 2. समिधा- B, समिधो- ŚY; 3. योऽक्षर- ŚY; 4. पच्छश पीडयेछत्रून्- B, पछपीडये छत्रून- C; 5. य इच्छेत (sl.8) .... प्रमारयेत् (sl.9) - NM, पुनः सम्पीडयेच्छत्रून् वर्णशश्च प्रमापयेत्- ŚY; 6. सोऽभिषिच्येत- A,C; 7. भूपतिप्रयतोन्वहः- B; 8. इति शौनकीये सावित्रीकल्पः- B, NM: A,C,ŚY; 9. NM: A,B,C,ŚY; 10. वाञ्छितः- A; 11. विप्रः- B; 12. दाप्नत संशयम्- C; 13. सूक्तेनान- C; 14. च्छुचौ देशे द्विजो रहः- A, च्छुक्लाम्बरधरः शुचिः- B; 15 चाथ- C.

मन्त्रेणानेन जुहुयाच्छुक्लाम्बरधरः शुचिः[1]
जपेद्वा नियतो[2] मन्त्रं हविष्याशी जितेन्द्रियः ।।४।।

पशुपुत्रधनार्थी च[3] प्रत्येकं लक्ष[4]मभ्यसेत्
सर्वेषामत्र देशानां विशिष्टो देवतालयः ।।५।।

तस्माद् देवालये कुर्वन्[5] विशिष्टं फलमश्नुते
तत्र[6] प्राची प्रशस्ता दिगाग्नेयी[7] च विशेषतः[8] ।।६।।

प्रतीची वायवीया च श्रेष्ठा सौम्या[9] च दिक्सदा
ऐशानी त्वभिचारे च विजयेऽपि[10] विशिष्यते ।।७।।

कुण्डे वा स्थण्डिले वापि[11] होमं कुर्यादतन्द्रितः
चतुरस्त्रं भवेत्[12]कुण्डं मेखलाद्वयसंयुतम् ।।८।।

स्थण्डिलाद्याज्यभागान्तं[13] यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत्[14]
महान्द्विजः[15] शुचिर्दान्तः[16] सर्वभूतहिते रतः ।।९।।

दुर्गामावाहयेत्कुण्डे[17] सायुधाष्टमहाभुजाम्[18]
नीलोत्पलदलश्यामां[19] किरीटाद्यैर्विभूषिताम् ।।१०।।

ततश्चाराध्य तां देवीं[20] तस्मिन्तीर्थोदकान्विते
आज्येन हविषा चैव समिद्भिश्च[21] पृथक्पृथक् ।।११।।

1. गोष्ठे देवालये (sl.3).... शुचिः (sl.4) – NM:ŚY; 2. नियातो- A; 3. पशुपुत्रधनाद्यार्थ - ŚY; 4. प्रत्येक लक्ष- B, प्रत्येक लक्ष्य - C; 5. कुर्वीत- B; 6. ततः- A,B,C; 7. दीगाग्नेयी- C; 8. ŚY adds here:याम्या च नैत्रृति चैव जघन्या [illegible] 9. NM - A,C; 10. त्वाभिचारे च विजये च- ŚY; 11. वाथ- ŚY; 12. भवे[illegible] C; 13. भागान्ते- B; 14. प्रकल्पयेत- C; 15. होष्यन्-ŚY; 16. शुचिर्दान्त- C; 17. कुम्भे- ŚY; 18. महाभुज[illegible] B, महाभुजा- C; 19. श्याम- A; 20. देवी- C; 21. समिद्भुश्च- B, सामिद्भिश्च- C.

मन्त्रेणानेन जुहुयादष्टोत्तरशताहुतीः
ततः स्विष्टकृतं चैव[1] होमशेषं समापयेत् ।।१२।।

उत्थायाथ जपेन्मन्त्रमेतं श्रद्धासमन्वितः[2]
प्रसीद त्वं[3] जातवेदा दुर्गा च वरदा मम ।।१३।।

त्वत्प्रसादाच्च सर्वत्र[4] वाञ्छितं मेऽस्तु सर्वदा
राजा चैव[5] विभूत्यर्थं प्रतिसंवत्सरं बुधः[6] ।।१४।।

कारयित्वा विधानेन सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।।१५।।

।।इति शौनककारिकायां दुर्गाकल्पविधिः[7]।।

।। अथ त्रैयम्बककल्पः[8] ।।

त्रैयम्बकस्य मन्त्रस्य कल्पं[9] वक्ष्यामि शौनकः[10]
प्रसन्नो ब्राह्मणः[11] कुर्यात्पुरश्चरणमादितः ।।१।।

पश्चिमद्वारमासाद्य[12] शम्भो[13]रायतनं महत्
तस्य पूर्वोत्तरे कृत्वा होमकुण्डं द्विमेखलम्[14] ।।२।।

मथित्वा चाग्निमानीय[15] यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत्
मन्त्रेणानेन जुहुयाद्धविरष्टसहस्त्रकम् ।।३।।

पायसं घृतसंयुक्तं आयुष्कामो द्विजः[16] स्वयम्
पुत्रार्थी शालीबीजेन[17] धनार्थी बिल्वपत्रकैः ।।४।।

1. स्विष्टकृदारभ्य- ŚY, ना चैव (ग पाठ in ŚY); 2. समन्विता- B; 3. प्रसीदं त्वा- A, प्रसीदतां-ŚY; 4. सर्वत्र- B; 5. चैवं- A; 6. वुधः- C; 7. इति जातवेदसं कल्पः- A, इति शौनकीये राजधर्मे त्रयोदशः खण्डः ।। -ŚY; 8 त्र्यम्बक कल्पः– A ,NM -B,C,ŚY; 9. त्र्यम्बककल्पं तु अहं- A, त्रैयम्बकस्य कल्पं तु अहं- C; 10. वक्ष्याम्यतः परम्- ŚY; 11. ब्राह्मणं- B; 12. पश्चाद् द्वारं समासाद्य- ŚY; 13. शभो-A; 14. समेखलम्- C; 15. मथित्वा वाग्निमाधाय–A,C, मथित्वग्निमाधाय- B; 16. आयुकामो द्विजः- A, आयुकामो द्विज- C; 17 विजेन- A.

पशुकामो घृतेनैव वर्षाकामस्तु वेतसैः[1]
विद्याकामस्तु पालाशैर्विप्रः कुर्यात्समाहितः ।।५।।

जपेद्वा नियतो नित्यमेतान्कामानवाप्नुयात्
अनया योऽभिषिक्तस्तु[2] दीर्घमायुरवाप्नुयात्[3] ।।६।।

महादेवं समाराध्य त्रैयम्बक[4]मृचं जपेत्
सर्वान् कामानवाप्नोति शम्भोस्तस्य प्रसादतः ।।७।।

।। इति शौनककारिकायां त्रैयम्बककल्पविधिः[5]।।

(।। अथ धनार्जनविधिः[6]।।)

धन[7]मर्जयितुं[8] लिप्सुः क्वचिज्जिगमिषुः[9] पुरा
अन्वाधानादिकं तन्त्रं कृत्वौपासनपावके ।।१।।

वयमु त्वा पथ[10] इति सूक्तेन प्रत्यृचं घृतम्
हुत्वौपरिष्टात्तन्त्रं[11] च कुर्याद्यद्वा[12] जपेदिदम्[13] ।।२।।

(।। इति शौनककारिकायां धनार्जनविधिः[14]।)

(।। अथ नष्टद्रव्यपुनर्प्राप्तिविधिः[15]।।)

नष्टं[16] द्रव्यं पुनः प्राप्तुं[17] य इच्छेद्यस्य[18] वा मतिः[19]
संप्रणष्टे यदि वा[20] द्वे विहृत्यौ[21]पासनानलम् ।।१।।

तन्त्रं पुरस्तनं कृत्वा सं पूषन्विदुषादिना[22]
सूक्तेन प्रत्यृचं होमं कुर्यात् तत्तु जपतु वा[23] ।।२।।

1 वेतसः- A, वेतसैं - B, वेतसेः- C; 2. सोऽभिषिक्तस्तु- A; 3. रवाप्नवान्- A; 4. RV 7.59.12, त्र्यंवक- A,B; 5. इति शौनकीये त्र्यम्बककल्पः- B, इति काम्यजपविधिः C, इति शौनकीये राजधर्मे षोडशः खण्डः।। -ŚY; 6. NM - B.C, CNM - ŚY; 7. Before धन B mentions: शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि धनलिप्सु द्विजस्य तु कृत्वा होमादिकं गेहे पश्चाद् गच्छे यथाविधि ।। ; 8. मर्जयितु- C; 9. ज्जिगमिषु- C; 10. RV 6.53.1-10; 11. हुत्वापरिष्टात्तन्त्रं च- A, उक्तोपारिष्टात्तन्त्रं च- B; 12. कुर्याद्यद्वा- B; 13. जपेदिकं- B; 14. NM- A.C. इति शौनकीये धनार्जनविधि- B; 15. NM - A,B,C, NM - ŚY; 16. मष्टं - C; 17. प्राप्त- B; 18. य इच्छंतस्य- B; 19. वा मतः- A. शुद्धता- B; 20. भवेतौ- B, C; 21. विहन्यौ- B; 22. RV 6.54.1-10; 23. कुर्याता जपता तु वा- A,C.

ऊर्ध्वतन्त्रं ततः कुर्यादि[1]त्येषां निष्कृतिस्तयोः[2]
एष्यन्महान्तमध्वानमल्पं वाति भयान्वितम् ।।३।।

पुरस्तात्तन्त्रमाचार्यो वह्नावौपासने ततः
संपूषन्नध्वन[3] इति सूक्तेन प्रत्यृचं घृतम् ।।४।।

जुहुयादथवा सूक्तं जपेतेतद्यथा[4] पुरा[5]
ऊर्ध्वतन्त्रं[6] च कुर्वीतेत्युक्त्यैषा[7] तस्य निष्कृतिः ।।५।।

(।। इति शौनककारिकायां नष्टद्रव्यपुनर्प्राप्तिविधिः[8] ।।)

(।। अथ रथारोहणविधिः[9]।।)

येन केनापि कार्येण रथमारोढुमिच्छतः[10]
त्रैवर्णिकस्य कर्त्तव्यं यत्तदत्राभिधीयते[11] ।।१।।

प्रत्यग्देशे रथस्यादौ उषित्वा ब्राह्मणः[12]शुचिः
अहं ते पूर्वमित्याद्यं[13] मन्त्रमुच्चार्य खैलिकम् ।।२।।

रथस्य चक्रे द्वे द्वाभ्यां पाणिभ्यां युगपत्स्पृशेत्[14]
मन्त्रमुच्चार्य वायोष्ट्वा वीर्येणे[15]त्यादिकं रथम् ।।३।।

आरोहेद्[16] दक्षिणेनादौ[17] पादेनाथेतरेण तु[18]
मन्त्रं ब्रह्मण इत्याद्यं संगृह्णाम्यवसानकम्[19] ।।४।।

उल्का रथस्य रज्जूना[20]मभिमर्शनमाचरेत्
ये वहन्ति[21] रथं वाहा रज्जुसम्बन्धवर्जिताः[22] ।।५।।

1. च कुवीत- B; 2. द्वयोः B; 3. RV 1.42.1.10; 4. जपेद्येतदथा. C; 5. पुरं - B; 6. ऊर्ध्वतन्त्रान्तं- B; 7. कुवीत्युक्तैषा- B; 8. A,B,C; 9.NM: A,B,C, CNM-ŚY; 10. इच्छति- A; 11. यत्र तत्र दशभिधीयते- C; 12. ब्राह्मण- C; 13. ĀGS2.6.1, इत्याद्य- C; 14. युगपस्पृशेत्- A; 15. ĀGS 2.6.3; 16. अरोहे- A; 17. दक्षिणेनाद्यौ- A; 18. च - A,B; 19. ĀGS 2.6.4; 20. रज्जुना- A, रज्वाना- B; 21. ए वहन्ति- B; 22. वार्जिवः B

तमेव मन्त्रमुच्चार्य तांस्तु दण्डेन संस्पृशेत्
अश्वा यदा व्रजन्तीष्टां[1] दिशं मन्त्रं[2] तदा जपेत् ।।६।।

सहस्रस[3]निमित्याद्यं[4] प्रवहेत्येवमन्तकम्[5]
वनस्पते वीड्वङ्गो हीत्या[6]द्यामृचं जपेत्तदा ।।७।।

रथप्रकाराण्यन्यानि शकटादीनि चानया[7]
ऋचा वनस्पति[8]कृतान्यारोहेदभिमृश्य तत्[9] ।।८।।

ऋचा यद्यत्स्थिरौ गावा[10] वित्याद्यया रथाङ्गकम्[11]
विद्यते चेत्स्पृशेत्तत्तदङ्गं शं समुदीरयन्[12] ।।९।।

इत्येवं[13] प्रथमारोहे क्रीतं वा लब्धमेव वा[14]
पूर्वं कृतं वा भिन्नं चेदक्लेशः[15] सममुदीर्यते ।।१०।।

यदादितस्तमारोढुं रथमिच्छेत्तथापि च[16]
पूर्वोक्तेन[17] प्रकारेण समारुह्याथ तेन तु[18] ।।११।।

प्रसिद्धं वृक्ष[19]मथवा ह्रदं शोषविवर्जितम्
प्रदक्षिणं परीत्याथ शाखां[20] बहुफलैर्युताम्[21] ।।१२।।

1. बज निष्टा B; 2. दशमन्त्रां- A; 3. सहस्रसन- A; 4. ĀGS 2.6.5; 5. प्रवहेत्येव मृत्तिकां- B; 6. RV 6.47.26; 7. चाजया- B; 8. वनस्पतिं- A; 9. अभिमृश्यते- A,C; 10. RV 3.53.17; ऋचि यद्यस्थिरगावा- C; 11. रथाङ्गका –B; 12. त्तत्र दगशं सरमुदीरयन् – B ऋत्व यद्यदि स्थिरौ गावा- C; 13. इत्येव- B; 14. छालाब्धमेव वा- A; 15. द्विद्वेष- B; 16. मिच्छेत्तेदपि च- B, मिच्देत्तदापि च- C; 17. पूर्वोक्तन- C; 18. नेन तु- A; 19. रथ- B; 20. शाखा- B, शाका-C; 21. र्युताः- B, र्युता- C.

आहरेदथवा[1] यद्यत्कुटुम्बस्योपकारकम्
द्रव्यं तदाहरेदेवं रथारोहण[2]मीरितम् ।।१३।।

नावाधिरोहणं[3] यस्मिन्काले कार्यवशाद् भवेत्
सुत्रामाणं पृथिवीमित्येव[4]माद्यामृचं तदा ।।१४।।

उच्चार्य नावमारोहेत्सुख[5]सन्तरणेच्छया[6] ।।१५।।

(।। इति शौनककारिकायां
रथारोहणविधिः[7] ।।)

(।। अथ व्यवहाराय सभागमनविधिः[8] ।।)

प्रवक्ष्यन्व्यवहाराय सभां प्रत्यर्थिचोदितः
अस्माकमुत्तमं कृधि श्रव[9] इत्यादिकामृचम्[10] ।।१।।

जपित्वोद्वीक्षमाणोऽर्कं[11] ततस्तां प्रविशेत्सभाम्
यदाभिभवितुं शत्रुमिच्छेत्तं[12] विजिगीषया ।।२।।

ऋषभं मा समानाना[13]मिति सूक्तं तदा जपेत्[14]
अस्तं गते दिवाकरे सन्ध्यां[15] चोपास्य पश्चिमाम्[16] ।।३।।

पश्चिमाभिमुखो[17] भूत्वा वय[18]मित्याद्यृचं जपेत्
एवं प्रभाते तद्वो दिवो दुहीत्या[19]दिकां जपेत् ।।४।।

1. आरोहेदथवा- A,C; 2. तदहरेदेवमथरोहण- B; 3. नावादिरोहणं- A; 4. RV 10.63.10; 5. मारोहे सुखं- A; 6. संवरणेच्छया- A, संवरणे क्षये- B; 7. NM: A,C, इति शौनकीये रथारोहणम्- B; 8. NM: A,B,C, CNM-ŚY; 9. RV 4.31.15; 10. कृधीत्यादि मृचं जपेत्- B; 11. जपित्वाद्वीक्षमाणोर्क- C; 12. मिच्छेतुं- A, मिच्छेतु- B; 13.RV10.166.1; 14. जपेत्तदा- B; 15. मध्यां- B सन्ध्या- C; 16. पश्चिमम्- B; 17. पश्चिमाभिमुखा- C; 18. RV 1.167.10.; 19. RV 4.51.11, दुहित्या- C.

एवमाव्यवहारान्तं प्रत्यहं वै जपेदिमान्[1]
मन्त्रान्संव्यवहारेषु जपन्यायाद्यतस्ततः[2] ।।५।।

(।।इति शौनककारिकायां
व्यवहाराय सभागमनविधिः।।)

(।।अथ गृहप्रत्यागमनविधिः[4]।।)

प्रेष्य कार्य[5]वशाद्वेश्म पुनः प्रत्यागतो गृही
मन्त्रं[6] गृहा मा बिभीत[7] इत्याद्यं रिषदन्तकम् ।।१।।

जपित्वाथ समीक्षेत बहिर्द्वारि[8] स्थितो गृहम्
तद् गृहानह[9]मित्यादि मन्त्रेण प्रविशेद् गृहम् ।।२।।

प्रविश्य तु शिवं शग्मं शं योः शं यो[10]रितीरयन्
ईक्षित्वान्तर्गत[11]स्तत्र प्रपद्यासनमात्मनः ।।३।।

ज्येष्ठानुपूर्वं पुत्राणां प्रत्येकं सर्वतः शिरः
पाणिभ्यां परिगृह्याथ त्रिराजिघ्रञ्जपेत्तथा[12] ।।४।।

अङ्गादङ्गात्संभवसीत्येव[13]माद्यामृचं[14] ततः
कुमारीणां च कर्मेदं विदध्यान्मन्त्रवर्जितम् ।।५।।

(।।इति शौनककारिकायां
गृहप्रत्यामगनविधिः[15]।।)

1. जपैदिमान्- C; 2. जपमायास्तमस्ततः- B; 3. NM - A,B,C; 4. NM: A,B,C, CNM - ŚY 5. प्रोक्षकाय- B; 6. मन्त्र- C; 7. ĀŚS 2.5.18, मा भीत- A; 8. वहिद्वारि- B; 9. ĀŚS *loc. cit*, 10. *loc. cit;* 11. ईक्षित्वान्तर्मत- B; ईक्षित्वातर्गत- C; 12. जपेत्तदा- C; 13. ĀGS 1.15.9, सम्भवीत्येव- A; 14. माद्यामव- C; 15. NM - A,B,C.

(।। अथ क्षेत्रकर्षणविधिः[1]।।)

स्वक्षेत्रमुत्तरप्रोष्ठपदसंज्ञे तु तारके
कर्षयेदथ रोहिण्यां[2] फाल्गुनीषूत्तरासु वा[3] ।।१।।

तिसृषूक्तासु[4] जन्मर्क्षानुगुणे[5]ऽन्यतमे शुभे
मुहूर्त्ते प्रयतो भूत्वा क्षेत्रं प्राप्य तदन्ततः[6] ।।२।।

द्विजैः पुण्याहवाचनं कारयित्वा समर्चितैः[7]
यत्र होमे कृते धूमो वातधूमेऽखिलं च तत्[8] ।।३।।

स्वक्षेत्रं[9] प्राप्नुयात्तत्र भूप्रदेशे[10] समीकृते
कृत्वोपलेपनं रेखाः षट्कृत्वा[11] चाथ पावकम् ।।४।।

क्षेत्रस्थाने[12] निधायास्मिन्[13] अन्वाधानादिकं क्रमात्[14]
आज्यभागावसानं[15] च [16] पुरस्तन्त्रं विधाय च ।।५।।

ततः क्षेत्रस्य पतिना वयमि[17]त्येवमादिना
सूक्तेन प्रत्यृचं सर्वं[18] जुहुयाच्च यथाविधि[19] ।।६।।

अत्रापि प्रत्यृचं होमं[20] कुर्यादिति विधानतः
ऋचमुक्त्वा[21] हविः क्षिप्त्वा ततः स्वाहेत्युदीरयेत् ।।७।।

1. NM: A,B,C, CNM:ŚY 2. रोहिण्यां- C; 3. च- B; 4. त्रिषु सूक्तासु- B, तिशृषु C;5. जन्मार्क्षानुगुण्ये- A, जन्मर्क्षनुगुण्ये- C; 6. तदेततः- C; 7. समन्वितैः- A; 8. वातश्चतोखिलं ततः- B; 9. स्वक्षेत्रे- A, स्वक्षेत्र- C; 10. भूप्रदेश- B; 11. वहुत्वा- B; 12. क्षयायने- A, क्षयासन- C; 13. यथो यस्मिन- B; 14. अन्वाधानादि क्रमात्- C; 15. आज्यभोगावसानं- C; 16. दृचं- A; 17. RV 4.57.1; 18. पूर्वं- C; 19. यथाविधिः- A,B; 20. प्रत्यृचं सर्वहोमं- B; 21. ऋचामुत्का- A, नृचमृत्का- B.

क्षेत्रस्य कर्षणारम्भं[1] कर्षकैः कारयेत्ततः
ततः स्विष्टकृतादूर्ध्वं तन्त्रं[2] परिसमापयेत्[3] ।।८।।

यद्वा सूक्तं जपेत्त्विदं ततः[4] क्षेत्रं प्रकर्षयेत्[5] ।।६।।

(।। इति शौनककारिकायां
क्षेत्रकर्षणविधिः[6] ।।)

(।। अथ ऋणमोचनविधिः[7] ।।)

रक्त[8]माल्याम्बरधरः शक्तिशूलगदाधरः
चतुर्भुजो[9] मेषगामी वरदः स्याद्धरासुतः[10] ।।१।।

एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य रक्तगन्धाक्षतादिभिः
मङ्गलो भूमिपुत्रश्च ऋणहर्त्ता धनप्रदः[11] ।।२।।

स्थिरासनो महाकायः सर्वकर्मावरोधकः[12]
लोहितो लोहिताक्षश्च[13] सामगानां कृपाकरः ।।३।।

धरात्मजः कुजो भौमो भूमिदो[14] भूमिनन्दनः
अङ्गारको यमश्चैव सर्वरोगापहारकः[15] ।।४।।

वृष्टेः कर्त्ता च हर्त्ता च सर्वकामफलप्रदः
एतानि कुजनामानि नित्यं[16] यः प्रयतः पठेत् ।।५।।

ऋणं न जायते तस्य धनं यच्छति वाञ्छितम्[17]
ऋणरेखा प्रकर्त्तव्या अङ्गारेण तदग्रतः[18] ।।६।।

1. करणारम्भ- A; 2. तं त- A, तन्त्र- C; 3. परिसमाप्यते- A; 4. तत- A; 5. प्रकार्षयेत्- B, यद्वा सूक्तं .... प्रकर्षयेत्- NM: C; 6. NM: A,B,C; 7. NM: A,B,C, CNM -ŚY; 8. रक्त- C; 9. चतुर्मुखो- A; 10. वरदश्चाधरासुतः B; 11. धनेप्रदः-C; 12. सर्वकर्मवरोधकः- B; 13. लोहिताक्षी च- C; 14. भूमिद्यो- B; 15. रोगोपहारकः- B, रोगापहारक- C; 16. नित्य- C; 17. वाञ्छिताम्- A, NM:B; 18. तग्रतः,- A.

एकविंशतिनामानि पठित्वा तु तदन्तिके
ताश्च प्रमार्जयेत्पश्चाद्वामपादेन संस्मरन्[1] ।।७।।

एवं कृते न सन्देह[2] ऋणकर्त्ता धनी भवेत्
भूमिपुत्रो महातेजाः स्वेदोद्भवः[3] पिनाकिनः ।।८।।

श्रेयोऽर्थी त्वां[4] प्रपन्नोऽस्मि[5] गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते[6] ।।६।।

(।। इति शौनककारिकायाम्
ऋणमोचनविधिः[7] ।।)

।।अथ स्नानविधिः[8] ।।

नित्य[9]स्नानविधिं वक्ष्ये[10] शौनकोऽहं[11] द्विजन्मनाम्
समुद्रगां नदीं वापि[12] तडागं कूपमेव वा[13] ।।१।।

गत्वा समाचरेत्स्नानं प्रयतो सुसमाहितः[14]
उष्णोदकेन वा कुर्याद्रोगी नित्यमतन्द्रितः[15] ।।२।।

स्नानसाधनमादाय तीर्थं गत्वा यथोदितम्[16]
तत्तीर्थतीरं प्रक्षाल्य निधाय स्नानसाधनम् ।।३।।

प्रक्षालिताङ्घ्रिपाणिस्तु द्विराचम्य प्रयत्नतः[17]
सपवित्रकरो भूत्वा गुरुं नत्वा ततः परम्[18] ।।४।।

1. संस्मरेत्- B; 2. एवं क्क ते समं देहो- B; 3. भूमिपुत्रमहातेजाश्वेतोदभव- C; 4. श्रेयार्था त्वां- B; 5. प्रपन्नोस्मिन्- A,C; 6. इत्थमेकविंशतिवारेषु ब्रतं कृत्वा ऋणहर्त्ता धनी भवेत्- B; 7. इति शौनकीये मङ्गलविधिः- B; 8. NM - B, ŚY, 9. अथ- B, ŚY; 10. चैव -ŚY; 11. प्रवक्ष्यामि- ŚY;12. गन्वां- A, चापि- ŚY; 13. सरसीमथः- B, कूपमेव च-C, सर एव च- ŚY; 14. गत्वा ...... समाहितः- NM: B, प्रयतात्मा सुसमाहितः- C, प्रयतात्मा समाहितः- ŚY; 15. द्विजः शीतोदकेन वा- ŚY. It adds:-उद्धृत्य मृत्तिकापिण्डान् दश पञ्चाष्ट वा क्षिपेत् ;16. मनौदिनम्- A, मनोदिनम्- C; 17. द्विराचम्याथ मार्जयेत्- B; 18. गुरुं नत्वादितत्परं- B, उष्णोदकेन (sl.2) ...... परम् (sl.4) - NM:ŚY.

नदीतीरे शुचौ[1] देशे प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः[2]
गायत्र्यास्त्रेण मन्त्रेण खनित्रेणावनितलम्[3] ।।५।।

चतुरङ्गुलमुद्धृत्य ततो मृत्स्नानमाचरेत्[4]
गायत्र्या चैव तद्गर्त्तं[5] पूरयित्वा मृदा पुनः ।।६।।

हस्ताभ्यां मृदमानीय[6] सदर्भकर एव च
निधाय च पयस्तीरे[7] गायत्रीशिरसा[8] ततः[9] ।।७।।

गायत्र्या[10] शिखामपोह्य[11] मृत्तां[12] विभजेत् त्रिधा[13]
गायत्रीकवचेनैव[14] अङ्गुल्यग्रैः[15] सदर्भकैः ।।८।।

भागद्वयेन तीरस्थं[16] क्षालयेद् देहजं मलम्[17]
शिरःप्रभृति नाभ्यन्तं हस्ताभ्यामुपलेपयेत् ।।९।।

नाभेरधस्तात् पादान्तं भागं चैव द्वितीयकम्
मलस्नानमिदं[18] कुर्याद् ब्रह्मरूपं हृदि स्मरन्[19] ।।१०।।

उत्तीर्य विसृजेत् दर्भान्[20] द्विराचम्य यथाविधि[21]
धृत्वा[22] दर्भान् ततः[23] स्नानं समन्त्रेण विधानतः ।।११।।

1. शुचो- C; 2. ŚY mentions :- ++ रे ++++ शान् स्येना पृथिवी इत्यनया मृदस्याङ्गानि लेपयेत् ; 3. तले- C; 4. मृत्स्ता समाहितम्- B, मृत्स समाहरेत्- C; 5. विहितं- A; 6. आदाय- A; 7. पयसा तीरे- A,C; 8. आपो ज्योतिः रसोऽमृतं ब्रह्मः भूर्भुवः स्वरोम् (Vide *Śaṁkha Smṛti* 12. 12), गायत्री शिरसा- A, गायत्रीन्सरसा- C; 9. B adds: प्राणायामत्रयं कृत्वा स्नानं +++ वाग्यतः ; 10. गायत्री- B,C; 11. शिखामपोहय- C; 12. मृत्स्ना- A,C; 13. विभज त्रिधा- C; 14. करवचेनोधृत्य- B; 15. अङ्गुल्याग्रैः- C; 16. तत्स्थान- B; 17. क्षालयेद् देहमं जलम्- B; क्षालये देहजं मलम् - C; 18. मलस्नानमृद- A, जलस्नानमिदं- B; 19. स्थितः- B; 20. विसृजे दर्भान- B,C; 21. यथाविधिः- A; 22. कृत्वा- B; 23. दर्भानथ- B, दर्भा ततः- C.

कुर्यात्तृतीयमृद्भाग[1] मादायास्त्रेण यत्नतः
वामपाणौ त्रिधा कृत्वा व्याहृत्याङ्गुलिभिः क्रमात् ॥ १२ ॥

तद्दक्षिणस्थभागेन रक्षार्थं दिक्षु विक्षिपेत्[2]
तथोत्तरस्थं दिशि च गायत्र्यास्त्रेण चाम्भसि ।।१३।।

गायत्रीमन्त्रितं[3] शेषं हस्ताभ्यां सूर्यदर्शितम्[4]
चतुर्विंशत्यक्षरया[5] गायत्र्या प्रणवेन तु ।।१४।।

शिरःप्रभृति पादान्तं सर्वाङ्गमनुलेपयेत्[6]
सुमित्र्या नेति[7]मन्त्रेण आत्मानं परिषेचयेत् ।।१५।।

योऽस्मान्द्वेष्टीति[8] मन्त्रेण मृच्छेषं क्षालयेत्ततः[9]
प्रार्थयेद्वरुणं द्वाभ्यामव ते हेड[10] इत्यथ[11] ।।१६।।

प्र सम्राजे बृहत्[12]सूक्तम्अष्टर्च[13] वारुणं जपेत्
समुद्रादूर्मि[14]रित्यपां[15] सूक्तमेकादशर्चकम्[16] ।।१७।।

आपोऽस्मान्मातर[17] इत्यृचः पञ्च जपेन्नरः[18]
याः प्रवत[19] इत्यनया प्रार्थयेत्तु नदीं ततः[20] ।।१८।।

1. कुर्या तृतीयमृद्भागं- C; 2. गोमूत्रेण चवाम्भसि- B, गायत्रेस्त्रेण चाम्भसि- C; 3. गायत्रीमत्रीतं- B, गायत्र्यास्त्रमन्त्रितं- C; 4. दर्शनम्- B; 5. चतुर्विंशत्यक्षरण्या या-B; 6. मुपलेपयेत्- A; 7. ĀŚS 3.5.2, सुमित्रिन्यान- C; 8. AV 7.81.5, योऽस्मान्द्वैष्टीति- A, योस्मानदेष्टि- C; 9. सुमित्र्या (sl.15)...... क्षलयेत्ततः (sl.16) - NM, सुमित्र्या न इति मन्त्रेण मृच्छेषं क्षालयेत्ततः- B; 10. RV 1.24.14 - 15; 11. गायत्र्यास्त्रेण (sl.5) .... इत्यथ (sl.16) - NM:ŚY; 12. RV 5.85.1; 13. अष्टर्य- C; 14. RV 4.58.1-11, समुद्रादुमि- C, +++ - ŚY;15. + त्यत्- ŚY; 16. दशर्थकम्- C; 17. RV 10.17.10-14 ; 18. इत्यृचः प्रजपेन्नरः-A,C, इति तृचामपां च जपन्नपः -ŚY; 19. RV 7.50.4, नदी ततः- B; 20. याः प्रवत ..... नदीं ततः- NM :ŚY.

अवगाह्य[1] निमज्याप्सु[2] द्विराचम्याभिषेचयेत्[3]
अम्बयो यन्[4]तृचामष्टा[5]वापो हि ष्ठा मयो[6] नव[7] ।।१९।।

इमं म[8] इति मन्त्रेण जलं त्रिरवलोडयेत्
अन्तर्जले जपेन्मन्त्रम् ऋतं[9] चेति त्रिवारकम् ।।२०।।

कुर्याद् द्वादशभिः[10] स्नानं नामभिः[11] केशवादिभिः
आचम्य करशुद्धिं च विधायास्त्रेण[12] मन्त्रवित् ।।२१।।

हस्ताभ्यां जलमादाय सकृदेवाभिमन्त्रितम्
मस्तके च मुखे बाह्वोर्हृदये[13] पृष्ठदेशके[14] ।।२२।।

अभिषिञ्चेत्स्वामात्मानं गायत्र्या योनिमुद्रया
एकवृत्या[15] जपेत्सूक्तं[16] तद् विष्णो[17]रित्यृचं ततः ।।२३।।

अग्ने रक्षा णो अंहसो[18] यत्किं चेद[19]मृचं[20] ततः
अक्षतोदकपूर्णेन देवतीर्थेन तत्र वै[21] ।।२४।।

ब्रह्मादितर्पणं कुर्यात् प्राङ्मुखश्चोपवीत्यथ
उदङ्मुखो निवीती च यवमिश्रैस्तिलैस्ततः[22] ।।२५।।

1. अवगाह्या- A, उपगम्य- ŚY; 2. निमज्याथ- B, निमज्जन्ति- ŚY; 3. द्विराचम्याथ मार्जयेत्- B, द्विराचम्याभिषेचनम्- ŚY; 4. RV 1.23.16; 5. तृचश्चाष्टा- A,C, त्युचचाष्टौ- B; 6. RV 10.9.1, मापोहिष्ठा मयो- A,C, आपोहि नवभिः- B; 7. ततः- B, भुव- C. ŚY adds 'अद्भिः स्नात्वोदके मग्नः त्रिः पठेदघमर्षणम्। यथाश्वमेधः क्रतुराट् सर्वपापप्रनोदनः।। तथाघमर्षणं सूक्तं सर्वपापप्रनोदनम्। अन्यवस्त्रं परिधाप्य चाचान्तः पुनराचमेत्।।'; 8. RV 10.75.5; 9. RV 10.190.1; 10. द्वादशभि- B द्वाद्भि- C; 11. नामभि- B; 12. विधात्रे पञ्च- B, विधायास्त्रिण- C; 13. वाहो हृदये- A, C; 14. पृष्ठदेशकैः- C; 15. एकावृत्य- B; एका कृत्या-C; 16. सम्यग्- A,C; 17. RV 1.22.20; 18. RV 7.15.13; 19. RV 7.89.5; 20. मृचः- A; 21 तत्रकैः- B; 22. तिलैततः- A.

कृष्णद्वैपायनादींश्च[1] तर्पयेदृषितीर्थतः
दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्राचीनावीत्यतः परम् ।।२६।।

तर्पयेत् पितृतीर्थेन तिलमिश्रैर्जलैस्ततः[2]
पितृंश्च सोमः पितृमानिति पञ्चदशैः[3] पृथक् ।।२७।।

दर्भान् विसृज्य[4] तत्तीरे चोपवीती द्विराचामेत्[5]
स्नानाङ्गतर्पणं कृत्वा यक्ष्मणे[6] जलमाहरेत् ।।२८।।

अन्यथा कुरुते यस्तु[7] स्नानं तन्निष्फलं भवेत्[8]
यन्मया दूषितं तोयं शरीरमलसम्भवैः[9] ।।२९।।

तद्दोषपरिहारार्थं यक्ष्माणं तर्पयाम्यहम्[10]
अच्छिन्नवस्त्रे[11] संप्रोक्ष्य शुची व[12] इति मन्त्रतः[13] ।।३०।।

युवं वस्त्राणि[14] मन्त्रेण परिधायैकवस्त्रकम्[15]
प्रावृत्य[16] च द्वितीयं स्याद् द्विराचम्य ततः परम्[17] ।।३१।।

देवादितर्पणं कृत्वा वस्त्रं निष्पीड्य शोधयेत्
स्नानार्थं प्रस्थितं विप्रं देवाः पितृगणैः सह ।।३२।।

1. दौपायनादींश्च- C; 2. तिलमिश्रैजलैस्ततः- A,C; 3. cp. ĀGP 1.9: प्राचीनावीती पितृतीर्थेन सतिलाभिरद्भिर्व्याहृतिभिरेव सोमः पितृमान्यमोऽङ्गिरस्वानग्निष्वात्ताः कव्यवाहन इत्यादीं स्त्रीं स्त्रींस्तर्पयेदेता स्नानाङ्गतर्पणम्, पञ्चदशै- C; 4. विसृज्य- A. 5. B mentions दर्भान .... द्विराचामेत् after ते गृह्णन्तु..... निष्पीडनोदकम(sl.44) ; 6. यक्ष्मणै- C; 7. कर्मन्- C; 8. स्नानस्यास्फलं भवेत्- B. It mentions 'स्नानाङ्ग (sl.28) .. भवेत् (sl.29)' after तपश्च मेधा (sl.49 n.7) ; 9. सम्भवम्- A; 10. यन्मया (sl.29) .... तर्पयाम्यहम् (sl.30) - NM: B; 11. अक्लिन्न- B; 12. RV 7.56.12; शुचिव- B; 13. मन्त्रितः- B; 14. RV 1.152 1; 15. परिधायेक वस्त्रकम्- A, युव.... वस्त्रकम्-NM: B. It mentions: वस्त्रं आच्छाद्य चाचामेत्; युवं वस्त्राणि मन्त्रतः ; and mentions also the portion अक्लिन्न (sl.30 n.11).... मन्त्रतः after द्विराचामेत् (sl. 28); 16. प्रवृत्य- A; 17. इमं न (sl.20) .... ततः परम (sl.31) - NM- ŚY.

वायुभूता नु गच्छन्ति तृषितास्ते जलार्थिनः
निराशास्ते निवर्त्तन्ते वस्त्रनिष्पीडने कृते[1] ।।३३।।

तस्मान्न पीडयेद् वस्त्रम कृते तर्पणे द्विजः[2]
धारयेदूर्ध्वं पुण्ड्राणि नामभिः प्रणवादिभिः[3] ।।३४।।

सङ्कर्षणादिभिः कृष्णे शुक्ले चेत्केशवादिभिः
चन्दनेन मृदा वापि मन्त्रपूतेन भस्मना[4] ।।३५।।

त्र्यायुषै[5]श्चैव षण्मन्त्रैस्त्रिपुण्ड्रं त्र्यम्बकेन[6] वा
ततो माध्याह्निकीं[7] सन्ध्यां उपासीत विचक्षणः[8] ।।३६।।

प्रातः काले विशेषोऽस्ति स विशेषस्तथोच्यते
प्रातः स्नानं द्विजः कुर्यान्न कुर्याद् गोमयं निशि[9] ।।३७।।

उषः कालादि गृह्णीयाद् यावन्नाभ्युदितो[10] रविः[11]
खसंस्थं गोमयं ग्राह्यं भुमौ तु पतितन्तु वा[12] ।।३८।।

उपर्यधरस्तु संत्यक्तं[13] प्रत्यग्रं[14] जन्तुवर्जितम्
आदाय गोमयं विप्रो वामपाणौ निधाय च ।।३९।।

1. वस्त्रनिष्पीडनेन तु- ŚY ; 2. तर्पणो- A, प्रावृत्य (sl.31) ... तर्पणे द्विजः (sl.34)- NM:B,C. B and C mention portion देवादितर्पणं (sl.32) ..... तर्पणे द्विजः (sl.34) in पञ्चमहायज्ञे ब्रह्मयज्ञविधिः (see sl. 17 n.17, sl. 23 n.8); 3. धारयेरूर्ध्वपुण्ड्राणि नामा +++ शवादिभिः- B. It mentions this line after वस्त्रनिष्पीडनं भवेत् (sl.45) ; 4. A adds: ललाटे हृदये कण्ठे वाहोः शिरस्यनुक्रमात् ; 5. VS 3.62, cp.MGS 1.1.24, PPJ, p. 234, PRt, p.85 ; 6. RV 7.59.12; 7. मध्याह्निकी- A; 8. त्र्यायुषैः ... विचक्षणः- NM: B; 9. द्विजः कुर्याद् गोमयेन सदा बुधैः- B; 10. द्यावनसतमनं- B ; 11. तवे- B, रवि- C; 12. पतितेपि वा- B; 13. उपर्यधश्च ससक्तं- A, उपर्यध्श्च सयुज्य- B; 14. नूतनं- A,C.

व्याहृत्या तत् त्रिधा कृत्वा निक्षिपेत्प्रणवेन[1] तु
तद्दक्षिणरथ[2]भागेन रक्षार्थं विदितमथ ।।४०।।

तीर्थाम्भसि क्षिपेद्भागं मध्यमं प्रणवेन तु[3]
मा न स्तोके[4]ति मन्त्रेण शेषं[5] चैवाभिमन्त्र्य तु ।।४१।।

मूर्द्धादिपादपर्यन्तं हस्ताभ्यां सुसमाहितः[6]
गन्धद्वारा[7]मित्यनया[8] सर्वाङ्गमनुलेपयेत् ।।४२।।

वरुणप्रार्थनादीनि[9] तर्पणान्तं[10] च पूर्ववत्[11]
उत्तीर्य[12] पीडयेद्वस्त्रं मन्त्रतो दक्षिणमुखः[13] ।।४३।।

ये के चारमत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणो मृताः
ते गृह्णन्तु[14] मया दत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकम्[15] ।।४४।।

मध्याह्ने[16] तर्पणादूर्ध्वं वस्त्रनिष्पीडनं भवेत्
उपवीती द्विराचम्य प्रातः सन्ध्याविधिं चरेत् ।।४५।।

नद्यां चान्येषु[17] तीर्थेषु स्नायाद्विधिसमन्वितः
गतप्रत्यागत[18]नद्यां निषिद्धं[19] स्नानकर्मणि ।।४६।।

1.प्रणतेन- C,2.भृतदक्षिणा-C;3 तद दक्षिण ... प्रणवेन तु -NM:B;4.RV 1.144.8; 5.न मन्त्रेण शेषः-B,6 रारसमाहितः -B;7.RVKh 5.87.9.गन्धद्वादश-B;8. मिमनया-C; 9.प्रार्थनादिनि- C:10.सर्वमन्त्राणि- B. तर्पणान्ता-C;11.B adds here: निष्पीड्य वस्त्रमाचम्य ततः सन्ध्या विधीयते:12.Mentioned in B after पञ्चदशै पृथक (sl.27);13. दक्षिण...1-B,14.गृह्यन्तु-C;15. वस्त्रनिष्पीडिनोदकम-A, cp. ĀGP *loc. cit.* ये के चारमत्कुले .... वस्त्रनिष्पीडनोदकमिति वस्त्रं निष्पीड्य स्मृतिमुक्ताफल (आह्निक p.250) मन्त्रश्च काष्णाजिनेनोक्तः 'ये के चारमतकुले........वस्त्रनिष्पीडनोदकम्' , 16. B mentions after सन्ध्या विधीयते(cf. sl. 43n.11) ;17.नदी वान्येषु-B;18. ततः प्रत्यागत-A,C;19. नि÷द्धं- C.

वापीकूपतडागेषु न स्नायादप्रतिष्ठिते
शाल्मली चिञ्चिणी निम्बकरञ्जौ[1] च हरितकी ।।४७।।

कोविदारकपित्थार्का[2] बदरी च विभीतकी
शेलुश्य[3] खादिरश्चैषां[4] छायास्नानानि[5] वर्जयेत्[6] ।।४८।।

अनेन विधिना स्नानं सर्वपापप्रणाशनम्
धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्यं पुष्टिवर्द्धनम्[7] ।।४६।।

।। इति शौनककारिकायां
नित्यस्नानविधिः[8] ।।

(।। अथ पञ्चमहायज्ञे ब्रह्मयज्ञविधिः[9] ।।)

अथ पञ्चमहायज्ञा देवयज्ञाश्च तेऽधुना
उच्यन्ते[10]ऽहरहः कुर्युरवश्यं गृहमेधिनः[11] ।।१।।

तेष्वग्नौ हवनं यत्स्याद् देवयज्ञः स उच्यते
यद्बलेर्हरणं[12] भूमौ भूतयज्ञः[13] स उच्यते ।।२।।

पितृभ्यश्च[14] प्रदानं हि पितृयज्ञ इतीष्यते[15]
यत्स्वाध्यायमधीते[16] स ब्रह्मयज्ञ उदाहृतः ।।३।।

1.शाल्मलीतिशोणीकरञ्ज-B;2.कोविदारककपित्थार्का कन्दकीपुष्पदावाचकोविदारककपिष्यकेशमी-मरोमरेत्वर्क-B;3. शैल्यश्च-B, शैलुश्च-C;4.खादिरका वृक्षा-B;5. छायास्थान-B;6.धारयेदूर्ध (sl.34)...... वर्जयेत्(sl.48)-NM: ŚY. It mentions: नद्यां वा देवखातायां वाप्यां कूपतडागयोः। कृतप्रतिष्ठाहोमेषु स्नायात्तु विधिवद्विजः; 7. B adds here: गुरुणा दशस्नानपरस्य पुमाश्च पञ्चतेज श्वेवलं च शौचमायुष्यमारोग्य-मलोलुपत्यदुःखस्वप्ननाशश्च तपश्च मेधा।; 8. इति स्नानविधिः-B, इति शौनकीये स्नानविधिः;9.NM-A,B,C, CNM- ŚY;10.उच्यते-C;11. स्वयं तु पितृमेधिनः-A,C; 12.यद्बलिहरण-B; 13. भूतयज्ञ-A,C: 14. यत्पितृभ्यः-B; 15.स्तदिष्यत -A, स उच्यते-B;16. यत्स्वायमधीते -C.

मनुष्ययज्ञः स ज्ञेयो यदत्रातिथिभोजनम्
एतान् पञ्चमहायज्ञान्[1] कुर्यादहरहः द्विजः[2] ।।४।।

ब्रह्मयज्ञस्य विहितः[3] प्रयोगः कथ्यतेऽधुना
ग्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा प्रागुदीच्यामथापि वा ।।५।।

निष्क्रम्य तत्र नादेशे[4] तडागस्थेऽपि[5] वाम्भसि
स्नात्वा यज्ञोपवीती च भूत्वाचम्योदकं तथा ।।६।।

पवित्रैः लक्षणैर्युक्तैः[6] कृत्वाच्छिन्नाग्रतादिकैः[7]
तयोरेकैकमेकैकं पाणिना धारयेत्पृथक् ।।७।।

एवं पवित्रवन्तौ द्वौ पाणी[8] कृत्वा द्वयोरथ
सव्यस्य पाणेरङ्गुष्ठ[9]प्रादेशिन्योरस्तु[10] मध्यतः[11] ।।८।।

दक्षिणस्याङ्गुलीर्न्यस्य[12] चतस्रोऽङ्गुष्ठ[13] वर्जिताः[14]
तथा सव्यकराङ्गुष्ठं[15] दक्षिणाङ्गुष्ठवेष्टितम् ।।६।।

कुर्वीत[16] चैव सम्बद्धौ पादौ दक्षिणसक्थिनि[17]
निधाय स्वस्य हृदये पश्यन्केवल[18]मम्बरम् ।।१०।।

1.एतन्पञ्चमहायज्ञान्-A,C;2. The portion 'यत् स्वाध्याय ....उदाहृतः(sl.3)' is mentioned in B after द्विजः(sl.4); 3.विहिते-B;4. नदीये-B, नादये-C; 5.तारकस्थेपि-B;6. लक्षणे युक्ते-B;7. कृत्वाच्छिन्नाग्रतादिके-A,C;8. पवित्रवन्तौ पाणी-A;9. सव्यपाणिकराङ्गुष्ठ-A, सव्यपाणैरङ्गुष्ठ-C;10. प्रादेशिन्योस्तु-A;11.मध्यमः-B;12.दक्षिणस्याङ्गुलिन्यस्य-B, दक्षिणस्याङ्गुलिर्धन्य-C;13.चतस्रोऽङ्गुल-C;14. वर्जितः-A,B; 15.कराङ्गुष्ठि-C;16. कुर्वति-B;17. पाणी दक्षिणं संस्थितः-B,पादौ दक्षिणसकिनि-C;18. पश्यत्केवल-B.

सम्मिलिताक्षियुग्मो[1] वा निरुध्य[2] मनसो गतिम्
योगाधिरूढमात्मानं[3] कृत्वानन्यमना ततः ॥११॥

यावन्तं मन्त्रमध्येतुं[4] शक्यं[5] स्वाध्यायमात्मनः
यावन्तमनुवाकं[6] वा सूक्तं[7] वर्गमथापि वा ॥१२॥

संकल्प्य[8] मनसा पूर्वमिदमध्येष्य इत्यथ
समस्ता व्याहृतीः[9] पूर्वं जपेत्प्रणव[10]पूर्वकम् ॥१३॥

सावित्रीं[11] स जपेत्पच्छः पूर्वमर्द्धर्चशस्ततः
पश्चात्समस्तमित्येवं जपित्वा त्रिः समाहितः ॥१४॥

ततो यावत्प्रतिज्ञातमध्यायं[12] सूक्तमेव वा[13]
ऋचं वाक्यं ततोऽवश्य मधीयीत स्वशक्तितः ॥१५॥

पश्चादों नम इत्याद्यां करोमीत्यन्तसंयुताम्[14]
ऋचं जपित्वा पश्चादोमित्येवं समुदीरयेत्[15] ॥१६॥

यद् दद्यादतिथिभ्यः सा ब्रह्मयज्ञस्य[16] दक्षिणा[17]
मन्त्रमेव जपेत्प्रातर्मध्यं मध्यदिने[18] स्थिते ॥१७॥

1. युग्मौ-A; 2. निरुद्धा-C; 3. योगाधिरूढमानं-B; 4. मध्येतु-B; 5. शक्य-A; 6. तावन्तमनुवाक-A, तावन्तमनुवाको-C; 7. त्वर्चं-B; 8. सङ्कल्प-A; 9. व्याहृती-B, C; 10. प्रणय-C; 11. RV. 3.62.10; 12. यावदृचं वापि माध्यायं-A, यावतप्रतिज्ञातं माध्यायं-B; 13. सक्तमेव च-C; 14. cp. ĀGS 3.3.4, सयुक्तं-C; 15. समुदीरयन्-B; 16. ब्रह्मचज्ञ स्य-A; 17. B adds here: अक्लिन्नं नववस्त्रं परिधयाचान्तः पुनराचमेत् and the portion 'देवादितर्पण कृत्वा (sl. 32) ......तर्पणे द्विजः (sl. 34)' of स्नानविधिः ; 18. मध्यंदिने-B,C. The portion 'मन्त्रमेव (sl. 17)...... स्वगृहं ततः (sl.23)'-NM:B.

उच्चैरेवापराह्णे तु सन्ध्याकाल उपारमेत्
ततोऽपामन्तिकं प्राप्य निवेद्य प्राङ्मुखो जलम् ॥१८॥

आदाय देवतीर्थेन पातयेद्[1] देवतृप्तये
देवतास्तर्पयेत्पूर्वं[2] प्रजापतिपुरोगमाः ॥१९॥

मन्त्रैः प्रजापतिस्तृप्य[3]त्वित्याद्यारभ्य क्रमोदितैः
एषामन्तेषु तृप्यन्त्वित्येवमन्तं यथाक्रमम् ॥२०॥

यज्ञोपवीतं प्रलम्बं कृत्वा सम्यक्समाहितः
ततः शतर्चिनस्तृप्य[4]न्त्वित्याद्यैः ऋषितीर्थतः ॥२१॥

मन्त्रैः क्रमान्महासूक्ता इत्येतै[5]स्तर्पयेदृषीन्
ततः पित्र्येण तीर्थेन प्राचीनावीतवान् तथा[6] ॥२२॥

सुमन्त्वित्यादिकैर्मन्त्रै[7]राचार्यांश्च तथा पितॄन्
तर्पयित्वैवमाचम्य चापोऽथ स्वगृहं गतः[8] ॥२३॥

॥ इति शौनककारिकायां ब्रह्मयज्ञविधिः[9] ॥

॥ अथ देवपूजाविधिः[10] ॥

शौनकोऽहं प्रवक्षामि[11] पुरुषस्यार्चने विधिम्[12]
उत्थाय पश्चिमे यामे शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥१॥

1. पादयेत्-A, पातये-C; 2. देवतृप्तये तर्पयत-C; 3. ĀGS 3.4.1, प्रजापतिः स्तृप्यन्त्विति-C; 4. ĀGS 3.4.2, शतर्चिनस्तृप्यन्त्वित्याद्यैः-A,C; 5. इत्येतैः-C; 6. प्राचीनावीति वा स्तथा-A; 7. ĀGS 3.4.4; 8. स्वगृहास्ततः-A,C. C adds here 'देवादितर्पणं (sl.32)....... तर्पणे द्विजः (sl.34)' of स्नानविधिः ; 9. इति ब्रह्मगज्ञः -B; 10. अथ देवपूजा-A. B mentions this chapter after त्र्यम्बककल्पः, NM-C, CNM-ŚY. 11. प्रविक्षामि-C; 12. पुरुषसूक्तार्चने विधिः -B.

गुरुं प्रणम्य पूतात्मा[1] त्रिकालार्चनमारभेत्
प्रातर्मध्यंदिने[2] सायं विष्णुपूजां समाचरेत्[3] ।।२।।

यथा[4] सन्ध्या तथा[5] नित्या देवपूजा[6] मता बुधैः
अशक्तौ विस्तरेणैव[7] ततः सम्पूज्य केशवम् ।।३।।

मध्याह्ने चैव सायं च प्रातः पुष्पाञ्जलिं[8] क्षिपेत्
मध्याह्ने वा[9] विस्तरेण संक्षेपेणाथ वा हरिम्[10] ।।४।।

संपूज्य भोजनं कुर्यादन्यथा[11] नरकं व्रजेत्
नदीकूपतडागादिह्रदे प्रस्रवणे तथा ।।५।।

स्नात्वा यथोक्तविधिना प्राङ्मुखः स्वस्थमानसः
तीर्थाभिषेकपूतात्मा कृत्वा चैवोर्द्ध्वपुण्ड्रकम्[12] ।।६।।

भूषणाद्यैरलङ्कृत्य दुकूलादीं[13]श्च धारयेत्
मौक्तिकं च प्रवालं च पद्माक्षं तुलसीमणिम्[14] ।।७।।

जपपूजनवेलायां धारितो यः[15] स वैदिकः
पवित्रपाणिः पूतात्मा पद्मस्थः स्वस्तिकासने ।।८।।

उपविश्य स्वशाखोक्ताः[16] क्रियाः कृत्वाग्निहोत्रिकाः[17]
धारयेदक्षमालां च पद्माक्षं वाथ धारयेत् ।।९।।

1.पूजात्मा-A,B; 2. माध्य दिन-B; 3. समापयेत्-B; 4.यथो-C; 5. तता-A; 6. देवपूजां-B; 7. विशरेणैव-C; 8.पुष्पाञ्जलि-C;9. मध्याह्ने विस्तरेण-B; 10.हरि-C;11.कुर्या अन्यथा-A; 12- पुण्ड्रके-A; 13. दुकूलादिश्च-B,C; 14.तुलसीमणी-A; 15. धारितो य-A,C; 16.स्वशाश्वोक्तः-B; 17. अग्निहोत्रकाः-A.

कुर्यादाराधनं विष्णोर्देवदेवस्य[1] चक्रिणः[2]
प्रक्षाल्य[3] पादौ हस्तौ च आचम्य प्रयतः[4] शुचिः ।।१०।।

पूजागृहं[5] प्रविश्याथ मण्डलं परिकल्प्य च
सौवर्णं च चतुर्द्वारं[6] सप्राकारं[7] सविस्तरम् ।।११।।

मण्डपं रचयित्वा तु वितान[8]ध्वजतोरणैः
अपसर्पन्तु[9] मन्त्रेण सर्वविघ्नान्निवार्य च[10] ।।१२।।

अपसर्पन्तु ते[11] भूता ये भूता[12] भुवि संस्थिताः[13]
ये भूता विघ्नकर्त्तारस्ते[14] नश्यन्तु[15] शिवाज्ञया ।।१३।।

नाराचास्त्रं योनिमुद्रां[16] चक्रमुद्रां[17] प्रदर्शयेत्[18]
सुस्थिरो भव ईशानो भव मां रक्ष रक्ष[19] च ।।१४।।

दिव्यान्तरीक्ष[20]भूमिष्ठान् विघ्नानस्त्रेण वारयेत्
स्वर्णमयं चतुर्द्वारं पूतं[21] विमलशोभितम् ।।१५।।

नयनं मीलनं[22]कृत्वा रचितं मण्डपं स्मरेत्
नानारत्नैश्च खचितं मौक्तिकैरुपशोभितम् ।।१६।।

ध्यात्वा सिंहासनं मध्ये द्वारपालान्प्रपूजयेत्
पूजयेद् गणपतिं भानुं[23] फणिक[24]स्वामिनं तथा ।।१७।।

1.विष्णो देवदेवस्य-C: 2. चक्रिण-B; 3. प्रक्ष्याल्य-C; 4.आच प्रयतः-B; 5. पूजागृह-B; 6. चतुर्द्वार-A, चतुर्द्वारि-C; 7.स प्राकार-B; 8. विज्ञान-A; 9. अपं सर्पन्तु-C; 10. सर्वविघ्नानिवार्य च-B; 11. ये-A,B; 12. मूताः-B,NM:C; 13.भुमि संस्थिताः-A, भुवि संस्थितः-B; 14. विघ्नकर्त्ता स्ते-B; 15.न सन्तु-A, नश्यन्ति-B; 16. नारास्त्रं योनिमुद्रां-A,नाराचास्त्रयोनिमुद्रां-B; 17. चक्रमुद्रा-C; 18. प्रदर्शयत्-B; 19.भव भा रक्ष-B; 20. दिव्यन्तरि च-B; 21. युतं-A,C; 22.नयनीनीलित-B; 23. गणपं भानु-B, गणपतिभानु-C; 24.मणिक-B.

क्षेत्रपालं च धातारं विधातारमनन्तरम्
चतुर्द्वारं[1] गणेशादीनेतान्[2] देवान् पुरो यजेत् ।।१८।।

ततः पूर्वद्वारमुख्यान्[3] भद्रादीनर्चयेत् पृथक्
भद्रं सुभद्रं गङ्गां च यमुनां[4] द्वारशाखयोः[5] ।।१६।।

चतुर्थ्यन्तं नमोऽन्तं च[6] प्राग्द्वारे सम्प्रपूजयेत्
बलप्रबलचिच्छक्तिं मायाशक्तिं तथैव च ।।२०।।

चतुर्थ्यन्तं नमोऽन्तं च दक्षिणे सम्प्रपूजयेत्
चण्डं प्रचण्डं गौरीं[7] च श्रियं पश्चिमशाखयोः ।।२१।।

चतुर्थ्यन्तं नमोऽन्तं च पश्चिमे सम्प्रपूजयेत्
जयं च विजयं चैव शङ्खपद्मनिधी[8] तथा ।।२२।।

चतुर्थ्यन्तं नमोऽन्तं च उत्तरे सम्प्रपूजयेत्
ततो यथोक्तमार्गेण देवतार्चनमारभेत् ।।२३।।

।। इति शौनककारिकायां
देवपूजाविधिः[9] ।।

1.चतुद्वारा -B; 2.गणेशादिनेतान् -A, कणं देशे एतान -B; 3. पूर्वद्वारमुखा भद्रा-C; 4. गङ्गा च यमुना-A; 5. दारशाखयोः-A; 6.नमो तैच्य-A; 7. गौरी-B; 8. शङ्खनिधिं-B; 9.इति शौनकीये देवपूजाविधिः-B, इति शौनककारिकायां देवपूजाविधि - C.

।। अथ वैश्वदेवः[1] ।।

वैश्वदेवमिति[2] प्रोक्तं पूर्वैरेव मनीषिभिः
औपासने तु होतव्यं शालाग्नौ वा विजानता[3] ।।१।।

विकल्पः स्वेच्छया[4] कार्यो नास्त्येवात्र व्यवस्थितिः[5]
अन्नस्य[6] चात्मनश्चैव संस्कारार्थं तदिष्यते[7] ।।२।।

वर्जयित्वा विशेषान्नं शुद्धेनान्नेन तद्भवेत्[8]
वैश्वदेवो गृहस्थस्य[9] प्रातरारम्भणं भवेत् ।।३।।

स्नातकेनापि तत्कार्यं[10] पृथक्पाको भवेद्यदि[11]
आदौ च कर्मणोऽन्ते च वह्नेः परिसमूहनम्[12] ।।४।।

पर्युक्षणं[13] च कर्त्तव्यं[14] तत्राधिश्रित्य पावके
हविरद्भिश्च संप्रोक्ष्य तदुद्वास्य च तत्पुनः ।।५।।

त्रिधा विभज्य सिद्धान्नं त्रिः प्रोक्ष्य[15] पुरतः स्थितम्[16]
पर्यग्निकरणं कुर्यात् सिद्धान्नस्याप्ययं विधिः ।।६।।

कृत्वा तदादिभागेन[17] देवयज्ञमतः परम्
अभ्यर्च्य गन्धपुष्पाद्यैः आदायादाय पाणिना ।।७।।

1. NM: B,C,CNM: ŚY; 2. मपि - B; 3. वापि जानता - A,C,cf.VM p.50: औपासने तु होतव्यं शालाग्नौ वा विजानता; 4. स्विच्छाया- B; 5. व्यवस्थितः - A,B, cf. VM *loc.cit* : विकल्पः ..... व्यवस्थितिः ; 6. अन्नश्च -C; 7. तदिप्यते -C; 8. शुद्धोन्नान्नेन तद्भवेत् - A. शुद्धंनां नेन तद्भवेत् - B, शुद्धेनन्नेन तदभवेत् ; 9. ग्रहस्थस्य -B; 10. तद्धार्यं - A; 11.cp.VM *loc.cit* : वैश्वदेवे ..... यदि; 12. परिसमोहनम् - A; 13. पर्युक्षण - B; 14. कर्त्तव्य -B; 15. प्रोष्य - C; 16. पुरतः स्थितम् - A,B; 17. चादिमभागेन - A, चादिमभागे -C.

अपसव्येन जुहुयात्सव्यं हृदि निधाय च
नामधेयैस्तु होतव्या अग्निहोत्रस्य देवताः[1] ॥८॥

प्रजापतय इत्येवमुक्त्वैव[2] जुहुयात्ततः[3]
सूर्यादिभ्यो[4] दशभ्यश्च कुर्यात्प्रातः दशाहुतीः[5] ॥९॥

अग्न्यादिभ्यो दशभ्यश्च सायं होमो विधीयते[6]
कीर्तितो[7] देवयज्ञोऽयं भूतयज्ञमथाचरेत्[8] ॥१०॥

मध्यभागस्थितान्नेन[9] भूतयज्ञं समाचरेत्
पञ्चाकारो मतो यज्ञः श्रौतः स्मार्त इति द्विधा ॥११॥

तत्रादौ वक्ष्यते श्रौतो दिवारात्रावतन्द्रितः[10]
आयुष्कामी दिवा रात्रौ स्रुवाकारं[11] बलिं हरेत् ॥१२॥

आयुरारोग्यकामस्तु ध्वजाकारं बलिं हरेत्
मृत्युरोगविनाशार्थी[12] नराकारं बलिं हरेत् ॥१३॥

जगद्वश्यं[13] कर्तुकामो वल्मीकाख्यं बलिं हरेत्
आयुरारोग्यसौभाग्यं पुत्रविद्यापशूनपि ॥१४॥

1. VM *loc. cit* : नामधेयैस्तु ...... देवताः ; 2. इत्येवमुक्त्वैव-A, इत्येवमुक्त्वै च - C; 3. जुहुयात्ततः -C; 4. सूर्यादिभिः -B; 5. दशाहुतिः -B, cp.VM *loc. cit* : सूर्यादिभ्यो दशभ्यश्च जुहुयात्प्रातरित्यथ; 6. cf. ĀGS 1.2.2, VM *loc. cit* : अग्न्यादिभ्यो...... विधीयते; 7. कीर्त्तिना- C; 8. मथापरेत्- A; 9. स्थितान्नैन- C; 10. तन्द्रियः -A, पञ्चाकारो (sl.11) .... वतन्द्रितः (sl.12)-NM:B. It mentions: भूतयज्ञेऽपि त्रयाणां स्वाहाकारो भवदीह। प्राक्संस्थ परिषिच्याथ परिशुद्धे महीतले॥; 11.स्रुवाकाम - A; 12. विनाश्यर्थे - A, विनाशार्थं - C; 13. जगद्वश्य- A, न वश्य -C.

कामश्रीधर्ममोक्षार्थी चक्राकारं बलिं हरेत्
पञ्चस्वेतासु विप्राणां मुख्यश्चक्राकृतिर्भवेत् ॥१५॥

चक्राकारमथाष्टारं कुर्यादग्निसमीपतः
प्रागादीशान[1]पर्यन्तं अङ्गुल्यग्रैः महीतले[2] ॥१६॥

बदरीफल[3]मात्रान्नं[4] घृतक्षीरादिमिश्रितम्[5]
सूर्यादिवास्तुपर्यन्तं[6] नैरन्तर्येण तान्हरेत् ॥१७॥

इन्द्राय इन्द्रपुरुषेभ्यः प्राच्यां प्राक्संस्थितं बलिम्
यमाय यमपुरुषेभ्यो हरेद् दक्षिणतो बलिम्[7] ॥१८॥

उदक्संस्थं प्रकुर्वीत[8] दक्षिणस्यां दिशि दिशि
प्रतीच्यां वरुणस्येति बलिं प्राक्संस्थितं हरेत् ॥१९॥

ततो वरुणपुरुषेभ्यः प्राक्क्रमाच्च[9] बलिं हरेत्
सोमाय सोमपुरुषेभ्यो बलिमुत्तरतो हरेत्[10] ॥२०॥

चक्रस्य[11] मध्यदेशे च ततो ब्रह्मबलिं हरेत्
प्राच्यां ब्रह्मबलेर्ब्रह्मपुरुषेभ्यो बलिं हरेत् ॥२१॥

विश्वेभ्यश्चैव देवेभ्यो ब्रह्मदक्षिणदेशतः[12]
ब्रह्मणः पश्चिमे देशे सर्वभूतेभ्य एव च[13] ॥२२॥

1. प्रागादीशान -C; 2. अङ्गल्याग्रान्महीतले - A,C: 3. बल - C; 4. मात्रान्न - A, मात्राभं - B; 5. मङ्गुल्याग्रा तु विक्षिपेत् - B: 6. वास्तुपर्यन्तै- C; 7 cp.ĀGS1.2.3-5; 8. च कुर्वीत - B; 9 स्तक्रमान्त्र - B; प्राचक्रामा च - C; 10. cf. ĀGS *loc. cit*, सोमाय .... हरेत्- NM:C; 11. चक्रान्तरे - B, प्राचक्रात -C; 12 ब्रह्मदक्षिणदेशके -B, ब्रह्मदक्षदेशतः - C; 13. cp. ĀGS 1.2.6- 8.

ब्रह्मण उदक्प्रदेशे[1] दिवाचारिभ्य एव च
दिवा सूर्यपदस्थाने रात्रावग्निपदं भवेत् ।।२३।।

दिवाचारिपदस्थाने[2] नक्तंचारिपदं[3] वदेत्
रक्षेभ्यः[4] स्वाहेति बहिश्चक्र[5]स्येशानतो हरेत्[6] ।।२४।।

भूतयज्ञ इति प्रोक्तः पितृयज्ञस्तथोच्यते[7]
पात्रस्योत्तरदेशस्थं भागं चैव तृतीयकम् ।।२५।।

अङ्गुष्ठपर्वमात्रान्नं परिगृह्य[8] प्रयत्नतः
आग्नेयाभिमुखो भूत्वा प्राचीनावीत्यतः परम् ।।२६।।

सव्यं जान्वाच्य भूमौ तु पराचीनेन[9] पाणिना
चक्रस्याग्नेयभागे तु पितृभ्योऽथ[10] बलिं हरेत् ।।२७।।

स्वधा पितृभ्यो मन्त्रेण हस्तस्थान्नं निवेदयेत्[11]
पितृयज्ञान्नशेषेण भवेद्यज्ञोपवीतवान्[12] ।।२८।।

बलिं[13] श्वभ्यामपि हरेत् स्वाहाकारेण चोदितौ
द्वौ श्यामशबलावेतौ श्वानौ देवौ[14] प्रचोदितौ ।।२९।।

देवत्वेनापि श्वत्वेन ताभ्यामपि[15] बलिं हरेत्
प्रत्यग्दक्षिणदेशे तु श्यामाय च बलिं हरेत् ।।३०।।

1 ब्रह्मणोत्तरप्रदेशे - B, ब्रह्मणोदक्प्रदेश - C; 2 दिवाचार्ये - C; 3. नक्तं वादि पद - C; 4 रक्षोभ्यः - A; 5. बश्चक्र - B; 6. हरे- B, भवेत् - C; 7. स्त्वभोच्यते - B; 8. परिषिच्य -B; 9. परे वामेन - A,C; 10 पितृमेध - B; 11 हस्तस्थानं निवेदनात् - C; 12. यक्षोपवीतिनम् - B, यक्षोपवीतवत् -C; 13 वलि- B; 14 देव - B, वेदौ- C; 15 देवेनापि श्वत्वेन ताभ्यामपि - A, देवत्व द्वा पितृत्व द्वा तस्यामपि -B.

चक्रस्य वायुकोणे तु शबलाय बलिं हरेत्
एतैर्द्वात्रिंशकैर्मन्त्रैः[1] गृहान्नित्यं बलिं हरेत्[2] ।।३१।।

चक्राकारेण यो विप्रः[3] सदा भूतबलिं हरेत्
सर्वपापविनिर्मुक्तो[4] विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ।।३२।।

पितृयज्ञ[5] इति प्रोक्तो नरयज्ञस्तथोच्यते[6]
पुष्कलस्य[7] प्रमाणान्नमन्यपात्रे[8] समुद्धरेत् ।।३३।।

अक्षतोदकहस्तेन चोपवीती निवेदयेत्
योगिभ्यः सनकादिभ्य[9] इदं न ममेति च[10] ।।३४।।

दद्यात्तदन्नं[11] विप्राय कुर्याद् गृहबलिं तथा
अन्नशुद्धिः भवेदाशु ह्यन्नदोषैर्न लिप्यते ।।३५।।

देवयज्ञान्नशेषं[12] तु गृहद्वारादिषु क्षिपेत्
चाण्डालपतितादिभ्यो भूतयज्ञान्नशेषतः[13] ।।३६।।

पितृयज्ञान्नशेषेण[14] वायसेभ्यो बलिं हरेत्
प्रक्षालिताङ्घ्रिपाणिस्तु ह्याचम्य प्रविशेद् गृहम् ।।३७।।

।। इति शौनककारिकायां
देवयज्ञादिचतुर्यज्ञविधिः [15] ।।

1. द्वात्रिंशके -C; 2. एतै ..... हरेत् - NM:B; 3. विप्र - C; 4. विनिमुक्तो - C; 5. The portion from पितृयज्ञ (sl.33) to न लिप्यते (sl.35) is mentioned in B after प्रविशेत् गृहम् (sl.37) ; 6. मथोच्यते - A,C; 7. पुष्कलाक्ष- A,C; 8. प्रमाणेन्नमन्नपात्रे - C; 9. सनकादिभ्यः - C; 10. इदं न च मितीति च-B; 11. तद् दद्यान्नं A. दद्यादन्न - C; 12. देवयज्ञान्नशेषेण -B. It mentions the portion from देवयज्ञान्न (sl.36) to प्रविशेत् गृहम् (sl.37) after विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् (sl.32), देवयज्ञानशेषं तु – C; 13. भूतयज्ञानशेषतः -C; 14. पितृयज्ञानशेषेण - C; 15. इति शौनकीये वैश्वदेवः -B.

।। अथ भोजनविधिः[1] ।।

आदित्येऽहनि सङ्क्रान्तौ व्यतिपाते पितुर्दिने
अभ्यङ्गं चोपवासं[2] च न कुर्यान्निशि भोजनम् ।।१।।

स्वाहान्ताः[3] प्रणवाद्याश्च नाम्ना मन्त्राश्च वायवाः
जिह्वयैव ग्रासयेदन्नं दशनैर्न च[4] संस्पृशेत् ।।२।।

तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठलग्नात्प्राणाहुतिर्भवेत्[5]
मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैरपाने चाहुतिं[6] क्षिपेत् ।।३।।

कनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठैः व्यानाय[7] जुहुयात्ततः
तर्जनीं तु बहिः कृत्वा उदाने जुहुयात्ततः ।।४।।

समाने सर्वहस्तेन समुदायाहुतिर्भवेत्
निशायाः[8] प्रथमे यामे जपयज्ञार्चनादिकम् ।।५।।

स्वाध्यायो[9] भोजनं प्रोक्तं वर्जयित्वा महानिशाम्
पश्चात्तमे तथा यामे जपयज्ञार्चनादिकम् ।।६।।
ब्रह्माभ्यासो हि तत्रैव वर्जयित्वा तु भोजनम् ।।७।।

।। इति शौनककारिकायां भोजनविधिः[10] ।।

।।अथ कौतुकबन्धविधिः[11] ।।
अथ कौतुकबन्धस्य प्रयोगोऽत्र[12] निगद्यते[13]
विवाहादिशुभे[14] कार्ये रात्र्यां वापि दिवा तथा[15] ।।१।।

1- CNM -B, ŚY, NM - C; 2. श्चो श्रेपवास -C; 3. स्वाहान्तः -A; 4. दशनै न च - C; 5. लग्ना - C; 6. चाहुति - C; 7. काङ्गुष्ठै - C; 8. निशाया -C; 9. स्वाध्यायं - C; 10. A,C; 11. NM: B,C, ŚY; 12. प्रयागेत्र -B; 13 अथ .... निगद्यते - NM: B,C. ŚY. It mentions: शौनकोऽह प्रवक्ष्यामि प्रतिसर प्राक्षणैः सह. 14. विवाहादौ - B; 15. वह्नि कृते तथा - B, रात्र्या वाह्नि वा तथा - ŚY.

साङ्कुरे पालिकायुक्ते[1] स्थण्डिले व्रीहिपूरिते[2]
सहाक्षतेन[3] कांस्येन सोदकुम्भं निधाय च ।।२।।

कार्पाससम्भवं सूत्रं[4] त्रिगुणीकृत्य पञ्च च
निधाय[5] तण्डुलान्कांस्ये[6] कूर्चे कुम्भं निधाय च[7] ।।३।।

कुशैः कुम्भोदकैः मन्त्रैः प्रोक्ष्य विप्रैः[8]सुखासनैः[9]
ओं भूर्भुवः स्वः सावित्र्या[10] ऋग्वेदादिभिरेव च ।।४।।

आपो हि ष्ठाभिरब्लिङ्गैः[11] शुद्धवत्य[12]घमर्षणैः[13]
शंवत्या[14] स्वस्तिमत्या[15] च पावमान्यैस्तथैव[16] च ।।५।।

रक्षोहणं[17] च रात्रिंच[18] कृणुष्वेति[19] तथैव च
तरत्समन्दीं[20] पुरुषं[21] विष्णुसूक्तमथैव च[22] ।।६।।

अतो देवा अवन्त्विति[23] परो मात्रया तथैव च[24]
श्रीसूक्तं[25] शिवसङ्कल्पं[26] वायुसूक्तं[27] तथैव च ।।७।।

मुञ्चामि त्वेति[28] सूक्तेन[29] स्योना पृथिवि भवेति च[30]
द्रविणोदाः[31] सवितेति[32] नवो[33] विद्युन्नयेति च[34] ।।८।।

1. साङ्कुरा पालिकायुक्ता - SY; 2. दुन्दुभिपुरितं - B, स्थण्डिलेऽ छे निधाय च - ŚY; 3. सहाक्षतं न - A; 4. कार्पासोद्भवं सूत्रं - B, कार्पाससम्भवेत्सूत्रं - C; 5. विधायं - A; 6. पात्रे -B; 7. रूर्द्दे कुम्भं निधाय च -B, 'सहाक्षतेन (sl.2)..... पञ्च च (sl.3)'- NM:ŚY; 8. विप्रे -B; 9. सुपाननैः -A, सुखासने-B, सुपावनैः -C; 10. RV 3.62.10, भूर्भुवः स्वः सावित्र्याः -ŚY; 11. RV 10.9.1-3, आपोष्ठादिकैर्मन्त्रैः-B; 12. RV 8-95.7-9; 13. RV 10.190.1-3; 14. RV 7.35.1; 15. RV 5.51.11-15; 16. RV 9.67.21-27; 17. RV 10.87.1-25; 18. RV 10.127.1-8; 19. RV 4.4.1; 20. RV 9.58.1, तरत्समदी -C; 21. RV 10.90.1-16; 22. RV 1.154.1-6, तरत्समन्दी ...... मथैव च - NM:B; 23. RV 1.22.16; 24. RV 7.99.1; परमात्रा तथैव च A,C परमात्रया तथैव च- B; परोमात्रादिरेव च - ŚY; 25. RVKh 5.87.1-15; 26. VS 34.1-6; 27. RV1.2.1-3, आयुःसूक्तं - ŚY; 28. RV 10.161.1-5; 29. सूक्तं वाथ- A, सूक्तं च - C; 30. RV 1.22.15, स्येना पृथिवीति च - A; 31. RV 1.15.9;32. RV 10.36.14, सविते त - B; 33. RV 10.85.19; 34. RV 10.95.10, विग्र नयेति च- B.

उलूकया[1] पिशङ्गेति[2] ऋग्भिराभिस्तु वैदिकैः[3]
जातवेदस[4] इत्यृचा सूत्रमादाय लेपयेत्[5] ।।९।।

गन्धेन दक्षिणे हस्ते बध्वा पुंसस्तु[6] तन्तुना
विश्वेत्ता ते सव इति[7] स्त्रीणां वामकरे तथा ।।१०।।

ऋचैकया श्रिये जातो[8]ऽप्यध्वर्युश्च समाहितः
शतं जीवेति[9] च द्वाभ्यां बृहत्सामिकयेत्यृचा[10] ।।११।।

ये यज्ञेनेत्यृचाष्टाभिः[11] त्र्यम्बकं[12] चेत्यृचैकया[13]
भस्मना[14] चाक्षतैर्वापि[15] रक्षां कृत्वा समर्पयेत्[16] ।।१२।।

दत्वाचार्याय[17] हेमादीन्[18]त्विजः[19] पूज्य शक्तितः
हरिमेव स्मरेन्नित्यं[20] कर्मपूर्वापरेषु च[21] ।।१३।।

विद्वान्सर्वप्रयत्नेन[22] कुर्यात्[23] कौतुकबन्धनम्[24]
पुण्याहवाचनादूर्ध्वं स्यात् कौतुकबन्धनम्[25] ।।१४।।

।। इति शौनककारिकायां
कौतुकबन्धनविधिः[26] ।।

1.Rv 7.104.22, उलूकथा- A,C; 2. RV 1.133.5, मपिशाङ्गेति-B; 3. ताभिरेवाभिरन्विजैः- B, ऋग्भिरेताभिरित्यृचा- ŚY; 4. RV 1.99.1; 5. लेपयेन्- B; 6. पुंयुरतस्तु-B; 7. RV 8.100.6, विश्वेत्ता ते सवनेति- A,B,C विश्वेतातेत्यृचैकया- ŚY; 8. RV 9.94.4 श्रिये जाते सचैकया- B, श्रियेजातेत्यृचैकया- ŚY; 9. RV 10.161.4-5; 10. RV 6.46.1, SV1.234, बृहत्सामेत्यृचैकया-B, बृहत्सामिक्येत्यृचा- C; 11. RV 10.62.1.1-8; 12. RV 7.59.12; 13. मृचैकया-B; 14. भस्मना- C; 15. चक्षतै - B, वाक्षतै - ŚY; 16. समापयेत् C; 17. दद्यादाचार्य- A,B, दद्या चादार्य- C; 18. हेमादिन- A,B, होमादिन् - ŚY; 19. कृत्वाज- ŚY; 20. स्मरे नित्य- C; 21. हरिमेव..... परेषु च- NM: B; 22. विद्वांत्- A; 23. कुर्या- B; 24. कुर्यात्कौतुकबन्धनम् NM, कुर्यात् प्रतिसरं शुभम्- ŚY; 25. पुण्याह..... बन्धनम् - NM: ŚY; 26. इति शौनककारिकायां कौतुकबन्धनम्- A, इति शौनकीये प्रतिसरबन्धो द्वितीयः खण्डः - ŚY, cp. BGŚS 1.15: प्रतिसरबन्धः.

।। अथ पुण्याहवाचनम्[1] ।।

पुण्याहवाचनविधिं वक्ष्यामोऽथ[2] यथाविधि[3]
प्रयोक्तुः[4] कर्मणामादावन्ते चोदयसिद्धये[5] ।।१।।

अर्चिता ब्राह्मणाः पूर्वं[6] गन्धमाल्यैः सदक्षिणैः
तिष्ठेयुः प्राङ्गमुखा युग्मा वक्तारो दर्भपाणयः ।।२।।

उदङ्गमुखो वाचयिता तिष्ठन् तेभ्यस्तु दक्षिणे[7]
बिभ्रत्कुम्भमपां पूर्णं[8] पिहिताननमर्चितम् ।।३।।

तत्रादावाप इत्येवं वदेद्वाचयिता ततः
वक्तारोऽपि शिवा आपः सन्त्वित्येवं ब्रुवन्त्वथ ।।४।।

गन्धा इति वदेत्कर्त्ता[9] सुगन्धा सन्त्वितीतरे[10]
वदेत् पूर्वं सुमनस[11] इत्येवमपरेऽपि च[12] ।।५।।

सौमनस्यमिति[13] ब्रूयुः अस्तु[14] शब्दान्तमन्तरा[15]
पश्चादक्षतमित्येवं[16] ब्रूयाद्वाचयिता ततः ।।६।।

1. श्री गणेशाय नमः, श्री शौनकाय नमः- B. Here the text in B (MS) begins. अथ पुण्याहवाचनम्- NM:C, ŚY; 2. वक्ष्यामौथ-C, वक्ष्यामि- ŚY; 3. यथाविधि-B, शौनकः - ŚY; 4. प्रयोक्तु -C, आद्यन्तयोः- ŚY; 5. वाचावन्ते चोदयासिद्धये - A; मादावन्तेभ्युदयसिद्धये-C, प्रयोक्तव्यः सर्वेषां कर्मणां द्विजै -ŚY; 6. सम्यग्- C, ŚY; 7. तिष्ठभ्यस्तु दक्षिणे-A, तिष्ठन् तेभ्यः स्तु दक्षिणे-B, तिष्ठे तेभ्यस्तु दाक्षिणे-C, उदङ्गमुखो..... दक्षिणे- NM; तिष्ठेद्वाचयिता दक्षो दक्षिणः स्याददङ्मुखः -ŚY; 8. मप्यां पूर्ण - C; 9. वदेदेकः- C, स्यादुदङ्मुखः -ŚY; 10. पान्त्वितातरे- B;11. सुमनसा- C; 12. तत्रादा (sl.4)..... इत्येवमपरोऽपि च (sl. 5) :NM, स्पृशन्कुम्भं जपित्वा तु श्रद्धयाग्निः समिद्धयते। अथ एवयितुं (?) बाहुं दक्षिणं तु समाश्रितः ।। तिष्ठदुङ्मुखः सर्वः संस्कार्यस्तत्र तत्र तु - ŚY; 13. सौमनस्यामिति -A, सौमनसमिति -C; 14. ब्रूयुः रस्तु -B; 15. शब्दोत्तमत्वरः- B; 16. पश्चाद दक्षिण इत्येव -B,C.

अन्येऽक्षतं[1] चारिष्टं चास्त्वित्येवं ब्रूयुरर्चिताः
ततो वाचयिता विप्रो दक्षिणा इत्युदीरयेत् ।।७।।

स्वस्तिशब्दाद्यमुच्चार्य[2] दक्षिणाः पान्त्वितीतरे
बहुदेयमिति ब्रूयुरस्तुशब्दान्तमन्तरा ।।८।।

कर्त्तार्थ[3] दक्षिणं जानु[4] पातयित्वा महीतले
उदङ्मुखो जपेत्सूक्तं[5] श्रद्धये[6]त्येवमादिकम् ।।९।।

जपित्वोत्थाय[7] तं कुम्भं[8] बिभ्रत्तिष्ठन्नुदङ्मुखः[9]
मनः समाधीयतामित्येवं[10] वाचयिता वदेत् ।।१०।।

समाहितमनसः[11] स्म इत्येवं[12] च ब्रुवन्त्वथ[13]
प्रसीदन्तु भवन्त इत्यथ वाचयिता[14] वदेत्[15] ।।११।।

प्रसन्ना[16] स्म इति प्रीताः प्रतिबूयुरितीतरे[17]
शान्तिः[18] पुष्टिस्तथा तुष्टिवृद्ध्यविघ्नाननुक्रमात्[19] ।।१२।।

आयुष्यमारोग्यमिति[20] शिवकर्म[21] तथापि च
अस्तु शब्दान्तमुच्चरेद्वाचयिता तथा परे[22] ।।१३।।

1. अन्येद त -C; 2. शब्दान्तमत्वर -B; 3. कर्त्तार्थ -A; 4. जानु -A; 5. जपेत्सक्त - B; 6. RV 10.151.15; 7. जपीत्वोच्छाय -C; 8. कुम्भ- A; 9. सैमनस्यमिति (sl.6) ..... विभ्रत्तिष्ठन्नुदङमुख (sl.10) - NM; ŚY; 10. नम इत्यादिकं मन्त्र पूर्व -ŚY; 11. मनस - A; 12. इत्येव च - B; 13. समाहित ..... ब्रुवन्त्यथ -NM, इतरे समाहितेत्यादि मन्त्र बूयु समाहिता - ŚY; 14. वाचइता - B; 15. परे - A; 16. प्रसन्ना - A,C; 17. बूयुरचिंता व्राह्मणा पुन -ŚY;18. शान्ति - A; 19. ऋध्यविघाननुक्रमात् - B; 20. मिति च – C; 21. शिवः कर्म – C; 22. वावयित्वा तथाऽपरे - B. वाचयिताऽपरे - C, शान्ति (sl.12)..... वाचयिता परे (sl.13) - NM. शान्तिपुष्ट्यविघ्नादिशिवकर्म तथैव च। अस्तु शब्दान्तमुच्येत वाचयित्वा तथा परै। आशीर्वादान्याथान्यानि विविधानि च याचयेत् ŚY.

प्रजापतिः प्रीयता[1]मित्येवं वाचयिता वदेत्
परे प्रथममुच्चार्य प्रीयतां भगवन्निति[2] ।।१४।।

पश्चात्प्रजापतिरिति[3] ब्रूयुः[4] प्रसन्नमानसाः[5]
पुण्याहं वाचयिष्येऽहं[6]मिति वाचयिता वदेत् ।।१५।।

वाच्यतामिति भाषन्ते वक्तारश्च सुचेतसः[7]
अथोद्गातेव शकुने साम गायसि पूर्विकाम्[8] ।।१६।।

ऋचं सर्वे सह ब्रूयुः ततो[9] वाचयिता द्विजः[10]
ओमुक्तिपूर्वं[11] पुण्याहं भवन्त इति भाषिते[12] ।।१७।।

परं[13] ब्रुवन्त्विति[14] ब्रूयुरों[15] पुण्याहमितरे
पुनरप्येवमेव द्विः[16] कृत्वा पुण्याहवाचनम् ।।१८।।

ततः स्वस्ति न इन्द्र[17]इति ऋचं ब्रूयुः सहोच्चकैः[18]
ततो वाचयिता[19] पूर्वं ओं[20] स्वस्तीत्यभिधाय तु ।।१९।।

पश्चाद् भवन्तु इति चेद् ब्रुवन्त्विति च भाषते
ओं स्वस्तीति तथैवान्ये प्रतिब्रूयुरतः[21] परम्[22] ।।२०।।

1. प्रीयता C; 2. भगवानिति. C; 3. पश्चाहाजापतिरिति - B; 4. वूयु - C; 5. प्रसन्नमानसः -B; 6. वाचइष्येह B; 7. सुचेतसा . A; 8. RV 2.43.2, ए पूर्वकम् -B; 9. बुयुस्ततः -A,C, बुयुः स्ततो. B; 10. द्विजाः -A, 11. ओमुक्तिपूर्वात् -B; 12. भाषितान्- A, भाषन्तान्- B; 13. परे- B; 14. बुवन्तु . A; 15. बुयुरों पुरों- C; 16. पुनरप्येव द्वि- B; 17. RV 1.89.6; 18. अच बूय सहोभयै -C; 19. तान्वाचयिता - A; 20. पूर्व मां - B; 21. प्रतिबुयु -C; 22. परे.A,C, प्रजापति (sl.14) ..... परम (sl.20)-NM, अतो देवा अवन्त्विति वैष्णव सूक्तमुत्तमम्। द्रविणोदाः सवितेति नवो विद्युन्नयेति च।। आवदं स्त्वं शकुनेत्युक्त्वा पुण्याहमाचरेत् ।वाचयित्वा यथाशक्ति सर्वाणि द्विजसत्तमैः।। प्रस्तुत्या देवतायास्तु होमं कुर्याद् विचक्षणः। तस्य नाम श्रुत्वाथ प्रीयतामिति चोच्यताम्।। पुण्याहं स्वस्ति वर्द्धन्तु भवत्पूर्वं ब्रुवन्त्विति। प्रणवाद्यं त्रिराचष्टे भवेदादि विना परे। -ŚY.

प्रारीप्सितचतुर्थ्योक्त्या[1] कर्मवाचयिता ततः
स्वस्तीत्याद्यं ब्रुवन्त्वन्तं[2] पूर्ववत्समुदीरयेत् ।।२१।।

वक्तारश्च[3] चतुर्थ्यन्तं तत्तत्कर्मोक्तिपूर्वकम्
स्वस्तीति च प्रतिब्रूयुरथ[4] सर्वेऽपि ते द्विजाः[5] ।।२२।।

ऋध्याम स्तोम[6]मित्यादिमृचं[7] ब्रूयुः[8] सहोच्चकैः
ततो वाचयिता ऋद्धिं भवन्त इति पूर्वकम् ।।२३।।

ब्रुवन्त्विति वदन्त्यन्ये ब्रूयुरो[9]मृद्ध्यतामिति[10]
एवमेवोभयेऽपि द्विरभ्यस्येयु[11]रिदं पुनः ।।२४।।

ततो वाचयिता कुम्भजलं[12] संस्कार्यमूर्द्धनि[13]
किञ्चित्सिञ्चेत्सहैवान्यैः[14] ब्रूयुश्च[15] विविधाशिषः[16] ।।२५।।

पुण्याहादेस्त्रिरभ्यासो मन्द्रमध्योच्चनिःस्वनैः[17]
आश्रयेरन्निमे सर्वे यथागमपरम्परा[18] ।।२६।।

1. प्रारप्सितचतुर्थोक्त्या- A,C; प्रारसीतचतुर्थोन्त्का-B; 2. ब्रूवन्त्वन्त -B; 3. वक्तारमश्च -C; 4. प्रतिब्रूयुः रथ - C; 5. द्विजः - A; 6. RV 10.106.11; 7. ऋचं -A,B; 8. बुयुः- C; 9. वुयुरो- C; 10. मध्यतामिति- A; 11. द्विरभ्यसेयु-B; 12. कुम्भाजलं - A; 13. संस्का मूर्द्धनि - A; 14. सिञ्चे तथैवान्ये -B; किञ्चिसिञ्चेत्सहैवान्ये -C; 15. बुयु -A; 16. विविधाशि च -A; 17. निस्वरम - A; 18. परस्परम् -B. It adds here: ततो वाचयिता कुम्भं जलं संस्कार्य मूर्द्धनि किञ्चित् सहैवान्ये ब्रूयुश्च विविधाशि च। आपोहिष्ठादिभिस्तिस्रः शं नो देवी तृचैकया। ईशानावार्याणामिति शुद्धवत्यघमर्षणम्।। तरत् समन्दीति सूक्तं सर्वपापप्रणोदनम्। पवस्व सोम इत्यादि ऋग्भिः प्रोक्ष्य समन्ततः।। पुण्याहं वाचयित्वैव सर्वकल्याणवान् भवेत्।.

स्वस्तिवाचनमेतत्तु सर्वेषामृद्धिकर्मणाम्
आदावन्ते च कर्त्तव्यमिति यज्ञविदां मतम्[1] ।।२७।।

।। इति शौनककारिकायां पुण्याहवाचनविधिः[2] ।।

1. यज्ञविदो विदुः-B, यज्ञविदा मती -C; 2. इति शौनकीये पुण्याहवाचनम् -B, प्रारीप्सित (sl.21)..... विधिः -NM:ŚY. It mentions: पुण्याहादिस्त्रिरभ्यासमादौ मध्येऽवसानके। आहूयेरन्निमे सर्वे यथागमपरम्परम्।। प्रयुक्तिविषये भेदस्त्रिः स्म ऋध्याम इति। वक्तारो ब्रूयुरित्युच्चैः इति विस्पष्टमेव च ।। पुण्याहं शब्दमुक्त्वा तु स्वस्ति न इत्यृचा वदेत्। स्वस्तिशब्दं तथोक्त्वा तु ऋध्यतामिति वाचयेत्।। आपोहिष्ठादितिसृभिः शंनो देवीत्यृचैकया। ईशानां वार्येति पञ्च शुद्धवत्यघमर्षणम्।। पवस्व सोम इत्यादि ऋग्भिः प्रोक्ष्य समाहितः ।।, cp.VM (pp.1-3): "स्वस्तिवाचनमत्रेष्टं गृह्यकर्मसु केषुचित्
आचार्येणापि शास्त्रेऽस्मिन् मङ्गलार्थमुदीरितम् ।।१।।
अर्चिता ब्राह्मणाः सम्यग्गन्धमाल्यैः सदक्षिणैः
तिष्ठेयुः प्राङ्मुखा युग्मा वक्तारो दर्भपाणयः ।।२।।
तिष्ठेद्वाचयिता तेषां दक्षिणस्यामुदङ्मुखः
बिभ्रत्कुम्भमपां पूर्णं पिहिताननमर्चितम् ।।३।।
अथ वाचयितुर्बाहुं दक्षिणं तु समाश्रिताः
तिष्ठन्त्युदङ्मुखाः सम्यक्संस्कार्यास्तत्र तत्र तु ।।४।।
मन इत्यादिकं मन्त्रमेकाग्रमतिरादिशेत्
मनसः स्म इति बूयुस्ते समाहितपूर्वकम् ।।५।।
प्रसीदन्तु भवन्त इत्यथ वाचयिता वदेत्
प्रसन्नाः स्म इति स्पष्टमाचक्षीरंस्तथार्चिताः ।।६।।
शान्तिपुष्ट्यविघ्नानि शिवं कर्म तथैव च
अस्तुशब्दान्तमुच्चार्य वाचयित्वा तथा परैः ।।७।।
प्रस्तुत्य देवतां यां तु होमं कुर्याद्विचक्षणः
तस्या नाम गृहीत्वा च प्रीयतामिति भाषते ।।८।।
पुण्याहं स्वस्त्यथर्द्धिं च भवत्पूर्वं ब्रुवन्त्विति
प्रणवाद्यां स्त्रिराचष्टे भवदादि विना परे ।।९।।
पुण्याहादेस्त्रिरभ्यासं मन्द्रमध्योच्चनिःस्वनैः
आश्रयेरन्निमे सर्वे यथागमपरम्परा ।।१०।।
प्रयुक्तिविषये भेदस्तृतीये त्वृर्द्ध्यतामिति
आप इत्यादिभिः शान्ति ततः कुर्यात्समाहिताः ।।११।।
स्वस्तिवाचनमेतत्तु सर्वेषामृद्धिकर्मणाम्
आदावन्ते प्रयोक्तव्यमिति यज्ञविदां मतम् ।।१२।।"

see also BGŚS 1.10, GP 1.13, ĀGK 1.3.1-13.

।।अथ अङ्कुरार्पणविधिः[1]।।

अथाङ्कुरार्पणविधिं[2] प्रवक्ष्यामि विशेषतः
शौनकोऽहं द्विजातीनां मङ्गलार्थमुदीरितम्[3] ।।१।।

शुभे मुहूर्ते[4] कल्याणे गोमयेनोपलिप्य च
सिताक्षतैः सम्प्रकीर्य पालिकाः[5] स्थापयेद्द्विजः[6] ।।२।।

मध्ये चतुर्मुखं विद्यात्[7] पूर्वे वज्रिणमेव च
दक्षिणे तु यमं विद्यात् पश्चिमे[8] वरुणं तथा ।।३।।

उत्तरे शशिनं विद्यात् पालिकास्वधिदेवताः[9]
वल्मीकमृत्तिकां[10] द्वादं शुष्कगोमयमेव च[11] ।।४।।

एतानि प्रक्षिपेत्तासु[12] पालिकासु[13] यथाविधि[14]
दूर्वाश्चाश्वत्थपर्णं[15] च शिरीषं[16] बिल्वपत्रकम्[17] ।।५।।

तासां मूलेषु विन्यस्य श्वेतसूत्रेण[18] वेष्टयेत्[19]
मध्ये ब्रह्माणमाराध्य[20] गन्धाद्यैरर्चयेत् क्रमात्[21] ।।६।।

1. NM -B,C, ŚY; 2. अथाङ्कुरारोपणविधिं -B; 3. मङ्गलार्थमुदीरयेत् - A,C; 4. मुहुर्त्ते- C; 5. शालिका-B; 6. द्विज -A, द्विजी -B, व्रतः-C; 7. मध्य चतुर्मुख विद्यात्-A, मध्ये चतुर्मुखं विद्या-B; 8. पश्चिमं -C; 9. पालिका अधिदेवताः -A,C, पालिवास्वधिदेवता -B; 10. वल्मिकमृत्तिका -B,C; 11. शुष्कगोमयमेवचः -C; 12. एतामिरिपेतसु - B; 13. पालितां सु -A, पालिकास्तु - B; 14. यथाविधिः - B; 15. दूर्वा अश्वत्थपूर्णं च -B, पूर्वाश्चास्थ अपर्ण च - C; 16. शिरीषे - C; 17. विल्वपत्रकं -C; 18. श्चरसूत्रेण -B, श्वेतवस्त्रेण -C; 19. वेष्टितः -B,C; 20. मध्ये तु ब्रह्ममाराध्य -A, मध्ये तु ब्राह्मणमाराध्य -B, मध्यत् ब्रह्माणमाराध्य - C; 21. गन्धाद्येरर्चय क्रमात् -C.

ऐन्द्रादिक्रम एव स्यादमुष्मै[1] नम एव च[2]
तिष्ठेत्कर्त्ता[3] जपेन्मन्त्रं पश्चात्प्राङ्मुख एव च ।।७।।

दिशां पतीन्नमस्यामि[4] सर्वकामफलप्रदान्
कुर्वन्तु सफलं कर्म कुर्वन्तु सततं शुभम्[5] ।।८।।

व्रीहियवमाष[6]तिलमुद्गमिश्रितसर्षपान्
तान्प्रक्षाल्य[7] तोयेषु वापयेदङ्कुरार्पणम् ।।९।।

रात्रौ मुहूर्ते[8] कल्याणे कारयेदङ्कुरार्पणम्
ब्रह्म जज्ञानं[9] इति तु मध्ये ब्रह्माणमर्चयेत्[10] ।।१०।।

यत इन्द्र भयामहे[11] प्राच्यां प्रक्षेपयेद् बुधः[12]
नाके सुपर्ण[13]मिति च ततो दक्षिण एव तु ।।११।।

तत् त्वा यामि ब्रह्मणेति[14] प्रतीच्यां वापयेद्बुधः
सोमो धेनु[15]मुदीच्यां च हौषधी[16] र्वापयेत्क्रमात् ।।१२।।

शुद्धाभिः[17] सिकताभिश्च प्रच्छाद्यापः[18] प्रसेचयेत्
पिधाय[19] गुप्तये सर्वमात्मानमिति मन्यते ।।१३।।

1. क्रम एवस्य -A, क्रम एवस्या - B; 2. एव ची -B; 3. तिष्ठन्कर्त्ता -A, तिष्ठत्कर्त्ता-C; 4. दिशां पतिं नमस्यामि -B; दिशां पतिन्नमस्यामि -C; 5. शुभौ -C; 6. माषा-C; 7. तां न्नक्षाल्य -A, तत्प्रक्षाल्य -B; 8. मूर्त्ते-C; 9. VS 13.3, AV 4.1.1, 5.6.1, ब्रह्म यज्ञानं -B; 10. ब्राह्मणमर्चयेत् - C; 11. RV 8.61.13; 12. पख्यापयेद्बुधः -B, प्रक्षेलयद्बुधः -C; 13. RV 10.123.6 ; 14. RV 1.24.11; 15. RV 1.91.20; 16. हौपधी- B; 17. शुद्धाभि- A, शुद्धादिभिः -C; 18. प्राच्छद्यापः -C; 19. विधाय -B.

आसप्तमात्प्रजा[1] जाता आषष्ठं पुत्रनाशनम्
पञ्चम्यां भक्तिमान्[2] विष्णौ सर्वकामफलप्रदे[3] ।।१४।।

चतुर्थे चाङ्कुरं विद्यात्पापीयाञ्जायते[4] तु सः
त्र्यहे[5] सर्वकामानामङ्कुरारोहो निवेद्यते[6] ।।१५।।

आयुष्करं[7] श्रीपदं च[8] शुभेष्वन्येषु सर्वशः
तस्मात्सर्वेषु कार्येषु वापयेदङ्कुरार्पणम् ।।१६।।

यदङ्कुराणां रहितं तत्सर्वमशुभं भवेत्
सद्योऽङ्कुरार्पणं वापी[9] सद्यः कर्त्तुं समाहितः ।।१७।।

अशक्तौ तण्डुलैः[10] सिद्धैः सद्य एव शुभाङ्कुरैः
पालिकाश्च[11] प्रपूर्यैवं पञ्च त्रीण्येकमेव वा[12] ।।१८।।

अलङ्कृत्य पद्माद्यैः पुष्पैरापूर्यते[13]ऽपि च
अङ्कुरोक्तिः[14] क्रियाः सर्वास्तामिरेव समाचरेत् ।।१९।।

ओषधीनां[15] च सर्वासां चन्द्रः[16] प्रोक्तोऽधिदैवतः
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रात्र्यावेवाङ्कुरार्पणम्[17] ।।२०।।

1. आसप्तमा प्रजा -B; 2. मुक्तिमान् - C;3. सर्वकामफलप्रदम् -A,C; 4. विन्द्यात् पापीयञ्जायते -A; 5. त्रितहे -A, त्रेताहे - C; 6. सर्वकामानामङ्कुरारोह निचाद्यते -B, सर्वकामानाङ्कुरोह निविद्यते -C; 7. श्रीपुष्करं - B; 8 चैव - A, C; 9. वापि - A,B,C ; 10. अशक्ते तण्डुले -A, अशक्तौ तण्डुलै - C; 11. पालिकाश्च - A, पालिकानि- B; 12 पञ्चत्रीण्यैकमेव वा -B; 13. पूष्पैतापूर्यते - B; 14. अङ्कुरोकिः - A,B; 15. ओषधीना - C; 16. चन्द्र - C; 17. तेन रात्र्याकुरार्पणम-A, तेन रात्याङ्कुरार्पणम् -B; रात्र्याकुरार्पणम् - C.

आधानं गर्भसंस्कारं जातकर्म च नाम[1] च
हित्वाङ्कुरार्पणं[2] विद्यादन्यत्र शुभकर्मसु ।।१२।।

।। इति शौनककारिकायामङ्कुरार्पणविधिः[3] ।।

1. जातक नाम कर्म च - B; 2. हित्वा कुर्वाण - B; 3. इत्थङ्कुरारोपण -B. ŚY mentions this rite as follows:

।।अथ विंश खण्डः।।
अथाङ्कुरार्पणं वक्ष्ये शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्।
विवाहपूर्वकार्याणां प्रागेव शुभमिच्छताम् ।।
पञ्चाहे वा त्र्यहे वापि गृहीत्वा पालिकाञ्छुभान् ।
विप्राणां पालिका प्रोक्ता कुम्भं वैश्यानुलोमयोः ।।
शूद्राणां च शरावः स्यात् सर्वेषां सर्व एव वा।
पुंनिमित्तेषु कार्येषु चतस्रः पालिका अपि।।
स्त्रीप्रधानेषु कार्येषु अयुग्मान्पञ्च पालिकान्।
रात्र्यामेव च कर्त्तव्यं शुभक्षेत्रे शुभोदये ।।
शुभदृष्टौ शुभांशे तु शुभे द्रेक्काण एव वा।
रात्र्यां वा अहनि वा कुर्यात्सद्य एवाङ्कुरार्पणम्।।
पूर्ववन्मण्डलं कृत्वा गोमयेन जलैः सह।
तस्मिंश्च मण्डलान्कृत्वा पिष्टचूर्णेन पञ्च च।।
पालिकाश्च न्यसेदैन्द्रे याम्ये वारुणसौम्ययोः।
ब्राह्मे च स्त्रीनिमित्ते तु प्रणयेन समाहितः।।
शिरीषपत्रसंयुक्ताः पूर्वाः प्रागादितः क्रमात्।
पालिका मध्यमे बध्याप्याहतेनैव वाससा ।।
आच्छद्य पालिकाः सम्यगिन्द्रादीनर्च्य देवताः।
शरावपालिकाकुम्भान् प्रत्येकं द्वादशाहरेत् ।।
पालिका वैष्णवी प्रोक्ता घटिका ब्राह्म उच्यते ।
शैवं शरावमित्युक्तं षट्पङ्क्तिषु निधाय च ।।
उत्तराद्युत्तरान्तं तु नृपदेवतयोरपि ।
व्रीहीन् यवान्प्रियाङ्गूंश्च कणमुद्गतिलां स्तथा ।।
गृहीत्वैतानि वीजानि पालिकादौ सवालुके ।
सजलान्यर्पयेत्कर्त्ता वीजान्यैन्द्रादिकेऽप्यथ ।।
मात्रा पित्रा तथा भ्रात्रा सुहृत्सम्बन्धिबान्धवैः ।
सुमङ्गलीभिः कुल्याभिः कर्त्तव्यं चाङ्कुरार्पणम्।।
प्रणवेन विना शूद्रः शेषमन्यत् समं भवेत्।
आयुष्यं सुखमैश्वर्यमविघ्नं च प्रदास्यति।।
यतस्तस्मात्प्रयत्नेन कर्तव्यं चाङ्कुरार्पणम्।
।। इति शौनकीये राजधर्मे विंशः खण्डः।। .

।। अथ ऋतुशान्तिविधिः[1] ।।

सार्त्तवानां[2] तु नारीणां शान्तिं वक्ष्यामि शौनकः
तिथिवारर्क्षयोगे[3]भ्यो लग्नमध्यमसत्तमान्[4] ।।१।।

ग्रहेभ्य उडुस्थितेभ्य[5]श्च तत्र दोषक्षयाय च
अर्थ[6]पुत्रादिलाभाय दम्पत्योरभि[7]वृद्धये ।।२।।

पञ्चमेऽन्हि[8] चतुर्थे वा ग्रहतिथ्योः[9] पुरः सरम्
तस्मिन्नहनि कर्त्तव्य ऋतुहोमो[10] विधानतः ।।३।।

आचार्यं वरयेत्प्राज्ञः भुवनेश्वर्यनुष्ठितम्[11]
होमार्थं च जपार्थं च वरयेदृत्विजो बहून् ।।४।।

यजमानो द्विजैः सार्द्धं शान्तिहोमं समाचरेत्
गृहस्येशानदिग्भागे[12] देवतापूजनाय च ।।५।।

द्रोणप्रमाणधान्येन व्रीहिराशित्रयं भवेत्
कुम्भत्रयं[13] न्यसेद्राशौ तन्तुवस्त्रादिवेष्टितम्[14] ।।६।।

पूरयेत्तीर्थसलिलैः प्रतिकुम्भं पृथक्पृथक्
सूक्तेनाथ[15] नवर्चेन प्रसुव आप[16] इत्यथ ।।७।।

1. अथ रजस्वलाशान्तिः-B, NM-C, CNM-ŚY; 2. अर्त्तवानां -A, आर्त्तवां- B; 3. तिथिवारार्क्ष- C; 4. लग्न सङ्गहसत्तमान्- B; 5. ग्रहेभ्यादुस्थिरेभ्यश्च- A, ग्रहेभ्योडुस्थितेभ्योश्च- B; 6. अत्र- B; 7. दम्पत्यारति- B; 8. अहनि- B; 9. ग्रहातिथ्य- B, ग्रहाः तिथ्यः- C; 10. मृतुदोष- B; 11. भुवनैश्वर्गनुष्ठितम्- A; 12. ग्रहादीशानदिग्लाभे- B; 13. कुम्भत्रये- C; 14. तत्तु- C; 15. सूक्तेनाथ (sl.7)... पृथक् पृथक् (sl.20)- NM: B; 16. RV 10.75.1.

ऋचा याः प्रवत[1]स्तद्वद् गायत्र्या[2] च ततः क्रमात्
मध्यकुम्भे क्षिपेद्धान्य[3]मौषधानि[4] च हेम च ।।८।।

ततश्च पञ्चरत्नानि गन्धपुष्पाक्षतादीनि[5]
औषधानि च वक्ष्यन्ते[6] मुनिभिः शान्तिकारणात्[7] ।।९।।

औदुम्बरशमीदूर्वा जातिचम्पकबिल्वकाः[8]
विष्णुक्रान्ताथ[9] तुलसी बर्हिश्च[10] शङ्खपुष्पिका ।।१०।।

शतावर्यश्वगन्धा[11]च निर्गुण्डीसर्षपद्वयम्
अपमार्गः[12] पलाशश्च पनसो जीरकस्तथा[13] ।।११।।

प्रियङ्गवश्च गोधूमा[14] व्रीहयोऽश्वत्थ एव च
क्षीरं च दधि सर्पिश्च[15] पद्मपत्रं तथोत्पलम् ।।१२।।

कुरण्टकत्रयं[16] गुञ्जा वचा भद्रकमुस्तकाः[17]
द्वात्रिंशदौषधादीनि[18] यथासम्भवमाहरेत्[19] ।।१३।।

गजाश्वरथवल्मीकसङ्गमाद् ह्रदगोकुलात्
राजद्वारप्रदेशाच्च[20] मृदमानीय[21] निक्षिपेत्[22] ।।१४।।

1. RV 7.50.4; 2. RV 3.62.10; 3. मध्यकुम्भे स्थिते धान्य- B; 4. मौषधीनि- A; 5. गन्धपुष्पाक्षतादिकान्- A,B; 6. वक्ष्यान्ते- B; 7. शान्तिकर्मणां- A; 8. औदुम्बरकुशादूर्वाराजीवं चम्पविल्वकाः- B; 9. विष्णुक्रान्ता वा- B; 10. बार्हणं- A; 11. शतावर्याश्वगन्धा- A; 12. अपमार्ग- B; 13. युनश्च क्षीरकस्तथा- A; 14. गोधूमान्- B; 15. क्षीरं दधिसर्पिश्च- A; 16. कोरण्टक- A; 17. गुञ्जापवकं भद्रमुस्तका- B; 18. द्वात्रिंशवौषधानीह- B; 19. माहरे- A; 20. राजद्वारप्रवेशच्च- B; 21. मृदा मानीय- A; 22. cp.BGŚS 5.1.2.4 : गजाश्वरथवल्मीकमृदमाहृत्य गोकुलात्। चतुष्पथाद्राजगृहात् तुलसीबिल्वमूलयोः।। देवालयात् पर्वताद्वा गृह्णीयात् पञ्चमृत्तिकाः। पलाशोदुम्बराश्वत्थवटप्लक्षकयाङ्घ्रिषु।। जम्बुबिल्वकपित्थाम्रशिरीषेषु च पल्लवान्। तेषां त्वचश्च पञ्चैव गृह्णीयात्सम्भवेषु वै।।

कुम्भस्थापनमित्यादितन्त्रं मन्त्रेण कारयेत्[1]
मृत्तिकाश्चौषधादीनि[2] मन्त्रेण[3] प्रक्षिपेत्क्रमात् ।।१५।।

कुम्भोपरि[4] न्यसेत्पात्रं कांस्यं[5] वा ताम्रमेव वा
मृण्मयं वेणुपात्रं वा[6] स्वस्य वित्तानुसारतः ।।१६।।

पात्रोपरि न्यसेद्वस्त्रं प्रतिमां भुवनेश्वरीम्
तन्मूल्यं वा न्यसेत्तत्र[7] इन्द्राणीं च पुरन्दरम् ।।१७।।

आचार्यः पूजयेद् देवीमङ्गाद्यावरणैः सह
अन्यो वा पूजनं कुर्यात् गायत्र्या[8] मन्त्रसारया ।।१८।।

इन्द्राणीं पूजयेद् देवी[9]मिन्द्राणीमासु नारिषु[10]
क्रमेण पूजयेदिन्द्रमिन्द्रत्वा[11] वृषभं वयम्[12] ।।१९।।

अनेन विधिनाचार्यः पूजयेद् देवता[13]त्रयम्
आवाहनादिसकलै[14]रुपचारैः पृथक्पृथक् ।।२०।।

तन्मध्ये संस्पृशेत्कुम्भं[15] मन्त्रेण भुवनेश्वरीम्
जपेदाचार्य आहोमा[16]च्छ्रीसूक्तं[17] च जपेत्ततः ।।२१।।

1. कुम्भस्थापनमित्याद्यास्तनमन्त्रेण कारयेत्- B; 2. मृतिका चौषधादीनि- B; 3. मन्त्रे- A; 4. कुम्भस्योपरि- B; 5. कास्य- A; 6. च- A; 7. चा न्यसे तत्र- B; 8. RV 3.62.10; 9. पूजये देवी- B; 10. RV 10.86.11; 11. पूजयेदिन्द्रदत्वा- B; 12. RV 3.40.1, ĀŚS 5.5.18; 13. पूजये देवता- B; 14. आवाहनादिसकले- A; 15. तन्मध्य सदृश कुम्भ- A; 16. जपेदाचार्य होमे तु- A; 17. RVKh 5.87.1.15.

स्पृशन्वै दक्षिणं कुम्भमृत्विगेको[1] जपेदथ
चत्वारि रुद्रसूक्तानि चतुर्मन्त्रोत्तराणि च ।।२२।।

संस्पृशेदुत्तरं[2] कुम्भं रुद्रं रुद्रेण सङ्ख्यया[3]
शं न इन्द्राग्नीसूक्तं[4] च तत्र चैव स्पृशञ्जपेत्[5] ।।२३।।

कुम्भस्य[6] पश्चिमदेशे[7] शान्तिहोमं समाचरेत्
अन्वाधानं ततः कुर्याद्धोमशेषं समापयेत् ।।२४।।

पूर्णपात्रनिधानान्तं कृत्वाचार्यो द्विजैः सह
दूर्वाभिस्तिलगोधुमैः पायसेन घृतेन च ।।२५।।

पायसं श्रपयेत्तत्र[8] सावित्रं[9] च हविश्चयत्
कृत्वाज्यभागपर्यन्तं हविरुद्वासनादिकम् ।।२६।।

तिसृभिश्चैव दूर्वाभिरेकैका चाहुतिर्भवेत्
आभिर्मन्त्रप्रयुक्ताभिः सावित्र्या[10] जुहुयात्क्रमात् ।।२७।।

अष्टोत्तरसहस्रं तु शतमष्टोत्तरं तु वा
अष्टाविंशतिभिश्चैव अथवा चाष्टसङ्ख्यया[11] ।।२८।।

1.संस्पृशन् दक्षिणं कुम्भं- A,C; 2. cp. MGS 2.5.3, संस्पृशेतत्तरं- A संस्पृशेन्नुत्तरं- B; 3. श्री रुद्रं रुद सङ्खया- B; 4. RV 7.35.1-15; 5. स्पृश जपेत्- C; 6. कुम्भः- A, कुम्भश्च- B, कुभं- C; 7. देशे तु- A,C; 8. श्रपये तत्र- A; 9. सावित्रीं- A, सावित्र्या- C; 10. RV 3.62.10. शतमन्त्रप्रयुक्ताभिर्गायत्र्या- B; 11. अष्टाविंशति...... चाष्टसङ्खया- NM:B.

तिलमिश्रैश्च गोधूमै[1]र्द्रव्येणाज्याहुतिर्भवेत्[2]
हविश्चतुष्टयेनैव[3] प्रत्येकं समसङ्ख्यया ।।२६।।

सावित्र्यैव[4] तु होतव्यं हविरत्र चतुष्टयम्
ततः स्विष्टकृतं हुत्वा रज्जुप्रहरणं तथा ।।३०।।

अयाश्चे[5]त्यादिभिर्हुत्वा समुद्रादूर्मिसूक्ततः[6]
सन्तत[7]माज्यधारान्तां पूर्णाहुतिमथाचरेत् ।।३१।।

परिषेचनपर्यन्तं होमशेषं समापयेत्
सहौषधिस्थितैस्तत्र[8] प्रतिकुम्भस्थितोदकैः ।।३२।।

ऋतुमत्याः स्त्रियः[9] शान्त्यै दम्पतिभ्यां सुखाय च
अथाभिषेकमन्त्राश्च प्रोच्यन्ते शौनकादिभिः ।।३३।।

आपो हि ष्ठेति[10] नवभिः सूक्तेन च ततः परम्
इन्द्रो अङ्ग[11] तृचेनैव पावमान्यैः[12] क्रमेण तु ।।३४।।

उभयं शृणवच्च नः[13] स्वस्तिदा विश[14] एकया
त्रैयम्बकेन[15] मन्त्रेण जातवेदस[16] एकया ।।३५।।

मन्त्रेण[17] च तमीशानं[18] त्वमग्ने रुद्र[19] इत्यथ
तमु ष्टुहीति[20] मन्त्रेण भुवनस्य पितरं[21] तथा ।।३६।।

1. गामे- B; 2 हुतिर्हुनेत्- B; 3. चतुष्टयेश्चैव- A; 4. RV 3.62.10, गायत्र्यै च- B; 5. ĀŚS 1.11.13; 6. RV 4 58 1-15; 7. सन्तत- A,B; 8. स्तितेस्तत्र- B; 9. ऋतुमत्या स्त्रियाः- B; 10. RV 10.9.1; 11. RV 2.41.10-12; 12. RV 9.67.21-27; 13. RV8.61.1; 14. RV 10.152.2; 15. RV 7.59.12, त्र्यम्बकेनेति- C; 16. RV 1.99.1; 17. मन्त्रेणाथ - B; 18. RV 1.89.5; 19. RV 2.6.1; 20. RV 6.18.1; 21. RV 6.49.10.

या ते रुद्रेति[1] मन्त्रेण शिवसङ्कल्पमन्त्रतः[2]
इन्द्र त्वा वृषभं[3] पञ्चमन्त्रैश्चैवाभिषेचयेत् ।।३७।।

समुद्रज्येष्ठा[4] इत्यादिचतुर्भिश्च प्रसिद्धकैः
त्रायन्तामिति[5] मन्त्रैश्च त्रिभिश्चाभिर्यथाक्रमम् ।।३८।।

इदमाप[6]स्तृचेनैव देवस्य त्वेति[7] मन्त्रतः
सा च वस्त्रान्तरं धृत्वा पुनश्चोपविशेत् सती[8] ।।३६।।

विप्रानभ्यर्च्य विधिवद् गन्धपुष्पाक्षतादिभिः
धेनुं सदक्षिणां[9] दद्यादाचार्याय च भूषणैः[10] ।।४०।।

सदक्षिणमनड्वाहं[11] प्रदद्याद्रुद्रजापिने[12]
ऋत्विगभ्यश्चाथ[13] सर्वेभ्यो दद्याद्वै दक्षिणां ततः ।।४१।।

महाशान्तिं प्रजप्याथ[14] विप्राशीर्वचनं ततः
ब्राह्मणान्भोजयेत्[15] पश्चाद् भुञ्जीत[16] स्वजनैःसह ।।४२।।

एवं यः कुरुते शान्तिं शौनकोक्तप्रकारतः
तस्यानिष्टं[17] तु सकलं सद्य एव विनश्यति ।।४३।।

।। इति शौनककारिकाया मृतुशान्तिविधिः[18] ।।

1.VS 16.2; 2. VS 34.1-6; शिवसङ्कल्पसूक्ततः- A, C; 3. RV 3.40.1; 4. RV 7.49.1; 5. RV 10.137.5-7; 6. RV 1.23.22. इमामाप- A,C; 7. देवस्य.... प्रतिगृह्णामि. cf. TS 2.6.8.6; 8. पुनश्चापविसेत् सती- B; 9. धेनु पयसिनी- B; 10. सभूषणैः- A,C; 11. दक्षिणस्या-मनड्वाह- B; 12. रुद्रजाप्यते- A, रुद्रजापिनो- B; 13. ऋग्भिश्चाय- A; 14. प्रजाप्याथ- A; 15. ब्राह्मणे भोजयेत- A; 16. भुञ्जीयात्- B; 17. तदानिष्ट- B; 18. इति शौनकीये रजस्वलाशान्ति- B.

।। अथ गर्भाधानविधिः[1] ।।

गर्भलम्भः पुंसवनं गर्भस्यानवलोभनम्
इति कर्मत्रयमिदं यज्ञोपनिषदीरितम् ।।१।।

तामधीतवतः[2] कर्मत्रयं तत्रैव[3] सुग्रहम्
अनधीतवतस्त्वेष [4] प्रयोगोऽत्र[5] निबध्यते[6] ।।२।।

निषिक्तो[7] यत्प्रयोगेण गर्भः संधार्यते स्त्रिया
तद्गर्भलम्भनं नाम कर्म प्रोक्तं[8] मनीषिभिः ।।३।।

पुमान्प्रसूयते येन तत्पुंसवनमीरितम्
न लुप्येन्न[9] स्त्रवेद्येन तत्कर्मानवलोभनम्[10] ।।४।।

अन्ये तु कर्मणी प्राहुस्तयोः कल्पोऽत्रकथ्यते[11]
षोडशस्वर्त्तुसंज्ञेषु[12] दिनेष्वाद्यं[13] चतुर्दिनम्[14] ।।५।।

आर्त्तवाशौचसंपृक्तं[15] वर्जयित्वा परेषु तु
दिनेषु द्वादशस्वेषु तस्मिंश्च[16] पतिभार्ययोः[17] ।।६।।

उभयोरपि जन्मर्क्षानुगुणे[18] तारके वधूम्
स्नापयित्वाथ गन्धाद्यैः[19] भूषयित्वा च शोभने[20] ।।७।।

1. CNM -ŚY, NM-B,C; 2. तामधीतमतः-A, नामधीतः वतः - C; 3. तैथेव -C; 4. अनधीतवतस्त्वेषा -B, अनधीतवतस्त्वेष -C; 5. प्रयोगोऽथ -C; 6 निवध्यति -C; 7. नियुक्तो -B; 8. कर्क प्रोक्तो- B, कर्म प्रोक्त-C; 9. नलुप्येन्न -B; 10. तत्कर्मो नवलोभन्नम् -B, तत्कर्मनवलोभनम् -C; 11. कल्पौ च कथ्यते -B; 12. षोडशस्त्वथसंज्ञेषु -B, षोडशस्तुसंज्ञेषु -C; 13. दिनेषायं -C; 14. वतुर्दिनम्-B; 15. अर्तवाशौच सपृक्त -A, आर्त्तवाशौचसंयुक्तं -B; 16. द्वादशस्वेतत्तदस्मिन् - A,C, द्वादशस्थंतत्तदस्मिन् -B; 17. नतिभार्ययोः -C; 18. जन्मर्क्षनुगुणे -C; 19. स्नापयित्वाश्वगन्धाद्यै -A; 20. शौभने-C.

मुहूर्ते त्वश्वगन्धाया मूलं संपीड्य तत्पुनः
कृत्वा नवाम्बराच्छन्नं[1] परिगृह्याग्रपाणिना[2] ।।८।।

उदीर्ष्वातः पतिवती[3]त्याद्यामृचमुदीर्य तु
जायाया दक्षिणे नासारन्ध्रे सिञ्चेत्तु तद्रसम् ।।९।।

उदरस्थे रसे तस्मिन्नाचान्तसलिलां सतीम्[4]
उपगच्छेद्वधूमेवं विधिनोपगमे[5] कृते ।।१०।।

गर्भस्थिरस्यादित्येवं[6] गर्भलम्भनमुचिरे ।।११।।

।। इति शौनककारिकायां
गर्भलम्भनविधिः[7] ।।

।।अथ पुंसवनम्[8] ।।

व्यक्ते गर्भे तृतीये[9] तु मासे पुंसवनं भवेत्
गर्भोऽव्यक्तस्तृतीये चेत् चतुर्थे[10] मासि वा भवेत् ।।१।।

तत्कुर्यात्तिष्यनक्षत्रे[11] श्रवणे वाथवा स्त्रियः[12]
जन्मर्क्षानुगुणे ज्योतिःशास्त्रज्ञैर्विहिते[13] शुभे ।।२।।

1. कृत्वा नवाम्बर छन्नं- A, कृत्वा नवाम्बराच्छिन्न- B; 2. परिगृह्यातु पाणिना- B; 3.RV 10.85.21; 4. जायया (sl.9)..... सतीम् (sl.10): NM - B, सती- C; 5. विधानोपगमे- B; 6. गर्भास्थिरस्यादित्येवं- A; 7. इति शौनकीये गर्भाधान- B; 8. CNM- ŚY, NM- A,C; 9. गर्भस्तृतीये- B; 10. गर्भो व्यक्ततृतीये च्चेच्चतुर्थे- C; 11. यत्कुर्यात्तिष्य नक्षत्रे- B; 12. श्रवणे वा थं वा स्त्रियः -A, श्रवणे वा यथा स्त्रियः -B; 13. शास्त्रज्ञे विहिते-A.

नक्षत्रे विदधीतैतत् तिथिवारगुणान्विते[1]
गर्भस्य[2] वैद्यशास्त्रोक्तपोषणस्योपरोधतः ।।३।।

पूर्वस्मिन्दिवसे पत्नी हविष्यैकाशना[3] भवेत्
वृद्धिश्राद्धं[4] पतिः कुर्याद् ब्रह्मचारी भवेत्तदा ।।४।।

समानवर्णवत्साया गोक्षीरप्रभवं दधि[5]
त्रीन्यवान्माषषट्कं च[6] सम्पाद्यैतानि निक्षिपेत्[7] ।।५।।

कञ्चिद् गृहैकदेशं च[8] रमणीयावकाशकम्
वृत्ताकारं तु तच्छायासम्पन्नं परिकल्पयेत् ।।६।।

वधूमपि कृतस्नानां[9] धृतधौताम्बरद्वयाम्
भूषितां[10] गन्धमाल्याद्यैः[11] कृतपुण्याहवाचनाम् ।।७।।

कृतकौतुकबन्धां तां कारयित्वा[12] तु शोभने
मुहूर्ते ज्वलितं कृत्वा वह्निमौपासनं ततः ।।८।।

तत्रान्वाधानमारभ्य प्रणीतासादनावधि[13]
पुरस्तात्तन्त्रमाचर्य[14] प्राजापत्यं चरुं ततः ।।९।।

1. नक्षत्रे विंदधीयीत तितिवार गुणान्विते- A, नक्षत्रे विहिदधीत तिथिवार गुणान्विते- B; 2. गर्भस्यै -C; 3. हविष्यैकाशने- A; 4. वृद्धिः श्राद्ध- A; 5. गोक्षीरं प्रभवेत् दधि- A, गोक्षीरात् प्रभव दधि -A; 6. मासषट्कांश्च- B; 7. निजपेत्- C; 8. तु- B; 9. कृतस्नाया- B; 10. भूषित- A; 11. गन्धमोल्याद्यैः -B; 12. करयित्वा- A; 13. प्रणीतासादनादेभिः- A; 14. माचार्य- B, माचार्यः- C.

निरूप्य श्रपयित्वाज्यसंस्कारं विधिपूर्वकम्
अनुयाजविधानान्तं तन्त्रं कृत्वा ततो वधूम्[1] ।।१०।।

आचान्ततोयां नीत्वाग्निमात्मानमथ चान्तरा[2]
आत्मनो दक्षिणे पार्श्वे प्राङ्मुखीमुपवेशयेत् ।।११।।

ततः करेण संस्पृष्टो[3] वध्वेध्माधानपूर्वकम्[4]
पुरस्तात्तन्त्रशेषं[5] तु समाप्य[6] च यथाविधि[7] ।।१२।।

ततः प्रक्षालितं पाणिं भार्यायाः प्रसृतीकृतम्[8]
दध्ना प्रसृतिमात्रेण[9] पूरयित्वाथ तस्य तु ।।१३।।

दध्न उपरि[10] निक्षिप्य पुंलिङ्गानुकृतं यवम्[11]
अण्डानुकारिणौ माषौ क्षिप्त्वा तु यवपार्श्वयोः[12] ।।१४।।

ततः किं पिबसीति[13] त्रिर्वदन् पृच्छेद्वधूं वरः[14]
त्रिः[15] पुंसवनमि[16]त्युक्त्वा वधूः[17] सयवमाषकम् ।।१५।।

पीत्वा तद्दधि निःशेषं आचामेदुदकं ततः
अनेनैव प्रकारेण[18] पुनर्द्विः दधि प्राशयेत् ।।१६।।

1. ध्रुवम्- A; 2. मात्मानमग्नी चान्तरा- B; 3. करणसंस्पृष्टे- A,C; 4. वध्वैध्माधानपूर्वकम्- A; 5. शेषे- B; 6. संप्राप्य- A; 7. यथाविधि- A,B; 8. प्रसृतीकृता- A; 9. प्रभृतिमात्रेण- C; 10. दध्नस्योपरि- A, दधन्योधोपरि- B; 11. वयम्- A,C; 12. क्षिप्त्वाथ यवसर्षपान्- A,C; 13. ĀGS 1.13.3; 14. यच्छेद्व- A; 15. ततः- B; 16. ĀGS *loc.cit.*; 17. वधू- B,C; 18. त्रकारेण- A.

ततः प्राशनतः तोयम् आचामेदवधानतः[1]
एवं पुंसवनं प्रोक्तम् अथ त्वनवलोभनम्[2] ।।१७।।

तत्कुर्या[3]न्मण्डलाकारं[4] छायापूर्वं कृते[5] तथा
दूर्वापुञ्जं[6] दृषदपुत्रे दृषद्पुत्रेण कन्यया[7] ।।१८।।

पेषयित्वा तु ततत्र[8] पिण्डीकृत्य च वारिणा
आदाय तत्पुनः शुद्धवस्त्रच्छन्न[9] प्रगृह्य च ।।१९।।

आ ते गर्भो योनिमेतु[10] अथ सूक्तं खिलोद्भवम्[11]
अथाग्निरैतु प्रथम[12] इत्याद्यं च यथाक्रमम् ।।२०।।

खिलसूक्तद्वयमिदं जपित्वा त्ववधानतः
प्रत्यग्देशे स्त्रियास्तिष्ठन्दक्षिणे नासिकाविले ।।२१।।

तथा[13] दूर्वारसं सिञ्चेद्यथोदरगतो भवेत्[14]
उदरस्थे रसे तस्मिन्नाचान्तोदकया[15] तया ।।२२।।

स्पृष्टो[16]ऽवदाय जुहुयात्प्राजापत्यं चरुं[17] ततः
प्रजापतये इत्येतत्स्वाहान्तं समुदीरयेत्[18] ।।२३।।

1. आचमेदवसानतः - C; 2. अथ ... नवलोभनम् - B; 3. यत्कुर्यान् - B; 4. मण्डलागार - B, मण्डलाकार - C; 5. कृते - B; 6. दूर्वापुञ्ज - B, 7. कन्या - B; 8. यतत्र - A; 9. शुद्ध वस्त्रछिन - B; 10. RVKh 2.10. आ ते गर्भो योनिम - B, आ ते गर्भ योनिमेतु - C; 11. अथ सूक्त लिखिद्भवम् - A, इत्याद्यं सूक्तं खिलाद्भवम - B; 12. RVKh 2.11; 13. यथा - B; 14. यथोदररसोदभवेत् - B; 15. तस्मि आचान्तोदक - A, तस्मिन्नाचान्तोदक - B; 16. पृष्टो - C. 17. प्राजापत्यचरु - A; 18. प्राजापत्यतय इत्येत स्वाहान्ते समुदीरयत् - B

ततः पाणितलेनास्या हृदयं[1] संस्पृशेत्पतिः
यत्ते सुसीमे हृदये हित[2]मित्यादिमन्त्रतः[3] ।।२४।।

ततः स्विष्टकृतादूर्ध्वं तन्त्रं परिसमापयेत्[4]
प्रतिगर्भमिदं[5] कर्म कार्यं[6] पुत्रीयताखिलम्[7] ।।२५।।

।। इति शौनककारिकायां
पुंसवनानवलोभनविधिः[8] ।।

।। अथ सीमन्तोन्नयनम् ।।[9]

चतुर्थे गर्भमासे[10]स्यात् सीमन्तोन्नयनक्रिया
षष्ठाष्टमे[11] वा कुर्वीत सूत्रान्तरविधानतः[12] ।।१।।

अभावे पूर्वपूर्वस्य[13] विदधीतोत्तरोत्तरे
शुक्ले च पक्षे पुंलिङ्गे नक्षत्रस्थे निशाकरे[14] ।।२।।

तिष्यः[15] पुनर्वसुर्हस्तोऽनुराधा[16] श्रवणाश्वयुक्[17]
एवमादिषु दम्पत्योर्जन्मर्क्षेऽनुगुणे[18] शुभे ।।३।।

नक्षत्रे विदधीतै[19]तन्मुहूर्ते च सुशोभने[20]
पतिः पूर्वदिने वृद्धिश्राद्धं[21] कृत्वा परेऽहनि ।।४।।

1. हृदये - A; 2. ĀGS 1.13.7; 3. हित्यमित्यादिमन्त्रितः - C; 4. परिसमाप्यते - A; 5. प्रतिदर्भमिदं - A; 6. कार्य - B; 7. पुत्रा यथाखिल - A, पुत्रीयथाखिल- B; 8. इति शौनकीये पुंसवनम् - B; 9. CNM - ŚY; NM - C; 10. गर्भमासे- B,C; 11. षष्ठेष्टमे- C; 12. विधां ततः - B, cp. VM (p.57): "शास्त्रान्तरदर्शनादिहापि गत्यतः षष्ठाष्टमयोर्वा मासयोः।"; 13. अभावे पूर्वस्य - B; 14. शुक्लापक्षे दुलिङ्गनक्षत्रस्थे दिशाकरे - B; 15. तैष्यः - C; 16. पुनर्वसोनुराधा- B; 17. श्रवणाश्वियुक् - A, श्रवणाश्विक -C; 18. जन्मार्क्षानुगुणे - B; 19. विदधीते - B; 20. सिशोभने -B, शोभने - C; 21. वृद्धिः श्राद्ध - B.

वधूमलंङ्कृतां[1] विप्रैः कृतपुण्याहवाचनाम्[2]
कृतकौतुकबन्धां[3] च वन्दिताभीष्टदेवताम् ॥५॥

वृद्धानारीसमुद्दिष्टम[4]ङ्गलाचारसंयुताम्
कारयित्वा स्त्रियं[5] पश्चान्मुहूर्त्ते शोभनेऽनलम्[6] ॥६॥

औपासनं समिध्यास्मिन्नन्वाधान[7]पुरःसरम्
आज्यसंस्कारपर्यन्तं तन्त्रं[8] कृत्वा पुरस्तनम् ॥७॥

ततोऽग्नेः पश्चिमे देशे[9] स्वस्य दक्षिणपार्श्वतः
गृहप्रवेशहोमोक्त[10]मार्गेणानडुहाजिनम्[11] ॥८॥

प्राचीगतगलदेश[12] मुपरिस्थितलोमकम्
आस्तीर्य तस्मिन्नासीनां धौतवस्त्रयुगां[13] तया ॥९॥

स्पृष्टः[14] करेण परिधिनिधानान्तं पुरस्तनम्
तन्त्र[15]शेषं निधायाज्यभागहोमावसानकम् ॥१०॥

कुर्यादथ स्रुवेणाज्य[16]होमानष्टौ क्रमोदितान्
धाता ददात्वित्येताभ्यामृग्भ्यां[17] प्रागाहुतिद्वयम् ॥११॥

1. मलंकृता– - A, मलकृतं - C; 2. वाचनम् - A, B; 3. बन्ध– A; 4. समुद्दिष्टा - B; 5. स्त्रियां -B; 6. शोभने प्रलम् -A, शोभन नलम् -C; 7. अन्वाधानः -C, 8. तत्र -C; 9. औपासनसमितोग्नेः -B; 10. गृह प्रवेशो होमोकतं - B; 11. मार्गेनानुडुहानतं -A, मार्गेणानुडुजिन -B; 12. गलोदेशे - A, गलादेशं -B, गतोदेशे -C; 13. वासोयुत - A; 14. स्पष्ट -A; 15. तंत -A, 16. स्रुवेणाज्यं - B; 17. ĀGS 1.14.3, धाता दधात्वितम्याामृग्भ्या - C.

हुत्वा राकामहमिति[1] द्वाभ्यां च जुहुयात्क्रमात्
राकाद्वयृचं[2] तामुक्त्वाथ पदमुक्थ्यमविस्मृतम्[3] ॥१२॥

तदन्तकं च यद्धोमं[4] कुर्याद्वृद्धोपदेशतः
नेजमेषपरे[5]त्यादि खैलिकेन तृचेन तु[6] ॥१३॥

तथा प्रजापते न त्वदेतानित्याद्यृचानया[7]
हुत्वोत्थाय स्त्रियः [8] प्रत्यक्प्रदेशे प्राङ्मुखःस्थितः ॥१४॥

औदुम्बरं[9] च स्तवकं युग्मपक्वफलान्वितम्
भिन्नैः शुक्लैस्त्रिभिर्युक्तां शललीं त्रि[10]न्कुशाङ्कुरान् ॥१५॥

एकीकृत्य[11] गृहीत्वा तान्[12] समस्तानेव पाणिना
तस्य पुञ्जस्य मूलेन नार्याः[13] केशललाटयोः ॥१६॥

सन्धिप्रदेशादारभ्य भ्रूमध्योर्ध्व[14]प्रदेशकम्
केशानूर्ध्वं[15] पृथक्कुर्यादामूलं परभागतः ॥१७॥

त्रिश्चतुर्वा भूर्भुवः स्वरोमित्येतमुदीरयेत्[16]
प्रतिप्रयोगमन्त्रं च सावधानमुदीरयेत् ॥१८॥

1. RV 2 32. 4-5; 2. एकटट्चां– A; 3. पदमुक्थामतिस्मृतम्–B, पद्मुछमविस्मृतम– C;4. यद्धाम-- B; 5 ĀGS 1.14.3 ; 6. खिलेन तु तृचेन तु--A, लिखेकेन तृचेन तु–B, खैलेन तु तृचेन तु--C; 7. RV 10.121.10, त्वदेतानित्याद्यृचानयो --A, त्वादेतानित्याद्यृचानयो–C; 8. स्त्रियः–A; 9. उदुम्बर–A, ओदुंबर–C; 10. भिन्नैः शुक्लैस्त्रिभिर्युक्ता शलली त्रीन -B, भिन्ने शुलीः स्त्रिभिर्युक्तो शलीली तीन–C; 11. एकैकृत्य– B; 12. तान्– NM:B; 13. नार्य – B; 14. भ्रूध्योर्ध्व– A, भ्रूमर्ध्व– B; 15. केशादूर्ध्व – B,C; 16. ĀGS 1.14.4-5, मुदीरयन्-- B.

सोमं राजानमि[1]त्यादिप्रैषेण[2] प्रेषितौ द्विजौ[3]
ऋच सोमो न[4] इत्याद्यां गायेतां सह वीणया ।।१९।।

ततः सोमो न इत्याद्या ऋचोऽन्तेऽधीत्य संयुतात्[5]
निविष्टचक्रा इत्यस्मात्पदात्तु समनन्तरम् ।।२०।।

तौ दम्पती महानद्या यस्या विषयवासिनौ
तन्नाम सम्बुध्यन्तं तौ वदेतां गायकौ द्विजौ ।।२१।।

निविष्टचक्रा कावेरी[6]त्येवमादीनि दर्शनम्[7]
यदि तत्साम[8] नाधीतं त्रिर्जपेत्तां ऋचं तदा[9] ।।२२।।

प्रैषस्यानन्तरं कुर्यादुपरिष्टात्तनं विधिम्[10]
ब्राह्मण्यो जीवपत्याश्च जीवपुत्रा वयोऽधिकाः[11] ।।२३।।

यद्यद्वदेयुस्तत्तच्च कुर्याद्दद्यात्ततो[12] वृषम्
विदुषे[13] द्विजमुख्याय ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ।।२४।।

।। इति शौनककारिकायां
सीमन्तोन्नयनविधिः[14] ।।

1. ĀGS 1.14.6. Before सोम राजानम् B adds " ग्रन्थान्तरे त्रेण्या शलल्या दर्भेण उदुम्बरयवाङ्कुरैः। विभज्य तस्याः केशेषु मध्ये सीमन्तमुन्नयेत् " ; 2. प्रेषेण -A, प्रैषे -B, प्रेषेण -C; 3. प्रेषिता द्विजौ -A, प्रेषितो द्विजः -B; 4. ĀGS 1.14.7, सोमे न - A,B; 5. सोमो न इत्यादि ऋचोंते धीत्य सयुतान् A, सोमो इत्यादत्ररचोत्येधीत्य सयुतान् - B, सोमो न इत्यादि ऋचो तेधीत्य सयुतान् -C; 6. निवृचका सा कावेरी -B; 7. मादीन् निदर्शनात्-- A, C; 8. वत्साम - B; 9. ऋचान्तरम् -A,C; 10. कुर्यादुपरिष्टा चतुर्विधिः -B; 11. जीवपुत्रश्च वयाधिका -B; 12. कुर्याददद्यात्तया -C; 13. विदुषो -B; 14. इति शौनकीये सीमन्तोन्नयनम् -B.

।। अथ जातकर्मविधिः[1] ।।

जातं कुमारं जननादन्यसंस्पर्शनात्पुरा
स्नापयित्वाङ्कमारोप्य[2] प्राङ्मुखं चोपवेश्य तम्[3] ।।१।।

मानतो[4] विषमे कृत्वा संमृज्य[5] मधुसर्पिषी[6]
सिक्त्वा शिलायां[7] तत्रैव सुवर्णं बहुशः कर्षन्[8] ।।२।।

मधु सर्पिः सुवर्णानि मिश्रीकृत्याथ खैलिकीम्
प्र ते ददामि मधुनो[9] घृतस्येत्यादिकामृचम्[10] ।।३।।

उक्त्वा तानि सुवर्णेन तेनैव प्राशयेच्छिशुम्
ततः प्रक्षाल्य सुवर्णं शिशोः कर्णे तु दक्षिणे ।।४।।

पूर्वं निधाय सव्येऽपि निधाय समनन्तरम्
आत्मनो मुखमप्यस्य नीत्वा मुखसमीपतः[11] ।।५।।

मेधाया[12] जन्महेतुत्वान्मेधाजननसंज्ञितम्
मेधां ते देव इत्येव[13] खिलमन्त्रं सकृज्जपेत्[14] ।।६।।

मन्त्रमश्मा भवे[15]त्याद्यमुक्त्वासौ[16] युगपच्छिशोः
स्पृष्ट्वा[17] तथेन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणान्या[18]दिकामृचम् ।।७।।

1. CNM- ŚY, अथ जातकर्म -B, NM-C; 2. स्नापयित्वाकुमारोप्य - A,B,C; 3. ताम् - A,C; 4. नामतो -B; 5. ससाज्य -A, संसृज्य - B; 6. मधुसर्पिषा -B; 7. सिक्तसिलायां -A; 8. वहुशः कषान् -B; 9. मधुना - A; 10. ĀGS 1.15.1, घृतस्यैत्यादिकामृचम् -A; 12. मेधाय - A,C; 13. ĀGS 1.15.2; 14. ततः प्रक्षाल्य (sl.4) -------- सकृज्जपेत् (sl.6): NM-B; 15. ĀGS 1.15.3 ; 16. उक्त्वासौ - B,C; 17. पृष्ट्वा -B; 18. RV 2.21.6.

अस्मे प्रयन्धी[1]त्याद्यं च[2] जपित्वांसौ पुनः स्पृशेत्[3]
इदं कर्म कुमार्याश्च सर्वं कार्यममन्त्रकम् ॥८॥

केचित्सहोमकमिदं कर्मेच्छन्ति[4] मनीषिणः
तत्प्राक्कृत्वा[5] पुरस्तन्त्र[6]मनादेशाहुतीस्ततः ॥९॥

हुत्वाग्निरिन्द्र इत्यादिदेवतापञ्चकस्य च
पश्चात्कर्मेदमाचर्य ततः[7] स्विष्टकृदादिकम् ॥१०॥

उपरिष्टात्तनं तन्त्रं[8] कुर्वीरंश्च यथाक्रमम्[9] ॥११॥

॥ इति शौनककारिकायां
जातकर्मविधिः[10] ॥

॥ अथ नामकरणविधिः[11] ॥

शिशोर्नामाथ पित्रादिः[12] दशमे द्वादशेऽपि वा
कुर्याद्यद्वा गुणैर्युक्ते नक्षत्रेऽनुगुणे शिशोः[13] ॥१॥

इदमार्याः कुमारस्य[14] नामास्य[15] विदधाम्यहम्
इति विज्ञापितैर्विप्रैः विद्वद्भिरनुमोदितम् ॥२॥

नाम घोषवदादि तदुक्तलक्षणसंयुतम्
पुण्ये मुहूर्त्ते बालस्य विधेयं वेदपारगैः[16] ॥३॥

1 RV 3.36.10 ; 2. त्यादिं च - B; 3. पुनरस्पृशेत् - A,B; 4. कर्मेछेदि -B; 5. ते प्राकृत्वा -B; 6. पुनरस्तत्र -B; 7. पीत्या कर्मेदमाचार्यस्वतः -C; 8. उपरिष्टाना न तत्र -B; 9. यथाक्रमात् -A; 10. cp. VM (p.62): येऽत्र होममिच्छन्ति तेऽनादेशाहुतीर्हुत्वा स्विष्टकृतः प्रागिद कर्म कुर्वन्ति।, इति शौनककारिकायां जातकर्मविधि -A, इति शौनकीये जातकर्मः -B, इति शौनकीये जातकर्मविधि -C; 11. CNM-SY, अथ नामकरण -B,NM: C; 12. शिशोर्नामाद्यपित्रादि -A, शिशोर्नामाथ पुत्रादि- B, शिशोर्नामाधिपित्रादि-C; 13. नक्षत्रे तु गुणैः शिशोः -A, नक्षत्रेऽनुगणे शिशोः -B; 14. कुमार्यस्य -C; 15. नामरय - A; 16. वेदपारणैः - C.

ब्राह्मणैः सार्द्धमारभ्य पूर्वं पुण्याहवाचनम्
तत्र पुण्याहपर्यन्तं[1] यथाविधि समाप्य च ॥४॥

स्वस्तिपर्यायमध्ये[2] तु नामधेयं[3] विधित्सितम्
चतुर्थ्यन्तमुदीर्यादौ पिता[4] तन्नामकर्मणः[5] ॥५॥

स्वस्तीत्याद्यं[6] ब्रुवन्त्वन्तं[7] भवत्पद[8]मुदीरयेत्
वक्तारश्च चतुर्थ्यन्तं बालनामोक्तिपूर्वकम्[9] ॥६॥

स्वस्तीत्येव[10] प्रतिब्रूयुरथ सर्वैरपि द्विजैः
सह मन्द्रमुदीर्यादौ[11] पिता तन्नामकर्मणः[12] ॥७॥

पुण्याहशेषं तत्सर्वं यथाविधि समाप्नुयात्[13]
येन नाम्नोपनीतोऽसौ करिष्यत्यभिवादनम्[14] ॥८॥

तच्चास्मिन्नेव समये कर्त्तासौ नामकर्मणः
अभिवादननामेदमस्येत्यालोच्य तत् सदा[15] ॥९॥

उपांशु निर्दिशेच्चैतन्न[16] जानीयुर्यथा परे[17]
तच्च नामोपनयने[18] स्मरेतां[19] पितरौ शिशोः ॥१०॥

1. पर्याहं -B,C; 2. मध्य-C; 3. नामधेय - B; 4. पित -C; 5. B adds: अस्मै अमुकाय शतं शरदो जीवनाय स्वस्तिं भवतो ब्रुवन्त्वि कर्त्ता ब्राह्मणान्प्रार्थयेत् ॥ ते बूयुरस्मै अमुकाय शतशरदो जीवनाय॥ स्वस्त्यस्त्विति विप्राचार्यादिभिः बूयुः सर्वनामेषु ॥; 6. स्वस्तीत्यादिं -B; 7. शुभत्वं च - A, ब्रुवन्त्यान्ते- B, ब्रुवंत्यन्त -C; 8. भवन्पदं - A, C, cp. VM (p.63): अस्मै देवदत्ताय स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति; 9. नामुक्तिपूर्वकम् - B; 10. स्वरतीत्यैव - A; 11. सह क्रान्त - A,B,C; 12. ते नामकर्मणः- B; 13. समाप्नुयुः - A,B; 14. करिष्यनभिवादनम् - A,C; 15. लोच्य चेतसः - A; लोच्य ततसा - B, लोच्य चेतसा - C; 16. निर्दिशेः चैतन्न- A;17. शिशुर्यथा - B; 18. तच्च नामोपनयनात् - A,C जानीयां तन्नामोपनयना -B; 19. NM:B.

अत्रापि होमवत्पक्षे[1] जातकर्मवदादितः
पुरस्तात्तन्त्रमाचर्य्य कृत्वाऽनादेशा आहुतीः ।।११।।

ततस्तेनैव पुण्याह[2]प्रकारेण यथा पुरा[3]
नामाभीप्सितमादाय[4] ततः स्विष्टकृदादिकम् ।।१२।।

उपरिष्टात्तनं[5] तन्त्रं कुर्य्याच्चैव यथाक्रमम्
कुमार्याश्चेदमखिलं कर्म कुर्यादमन्त्रकम् ।।१३।।

पुंसां युग्माक्षरं नाम स्यात्स्त्रीणामयुजाक्षरम्
यत्किंचिद्वाथ पित्रादेर्नाम[6] दद्याद्यथेष्टतः[7] ।।१४।।

।। इति शौनककारिकायां
नामकरणविधिः[8] ।।

।। अथ निष्क्रमणविधिः ।।[9]

मासे चतुर्थे षष्ठे वा शिशोर्निष्क्रमणं गृहात्
विदधीतास्य पित्रादिर्हितैषी यश्च रक्षकः ।।१।।

1. अत्रापि होमपक्षश्चेत् -B; 2. पुण्याहे - B; 3. यथा पुरम् -B; 4. तमत्वया -B; 5. उपरिष्टात्तनं- B; 6. विधादे[illegible] B; 7. दद्याद्यथेष्टता - B. It adds "मासनाम दद्यादित्याह गार्ग्यः ।। मासनामगुणोपेतं दद्याद्बालस्य वै पिता ।। कृष्णोऽनन्तोऽच्युतश्चक्री वैकुण्ठोऽथ जनार्दनः ।। उपेन्द्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः ।। योगीशः पुण्डरीकाक्षो मासनामान्यनुक्रमादिति ।।", cp. VM (p.63): "[illegible] स्थमित्येवमादिलक्षणयुक्तमथवा देशकुललक्षण[illegible] वा पूर्वपुरुषादीनाम[illegible] कुमाराय नाम ददाति"; 8. इति नामकरणम् -B; 9. NM - B (CNM- ŚY

पूर्वपक्षे शिशोर्जन्मनक्षत्रानुगुणे शुभे
नक्षत्रे गुणसम्पन्ने तिथिवारादिसंयुते[1] ।।२।।

स्नापयित्वा शिशुं पूर्वं भूषयित्वा द्विजांस्तथा
भोजयित्वाथ तैस्तृप्तैः[2] कृतपुण्याहवाचनम् ।।३।।

निर्गमय्य गृहादेनं[3] नीत्वा वा देवतालयम्
ततः प्रदक्षिणं नीत्वा बालं तं देवतालयम् ।।४।।

गन्धमाल्यादिभिस्तत्र पूजयित्वा च देवताम्
प्रणमय्य[4] च तं बालं ततो देवालयस्थितैः ।।५।।

विद्वद्भिर्ब्राह्मणैराशीर्वादाद्यैरभिनन्दितम्[5]
परिगृह्य स्थानात्तस्मान्निष्क्रामयन् शिशुं ततः[6] ।।६।।

मातुलादेः समासन्न[7]बन्धोः प्राप्य च मन्दिरम्
तत्रोपहारदानाद्यैः आशीर्भिश्चाभिलालितम्[8] ।।७।।

1. cp. VM (p.65): "अत्र पूर्वपक्षे पुण्ये नक्षत्रे स्नातमलङ्कृतं .... स्वगृहानानयति।"; 2. भोजयित्वा स्तथैसाप्तैः -A, भोजयित्वा च संतृप्तैः - B; 3. निर्गमनं गृहादीना -B; 4. प्रणिपत्य - B; 5. नन्दनं - B; 6. परिगृह्य तथा स्थानं निष्क्रम्य च ततः शिशुं - B; 7. मातु ++ समासन्न - A; 8. श्चाभिलासितम् - A;

कुमारं प्रतिगृह्यैनं प्रापयेत्स्वगृहं ततः ।।८।।

।। इति शौनककारिकायां निष्क्रमणविधिः[1] ।।

1. इति निष्क्रमणम् ।। -B. It adds here: "आचार्यस्मृतौ तु।। चतुर्थे मासि कार्यं स्यादुपनिष्क्रमणं शिशोः। षष्ठो वा देवतास्थानमादाय त तत शिशुम्।। प्रत्यक्षैः कृत्रिमैर्वा त अलकृत्य शिशोर्पिता। नयेदाकल्पकैः सम्यग्देवतापतन गृहात्।। अभ्यर्च्य देवतामूर्ति मन्त्रघोषपुरःसर। जपित्वा द्विजांश्चाह स्वस्तिवाचनमाचरेत्।। शाकुन्ते प्रजपेत्शिशोर्निष्क्रमणे पिता। द्विजाश्चादर्शपूर्वाणि मङ्गलानि पुरो ददेत्।। दर्पणः पूर्णकलशः कन्या सुमनसोक्षताः। दीपमाला ध्वजा लाजा सम्प्रोक्त चाष्टमङ्गलम्।। सुमनसः सुपुण्यानि विवाहे निष्क्रमे काम्ये वृद्धौ पूर्ते समागमे।। उत्सवेषु च यात्रायां प्रशस्त चाष्टमङ्गलम्।। अत्र विशेषो वृहस्पतिनोक्तः। अलकृत्य शिशोः सम्यग् अभ्यर्च्य च शिशुनाक्षतैः। +++ समारूढवाहनं ++ गृहात्।। मातुलो वाहयेत्तत्र निर्वाहन शिशोस्वय। शिशुना सह मित्राणि निर्ययुः स्वगृहात्स्वयं। सर्वदुन्दुभिघोषैश्च वाद्यशब्दैः समन्वितैः। चतुरस्रे समदेशे गोमयेनोपलिप्ते।। धान्यपुञ्जे समासीनं वालवालानथापि वा अर्चयेद् गन्धपुष्पाद्यैः तस्मिन्मूर्ध्नि ललाटकं। अस्य रक्षां ततः कृत्वा मृतसजीवनीं जपेत्। अर्चयेद् गृहेशानं भूतेशानं तथैव च। भक्षैर्विचित्रैः सफलैः शिशूनभ्यर्चयेद्द्विजः। विष्णुधर्मोत्तरे परशुरामं प्रत्याह पुष्करः–चतुर्थे मासि कर्त्तव्य शिशोर्निष्क्रमण गृहात्। दिगीशानां दिशां तत्र तथा चन्द्रार्कयोर्द्विज। पूजन वासुदेवस्य गगनस्य च कारयेत्। ततः स्वलकृता धात्री वालमादाय पूजितम्। वहिर्निष्कासयेद गेहात् शङ्खपुण्याहनिस्वनैः। ततस्तत्र जपेन्मन्त्र य त राम निवोध मे। चन्द्रार्कयोर्दिगीशानां दिशां च गगनस्य च। निक्षपार्थमिम ददमि तेऽमु रक्षन्तु सर्वदा। अप्रमत्त प्रमत्त वा रक्षन्तु सततं सर्वे देवाः शक्रपुरोगमाः। स्त्रीणामविधवानां च द्विजानां सुहृदां तथा। तथा तु पूजा कर्त्तव्या गीतनृत्यैस्तथोत्सवम् इति प्रयोग– पारिजाते निष्क्रमण। अथ वालस्योपवेशनम्। तत्र विष्णुधर्मोत्तरे परशुरामं प्रति पुष्करोक्तः। पञ्चमे च तथा मासि भूमौ तमुपवेशयेत्। तत्र सर्वे ग्रहाः शस्ता भौमो राम विशेषतः। तिथिं विवर्जयेद्रिक्तां शस्तानि शृणु भानि मे। उत्तरात्रितयं सौम्यं पुष्यार्क्ष शुक्रदैवतम्।। प्राजापत्यं च हस्तश्च आश्विन +++। वराह पृ[illegible] देव पृथिवी च तथा द्विजः पूजन पूर्ववत्कृत्वा गुरुदेवद्विजन्मानाम्। भूभागमुपलिप्याथ कृत्वा तत्र तु मङगलम्। शङ्खपुण्याह शब्देन भूमौ तमुपवेशयेत्। अत्र शङ्खवचनं सर्ववाद्योपलक्षणार्थम्। एतदुक्त भवति। पूर्वोक्तस्वस्तिवाचनं कृत्वा मङगलतूर्यादिस्वनैः क्रियमाणे वाल धरण्यामुपवेशयेदिति। तत्र मन्त्रनाह स एव। मन्त्रश्चात्र भवेद्राम तन्मे निगदितः शृणु। रक्षैनं वसुधे देवि सदा सर्वगत शुभे। आयुः प्रमाण सकलं निक्षिपस्व हरिप्रिये। अचिरादायुषस्तस्य ये केचित्परिपन्थिनः। जीवितारोग्यवित्तेषु निर्दहस्वाचिरेण तान्। धारिण्यशेषभूतानां मातरस्त्वमधिका ह्यसि। अजरा चाप्रमेया च सर्वभूतनमस्कृते। त्वमशेषजगतां प्रतिष्ठा चाश्रयो ह्यसि। अजरा चाप्रमेया च सर्वभूतनमस्कृते। त्वमशेषजगतां प्रतिष्ठा चाश्रयो ह्यसि। कुमारं पाहि मातस्त्वं ब्रह्मा तदनुमन्यताम्। तस्योपवेशन कृत्वा भूमौ ब्राह्मणभोजनम्। ततः कृत्वा ततः कार्यमुत्सव पूर्ववद्द्विजः। उत्सव पुनः निराजनादि। एवं कुमार्याप्युपलक्षणार्थं तथा प्रकृतत्वाद्वालरक्षणत्वाच्चेति।"– इति शौनकीये वालोपवेशनम्.

।। अथान्नप्राशनम्[1] ।।

जन्मप्रभृति षष्ठे स्यान्मासे[2]ऽन्नप्राशनं शिशोः
प्रशस्तेऽहनि मुहूर्ते[3] विहिते शोभनेऽपि च[4] ।।१।।

मुहूर्ते[5] ब्राह्मणान्[6]न्नदानादैः परिपूज्य च
पुण्याहं वाचयित्वा तैर्गन्धपुष्पाद्यलंकृतैः[7] ।।२।।

उपवेश्यासने शुभे[8] प्राङ्मुखं बालमन्तिके
अङ्के वा दधिमध्वाज्यमिश्रमन्नं[9] सुसंस्कृतम् ।।३।।

मन्त्रेणान्नपतेऽन्नस्ये[10]त्यादिना प्राशयेत्सकृत्
यथेष्टं प्राशये[11]त्पश्चाच्छोधयेत्तन्मुखं शिशोः ।।४।।

इदं कर्म कुमार्याश्च सर्वं कार्यममन्त्रकम्
होमपक्षाश्रयेऽत्रापि[12] जातकर्मवदाचरेत् ।।५।।

वृद्धिश्राद्धं तु पूर्वेद्युस्तस्मिन्पक्षे समाचरेत्
उत्तरेद्युस्तु बध्नीयात्कौतुकं तु[13] यथाविधि ।।६।।

होमोपदेशो यत्रास्ति न तु मन्त्रस्योपदेशनम्
तत्रानादेशहोमास्युरिति सूत्रकृतो मतम्[14] ।।७।।

1. CNM - ŚY, NM - B,C; 2. षष्ठस्य मासे - A, षष्ठेऽस्य मासे - C; 3. मौहूर्ते - A, B; 4. शान्तनापि च - B; 5. मौहूर्ते - A,C; 6. ब्राह्मणेन- A; 7. पुष्पाद्यलङ्कृतः - A, पुष्पाक्षाद्यलंकृतैः - C; 8. शुभ्रे - A,C; 9. वादधीतमध्वाज्यं मिश्रमन्नं - B, वा देधिमध्वार्जमिश्रमन्नं - C; 10. VS 11.83, ĀGS 1.16.5; 11. प्राशमेत् - A; 12. होपपक्षलयेत्रापि- C; 13. बध्नौ तु कौतुकं च -B; 14. cp. ĀGS 1.3.8: अग्निरिन्द्रः प्रजापतिर्विश्वेदेवा ब्रह्मेत्यनादेशे , NCĀ (p.11 on ĀGS *loc. cit*): "अन्ये तु पूर्वोक्तदोषपरिहारेण वर्णयन्ति। यत्र परशास्त्रे होमश्चोद्यते स्वशास्त्रे तु कर्ममात्रं तत्रैता देवता भवन्तीति। क्व। जातकर्मादौ।"

तत्र जातक्रियानामकर्मान्नप्राशनादिषु
होमस्यापि विधानेन ह्यनादेशाहुतिर्भवेत् ॥८॥

॥ इति शौनककारिकायाम्
अन्नप्राशनविधिः[1] ॥

॥ अथ चौलम्[2] ॥

वर्षे[3] तृतीये बालस्य[4] चौलकर्म समाचरेत्
अथवा पूर्वपुरुषसमाचारवशाद् भवेत्[5] ॥१॥

1. इत्यन्नप्राशनम्। अथ जीविकापरीक्षा मार्कण्डेयेन दर्शिता। अग्रतोऽस्य प्रविन्यस्य शिल्पभाण्डानि सर्वशः। अस्त्राणि चैव शस्त्राणि ततः पश्येत्तु लक्षणम्। प्रथमं यत्स्पृशेद्बालस्ततो भाण्डं स्वयं तदा। जीविका तस्य बालस्य तेनैव तु भविष्यति -B; 2. CNM - ŚY, NM - B,C; 3. Before वर्षे B mentions: 'चौलकाल उक्तो मनुना– चूडाकर्म द्विजातीनां सर्वेषामेव धर्मतः। प्रथमेऽब्दे तृतीये वा कर्त्तव्यं स्मृतिचोदनात्॥ यमस्तु॥ ततः संवत्सरे पूर्णे चूडाकर्म विधीयते। द्वितीये वा तृतीये वा कर्त्तव्यं श्रुति चोदनात्॥ आचारस्मृतौ॥ तृतीय पञ्चमे वाब्दे चौलकर्म क्रियते तस्मिन् वर्षे तत्कर्त्तव्यं। यादृशकुलधर्मा स्यात्तादृशं कुलधर्मं च आद्येऽब्दे कुर्वितैके केचित्पञ्चमेऽन्यो द्वितीयके। उपनीत्यासहैवेति कल्पः कुलधर्मतः'; 4. बालकस्य - B. 5. cp. ĀGS 1.17.1 : 'तृतीये वर्षे चौलं यथाकुलधर्मं वा।'.

तदोत्तरायणे[1] पक्षे शुक्ले मुहूर्त्तसंयुते[2]
नक्षत्रे गुणसम्पन्ने मुहूर्त्ते च समाचरेत् ॥२॥

पूर्वेद्युराभ्युदयिकं[3] श्राद्धं कृत्वा त्वपरेऽहनि
स्नातं[4] बालमलङ्कृत्य[5] पुण्याहं वाचयेद्द्विजैः ॥३॥

ततः कौतुकमाबध्य मुहूर्त्ते शोभनेऽनलम्
प्रतिष्ठाप्योत्तरे[6] तस्माद् दर्भान्संस्तीर्य तेष्वथ[7] ॥४॥

नूतनानि शरावाणि चत्वारि व्रीहिभिर्यवैः
माषैस्तिलैश्च प्रत्येकं पूरितान्येकशः क्रमात् ॥५॥

प्राक्संस्थं स्थापयेत्तत्र[8] यवालाभे[9] तु तत्समैः
व्रीहिभिः पूरयेत्पात्रं प्रत्यग्देशे[10] ततोऽनलात् ॥६॥

सव्योत्तरे[11] चौलकृतः समीपे जननी शिशोः
अङ्केन बिभ्रती पुत्रमासीत[12] प्राङ्मुखी सती ॥७॥

तस्याः पुरस्तादग्नेश्च पश्चादानडुहं शकृत्[13]
अस्पृष्टं भुवि[14] विन्यस्य शरावे सादयेत्ततः ॥८॥

शमीपर्णानि[15] चान्यस्मिन् शरावे न्यस्य भूतले
तत्रैव सादयेद् देशे[16] शकृत्पात्रस्य[17] पार्श्वतः[18] ॥९॥

1. तदोत्तरायण - C; 2. cp. ĀGS 1.4.1, सुमूर्त्त समन्विते - B, मुहूर्त्तसंमिते-C; 3. राभ्युदयिक- B; 4. स्नानं - A; 5. वालमलङ्कृत्य - B; 6. द्विजाः - B; 6. प्रतिष्ठाथोत्तरे- C; 7. दर्भात्संस्तीर्य तेष्वथ-A, दर्भानास्तीर्य तेछथ-C; 8. स्वापये तत्र -A, सादयेत्तत्र - C; 9. यथालाभे - C; 10. प्रतयग्देशं - A; 11. सद्योत्तरे-B, सव्येतरे-C; 12. नासीम - A, आसीनः - B, आसने -C; 13. पश्चादानहं शकृत् - A, पश्चातानडुहं सकृत् - B; 14. अस्पृष्टभूमि - A,C; 15. समीपर्णानि- C; 16. उपस्थापयेद देशं - B, सादये देशे- C; 17. पार्थस्य - C; 18. cp. ĀGS 1.17.2-3.

ततः कुमारस्य पिता हस्ते बिभ्रत्कुशाङ्कुरान्
एकविंशतिमासीत शिशोर्मातुस्तु[1] दक्षिणे ।।१०।।

पितुरन्यो भवेदर्थात् पक्षेऽस्मिन् चैलकृन्नरः
ब्रह्मत्वेन हि यो विप्रो धारयेद्वा कुशाङ्कुरान्[2] ।।११।।

यस्मिन्पक्षे[3] पितैव स्यात्[4] कर्त्ता चौलस्य कर्मणः
अत्रैव[5] समये कुर्यात् क्षुरस्यापि परिग्रहम् ।।१२।।

अन्वाधानाद्यनुयाजनिधानान्तं पुरस्तनम्
तन्त्रं कृत्वा निषण्णेन[6] दक्षिणे शिशुनात्मनः ।।१३।।

अन्वारब्धो[7] विधायेध्मनिधानादिषु[8] शेषितम्
पुनः कृत्वा[9] नाज्यभागौ प्रधानाहुतिमाचरेत् ।।१४।।

तत्राग्न[10] आयूंषीत्याद्यैः[11] हुत्वा मन्त्रैस्त्रिभिः पुनः
प्रजापते न त्वदृचा[12] व्याहृत्या[13] त्रितयेन च[14] ।।१५।।

व्यस्तेनादौ[15] समस्तेन क्रमेण जुहुयादथ[16]
बालस्य प्रत्यगासित्वा शीतोष्णे वारिणी पृथक् ।।१६।।

पात्रद्वयस्थे आसिक्ते हस्ताभ्यामन्यभाजने
उष्णेन वाय इत्यादि[17]मन्त्रेण स्थाप्य तत्पुनः[18] ।।१७।।

1.शिशोमीतिस्तु - C; 2.धारयेद्वा द्वादशाङ्कुरान् - A; 3.यस्मिन् पक्षे - B; 4.विनेवास्तु - C; 5.तत्रैव -C; 6.यिषणेष्टेमान् - C; 7.अन्वारब्धो- B; 8.निघनादि - A,C, निधानाहि - B; 9. पुनः कृत्वा - A,C, पुरस्कृत्वा - B; 10. अन्नाग्न - B; 11. RV 9.66.19-21, cf. ĀGS 1.4.4; 12. RV 10.121.10, cp . ĀGS *loc. cit*, प्रजापते दत्व - B; 13. दर्शद्या हृति -B; 14. तृतीयेन च -C; 15. द्यस्तेनादौ - B; 16. जुहुयादृचा- B; 17. AV 6.68.1, cf. ĀGS 1.17.6, वायमित्यादि - A,C; 18. स्थापयेत् पुनः - C.

नवनीतेन दध्ना वा सम्मिश्रीकृते पाणिना
समादायादितिः केशान्वपत्वित्यादि[1]मन्त्रतः ।।१८।।

शिरोऽस्य वामकर्णान्तमारभ्य त्रिः प्रदक्षिणम्
उन्दन्प्रत्युन्दने मन्त्रं पुनः पुनरुदीरयेत्[2] ।।१९।।

दक्षिणे केशपक्षेऽथ बालस्य त्रीन्कु[3]शाङ्कुरान्
बालाभिमुखपर्यन्तान् पठित्वा[4] मन्त्रमोषधे[5] ।।२०।।

त्रायस्वैनमिति[6] न्यसेदन्यमन्त्रपृथक्कृतान्[7]
उच्चार्य मन्त्रं स्वधिते मैनं हिंसीरिति[8] क्षुरम् ।।२१।।

संधाय साङ्कुरैः केशैः तद्येनावपतादिकम्[9]
यथासादिति[10]पर्यन्तं मन्त्रमुच्चार्य खैलिकम् ।।२२।।

प्रच्छिद्य ताञ्छमीपर्णैः[11] संयोज्य च कुशाङ्कुरान्
केशान्बालस्य प्राक्तूलान्[12] तस्य मातुः करे दिशेत् ।।२३।।

सा च तान्प्रक्षिपेत्[13]सर्वानेकीकृत्यानडुहेन च[14]
अनेन विधिना कुर्याद् द्वितीयं[15] केशकृन्तनम् ।।२४।।

मन्त्रस्तु येन धातादिः[16] कृन्तने तत्र गम्यते[17]
पुनस्तथैव कुर्वीत तृतीयं केशकृन्तनम् ।।२५।।

1. ĀGS 1.17.7, वपादित्यादि - A; 2. उदने प्रत्युदनं यत्र पुनरुदीरयेत् - B; 3. त्रिः - B, त्रि- C; 4. पतित्वा - A, पवित्वा - B,C ; 5. मन्त्रमौषधेः - B; 6. TS 1.2.1.1, ĀGS 1.17.8, त्रायस्वेनामिति - C; 7. मन्त्रैपृथक्कृतान् - B; 8. VS 4.1, ĀGS 1.17.9, स्वधितै मैनं हिंसीरिति - A; 9. साङ्कुरे केशौ सद्येनावपतादिकम् - A; 10. ĀGS 1.17.10, cp. AV 6.68.3, 8.5.21; 11. शमीपर्णैः- B; 12. प्राघूलान् - A, प्राकुलान् - C; 13. निक्षिपेत् - B; 14. छकृत्यानडुहे सह - A,C, सकृत्यात्रेडुहा सह - B; 15. द्वितीये - B; 16. ĀGS 1.17.12, येन धातेति - B; 17. मन्यते - A,B,C.

मन्त्रस्तु येन भूयश्च[1] तन्त्रं पूर्ववदाचरेत्
पूर्वोक्तमन्त्रत्रितयं क्रमेणैव समुच्चरन्[2] ॥२६॥

चतुर्थकृन्तनं[3] कुर्यात् सावधानमतन्द्रितः
एवमुत्तरतः केशपक्षेऽपि छेदनत्रयम् ॥२७॥

कुर्यादादित आरभ्य न चतुर्थं[4] समाचरेत्
मन्त्रं तु यत्क्षुरेणेति[5] प्रक्रान्तं समुदीर्य तु ॥२८॥

क्षुरस्य धारामुपरि प्रारभ्याधः परामृशेत्
मन्त्रं शीतोष्णाभि[6]रिति प्रक्रान्तं समुदीर्य तु ॥२९॥

वप्तारमनुशिष्यैनं मन्त्रार्थं चावबोधयेत्
वप्ताथ[7] तोयैः शीतोष्णैः पूर्वसेकावशेषितैः[8] ॥३०॥

बालस्य सकलान्केशानाद्रीकृत्याद्रपाणिना
वंशाचारक्रमोपेतां शिखां[9] कृत्वा वपेच्छिरः ॥३१॥

अथोप्तकेशं स्नातं त[10] मुपवेश्य यथा पुरा
आरभ्य स्विष्टकृद्धोम मूर्ध्वतन्त्रं समापयेत् ॥३२॥

॥ इति शौनककारिकायां
चौलकर्मविधिः[11] ॥

1. ĀGS *loc. cit*; 2. पूर्वोक्तमन्त्रत्रियं क्रमेणोपसमाचरेत् - A, B, पूर्वोक्तमन्त्रतृतीयं क्रमेणोपपसमाचरेत्-C; 3. चतुर्थे कृन्तनं - A, चतुर्थं कृन्तनं - B; 4. चतुर्थ्यं - A; 5. ĀGS 1.17.15, यत्क्षुरेणेरु - C; 6. ĀGS 1.17.16; 7. वप्ताद्य - B; 8. पूर्वसेवशेषितैः - B; 9. वंशाचारसमोपेतां - B, वंशाचारवशोपेतां- C; 10. अथो सकेशं स्नातन्त्र - A, अथोप्तकेशं सुस्नातं - B; 11. इति शौनकीये चौलः - B.

॥ अथोपनयनम्[1] ॥

शुद्धाष्टमादौ सूत्रोक्ते वत्सरे दोषवर्जिते
लग्नद्वयस्यादिवसे शुभस्थानस्थिते गुरौ[2] ॥१॥

तथोत्तरायणे चैव शुक्लपक्षे गुणान्विते[3]
नक्षत्रगुणसम्पन्ने तिथिवारगुणान्विते ॥२॥

कुमारस्योपनयनं श्रुताभिजनवृत्तवान्[4]
तपसा धूतनिःशेषपाप्मा कुर्याद्द्विजोत्तमः[5] ॥३॥

आरभ्याधानमाचौलात्कालातीते तु कर्मणाम्
व्याहृत्याज्यं सुसंस्कृत्य हुत्वा कर्म यथाक्रमम् ॥४॥

एतेष्वेकैकलोपे तु[6] पादकृच्छ्रं समाचरेत्
चूडायामर्द्धकृच्छ्रं स्यादापदि त्वेवमीरितम् ॥५॥

अनापदि[7] तु सर्वत्र द्विगुणं द्विगुणं चरेत्
पूर्वेद्युरेव[8] सकलान् सम्भारांश्च[9] यथोदितान्[10] ॥६॥

संभृत्याभ्युदयश्राद्धमपि कुर्याद्यथाविधि[11]
तत्रादौ परिधानार्थं कल्पयेन्नववस्त्रकम्[12] ॥७॥

1. NM - B,C,CNM - ŚY; 2. गुरो -C; 3. गुणान्वितैः - C; 4. श्रुताभिजनवृत्तं च - B; 5. कुमारस्य --- --- द्विजोत्तमः (sl.3) is mentioned in B before शुद्धाष्टमादौ (sl.1); 6. लोपेऽपि - C; 7. अवापदि - C; 8. Before पूर्वेद्युरेव, B adds: मुहूर्ते वहुमौहुर्त्तविहिते दोषवर्जिते; 9. सकलं संभाराश्च - A; 10. यथोचितान् -B,C; 11. यवाविधिः - A; 12. कल्पयें नववस्त्रकं - A.

शिरोऽवगुण्ठनं चैव नवमन्यत्प्रकल्पयेत्[1]
यथोक्तमजिनं वापि कल्पयेदवगुण्ठनम्[2] ।।८।।

उपवीतं च सम्पाद्य तथा कृष्णमृगाजिनम्
यथोक्तमेखलां दण्डं यथोक्तं च प्रकल्पयेत् ।।९।।

एवं संभृत्य संभारान् पूर्वेद्युश्च यथोदितान्
अपरेद्युः कृतं स्नानं भूषणं स्वस्तिवाचनम् ।।१०।।

कृतकौतुकबन्धं च कुमारं कृतभोजनम्
उप्तोत्तमाङ्गं[3] भूयोऽपि स्नातमात्मसमीपतः[4] ।।११।।

सन्निधाय गुरुः पुण्ये मुहूर्त्ते पुरतश्च तम्
तन्त्रं कृत्वाज्यसंस्कारपर्यन्तमवधानतः ।।१२।।

अथोत्थाय गुरुर्वह्नेः[5] पश्चात्स्थित्वा तु माणवम्
प्राङ्मुखं समवस्थाप्य[6] परिधायैकमम्बरम् ।।१३।।

अथास्य दक्षिणं करं किञ्चिदूर्ध्वं प्रसारितम्
स्थापयित्वा[7] द्वितीयेन वाससा चाजिनेन वा[8] ।।१४।।

अवगुण्ठ्य ततस्तस्य करस्याग्रेऽवगुण्ठिते
निक्षिप्य ब्रह्मसूत्रं तु[9] वितत्याधः प्रसार्य च[10] ।।१५।।

1. शिरावगुण्ठण चैव प्रावरणमन्यत्प्रकल्पयेत् - A, शिरोवगुण चैव नवमन्यत्प्रकल्पयेत् -B, शिरोवगूढ चैव प्रावरणं नाम शिरोवगूढन चैव - C; 2. यथोक्त...... गुण्ठनम् - NM:B; 3. उत्तमोत्तमाङ्ग - B; 4. स्नानमात्मसमीपतः - A,C, स्नातमात् प्रसमीपतः -B; 5. गुरोर्वह्नेः- C; 6. समस्थाप्य - C; 7.आपयित्वा - C; 8. चाजिनो नवा -A, वाससी वाहते नवा - B; 9. ब्रह्मसूत्रे तु - C; 10. वितत्याथ प्रसार्य च- A.

वामांसे स्थापयित्वा तु[1] तथा कृष्णमृगाजिनम्
शिरोवगुण्ठमुपरि निक्षिप्योपनिधाय[2] च ।।१६।।

ततः शास्त्रोक्तविधिना यत्नेनाचामयेदपः
आचान्तवन्त[3]माज्यादियज्ञाङ्गादुत्तरेण तु[4] ।।१७।।

नीत्वा माणवमाचार्यो वह्निं चात्मानमन्तरा[5]
गमयित्वात्मनः पार्श्वे दक्षिणे चोपावेश्य तम् ।।१८।।

परिध्याधानादारभ्य अनुयाजस्थापनावधि[6]
तन्त्रं कृत्वा ततस्तेन संस्पृष्टः पाणिना गुरुः ।।१९।।

इध्माधानादिकं शेषमाज्यभागाहुती[7] विना
पुरस्तात्तन्त्रमाचर्य्य प्रधानाहुतिमाचरेत् ।।२०।।

अग्न आयूंषी[8]त्याद्यैर्यश्चौलहोमः कृतः पुरा
तस्यैव[9] मन्त्रैरत्रापि जुहुयात्तमनुस्मरन् ।।२१।।

हुत्वैवमुत्थायाचार्यो[10] वह्नेरुत्तरतोऽन्तिके
प्रदेशे प्राङ्मुखस्तिष्ठेच्छिष्योऽप्युत्थाय[11] वह्निना ।।२२।।

व्यवधानं परिहरन् गत्वा[12]चार्यस्य पूर्वतः
आचार्याभिमुखं स्थित्वा घटयन्[13] स्वीयमञ्जलिम् ।।२३।।

1. स्थापयित्वैत - A,C; 2. निक्षिप्यापरिधाय - A,C; 3. आचन्तमत - C; 4. तम् - A; 5. वह्निरात्मानमन्तरा - B; 6. स्थापनाविधिः - A,B, स्थापनोविधि - C; 7. आज्यभागाहुतिः - A; 8. Rv 9.66.19; 9. अत्रैव - A; 10. हुत्वैवमुत्थायाचामे- A; 11. छिष्येप्युत्थाय - B,C; 12. परिहरं नीत्वा -B, परिहरन्नात्वा - C; 13. घटत- B.

निदधाति तमप्यन्यो वारिणा[1] पूरयेत्ततः
तत्सवितुर्वृणीमहे वय[2]मित्याद्यृचानया ।।२४।।

शिष्याञ्जलौ स्वाञ्जलिस्थमवक्षार्योदकं गुरुः
शिष्याञ्जलिगताश्चापो[3]ऽवक्षार्य स्वेन पाणिना ।।२५।।

देवस्य त्वेति गृह्णामीत्यन्तं यजुरुदीर्य तु[4]
शर्मान्तं नाम सम्बुध्या निर्दिश्य च वटोःपुनः ।।२६।।

साङ्गुष्ठं दक्षिणं पाणिं गृह्णीयात् स्वेन पाणिना
एवमेव पुनः कुर्यादञ्जल्याः पूरणादिकम् ।।२७।।

हस्तग्रहणपर्यन्तं कर्म हस्तपरिग्रहे
तत्र मन्त्रस्तु सविते[5]त्यादिः स्यादितरत्समम् ।।२८।।

पुनश्च पूर्ववत्[6] कुर्यादञ्जल्याः पूरणादिकम्
मन्त्रस्तत्र अग्निराचार्यस्तवे[7]त्यादिः परिग्रहे ।।२९।।

विद्यतेऽतोऽन्यदखिलं[8] तन्त्रं पूर्ववदाचरेत्
मन्त्रेण देव सवितरेष त इत्यादिना[9] गुरुः ।।३०।।

आदित्यमीक्षयेच्छिष्यम् अथोभावपि पूर्ववत्
तिष्ठेतामुत्तरेणाग्निम् अन्योऽन्याभिमुखं ततः ।।३१।।

1. तमप्यग्नौऽन्यो वारिणा - C; 2. RV 5.82.1, ĀGS 1.20.4, तत्सवितुर्वरेण्याहे- A; 3. श्चाथो-A, श्चायो - C; 4. ĀGS *loc. cit*, cp.TS 2.6.8.6, गृह्णामित्यक्तं यजुमूदीर्य-B, गृह्णमित्यन्तं जरूदीर्य तु- C; 5. ĀGS 1.20.5; 6. पुनर्वत् - C; 7. ĀGS *loc. cit*, 8. विद्यतेत्पोन्यमखिलं - B; 9. ĀGS 1.20.6, सवितुरेष त इत्यादिना - B.

धात्रे परिददाम्येनमिति सङ्कल्पपूर्वकम्
कस्य ब्रह्मादिकं[1] मन्त्रं ददाम्यन्तं गुरुर्जपेत्[2] ।।३२।।

युवा सुवासा[3] इत्याद्यामथार्धर्चमुदीर्य तम्
प्रदक्षिणमुपावर्त्त्य प्रापयेत्प्राङ्मुखं वटुम् ।।३३।।

अस्योपरि तदंसाभ्यां[4] पाणी हृत्वा[5]त्मनो गुरुः
तं धीरासः कवय उन्नयन्त्याद्यामुत्तराम्[6] ।।३४।।

अर्द्धर्चमुक्त्वान्तरे[7] हृदः हस्ताभ्यां युगपत्स्पृशेत्
ततः पूर्ववदासीनो गुरुः शिष्योऽपि चात्मना ।।३५।।

व्यवधानं परिहरन्नग्नेर्गत्वान्तिकं गुरोः
आसित्वा दक्षिणे तस्य वह्निं[8] परिसमुह्य च ।।३६।।

तूष्णीं समिधमादध्यात् प्राङ्मुखो यदिवाग्नये[9]
इत्यादिकं खिलं[10] मन्त्रं स्वाहेत्यन्तमुदीर्य तु ।।३७।।

आदध्यादेवमादाय[11] समिधं पाणिना ततः
अपस्स्पृष्ट्वाग्निना वक्त्रं संवृतोष्ठपुटद्वयम् ।।३८।।

1. ĀGS 1.20.7; 2. गुरो वदेत् - B; 3. RV 3.8.4, ĀGS 1.20.8; 4. तदंस्माभ्यां- B; 5. पाणि हत्वा - A; 6. RV *loc .cit* , cf. ĀGS 1.20.9, कवं पडन्नयंतीत्याद्यमुत्तरं -B, कवय उन्नयेसार्द्धमुत्तरे- C; 7. अर्धर्च मुत्तरो देशं - B, अर्धर्यमुक्तोत्तरे - C; 8. वह्नि - A,C; 9. ĀGS 1.21.1, यदिवाग्रये - C; 10. फलं - A,C; 11. आदद्यादेवमादाय - B.

तेजसा मा समि[1] त्यादिमन्त्रेण परिमृज्य तत्[2]
पाणिं प्रक्षाल्य भूयोऽपि[3] स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वानलं मुखम् ।।३६।।

त्रिर्निमृज्य[4] तथा पाणिं क्षालयेच्च पुनः पुनः
अथोत्थायाञ्जलिं[5] कृत्वा हृदये प्रणिधाय च[6] ।।४०।।

मयि मेधां मयी[7]त्याद्यैः षड्भिर्मन्त्रैर्विभावसुम्
उपतिष्ठेद्गुरुरप्यग्नेः[8] पश्चिमभूतले ।।४१।।

आसीनः[9] प्राङ्मुखः शिष्योऽप्याचार्याभिमुखोभवेत्[10]
भूतले दक्षिणं जानु[11] पातयित्वाभिवादयेत् ।।४२।।

गोत्रोक्तं प्रथमं पश्चादात्मीयं गुह्यनाम च
शर्मशब्दान्तमुच्चार्य ततो नामाहमस्मि भोः ।।४३।।

इति चोक्त्वा गुरोः पादौ पाणिभ्यामुपसंस्पृशेत्[12]
सव्यं सव्येन चरणं दक्षिणेन तु दक्षिणम् ।।४४।।

पाणिं कुर्यात्प्रसव्यस्य[13] उपर्यथाभिवादयेत्[14]
स शम्भुशर्मा नामाहमस्मि भोरभिवादयेत् ।।४५।।

1. ĀGS 1.21.2; 2. परिमृज्यसात्- B; 3. भूयोसि- B; 4. विर्निमृज्य - A; 5. अथोछायांजलिं - A,C, अथोछानाञ्जलिं - B; 6. पाणि निधाय च - B. प्राणिधाय च - C; 7. ĀGS 1.21.4; 8. गुरुरप्यग्रे - B; 9. आसीत - A,C; 10. भुवन् - B; 11. जानु - B; 12. पाणिभ्यां अभिसंस्पृशेत् - A, पाणिभ्यामपि संस्पृशेत - C. 13. पाणिं कृत्य [illegible] A. पाणिं कृत्पसंव्यंस्य - B, पाणिं कुर्यात्प्रसव्यस्य - C; 14. तूपर्यथोभिवादयेत् - B.

इत्येवमभिवाद्यैनं[1] विनयावनताकृतिः[2]
भूत्वोपदेशं सावित्र्याः[3] शिष्यो वाञ्छन्नधीहि भोः ।।४६।।

सावित्रीं भो३ अनुब्रू३हीत्युक्त्वा चासीत पार्श्वतः[4]
अथाचार्योऽपि शिष्यस्य पाणिं तद्धृतवाससा[5] ।।४७।।

पाणिप्रदेशमाच्छाद्य पाणिभ्यां परिगृह्य च
सावित्रीं स्वयमाचार्यः[6] पूर्वं पच्छः तथैव च[7] ।।४८।।

शिष्यं स वाचयेत्पश्चादुच्चार्यार्धर्चशः स्वयम्[8]
तथैव वाचयेच्छिष्यमथोक्त्वा सकलां स्वयम् ।।४६।।

पूर्वं तथैव शिष्ये[9] च वाचयेदित्ययं क्रमः
त्रिरशक्तौ प्रयोगेषु यथा शिष्यस्तु शक्नुयात्[10] ।।५०।।

वक्तुं तथैवमाचार्यो वाचयेदवधानतः
ततः शिष्योरसि[11] मम व्रत[12] इत्यादिमन्त्रतः ।।५१।।

निधायोर्ध्वाङ्गुलिं पाणिमाबध्नीयात्तुमेखलाम्[13]
दण्डं तस्मै प्रदायोक्तं ब्रह्मचर्यं च निर्दिशेत्[14] ।।५२।।

1. इत्येवमभिवाद्येन - C; 2. विनयावनयाकृतिः - C; 3. RV 3.62.10, ĀGS 1.21.5 4; 5. प्यासीत पार्श्वतः - B, चालितपार्श्वतः - C; 5. अथाचार्योपरि शिष्यस्य पाणीचोद्धृतवाससा - B; 6. समयाचार्यः - B, स्वमयाचार्यः - C;7. तथैव तं - A,C; 8. वाचयेत्पश्चामथोक्ता सवलां स्वयं - B; 9. शिष्यं - B,C; 10. शक्नुर्यात् - B, शक्रमात्- C; 11. शियोरसि - C; 12. ĀGS 1.21.7; 13. मावधीयात्तु मेखलाम्- A, माबध्नीत मेखलं - B. It adds मौञ्जीं त्रिवृत्समां श्लक्ष्णा दक्षिणावृत्तमेखला। मौञ्ज्याभावे तु कर्त्तव्या कुशाश्मनकबल्वजैः ।।; 14. cp. ĀGS 1.22.1.

ब्रह्मचार्यस्यपोऽशाने[1]त्यादि प्रैषमुदीरयेत्
प्रैषस्यार्थं च निर्दिश्य[2] द्वादशाब्दादिकं ततः ॥५३॥

कालं च ब्रह्मचर्यस्य शिष्यायोपदिशेदथ
सौविष्टकृतं होमादि ऊर्ध्वतन्त्रं समापयेत्[3] ॥५४॥

आमेधाजननं रक्षेदौपनायनिकानलम्[4]
तत्रैव सायं प्रातश्च समिधं जुहुयादसौ ॥५५॥

॥ इति शौनककारिकायाम्
उपनयनविधिः [5]॥

(॥ अथ भिक्षाचरणविधिः[6] ॥)

ब्रह्मचारी निशारम्भे पक्तुं[7] ब्रह्मौदनं[8] चरुम्
द्विजान्भोजयितुं पश्चाद् द्रव्यं भिक्षेत बान्धवान्[9] ॥१॥

अप्रत्याख्यायिनः पुंसः स्त्रियो वा तादृशीः[10] पुनः
भिक्षेत पात्रहस्तः सन्प्राप्य प्राप्य तदन्तिकम्[11] ॥२॥

अग्रे भिक्षेत जननीमप्रत्याख्यायिनी[12]च या
पश्चात्पितरमन्योऽपि ये वा स्युर्बान्धवास्ततः ॥३॥

1. ĀGS 1.22.2, ब्रह्मचार्यस्यक्षौशाने- A; 2. प्रैषस्य चार्थ निर्द्देश्य-A; 3. समाचरेत् - B; 4. रक्षेदोपनायनिकानलं - A, रक्षेत्तमौपनयनानलम् - B; 5. इति शौनकीये उपनयनम् - B. It is mentioned in B after दिवसक्षयात् (sl.6) of भिक्षाचरणविधिः; 6. CNM-ŚY, NM - A,B,C. But from the mention at the end of this *vidhi*, it appears that this should be the title. 7. वक्तु -A, यक्तु- C; 8. ब्राह्मेदन - C; 9. बान्धवात् - B; 10. तादृशीं - A, तादृशा - B, नोदृशी - C; 11. भिक्षेत पात्रसश्राप्य हस्तेः प्राप्य तदन्विकम् - B; 12. जननीप्रत्याख्यायिनी-B,C.

अत्र प्रकारो भिक्षामित्युक्त्वा पूर्वं ततः[1] परम्
भवान् ददात्विति ब्रूयात् पुरुषं प्रति भिक्षणे[2] ॥४॥

स्त्रियं[3] तु भिक्षां भवती ददात्विति अभियाचितम्
लब्धं[4] विज्ञाप्य गुरवे तत्पार्श्वे तं निधाय[5] च ॥५॥

तत्सन्निधावचपलः तिष्ठेदादिवसक्षयात् ॥६॥

॥ इति शौनककारिकायां
भिक्षाचरणविधिः[6] ॥

॥ अथानुप्रवचनीयविधिः[7] ॥

सायं सन्ध्याविधिं कृत्वा अथोपनयनानले[8]
आधाय समिधं पूर्वं ततोऽन्वाधानपूर्वकम् ॥१॥

पूर्णपात्रनिधानान्तं तन्त्रं कृत्वा पुरस्तनम्
ततो लब्धं[9] च यद्भैक्ष्यं द्विजान्भोजयितुं तथा ॥२॥

होमं च कर्त्तुं पर्याप्तं पृथक्कृत्वा निरूप्य च
चरुं पचेत्सर्वथैव पक्तुं स्थाल्यां न शक्नुयात्[10] ॥३॥

1. पूर्ववतः- C; 2. प्रतिमीक्षणे-A, प्रतिभिक्षणैः - B, प्रतिभिक्षिणे-C; 3. स्त्रियां- A; 4. बद्धं - B; 5. त निधाय - B, त विधाय - C; 6. NM - B; 7. CNM-ŚY,NM-B,C; 8. अधोपनयनानले-C; 9. तध्वं - B; 10. शाल्यान्न शक्नुयात्-B.

तदा तदर्थं तद्बन्धुः कश्चित् तत्कृत्यमाचरेत्
अथ विज्ञापयेच्छिष्यः[1] शृतो ब्रह्मौदनचरूः[2] ।।४।।

अनुप्रवचनीयो वेत्याचार्यस्तदनन्तरम्[3]
आज्यसंस्कारमारभ्य अनुयाजस्थापनावधि[4] ।।५।।

तन्त्रं[5] कृत्वाथ शिष्येण स्पृष्टः शेषं पुरस्तनम्
इध्माधानादिकं तन्त्रमाज्यभागद्वयं विना ।।६।।

ततोऽवदानधर्मेण त्ववदाय[6] हविः शुचिः
सदसस्पतिमद्भुतं प्रिय[7]मित्याद्यृचाहुतिम् ।।७।।

आद्यां[8] कृत्वाथ सावित्र्या[9] द्वितीयाहुतिमाचरेत्
पश्चादृषिभ्यः स्वाहेति[10] तृतीयाहुतिमाचरेत् ।।८।।

चतुर्थं[11] स्विष्टकृद्धोमं कृत्वोर्ध्वतन्त्रमाचरेत्
होमावशिष्टमन्नं[12] च ब्राह्मणान्भोजयेदथ ।।९।।

भुक्तवद्भिश्च तैः वेदसमाप्तिं वाचयेदपि
ब्रूयाद् द्विजान्गुरुर्वेदसमाप्तिं वदतेति तान् ।।१०।।

1. च्छिष्य - B; 2. श्रुतो ब्रह्मौदनचरूः - A; 3. स्तदनन्तरे - C; 4. विधि - B; 5. तंव - B; 6. धर्मेणावदाय - B; 7. RV 1.18.6, ĀGS 1.22.11, मद्भूतम्- A; 8. आप्या - A, आद्या - B,C; 9. RV 3.62.10, ĀGS 1.22.12; 10. ĀGS 1.22.14; 11. चतुर्थे - A; 12. होमावसिष्टभन्नं - A.

समाप्तिरस्त्विति ब्रूयुस्तेऽपि वेदपदात्परम्[1]
अत ऊर्ध्वं हविष्याशी त्रिरात्रं ब्रह्मचर्यवान् ।।११।।

अधःशायी च वर्त्तेत गुरोश्चित्तं प्रसादयेत्[2]
एवं द्वादशरात्रं वा वर्त्तेताब्दमथापि वा ।।१२।।

शक्त्यपेक्षया[3] कल्पः स्याद् व्रते तु ब्रह्मचारिणः
एवं कृतव्रतस्यास्य चतुर्थे दिवसे गुरुः ।।१३।।

त्रयोदशे वाब्दान्ते वा मेधाजननमाचरेत्[4] ।।१४।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अनुप्रवचनीयविधिः[5] ।।

।। अथ मेधाजननम्[6] ।।

स्ववासापेक्षया[7]ग्नेयीं दिशं याम्यां च नैर्ऋतिम्
वर्जयित्वा दिशो निन्द्यास्तिस्रोऽन्यस्यां दिशि स्थितम्[8] ।।१।।

पलाशं प्राप्य तत्रास्य मेधाजननमाचरेत्
तत्रैकमूलमित्येव[9] पलाशस्य विशेषणम्[10] ।।२।।

1. वेदपरासरम्-A, वेदपरात्पपरां - C; 2. प्रसारयेत्- A; 3. शक्त्यपिक्षया कल्पस्याहुते - A; 4. 'एवं कृतव्रतस्यास्य (sl. 13)...... माचरेत् (sl. 14)' is mentioned in B in मेधाजननम् before स्ववासापेक्षया (sl.1) ; 5. इति व्रतौदनम् - B; 6. CNM -ŚY, NM - B, C; 7. स्ववासावेक्षया - A. B adds: द्वादशं तु त्रिरात्रं वा तदन्ते गुणमहात्मना कारयेत् विधिना कर्म मेधाजनन सज्ञितम्। कुर्यात्त्रिमेखलां वेदीं सर्वतो द्वादशङ्गुलम्। शुचौ प्रागुत्तरे भागे तस्यां मेधा समर्चयेत्। पलाशशाखातन्मध्ये पत्राङ्कुरसमन्विताम्। अथवा तत् कुशस्तम्बं समूलं स्थापयेद् गुरुः।।; 8. स्थितिम् - A; 9. मूलस्थमित्येव - B; 10. विशेषणात् - C.

मूलप्रभृत्यनुद्भूतशाखाभेदसमन्वितम्
सर्वथा यस्य कस्यापि पलाशस्य त्वसम्भवे[1] ।।३।।

कुशस्तम्बमुपागम्य तं कुम्भानीतवारिणा[2]
प्रदक्षिणं त्रिः परितः सिञ्चन्तं ब्रह्मचारिणम् ।।४।।

वाचयेन्मन्त्रमाचार्यः सुश्रवः सुश्रवा असि
इत्येवादिकं भूयास[3]मित्यन्तमवधानतः ।।५।।

प्रति प्रदक्षिणं मन्त्रमप्यभ्यावर्त्य वाचयेत्
ततः पूर्वधृतं वस्त्रमेखलाद्यखिलं बटुः ।।६।।

पलाशमूले संन्यस्य नवान्यन्यानि धारयेत्
गृहं प्रतीयाद्गुर्वाद्यैः समस्तैः बन्धुभिः सह[4] ।।७।।

पथि स्वस्त्ययना[5]न्मन्त्रान्वदेयुर्बान्धवैः सह
अग्रतोऽस्य नयेयुस्ते वारिधारां च सन्तताम् ।।८।।

ततः सन्मङ्गलैर्दीपैः पूर्णकुम्भादिभिर्युतः
प्रापयेद् गृहमाचार्यः पुण्याहं वाचयेद्द्विजैः ।।९।।

।। इति शौनककारिकायां
मेधाजननविधिः[6] ।।

1. पलाशस्य च सम्भवे- A,C; 2. After वारिणा B adds: मेधामावह्य मातीमा मेधायै नम इत्यथ। गन्धपुष्पाक्षतैः सम्यक् धूपदीपादिः पुरा।। यद्वा निवेदयेदन्नं सक्तुमिश्रपायसं। समोदनं नैवेद्यं पुनश्चाभ्यर्च्य पूर्ववत्।। प्रणम्य तस्यै मेधायै ओं नम इत्याव्रतीभिः सिञ्चयेदजलं। उचरं सुश्रवान्मत्र जलं गृहप्रदक्षिणम्।। सुश्राव्यतान्नमस्कृत्य तथा कुर्यात्पुनः पुनः। एवं त्रिवारमावृत्य दण्डाजिनकमण्डलून्।। वेद्या निक्षिप्य तत्स्नात्वा वाससी भुवि निक्षिपेत्। वाससी ते स गुरवे मेधाजननकर्मणि।। आचार्य श्रावयेन्मन्त्रं मेधाजननं सूक्तं। पूण्याहवाचनं कृत्वा ब्राह्मणांश्चापि भोजयेत्।। अस्य वर्द्धति सा मेधा मेधां जननकर्मणः। कृतात्कर्त्तव्यं प्रयत्नेन व्रतस्य च समापयेत्;3. ĀGS 1.22.19; 4. पलाशमूले ...... सह (sl.7) - NM: B; 5. RV 1.89.1-10,5.51.11-15; 6. इति शौनकीये मेधाजननम् - B.

।। अथोपाकर्मविधिः[1] ।।

अथातः श्रावणे मासे श्रवणार्क्षयुते दिने
श्रावण्यां श्रावणे मासि पञ्चम्यां हस्तसंयुते[2] ।।१।।

दिवसे विदधीतैतदु[3]पाकर्म यथोदितम्
अध्यायोपाकृतिं[4] कुर्यात्तत्रौपासनवह्निना ।।२।।

कृत्वा पुरस्तनं तन्त्रं[5] प्रणीतासादनावधि[6]
आज्यसंस्कारपर्यन्तमनुयाजस्थापनावधि[7] ।।३।।

तन्त्रं कृत्वा ततोऽध्याप्यै[8]रन्वारब्धः समाचरेत्
इध्माधानादिकं कुर्यात्पुरस्तन्त्रं[9] यथाविधि ।।४।।

आज्यभागाविहावश्यं होतव्यौ न कृताकृतौ
सावित्र्यै ब्रह्मण[10] इति प्रक्रम्य पठितैः क्रमात् ।।५।।

कुर्यान्मन्त्रैश्चतुर्थ्यन्तैः पूर्वमाज्याहुतीर्नव
अवदाय जुहुयाद् दधिसक्तून् यथोदितम्[11] ।।६।।

अग्निमीले पुरोहितं यज्ञस्येति[12] ऋचैकया
कुसुम्भकस्तदि[13]त्याद्यैः गृह्योक्तैः[14] नवभिर्ऋचैः ।।७।।

1. CNM -ŚY, अथोपाकर्म - B, NM - C; 2. संयुतैः - C; 3. विदधीतेन - C; 4. अध्यायोप्राकृति - C; 5. मन्त्र - A; 6. साधनाविधी - A, साधनवधी- C; 7. नूयाजस्थापनाविधी- C; 8. ततोध्यायै - B; 9. पुरस्तनं - B; 10. ĀGS 3.5.4; 11. प्रचोदितः - B,C; 12. RV 1.1.1, ĀGS 3.5.6; 13. RV 1.191.16; 14. cf. ĀGS 3.5.7-9, गुह्योकै-A.

या ऋचोऽष्टादशा[1]म्नाता नवमण्डलगोचरा:[2]
ताभि: सर्वाभिरेकैकमुच्चार्य[3] जुहुयात्क्रमात् ।।८।।

कुषुम्भकस्तदब्रवीत्त्व[4]मग्ने द्युभिरेव च[5]
आवदंस्त्वं[6] च सोमस्य[7] गृणाना जमदग्निना[8] ।।९।।

त्वां ह्यग्ने सदमिच्छाथ[9] धामन् ते विश्वमित्यपि[10]
अबोध्यग्निश्च[11] गन्ता न[12]स्त्वं ह्यग्ने प्रथमस्तथा[13] ।।१०।।

यो न: स्वो[14]ऽग्निं नर[15]श्च प्रति चक्ष्व वि चक्ष्व च[16]
मा चिदन्यद् वि शंस[17]ताग्ने याहि मरुत्सखा[18] ।।११।।

स्वादिष्ठया मदिष्ठया[19] यत्ते राजञ्छृतं हवि:[20]
अग्ने बृहन्[21] इत्येताभिर्ऋग्भिरष्टादशाहुती: ।।१२।।

क्रमेणानेन विधिवद् विधाय दधिसक्तुभि:
शाकलबाष्कलाचार्यसंहिताद्वितयान्तिमे[22] ।।१३।।

ऋचौ समानी व[23] इति तच्छंयो[24]रिति ये श्रुते[25]
ताभ्यां यथाक्रमं हुत्वा स्विष्टकृद्धोममाचरेत् ।।१४।।

1. सचोष्टादशा-B; 2. नवमगूलगोचरा: -B; 3. रेकैकानुचार्य - A; 4. RV 1.191.16; 5. RV 2.1.1; 6. RV 2.43.3, अवदस्त्व - A; 7. RV 3.1.1, च सोम - A; 8. RV 3.62.18; 9. RV 4.1.1, त्वा त्वग्ने समिच्छाथ - B, त्वां ह्यग्ने सदमिच्यार्थ - C; 10. RV 4.58.11, विश्वमित्युभा - A, विश्ववित्यथ - C; 11. RV 5.1.1; 12. RV 5.87.9 ; 13. RV 6.1.1, स्तमग्ने प्रथमस्तथा - C; 14. RV 6.75. 19; 15. RV 7.1.1; 16. RV 7.104.25, चक्षू वि चक्ष्व च - B, चक्षव वि चक्ष्व स - C; 17. RV 8.1.1, दिशस्य - B; 18. RV 8.103.14; 19. RV 9.1.1; 20. RV 9.114.4, ĀGS 3.5.7, राज्यं घृत हवि: - C; 21. RV 10.1.1; 22. द्वितीयोतिमे-B; 23. RV 10.191.4; 24. RVKh 10.191.5; 25. या श्रुती -B, य श्रुते - C.

दधिसक्तून्स्वयं प्राश्य शिष्यांश्चापि तत: परम्
प्राशयेदप आचम्य कुर्यु: सर्वेऽपि[1] मार्जनम् ।।१५।।

परिस्तरणदर्भाणामधस्तान्निहितेऽञ्जलौ[2]
अपामासेचनं[3] यत्तन्मार्जनं सम्प्रचक्षते ।।१६।।

ततोऽग्ने: पश्चिमे देशे प्राक्कूलकुशसंवृते
कृत्वा ब्रह्माञ्जलिं पूर्वमासीत प्राङ्मुखो गुरु: ।१७।।

ब्रह्माञ्जल्यन्तराविष्टदर्भाग्राण्युदभाजने
निदधीत च शिष्याश्च तथासीरन्यथा गुरु:[4] ।।१८।।

जपित्वा सकृदों पूर्वा: समस्ता व्याहृतीर्गुरु:[5]
प्रणवाद्यां[6] च सावित्रीं[7] सकृदुच्चारयेत्तत: ।।१९।।

पश्चाद्वेदादिमारभ्य अध्यायं सूक्तमेव वा
ऋचं वाधीत्य[8] तत्सर्वं[9] शिष्यानध्यापयेत्तत: ।।२०।।

अनुयाजप्रहरणादुपरिष्टात्तनं विधिम्[10]
यथोक्तमाचरेदेवमुपाकर्मविधिक्रम:[11] ।।२१।।

।। इति शौनककारिकायाम्
उपाकर्मविधि:[12] ।।

1. कुर्यु सेवंपि - A; 2. निहतंजलौ - C; 3. अप आसेचनं - A; 4. ब्रह्माञ्जल्य .... गुरु: (sl.18) -NM: B ; 5. cf. ĀGS 3.5.12; 6. प्रणवांद्यां - A, प्रणवाद्य - B, प्रणवाद्या - C; 7. RV 3.62.10, cf. ĀGS *loc.cit*; 8. ऋचं चाधीत्य - A, तृचं वाधीत्य - B; 9. तत्सर्वे - B; 10. विधि - A; 11. विधीक्रमम्- C; 12. इति शौनकीये उपाकर्म - B.

।। अथोत्सर्जनम्[1] ।।

पौर्णमासी तु या माघे[2] तस्यामुत्सर्जनं भवेत्
तत्र ग्रामाद् बहिर्भूते[3] शुचौ देशे मनोरमे ।।१।।

विविक्ते[4] स्थण्डिलं कृत्वा तत्रोल्लेखनपूर्वकम्
पुरस्तन्त्रं विधायाज्यसंस्कारान्तं यथाविधि ।।२।।

पश्चादन्नं गृहे पक्वं[5] पृथक्कृत्यान्यभाजने[6]
तत्र त्वग्नावधिश्रित्य[7] तत्रस्थमभिघार्य च ।।३।।

उत्तरत्रावतार्याग्नेः[8] पुनरप्यभिघार्य च[9]
प्रत्यगग्नेर्निधायाज्यं भाजनस्य[10] समीपतः ।।४।।

ततः परिध्याधानादितन्त्रशेषं समापयेत्
कृत्वौपाकर्म[11]वदिहा[12]प्याज्यभागावविस्मरन्[13] ।।५।।

सावित्र्यादिनवभ्यश्च[14] विधायाज्याहुतीर्नव
ततोऽग्नौ[15] जुहुयादृग्भिः अग्निमीले पुरोहितम्[16] ।।६।।

इत्यादिभिरुपाकर्मविहिताभिर्यथाक्रमम्[17]
तर्पयित्वाथ पित्रादीन् पितॄनपि च तर्पयेत् ।।७।।

1. CNM - ŚY, NM - B,C; 2. माघी - B, माघाद्यां - C; 3. बहिर्भूमे - A ; 4. आविक्ते - B; 5. पक्वे- A; 6. पृथक्कृत्वा नु भाजने - B; 7. त्वग्नावश्रित्य- B; 8. उत्तरतावतार्याग्ने - A; 9. उत्तरत्र ..... च (sl. 4) - NM: B; 10. भाजनेस्य - A,C; 11. कृत्वोपाकर्म - A,B; 12. वदिहो - A; 13. प्याथोज्यं बधिस्मरन् - C; 14. ĀGS 3.5.4, 13; 15. ततोग्निं - A, ततोग्नौ - C; 16. RV 1.1.1; 17. ĀGS 3.5.6 ff.

स्वयं च कुर्याच्छिष्यांश्च कारयेत्तर्पणं त्विदम्
इत्युत्सर्जननामेदं कर्माचार्यसमीरितम् ।।८।।

।। इति शौनककारिकायामुत्सर्जनविधिः[1] ।।

।। अथ महानाम्नीव्रतविधिः[2] ।।

अथोदगयने शुक्लपक्षे[3] शोभनतारके
वेदव्रतानि चत्वारि विदधीत यथाविधि[4] ।।१।।

तेषामाद्यं महानाम्नीश्रवणं[5] तदनन्तरम्
महाव्रतं ततः पश्चाद् भवेदुपनिषद्व्रतम् ।।२।।

ततः गोदानमित्येवं कार्याण्येतान्यनुक्रमात्
तत्रादितो महानाम्नीश्रवणे विधिरुच्यते ।।३।।

तत्र प्रथममाचार्यः[6] शिष्याय व्रतमादिशेत्
कर्मोपनयने प्रोक्तं यत्पूर्वं वापनादिकम्[7] ।।४।।

परिदानान्तमेतत्तु[8] व्रतादेशनमीरितम्[9]
तस्य व्रतस्यानुष्ठानं पूर्णवत्सरमादिशेत् ।।५।।

1. इति शौनकीये उत्सर्जनम् - B; 2. CNM- ŚY, NM - B,C; 3. पक्षशुक्ले- A; 4. तथाविधि - C; 5. महानाम्ना श्रवणं - B; 6. प्रथममाचार्यैः- A; 7. पावनादिकम् - A, cp. ĀŚS 8.14.1: एतद्विदं ब्रह्मचारिणं अनिराकृतिनं संवत्सरावमं चारयित्वा व्रतमनुयुज्यानुक्रोशिने प्रब्रूयादुत्तरमहः ।; 8. परिधानान्तमेतत्तु - B; 9. cp. ĀGS 1.22.20-25.

ततः संवत्सरे पूर्णे सम्प्राप्ते चोत्तरायणे
पूर्वपक्षे प्रशस्ते च नक्षत्रेऽसौ गुरोर्मुखात् ॥६॥

ऋचः श्रोप्यन्म[1]हानाम्नीर्ग्रामान्निष्क्रम्य शोभने
शुद्धदेशे चरुं पक्वम् आचार्याय निवेदयेत् ॥७॥

व्रतलोपमथाचार्यः[2] शिष्यं पृच्छेत्स च वदेत्
शिष्यो मया[3] महल्लोपो व्रते[4] तु कृत इत्यथ ॥८॥

आचार्यस्तु उपक्रान्ततन्त्रावस्थसमानतम्[5]
कर्ममध्ये तदप्येवं[6] व्रतलोपनिमित्तकम्[7] ॥६॥

प्रायश्चित्तं विधायैनं कारयित्वोचितं तथा
ततोऽस्य परिशुद्धस्य पुनरारभ्य पूर्ववत् ॥१०॥

वत्सरं व्रतमादिश्य तथैवानुष्ठितं व्रतम्
बुध्वा चास्मै[8] महानाम्नीरनुब्रूयाद्यथाविधि ॥११॥

यथासौ[9] गुरुणा पृष्टो व्रतलोपं वदेन्मया[10]
व्रतलोपः[11] कृतोऽल्पस्तु[12] स चापत्कारणादिति[13] ॥१२॥

1. श्रोषाण् -A; 2. व्रतलोपनथाचार्यः -A, व्रतलोपनमाचार्यः - B, व्रतलोपनथाचार्या - C; 3. शिष्योमहयो - C; 4. कृतै - C; 5. तन्त्रावस्थासमानतम् - A,B; 6. तप्यैव - B,C; 7. व्रतलोकनिमित्तकम् - A; 8. बुध्याचास्मिन् - B, बुध्या चास्मै - C; 9. तद्यसौ - B, यद्यसो- C; 10. व्रतलोपवदोन्मया - A, व्रतलोपो वदेन्मया - B; 11. व्रतलोप - C; 12. कृतेत्यस्तु - A; 13. चापकारणादिति - A,C, चापकरणादिति -B.

तदा तमनुगृह्यैनमाचार्यः[1] कल्पितं च तम्
व्रतलोपमनादृत्य शेषं प्रक्रान्तकर्मणः ॥१३॥

अनुष्ठाय महानाम्नीरनुवक्तुं कृतोद्यमः
आज्यसंस्कारपर्यन्तमनुयाजस्थापनावधि[2] ॥१४॥

कर्म कृत्वाथ संस्पृष्टस्तेनेध्माधानपूर्वकम्
शेषं कृत्वा पुरस्तन्त्र[3]मवदानं पुनश्चरोः[4] ॥१५॥

अग्नावग्निश्च[5] इत्याद्यैः मन्त्रैर्हुत्वा षडाहुतीः
ततो व्याहृतिभिर्व्यस्तरूपाभिस्तिस्र आहुतीः ॥१६॥

कृत्वा ततोऽवदायान्नं[6] किञ्चित्स्विष्टकृते स्रुचि
तान्निधाय तिलान्[7]प्रत्यक्समास्तीर्णेषु बर्हिषि[8] ॥१७॥

ततः शिष्यं गुरुर्ब्रूयात् हुतशिष्टमिमं चरुम्
सर्वं भुंक्ष्वेति भुञ्जीत सोऽप्यशेषं[9] चरुं शनैः ॥१८॥

भुक्तवन्त[10] मपां पूर्णमञ्जलिं दधति[11] स्थितम्
तमुपस्थापयेच्छिष्यं[12] त्वं व्रतानां व्रता[13]दिना ॥१६॥

1. तदीतं मनुगृह्यैनमाचार्यः - A; 2. स्थापनावधी - A, स्थापनाविधिः - B,C; 3. पुरातन्त्र -A, पुनस्तन्त्र - B; 4. अवदाय पुरश्चरोः-A, अवद्यं पुनश्च षट - B; 5. ĀŚS 8.14.4; 6. ततोऽवदाम्नायां - B; 7. नलात् - A,C, तिलात्- B; 8. तमास्तीर्णे तु बर्हिषी - B, समास्तीर्णे बर्हिषि - C; 9. होमशेषं -B; 10. भुङ्क्तवन्त - A, युक्तेवन्त -C; 11. दधत- A, दधतं - C; 12. छिष्य - A, छिष्ये - C; 13. ĀŚS 8. 14.6

मन्त्रेणानेन राध्यासमित्यन्तेन[1] दिवाकरम्
ब्रूयात्स्वयं[2] च तन्मन्त्रं गुरुः शिष्यं च वाचयेत् ॥२०॥

उपस्थायैवमादित्यं- सादयेद् ब्रह्मचार्यथ[3]
नेत्रे निमील्य[4] वाचं च नियच्छेदवधानतः ॥२१॥

आचार्योऽप्यथ शिष्यस्य वामशङ्खप्रदेशतः[5]
आरभ्य नववस्त्रेण[6] मुखयुक्तं च तच्छिरः ॥२२॥

प्रदक्षिणं त्रिरावेष्ट्य वदेच्चैवमिदं[7] वचः
एकरात्रं त्रिरात्रं वा त्वमेवंभूतवेष्टधृग्[8] ॥२३॥

आसीनः स्वापहीनश्च ममाभ्यासे[9] वसेरिति
शक्यपक्षे[10] च विकल्पः स्यात्कालतो[11] ब्रह्मचारिणः ॥२४॥

गुरुस्तमनुशिष्यैवं[12] ततः स्विष्टकृदादिकम्[13]
उपरिष्टात्तनं तन्त्रम् आचरेच्च यथाविधि ॥२५॥

ततः शिष्येणोपकर्त्तव्यमितो भोजनादिकम्[14]
अकुर्वाणो गुरोः[15]पार्श्व इत्युक्त्वासीत वाग्यतः ॥२६॥

1. राध्यसमितयं नेन -A, राध्यसमित्येनेन - C; 2. सर्व - B; 3. व्रह्मचार्य च - A; 4. नेत्रेतिमाल्य - A; 5. A and C mention after प्रदेशतः 'वामशङ्खप्रदेशो वामललाटभागः' शिष्याय उदङ्मुखप्रदेशतः - B; 6. नव चरेण - B Before आरभ्य it mentions: शङ्खौ निधौ ललाटारिथकं वा त्वित्यविधानात् ; 7. वेदच्चनानन्द - B; 8. वेषधृक् - B; 9. समाम्यांशे - B; 10. शत्तयपक्षे - A, शक्यपक्षे -B; 11. कलतो - A, कालगो- B. 12. शिष्यैनं - B; 13. कृतादिकम् - A; 14. मितराजनादिकम् - B; 15. गुरूः - B.

अपरेद्युश्चतुर्थे वा दिवसे प्रयतो गुरुः
अनुवक्ष्य[1]न्महानाम्नीं स्वागारापेक्षया[2] दिशम्[3] ॥२७॥

पूर्वोत्तरा[4]मनुप्राप्ते देशे ग्रामाद् बहिर्भूते
शुद्धे देवालये तत्र कृत्वा स्थण्डिलमादितः ॥२८॥

असिमश्मान[5]मापूर्णसलिलं च कमण्डलुम्
न्यस्य वत्सतरीं[6] बद्ध्वा तस्याग्नेः प्रत्यगुत्तरे[7] ॥२९॥

ततोऽग्नेः प्रत्यगास्तीर्य दर्भान्प्रागुत्तराग्रकान्
तेष्वासीत गुरुः पश्यन्प्रागुदीची दिशं ततः ॥३०॥

शिष्योऽपि मुखलेपादीन् प्रमृज्याचम्य चोदकम्
कृत्वा गुरोश्च वह्नेश्च प्रदक्षिणमथ गुरुम्[8] ॥३१॥

अभिवाद्य गुरोः प्रत्यग्दक्षिणे तस्य पृष्ठतः
तस्यैवासनदर्भाणां मूलेष्वेव च नैर्ऋतिम् ॥३२॥

विलोक्य दिशमासित्वा ततः पृष्ठेन चात्मनः[9]
आचार्यस्य च संयोज्य वचनं मनसा ततः ॥३३॥

1. अनुवच्च्य - B; 2. स्वागतपेक्षया - A; 3. दशिं - B, दिमं - C; 4. पूर्वात्तरा - A; 5. अक्षिमश्मान - C; 6. कृत्सतरीं- B; 7. प्रत्यगुत्तरो- B; 8. प्रदक्षिणमथा गुरुं - A, प्रदक्षिणमिथो गुरूः - B, प्रदक्षिणमथो गुरुं - C; 9. विलोकादिविशमास्ति ततः पृष्टनवात्मनाः- B.

उदीरयेन्महानाम्नीर्भो३ अन्वित्येवमादिकम्[1]
ब्रूहीत्यन्तमथाचार्यो ज्ञात्वा कालप्रमाणतः ।।३४।।

वचनं तेन शिष्येण प्रोक्तमप्येक्षणादिकम्
पृष्ट्वा च व्रतलोपानामेनं[2] गौरवं लाघवम् ।।३५।।

अल्पेन व्रतलोपेन सन्तप्तं चानुकम्प्य[3] च
तृतीयारण्यकस्यान्ते समाम्नातास्तु या ऋचः ।।३६।।

विदा मघवन्विदा गातुमित्यु[4]पक्रम्य संयुताः
ता महानाम्न्य इत्युक्ताः पुरीषपदसञ्ज्ञकैः[5] ।।३७।।

एवाह्येवा[6]दिभिः सार्द्धं संमीलितविलोचनः
त्रिरनूच्याथ शिष्यस्य मूर्ध्नि वासो विवेष्टितम्[7] ।।३८।।

उन्मुच्य स्वयमाचार्यो मित्रस्य त्वादिना[8] ततः[9]
मन्त्रद्वयेन शिष्यं तमादित्यमभि वीक्षयेत् ।।३९।।

अथास्याश्मप्रभृतिभिः सम्भारैः[10] सहिता दिशः
मित्रस्य वश्चक्षुषा[11]दिमन्त्रतः[12] सम्यगीक्षयेत् ।।४०।।

1. ĀŚS 8.14.15, अधीष्वेत्येवमादिकम् - A,C; 2. व्रतलोपानामेक- B; 3. सतपूप्तचानुकम्प्य - B; 4. AĀ4.1; 5. सज्ञके - A, संज्ञिकैः - B; 6. AĀ 4.10, एवाद्ये - A, एवाह्य - C; 7. विचेष्टितम् - B; 8. ĀŚS 8.14.18, मित्रस्य त्वेतिना - B; 9. मतः - B; 10. संभारो - A; 11. ĀŚS *loc. cit*, मित्रस्य त्वा चक्षुषादि - B; 12. मन्त्रस्य - A.

मित्रस्य त्वादिकं मन्त्रमृच्छत्वित्येवमन्तकम्[1]
वाचयित्वा पुनश्चार्कमीक्षयेदथ तावुभौ ।।४१।।

जपित्वा मन्त्रसङ्घातं क्रमेणाग्न इळादिकम्
भव[2] इत्येवमन्तं तं स्पृशतामेव भूतलं[3] ।।४२।।

अथ शिष्यस्तमाचार्यमनुज्ञाप्य यथा पुरा[4]
अनुप्रवचनीयार्थं भिक्षित्वा गुरवे च तत् ।।४३।।

भिक्षालब्धं निवेद्यास्मै चरुं पक्त्वा यथाविधि
आवेदयेच्च तत्पक्तं[5] चरुं चास्मै यथा पुरा[6] ।।४४।।

गुरुरप्याज्यसंस्कारमुपक्रम्य यथोदितम्
अनुयाज[7]विधानान्तं तन्त्रं कृत्वा ततः परम् ।।४५।।

इध्माधानादि शिष्येण स्पृष्टः कृत्वा[8] पुरस्तनम्[9]
तन्त्रशेषं[10] यथान्यायमवदाय चरुं ततः ।।४६।।

चतस्रोऽत्राहुतीः कुर्याद्यथा ब्रह्मौदनं पुरा
ब्रह्मौदनवदत्रापि[11] होममन्त्रास्युरत्र तु ।।४७।।

1. ĀŚS *loc.cit*, पृच्छत्वित्येवमन्त्रकम् - A, पृच्छात्वे वमादिकम् - B, पृच्छासित्येवमन्तकम् -C; 2. ĀŚS *loc.cit*, मुव - C; 3. भूतले - A,B; 4. यथापुरम् - A,B; 5. यत्पक्त - B; 6. यथापुरम् - A,B; 7. अनूयाज- A; 8. स्पृष्टत्वा - B; 9. पुत्रकस्तनम् - B; 10. तत्र शेषं - A; 11. ब्रह्मादनछेदरायी - B.

महानाम्नीभ्य[1] इत्येव द्वितीयो मन्त्र इष्यते
अथोपरिष्टात्तन्त्रं[2] च यथाविधि समापयेत् ।।४८।।

।। इति शौनककारिकायां
महानाम्नीव्रतविधिः[3] ।।

।। अथ महाव्रतम्[4] ।।

महाव्रतेऽपि[5] प्रथमं व्रतादेशनमाचरेत्[6]
पूर्णेऽब्दे विजने[7] देशे शुद्धे[8] ग्रामाद् बहिर्भवेत् ।।१।।

प्राक्कूलदर्भेष्वासीनं प्राङ्मुखं[9] संयतं[10] गुरुम्
शिष्योऽभिवाद्य प्रथमं[11] श्रोतुकामो महाव्रतम् ।।२।।

भो३ इत्युक्त्वा प्रथमं[12] चाचार्यं[13] तदनन्तरम्
अनुब्रूहीति च वदन् याचित्वा[14] तत्समीपतः ।।३।।

आसीत प्राङ्मुखः शान्तः प्राक्कूले दर्भसंस्तरे
प्रार्थितस्त्रिरनुब्रूयादाचार्योऽथ महाव्रतम् ।।४।।

इन्द्रोपक्रमसंयुक्ताम् प्रथमारण्यकश्रुतिम्
मित्रस्यत्वादिभिर्मन्त्रैः[15] पूर्ववच्चार्कमीक्षयेत् ।।५।।

1. cp. ĀGS 1.22.13, महानाम्नीभ्या - B; 2. अथोपनिष्टातन्त्रं - B; 3. NM - B; 4. CNM- ŚY, NM - B,C; 5. महाव्रतेति- A; 6. ब्रतादेशमारभेत्- A, ब्रतादेशनमारभेत्- C; 7. विजये - A; 8. शुद्ध- A; 9. प्राङ्मुख - A,C; 10. संयुतं -B; 11. प्रथमे - B; 12. प्रथमी - C; 13. आचार्ये - C; 14. वाचित्वा - C; 15. ĀŚS 8. 14.17.

जपित्वा मन्त्रसङ्घातमुभावग्ने इळादिकम्[1]
गुरुशिष्यौ स्पृशेतां वै यथापूर्वं महीतलम् ।।६।।

अनुप्रवचनीयं च पूर्ववज्जुहुयादथ
महाव्रताय स्वाहेति द्वितीयो मन्त्र इष्यते[2] ।।७।।

।। इति शौनककारिकायां
महाव्रतविधिः[3] ।।

।। अथ उपनिषद्व्रतविधिः[4] ।।

व्रतादेशनं पूर्वं यत् कृतं कर्म महाव्रते[5]
सकलं तदनुष्ठेयं तथैवोपनिषद्व्रते ।।१।।

अथोपनिषदं भो३ स्त्वमनुब्रूहीति याचितः[6]
आचार्योऽथात इत्याद्यां[7] तृतीयारण्यकश्रुतिम्[8] ।।२।।

त्रिरनूच्योपनिषदं पूर्ववच्चार्कमीक्षयेत्
अत्रोपनिषदे स्वाहेत्यनुप्रवचनीयके ।।३।।

द्वितीयो होममन्त्रः स्यादन्यत्सर्वं यथा पुरा ।।४।।

।। इति शौनककारिकायामुपनिषद्व्रतविधिः[9] ।।

1. ĀŚS 8.14.19; 2. उच्यते - A, A and C mention here व्रतादेशनं ...... तथैवोपनिषद्व्रते (sl.1) of उपनिषद्व्रतविधि . 3. NM- B; 4. NM- B,C, CNM- ŚY; 5. महाव्रतै - A; 6. यात - A, वाचितः - B; 7. इत्याद्या - B, इत्येदा - C; 8. श्रुतिः - B; 9. NM - B.

।। अथ गोदानम्[1] ।।

गोदानं नाम यत्प्रोक्तं चतुर्थं[2] व्रतमस्य तु
महानाम्न्यादिभिः सार्द्धं पौर्वापर्यं न[3] विद्यते ।।१।।

अबालत्वा[4]ज्जनन्यङ्के[5] निवेशोऽप्यस्य नेष्यते
केशशब्दोक्त[6]देशेषु श्मश्रुशब्दमुदीरयेत् ।।२।।

श्मश्रूणामवसेकोऽत्र[7] न केशानामितीरितम्[8]
केशान्वपत्वित्यत्रापि श्मश्रूणीति समीरयेत्[9] ।।३।।

केशपक्षे यत्कर्त्तव्यं श्मश्रुपक्षे तदाचरेत्
क्षुराभिमर्शने मन्त्रं यत्क्षुरेणादिकेष्वपि ।।४।।

श्मश्रूणि[10] शुन्धीत्युक्त्वाथ शिरोमुखमुदीरयेत्[11]
यत्र शीतोष्णाभिरिति[12]मन्त्रे नापितशासनम् ।।५।।

तत्र केशश्मश्रुलोमनखानीति पदात्परम्[13]
उदक्संस्थानि कुशलीकुर्वी[14]त्येवमुदीरयेत् ।।६।।

ततः स्नाते[15] समीपस्थे तस्मिन् स्विष्टकृदादिकम्
उपरिष्टात्तनं तन्त्र[16]माचार्यस्तु समापयेत् ।।७।।

1. CNM- ŚY, NM- B,C; 2. चतुर्थे - A; 3. पौर्वापर्यन्त - A, पौर्वावया- B, पौर्वापर्य तु - C; 4. आबालत्वात् - A, अतालत्वा - B; 5. जनन्येके - A,C, जूलं कन्ये - B; 6. cf. ĀGS 1.18.3; 7. श्मश्रूणामेकसेकोत्र - B; 8. केशानां समीरितम् - B; 9. समीवपेत् - B; 10. श्मश्रूणी - A, C; 11. cf. ĀGS 1.18.5, केशान् (sl.3)....... मुदीरयेत् (sl.5)- NM: B; 12. cf. ĀGS 1.18.6, शीतोष्णाभिरद्भिरित्या - B; 13. पदात्पुरं - B; 14. cf. ĀGS *loc.cit*; 15. स्नाने - B; 16. कर्म - B.

शिष्यः स्नात्वा ततो वाचं नियम्यादिवसक्षयात्
तिष्ठेदस्तमिते सूर्ये गुरोरन्तिकमागतः ।।८।।

वरं ददामीत्युक्त्वा च[1] गोवृषौ गुरवे दिशेत्
असम्भवे गोवृषयोर्भिक्षित्वा गुरवे[2]दिशेत् ।।९।।

उत्तरेद्युर्गुरुस्तस्य वत्सरं व्रतमादिशेत्
सर्वासु व्रतचर्यासु[3] प्रसिद्धं केशधारणम् ।।१०।।

।। इति शौनककारिकायां
गोदानव्रतिविधिः[4] ।।

।। अथ समावर्त्तनम्[5] ।।

अधीत्य वेदशास्त्राणि कृत्वा वेदव्रतानि च
चत्वारि गुरवे दत्त्वा यथाशक्ति च दक्षिणाम् ।।१।।

ततस्तेनाभ्यनुज्ञातः समावर्त्तनमाचरेत्[6]
मन्त्रान्संयमयेदात्मनीत्युक्ते[7] तत्र कर्मणि[8] ।।२।।

कुर्वीत स्वयमेवेदं[9] कर्माचार्यानपेक्षकः[10]
विधायाभ्युदयं श्राद्धं पूर्वेद्युरपरेऽहनि ।।३।।

1. cp. ĀGS 1.18.7, ददामीत्युक्त्वारं - B; 2. cp. ĀGS 1.18.8; 3. व्रतचार्यासु - A; 4. इति शौनकीये व्रतचतुष्टयम् - B; 5 CNM - ŚY, NM - B,C; 6. B adds समावर्त्तननामस्तु पूर्वमेवोपकल्पयेत् ।। मण्याद्युष्णीषपर्यन्तान्सम्भारान्सकलानपि गोदानेनादिदिष्टत्वात्कर्मणश्चोत्तरायणम् ।। पूर्वपक्षादियोणं च प्रतीक्ष्य ह्येतदाचरेत् ।; 7. संनमयेद्यत्र नियुक्तो - B; 8. cp. ĀGS 3.8.7, तत्रकर्मणि - B; 9. स्वयमेवं व - B; 10. कर्माचार्यनपेक्षः - B, कर्माचायानपेक्षतः - C.

प्रातः समिधमादाय[1] कृतस्वस्त्ययनो द्विजः
यस्य यज्ञियवृक्षस्य[2] स्ववासापेक्षया स्थितिः ।।४।।

प्रागुदीच्यां दिशि भवेत्तस्य च प्रागुदग्भवेत्
या शाखा तद्भवामेकां[3]छित्वा समिधमाहरेत् ।।५।।

योऽन्नाद्यकामः पुष्ट्यर्थी तेजस्कामोऽपि वा भवेत्
आर्द्रां[4]सञ्छिन्द्यात्समिधं यस्त्विच्छेद् ब्रह्मवर्चसम् ।।६।।

शुष्कां ता च्छिन्द्यात्समिधं यस्य तूभयकामता[5]
स त्वर्द्धशुष्कां[6] समिधमाहरेदुभयेच्छया ।।७।।

आसामन्यतमां हृत्वा[7] समिधं कामयोगतः[8]
भूस्पर्शवर्जिते[9] देशे निधायोपरि[10] कुत्रचित् ।।८।।

दत्त्वान्नं गां च विप्रेभ्यः कर्म गौदानिकं चरेत्
तत्रोपलेपनाद्याज्यभागवर्जं पुरस्तनम् ।।९।।

तन्त्रं कृत्वाथ गोदानं प्रकृते चौलकर्मणि
यथोपदिष्टं यत्कर्म तथात्रापि[11] समाचरेत् ।।१०।।

1. समिधमाधाय- A,C; 2. याज्ञेय वृक्षस्य - A; 3. यथाशाखा तद्भवामेकां - A, शाखोद्भवामेकां - C; 4. आर्द्र - A; 5. तूभयकामदा- B; 6. सत्यर्द्धशुष्कां - A,C, सत्व सत्वर्ध - B; 7. आसावमं न्यंतमया - B; 8. समिधः स्वस्वकामतः - B; 9. भूस्वर्शवर्जिते - B; 10. निधायो शुष्कपरि - B, नित्वायोपरि - C; 11. यथात्रापि - B.

केशशब्दे[1] श्मश्रुशब्दानित्यादीनवधानतः
एनमित्यस्य शब्दस्य स्थाने[2]मामिति निर्दिशेत् ।।११।।

यदस्येत्यभिधातव्ये[3] म इत्येवमुदीरयेत्
यथासदिति[4]वाच्ये च यथासमिति निर्दिशेत् ।।१२।।

तथा[5]प्लुत्यादिकं[6] कर्म गौदानिकमपीह तु
नानुष्ठेयमिति प्राहुराचार्याः[7] कल्पकोविदाः[8] ।।१३।।

कारञ्जकेन बीजेन[9] संपिष्टेन फलेन तु
उन्मृज्याङ्गं ततः स्नायान्मिश्रैः शीतोष्णवारिभिः ।।१४।।

स्नात्वा चैवाग्निपार्श्वस्थो[10] युवं वस्त्राणि पीवसा[11]
इत्याद्यं[12] सकृदुच्चार्य ततो वस्त्रयुगं नवम्[13] ।।१५।।

वसित्वोदकमाचम्य गृहीत्वा पाणिना जलम्[14]
अश्मनस्तेज इत्याद्यं मन्त्रं पाहीति[15] संस्थितम् ।।१६।।

उक्त्वाथ वाममञ्जीत नेत्रं पश्चात्तु दक्षिणम्
तेनैव मन्त्रेणाञ्जीत ततः कर्णे तु दक्षिणे ।।१७।।

...p. ĀGS 1.18.3; 2. cp. ĀGS 1.17.8-9, शब्दस्य त्रयस्व - B; 3. cp. ĀGS 1.17.10; 4. cp. ĀGS ...cit; 5. यथा - A,C; 6. कृत्यादिकं - A, ह्युत्यादिकं - C; 7. आचार्य - A; 8. कल्पकोविदः - B; ...रञ्जनैक- A; 10. मास्वस्था - A,C; 11. RV 1.152.1, ĀGS 3.8.9, पीवसाम्-A; 12. इत्याद्यां -B; ...न च -C; 14. इत्याद्यं (sl. 15) — जलम् (sl. 16) - NM: B, जनं - C; 15. ĀGS 3.8.10, मन्त्र याहीति - C.

श्रोत्रं में पाहि पर्यन्तमश्मनस्तेजोऽस्यादिकम्[1]
मन्त्रमुक्त्वा क्रमाद्बध्वा[2] मणिनद्धं[3] तु कुण्डलम् ।।१८।।

अथानुलेपनालिप्तपाणिभ्यां[4] प्रथमं मुखम्
अनुलिप्येतराण्यङ्गान्यनुलिप्येत[5] पश्चिमम् ।।१९।।

ततोऽनार्त्ताऽस्यनार्त्तोऽहं भूयासमिति[6] मन्त्रतः
स्रजं मूर्ध्नि च बध्नीयान्न मालेति[7] तां वदेत् ।।२०।।

तां स्रजं चेत्प्रमादेन[8] ब्रूयुर्मालेति केचन
तदैव तां स्रगित्येवं अभिधाप्य द्विजोत्तमैः ।।२१।।

ततो मूर्ध्नि च बध्नीयात् स्रजं तामवधानतः[9]
यो देवानां[10] प्रतिष्ठे स्थ[11] इत्यादिखिलसम्भवः ।।२२।।

तं मन्त्रं सकृदुच्चार्य अध्यारोहेदुपानहौ[12]
तत्र दक्षिणपादेन समारोहेदुपानहम्[13] ।।२३।।

पश्चात्सव्येन पादेन समारोहेदिति क्रमः
तत्र छत्रं दिवश्छद्मासीति[14] मन्त्रेण धारयेत् ।।२४।।

1. ĀGS 3.8.10, तेजत्यादिकं- A, तेजसादिकं - B,C; 2. कमद्वध्वा - A; 3. मणिबन्धं - A,
4. यथानुलेपनालिप्त -A, यथानुलेपनालिप्य - C; 5. न्यनुलिम्पे तु - B, न्यनुलिप्येत - C; 6. ĀGS 3.8.1
7. बध्नीयानुत्तमालेपि- B, बध्नीयानुत्तमालेति - C; 8. प्रयादेन - A; 9. चानवधानतः - A,C, सावधानतः
10. देवानो - C; 11. ĀGS 3.8.14; 12. दुपानहो - A, दुपानह - B; उध्वारोहो- C; 13. समारोहेदुपानहे-
सहारोहेदुपानह - B; 14. ĀGS *loc. cit.*

वेणुरस्यादिमन्त्रेण[1] वैणवं दण्डमुद्धरेत्
सूक्तमायुष्यमि[2]त्याद्यं खिलोद्भवमुदीर्य तु ।।२५।।

ग्रीवायां मणिमाबध्य मूर्द्धानं नववाससा[3]
आवेष्ट्य पश्चात्पादाभ्यामुन्मुच्योपानहौ स्थितः ।।२६।।

या पूर्वं यज्ञियाद्वृक्षात् छित्त्वैका[4] समिदाहृता[5]
विन्यस्तोपरि देशे तामादाय[6] समिधं[7] करे ।।२७।।

स्मृतमित्यादिकं मन्त्रं गृह्ये स्वाहान्तमीरितम्[8]
उच्चार्य ब्रह्मा वादध्यात् अत्रैव प्रक्रियामेष्यन्[9] ।।२८।।

स्मृतं निन्दा च विद्या चेत्यादिसूत्रक्रमोदितान्
शब्दं[10]द्वादशं संस्मृत्य मनसा प्राकृतं परम् ।।२९।।

स्मृतं च मे अस्मृतं च मे तन्म उभयव्रतम्[11]
इत्युच्चार्यैवमेवोक्त्वा निन्दाद्येति[12] यथाक्रमम्[13] ।।३०।।

ततो[14] यदग्नेः[15] सेन्द्रस्ये[16]त्याद्यं मन्त्रं यथोदितम्
व्रतो भवामि स्वाहेति[17]पर्यन्तं समुदीर्य च[18] ।।३१।।

1. ĀGS 3.8.15; 2. RVKh 10.128.2-11, ĀGS 3.8.16; 3. तस्य वाससा - B; 4. यज्ञियाद्वृक्षाछित्त्वेका - C;
5. समिधाहृता - A,B; 6. तमाधाय - B; 7. समिधां - C; 8. ĀGS 3.9.1-2; 9. वादध्यादत्रैव प्रक्रियेष्ताम् - A,
वाराध्यादत्रैव प्रक्रमेप्यता - B, वादध्यादत्रैवां परियेष्ताम् -C; 10. शब्दान् -A; 11. ĀP (12);
12. लिङ्गाद्यंपि - B, निन्दाद्यपि - C; 13. ĀGS *loc.cit*; 14. NM: A; 15. यदाग्ने - C; 16. सेन्द्रसे - A;
17. ĀGS *loc. cit*, 18. व्रतो ...... समुदीर्य च is mentioned in B after पश्चात् .... विधानतः (sl. 32).

पश्चात्समिधमादध्यात्ति[1]ष्ठन्नग्नौ विधानतः
ममाग्ने[2] वर्च[3] इत्याद्यां नवर्चमपि खैलिकीम्[4] ।।३२।।

दशमीमृचमर्वाञ्चमिन्द्रमि[5]त्यादिकं[6] क्रमात्
उच्चार्य प्रत्यृचं तिष्ठन् आदध्यात्समिधो दश ।।३३।।

अत्र प्रत्यृचमित्युक्त्या[7] स्वाहाकारात्परेण तु[8]
ऋगन्ते समिधं क्षिप्त्वा पश्चात्स्वाहेत्युदीरयेत् ।।३४।।

उपविश्य ततः कृत्वा स्विष्टकृद्धोमपूर्वकम्
उपरिष्टात्तनं तन्त्रं पुण्याहं वाचयेत्ततः[9] ।।३५।।

व्रतानि विधिवत्कृत्वा[10] स्वाशाखाध्ययनं[11] चरेत्
अकृत्वाभ्यस्यते[12] येन स पापी विधिघातकः[13] ।।३६।।

प्रत्येकं कृच्छ्रमेकैकं चरित्वाज्याहुतीः शतम्
हुत्वा चैव तु गायत्र्या[14] स्नायादित्याह शौनकः[15] ।३७।।

समावृत्तमिमं[16] यस्मिन्पूजयिष्यन्ति[17] बान्धवाः
मधुपर्कप्रदानाद्यैः तद्गृहे[18] तां निशां वसेत् ।।३८।।

।। इति शौनककारिकायां
समावर्त्तनविधिः[19] ।।

1. समिध्यमंदध्या - C; 2. ममाग्न - C; 3. RV 10.128.1, ĀGS 3.9.2, इत्योद्य - C; 4. खैलिकं - A; 5. RVKh 1.128.1, दशमीमृचसर्वा च - A; 6. मित्यादिका- B; 7. मित्युक्तै- A; 8. पुरैवतु – B,C; 9. ... adds here: न स्नायात् नक्तमित्याद्यं विहितं स्नाकव्रतम्। तं संकल्प्य पूर्वं तु विधिना च समा... अथ सम्वस्तरलोपप्रायश्चितमाह। पिता भ्राता प्राजापत्यं व्रतं चरेत्। महापपासु संस्नाप्य पाहिनो ... आहुतीः। पंचमिरिदं महाव्रतलोपे प्रेते सति। ; 10. व्रतनिधिवत् – B; 11. स्वशाखाध्ययनं - ... 12. अभ्यस्यतं - C; 13. घातकम् - C; 14. RV 3.62.10; 15. B adds here ; अथ देवलः कालाति... कुर्यात्प्रायश्चित्तं विधानतः। कृच्छ्रद्वादशरात्रं तु चरित्वाज्याहुती शतम्। अष्टाविंशतिमष्टौ वा क्रमात्... व्रतानि च। अथवा यदनभ्यस्तवेदं तावत् पुनः पठेत् ।।; 16. समावर्त्तनमिदं - B; 17. नूनयेष्यन्ति - ... 18. मधुपर्कप्रदानाद्यैस्तद् गृहं - C; 19. B mentions शौनकीये समावर्त्तनम् before समावृत्तमिमं (sl.3...

।। अथ कन्याभ्यन्तरलक्षणविधिः[1] ।।

लब्धाभ्यनुज्ञो गुरुतो द्विजो लक्षणसंयुताम्
बुद्धिशीलगुणोपेतां कन्यकाम[2]न्यगोत्रजाम्[3] ।।१।।

आत्मनोऽवरवर्षां च विवाहे विधिपूर्वकम्
आत्मनः कन्यकायाश्च जन्मर्क्षानुगुणे शुभे ।।२।।

नक्षत्रे गुणसम्पन्ने तिथिवारसुसंयुते[4]
पुण्ये मुहूर्त्ते कुर्वीत विवाहं विधिवद्द्विजः ।।३।।

अथाष्टपिण्डग्रहणविधानेन विचक्षणः
लक्षणानि परीक्षेत[5] ततः कन्या यथा तथा[6] ।।४।।

क्षेत्रादुभयतः[7] सस्याद् गोष्ठाद् वेदितलादपि
अशोष्याच्च ह्रदाद्[8] द्यूतस्थानादथ चतुष्पथात्[9] ।।५।।

इरिणाच्च श्मशानाच्च गृहीत्वाष्टौ मृदः[10] पृथक्
तामिरद्भिर्विधायाष्टौ[11] पिण्डानन्योऽन्यतः[12] समान् ।।६।।

तालपत्रैकदेशेषु[13] मृदां[14] संज्ञाः पृथक् पृथक्
लिखित्वा तांश्च पिण्डानामन्तर्न्यस्य यथाक्रमम्[15] ।।७।।

1. CNM -ŚY, NM -B,C; 2. कन्ययाम् - A; 3. लब्धा .... गोत्रजाम् (sl.1) is mentioned in B गुरुपूजाविधिः before कन्यकोद्वाहकले (sl.1) ; 4. तिथिवासरभेयुते- A,C, तिथिवारोनुसंयुते - B; 5. अक्षतानि परिक्षेतं- B; 6. कन्यां यथातथम् - A,C; 7. क्षेत्रादुपयत - C; 8. ह्रदात् - A; 9. चतुष्पदात् - A; 10. मृदं - B; 11. तामिर्गृहिविवायाष्यों - B; 12. न्यतं - A; 13. तिलपत्रैकदेश्यषु - B; 14. मृदा - B, मृदाः- C; 15. र्नाम्ययं क्रमात्- B.

शुद्धपात्रे[1] निधायैतान्[2] गन्धाद्यैरर्चयेदथ[3]
ऋतमग्रे प्रथमं जज्ञ[4] इत्याद्यां खैलिकीमृचम्[5] ॥८॥

दृश्यतामितिपर्यन्तामुक्त्वा पिण्डाभिमन्त्रणम्
कृत्वाग्र[6]पाणिना ध्यायन्स्वामिष्टां देवतां[7]वरः ॥९॥

एषामेकं गृहाणेति कुमारीं प्रत्युदीरयेत्
तं पिण्डमेकं गृह्णीयात् सापि स्वामिमतं ततः[8] ॥१०॥

गृहीतपिण्डमध्यस्य[9] लेखवाचन[10]पूर्वकम्
गृह्योक्तं तत्फलं बुध्वा ततः कुर्याद्यथारुचि ॥११॥

पिण्डेष्वेषु[11] प्रथमतश्चत्वारः शुभसूचकाः[12]
क्षेत्रमृद्[13]ग्रहणे तस्या बह्वन्नसंततिर्भवेत्[14] ॥१२॥

इति विद्यात्तथा गोष्ठमृद्ग्रहे तु यवादिभिः[15]
पशुभिः सुसमृद्धः स्यात् सन्ततिः स्वयमेव वा ॥१३॥

ब्रह्मवर्चस[16]सम्पन्ना वेदिमृद्ग्रहणे भवेत्
सर्वसम्पत्समृद्धा स्यादशोष्यह्रदमृद्ग्रहे[17] ॥१४॥

1. शुद्धपत्रे - C; 2. विधायै - B; 3. दतः - B; 4. ĀGS 1.5.5, जन्य - A; 5. खैलिकामचं - B; 6. कृत्वाथ - C; 7. स्वामिष्टं वेदतां - A, स्वामिष्टदैवतां - C; 8. सापिमतं - A, स्मपिसाशिभिमन्तं - C; 9. पिण्डमध्यस्य - B; 10. लेखावातन- B, लेखधावन - C; 11. पिण्डद्येषु - C; 12. सूचकां - C; 13. क्षेत्रमुद- A,C. Before क्षेत्रमृद् B mentions कन्यायाः पञ्चतश्चान्ये चत्वारो शुभसूचकाः, 14. तस्या दशोषह्रदमृदृगहे- B; 15. यदादिभिः - C; 16. व्रह्मचर्यस - C; 17. बह्मवर्चस .... मृदग्रहे - NM:B.

घूतमृदग्रहणे धूर्त्ता स्याच्चतुष्पथमृदग्रहे
उद्वोढा[1] विचरत्येषा[2] व्यभिचाररता भवेत् ॥१५॥

दारिद्योत्पादिनी भर्तुः[3] भवेदिरिण[4]मृद्ग्रहे
श्मशानमृद्ग्रहे भर्तुः मृतिहेतु[5]र्भवेदियम् ॥१६॥

॥ इति शौनककारिकायां
कन्याभ्यन्तरलक्षणविधिः[6] ॥

॥ अथाष्टौ विवाहाः[7] ॥

कुलीनाय[8] वरिष्ठाय श्रुतिशीलादि[9]भिर्गुणैः
द्विजन्मने[10] समासाद्य नववस्त्रेण कन्यकाम् ॥१॥

अलंकृत्य च यो दद्यात् सादरं सोदकं ततः
अयं ब्राह्मो विवाहः स्याद् देवर्षिपितृपूजितः ॥२॥

या ब्राह्मेन[11] विवाहेन सम्यग् दत्ता[12] कुमारिका
यज्जातः पावयेत्[13] पुत्रो मातापितृ[14]कुलोद्भवान् ॥३॥

द्वादशद्वादशातीतान्[15] पुरुषान्भविनस्तथा
वस्त्रेण च समाच्छाद्य[16] भूषयित्वा स्वशक्तितः[17] ॥४॥

1. दुग्रोढा - B; 2. विरमत्येषा - C; 3. द्रारिद्यात्यादिमत्तुः - B; 4. मस्वदेरिण - B; 5. मुनिर्हेतु - B; 6. NM - B; 7. CNM - ŚY, NM - B,C; 8. कुलिनाय - A,B; 9. शीतादि - A; 10. द्विजन्मेने -A; 11. ब्रह्मण -A, ब्राहेन -B, ब्रह्मण - C; 12. सम्यगृत्वा - B; 13. पञ्चयेत् - B, पापयेत् - C; 14. मातापित्रोः - B; 15. द्वादशद्वादशायतान् - B; 16. समासाद्य - A,B; 17. च शक्तितः - A,C.

ऋत्विजे कन्यकादानं वितते यज्ञकर्मणि
दैवो नाम विवाहोऽसौ ज्ञेयो दैवतसम्मतः[1] ॥५॥

दैवोढकन्यकाजातो[2] मातापितृकुलोद्भवान्
दशावरान् दशपरान् पुनात्युभयतो[3] नरान् ॥६॥

सह धर्मं चरतमित्युक्त्वा यत्र कुमारिका[4]
प्रदीयते[5] विवाहोऽसौ प्राजापत्य इति स्मृतः ॥७॥

अन्येष्वपि[6] विवाहेषु धर्मस्याचरणं[7] इह
यद्यप्युक्तं तथाप्यत्र विशेषोक्तिः[8] गृहाश्रमात्[9] ॥८॥

आश्रमान्तर[10]संप्राप्तिनिषेधार्थेन[11] गम्यताम्
न चात्र[12] तस्यां जीवन्त्यां[13] विवाहस्य परिग्रहः ॥९॥

आश्रमान्तरयोगे वा मृतायां भवतस्तु तौ[14]
प्राजापत्यविवाहोढवधूपुत्रः[15] स्ववंशजान्[16] ॥१०॥

अष्टावरानष्टपरान् पुनात्युभयतो नरान्[17]
यत्र गोमिथुनं दत्वा प्रदातृभ्यः कुमारिकाम्[18] ॥११॥

1. दैवत संततः - A, दैवनृसंज्ञकः - C; 2. दैवोढकन्याजातो वा - A, दैवोढः कन्यकाजातो - B; 3. युनात्युभयता - C; 4. कुमारिकां - A; 5. प्रदापयते- B; 6. अन्येषु च - A,C; 7. धर्मस्य चरणं - A, धर्मस्य चरणे - C; 8. विशेषोऽस्ति - A,C; 9. गृहाश्रमान् - C; 10. आश्रम्यन्तर- A,C; 11. निषेधार्थेति - A,C; निषेधो अर्थेन - B; 12. रात्र - B; 13. जीवत्यो - A,C; 14. भववस्तुतौ - A, भततश्रुतौ - B, भवतस्नुतौ - C; 15. वधूपुंत्र - A,B, वधूपुत्रो - C; 16. स्वयं प्रजान् - B; 17. परान् - B, वरान् - C; 18. कुमारिकान्. -C.

उद्वहेदार्षनामासौ[1] विवाह ऋषिसम्भतः
तस्यां जातसुतो[2] मातुः पितुश्च कुलसम्भवान्[3] ॥१२॥

सप्तावरान्[4] सप्तपरान् पुनात्युभयतो नरान्[5]
यत्र कन्यावरौ[6] छन्नं[7] कृत्वा समयमादितः ॥१३॥

जायापती[8] भवावेति[9] पश्चाद्बन्धुजनैरपि
अनुज्ञातौ[10] कृतोद्वाहौ भवेतां[11] विधिपूर्वकम् ॥१४॥

स गन्धर्वो विवाहः स्यात्प्रायः क्षत्रियसेवितः[12]
यत्रोपतोष्य वित्तेन दातॄन्कन्योपयम्यते[13] ॥१५॥

आसुरो[14] नाम विज्ञेयो विवाहः स बहिष्कृतः[15]
यस्तु सुप्ते प्रमत्ते वा कन्याया[16] रक्षके नरे ॥१६॥

चौर्य्यादपहरेत्कन्यां पैशाचो नामतोऽधमः[17]
यस्मिन्बलमुपाश्रित्य सहायैः सह साधकः ॥१७॥

समेत्य कन्याबन्धुभ्यो रक्षद्भ्यो[18]ऽपि यथाबलम्
हत्वा भित्त्वा च शीर्षाणि रुदद्भ्यो रुदन्ती हरेत् ॥१८॥

1. शर्षनामासौ - B; 2. जातु: सुतो - A,C; 3. यत्र गोमिथुनं .... कुलसम्भवान् - NM: A; 4. सप्तवरान् - C; 5. सप्तावरान् ..... नरान् - NM: A; 6. वरो - A,C; 7. छन्न - A,B; 8. जायातीत- B; 9. भुवाचेति - A, वावेति - B; 10. अनुष्टातौ - B, अनुज्ञातो - C; 11. भवतां - B; 12. पक्षक्षत्रियशीलतः -A,C; 13. कामोपगम्यते - B, कपगम्यते- C; 14. आयुरो - C; 15. वहिः श्रुतः - B; 16. कन्यान्या - A; 17. नामसोभमः C; 18. NM:B.

स राक्षसो विवाहः स्यात्प्रायः क्षत्रियशीलतः[1] ।।२६।।

।। इति शौनककारिकायां
ब्राह्मादिविवाहलक्षणम्[2] ।।

।। अथ वधूगृहगमनविधिः[3] ।।

पुण्ये मुहूर्ते कुर्वीत विवाहं विधिवद्द्विजः
तत्राभ्युदयिकं श्राद्धं कुर्यात्स्वस्तिं[4] च वाचयेत् ।।१।।

1. शीर्षतः B. It adds ब्राह्मप्रजापतिश्चैव आर्षोऽपि देव एव वा। एते विवाहमुख्या वै ब्राह्मणानां प्रकीर्तिताः।। गान्धर्वराक्षसाश्चैव क्षत्रियाणां प्रकीर्तिताः। आसुरश्चैव वैश्यानां पैशाचः सर्वगर्हितः।। प्राजापत्यब्राह्मदैवार्षसञ्ज्ञा कालेष्वेतेष्वेव विवाहाः। गान्धर्वाश्चासुराक्षसाख्यो यो पैशाचो वा सर्वकाले विधेय।।; 2. इति शौनककारिकायां ब्रह्मादिविवाहलक्षण - A, इति शौनकीये अष्टौ विवाहाः - B. It also adds here पञ्चाङ्गशुद्धिदिवसे चन्द्रताराबलान्विते विवाह +++ वा कन्यावरणमाचरेत्।। आलाच्य ज्योतिष शास्त्रं +++ मीक्षणं। यस्मिन्काले प्रदेयं तत् कन्यादानं विधीयते।। शुक्लाम्बरैः गीतवाद्यैः विप्राशीर्वचनैः सह। गच्छेयुः कन्यकागेह वरः प्रणवपूर्वकम्।। तदा कुर्यात्पिता तस्याः प्रदानं प्रीतिपूर्वकम्। कुलशीलवयोरूपवृत्तिविद्यावृताय च।। वराय रूपसंयुक्तां कन्यां दद्याद् वराय च।। वराय रूपसंयुक्तां कन्यां दद्याद्यवीयसीम् च।। वराय रूपसंयुक्तां कन्यां दद्याद्यवीयसीम्। सम्पूज्य प्रार्थयित्वा च शचीदेवीगुणाश्रयम्।। त्रैलोक्यवल्लभां दिव्यां गन्धमाल्याम्बरान्विताम्। विलासिनीसहस्रौघैः सेव्यमानामहर्निशम्। एवं विधा कुमारी सा पूजा ते प्रार्थये इति। देवेन्द्राणि नमस्तुभ्यं देवेन्द्रप्रिय मामिनि।। विवाहभाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे।,3. CNM- ŚY, अथ मधुपर्कविधिः - B, NM - C; 4. स्वस्तिक - A.

अपरेद्युः[1] कृतस्नानो[2] धृतधौताम्बरद्वयः[3]
भूषितो गन्धमाल्याद्यैः वन्दिता[4]भीष्टदेवकः[5] ।।२।।

ब्राह्मणान्भोजयित्वा तैः कृतपुण्याहवाचनः[6]
कृतकौतुकबन्धश्च मित्रबान्धवसंयुतः ।।३।।

यानं यथार्हमारुह्य यात्येव[7] च वधूगृहम्[8]
तस्य द्वाराद् बहिः स्थित्वा प्राङ्मुखोऽभिमुखागतैः[9] ।।४।।

प्रदीपपूर्णकुम्भादिपाणिभिः वनिताजनैः[10]
कृताभ्युद्गमनो[11] गृहं प्रविशेत् सह बन्धुभिः ।।५।।

।। इति शौनककारिकायां
वधूगृहगमनविधिः[12] ।।

।। अथ मधुपर्कविधिः[13] ।।

मधुना सर्पिषा वापि सुसंपृक्ता भवेद्दधि[14]
मधुपर्क इति प्राज्ञैः याज्ञिकैः सोऽभिधीयते[15] ।।१।।

मधुपर्कं ततो दद्याद्वरायास्मै वधूपिता
तत्रादावासनं दद्यात्कूर्चं दर्भैर्विनिर्मितम् ।।२।।

1. अतरेद्युः - B; 2. कृतस्नातो - B; 3. धौताबराद्वयम् - B; 4. वदित्वा - C; 5. मिष्टदेवतां - B; 6. पुण्याहवाचनाः - B; 7. यात्यव्यं - C; 8. वधूमह- C; 9. मुखामते - C; 10. प्रदीप्त - A,C, प्रदीप ... .. जनैः - NM:B; 11. कृताभूद्गुमनो - B; 12. NM - B; 13. CNM- ŚY, NM- C; 14. भवेद्यदि - A; 15. सभिधीयते - A, सोमिवीयते - C.

वराय विष्टर इति त्रिरुच्चार्य[1] वरोऽप्यथ
अहं वर्ष्म सजातानां[2]मित्याद्यां[3] खैलिकीमृचम् ।।३।।

उच्चार्योपविशेत्तस्मिन्नुदगग्रे तु कूर्चके
अथवाक्रम्य पादाभ्यां कूर्चमासीत पूर्ववत् ।।४।।

निवेदिताभिः त्रिः पाद्यं इत्यद्भिः मधुपर्कदः
प्रक्षालये[4]द्वरस्याङ्घ्रिं दक्षिणं प्रागथोत्तरम् ।।५।।

वरोऽथ[5] लौकिकं तोयमाचम्य त्रिर्निवेदितम्
आदायाचमनीयांशं[6] तस्मादुद्धृत्य किञ्चन ।।६।।

अमृतोपस्तरणमसी[7]त्युच्चार्यैव[8] तं पिबेत्
पीत्वा शुद्ध्यर्थमाचम्य लौकिकं[9] सलिलं ततः ।।७।।

मधुपर्कमवेक्षेत पूर्ववत् त्रिर्निवेदयेत्
आनीयमानं मार्गस्थं मित्रस्य त्वेति[10] मन्त्रतः ।।८।।

देवस्य त्वेति[11] यजुषा[12]ञ्जलिना प्रतिगृह्य तम्
मधुवाता ऋतायत[13] इत्याद्यं[14] तृचमुंदीरयेत्[15] ।।९।।

1. cp. ĀGS 1.24.7; 2. ĀGS 1.24.8, सुजातानां - C; 3. सजातानां इत्याद्य - A,C; 4. प्रक्षयेद्- C; 5. वरोऽपि - A,C; 6. आदायाचमनीयांश-C; 7. TĀ 10.32.1, ĀGS 1.24.12; 8. मुच्चार्य - A, न्युच्चार्यय - C; 9. नौकिकं- B; 10. TS 1.1.4.1, ĀGS 1.24.13; 11. प्रतिगृह्णामि, see TS 2.6.8.6, ĀGS 1.24.14; देवस्य त्वादि - C; 12. यजुष - C; 13. RV 1.90.6, ĀGS *loc.cit*, ऋतायान्ते - A, ऋतायेते- C; 14. त्याद्यं - A, द्यं - C; 15. तृचरूदीरयेत् - A.

वीक्ष्याञ्जलि[1]स्थमेवाथ तं पुनर्दक्षिणोत्तरे
हस्ते निधाय त्वङ्गुष्ठानामिकाभ्यां प्रदक्षिणम् ।।१०।।

त्रिरालोड्य ततो मन्त्रै[2]र्वसवस्त्वा[3]दिकैश्च तम्[4]
किञ्चित्क्षिप्त्वा[5] प्रतिदिशं ततो मध्याच्च किञ्चन ।।११।।

आदाय भूतेभ्यस्त्वेति[6] मन्त्रमुक्त्वा त्रिरुत्क्षिपेत्
मन्त्रस्योत्क्षेपणस्यापि[7] त्रिरभ्यासं समाचरेत् ।।१२।।

ततो विराजो दोहोऽसि[8] इत्याद्यं मन्त्रत्रयं क्रमात्
उक्त्वाथ मधुपर्कस्य[9] किञ्चित्किञ्चित्पिबेदथ ।।१३।।

प्रतिप्राशनमाचामे[10]ल्लौकिकं चापि शुद्धये
न सर्वं प्रपिबेत्तं तु न तृप्तिमपि भावयेत्[11] ।।१४।।

मधुपर्कपीतशिष्टं[12] विप्रायोदङ्मुखो भवन्[13]
प्रदद्याद् ब्राह्मणालाभे[14] प्रक्षिपेत्सलिलेऽपि वा ।।१५।।

स्वयं पिबेद्वा[15] निःशेषं आचामेच्च यथा पुरा
अपिधानमसीत्यन्तम् अमृतेत्यादिकं यजुः[16] ।।१६।।

1. विक्षाञ्जलि - B; 2. न तो पत्रे - C; 3. ĀGS ; *loc. cit*, 4. दिकैश्चित् - C; 5. किं चिप्त्वा - C; 6. ĀGS 1.24.15; 7. क्षेपणं स्यापि - B; 8. ĀGS 1.24.16; 9. मधुकर्कस्य- B; 10. प्रतिप्राश्नमाचमे- A, प्रतिप्राशनमाचामे-B; 11. cp. ĀGS 1.24.17-18, तृप्तिमभिमावयेत् - C; 12. मधुपकावशिष्टे- B; 13. भवेत् - A, भवान् - B; 14. ब्राह्मणाभावे - C; 15. पिबेरं - B; 16. T Ā 10.35.1, ĀGS 1.24.21, यजु - B,C.

उच्चार्याचमनीयाम्भः शेषं[1] किञ्चित्पिबेत्पुनः
आचामेच्च[2] यथापूर्वं लौकिकं सलिलं ततः ।।१७।।

सत्यं यश[3] इत्याद्येन यजुषाचमनोदकम्
पीत्वा निःशेषमाचामेद्विशुद्ध्यै[4] लौकिकं जलम् ।।१८।।

अथाचान्तोदकायास्मै[5] दाता त्रिः गां निवेदयेत्[6]
हत्वानले पक्तु[7]मिच्छेत्तां गां यदि वरः स्वयम्[8] ।।१९।।

ततो हतो मे पाप्मादि[9]यजुषा जपमाचरेत्[10]
पश्चादों कुरुतेत्येवं[11] ब्रूयादथ जिहासति ।।२०।।

तदापि माता रुद्राणां दुहितेत्या[12]दिकामृचम्[13]
जप्त्वा तामुत्सृजेदेवं[14] ब्रूयादोमुक्तिपूर्वकम्[15] ।।२१।।

दाताथ गन्धमाल्याद्यैर्विधितोऽभ्यर्चयेद्वरम्
पश्चात्तेन सहायतान् तद्बन्धूनपि पूजयेत् ।।२२।।

।। इति शौनककारिकायां
मधुपर्कविधिः[16] ।।

1. नीयाम्भशेषं -B; 2. आचामेच्च्य - B; 3. ĀGS 1.24.22; 4. विशुद्धं - A, विशुद्धि - C; 5. दकाचास्मै - B; 6. cp. ĀGS 1.24.7, 23; 7. नलै पक्तु - A, नेले पक्तु - C; 8. गोपद वर स्वयम् - B; 9. ĀGS 1.24.24; 10. जए माचरेत् - B; 11. ĀGS *loc. cit*, त्वेवं- A, त्येनेवं - B; 12. RV 8.101.15, ĀGS 1.24.25; 13. मृचा - B; 14. तामुत्सृजेतेत्येवं - A, अथामुत्सृजतेत्येव - B, जहयातामुपसृज्येतेवं - C; 15. ĀGS *loc .cit* ; 16. इति शौनकीये मधुपर्कविधिः-B.

।। अथ कन्यादानविधिः[1] ।।

नानाविधा[2] जानपदा[3] ग्राम्याश्चोद्वाहकर्मणि
क्रियन्ते[4] लौकिका धर्मास्तेषु स्वकुलपुरुषैः[5] ।।१।।

पूर्वैरनुष्ठितान्कृत्वा कुर्याद् दारपरिग्रहम्[6]
सर्व[7]साधारणं कर्म यत्तु तावदिहोच्यते ।।२।।

तत्र प्रदेशे कस्मिंश्चित्तद्बन्धु[8]परिकल्पिते
विष्टरे प्राङ्मुखं[9] सम्यगासित्वा चरणौ स्वयम् ।।३।।

प्रक्ष्याल्याचम्य च कृतप्राणायामः समाहितः
उपलिप्य तथोल्लिख्य[10] स्थण्डिलेऽग्निं निधाय च ।।४।।

पश्चादग्नेः प्रतिष्ठाप्य पेषणीमश्मनिर्मिताम्
अग्नेः प्रागुत्तरे स्थाप्य[11] पूर्णकुम्भमथ[12] वरः ।।५।।

उत्थाय प्राङ्मुखः स्थित्वा प्रत्यगुत्तरतोऽनलात्
तदानीमात्मनादत्तं नूतनं वसनद्वयम्[13] ।।६।।

वसित्वाचान्तसलिलां भूषितां[14] कुसुमादिभिः
प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुखीं तां[15] स्थितामात्म[16]समीपतः ।।७।।

1. CNM - ŚY, NM - B,C; 2. नानाविद्य - C; 3. जनपदा - A,B, जनपद - C; 4. क्रियं - A; 5. पौरुषैः - A,C; 6. परिग्रहः -B, परिग्रह - C; 7. सर्वे - A; 8. बन्धून् - A,C; 9. विष्टरै प्राङ्मुख - B; 10. तथोल्लिख्य- A, ततोलिख्य - B; 11. प्रागुत्तरे च संस्थाप्य - B; 12. मथोवर - A,B,C; 13. चासनद्वयम् - B; 14. भूषितं - B, भूषितो - C; 15. प्राङ्मुखो ता - A, प्राङ्मुवाता - C; 16. स्थितात्मान - A, स्थिमामात्म - B, स्थित्वामात्म- C.

कन्यकां प्रतिगृह्णीयाद्[1] दत्तां पित्रादिभिर्वरः
कन्यादान[2]प्रकारश्च पूर्वाचरित[3] उच्यते ।।८।।

वरस्याभिमुखः[4] स्थित्वा कन्यायाः[5] प्रतिपादकः[6]
चतुर्थ्यन्तं वरस्योक्त्वा[7] नाम तद्गोत्रपूर्वकम् ।।९।।

ततः सहत्वं कर्मभ्य इत्युच्चार्य ततः परम्[8]
पादयामीति चोच्चार्य प्रतिपूर्वं ततः परम् ।।२०।।

वरस्य हस्तेऽपो दद्याद् देवतीर्थेन शान्तधीः[9]
तद्यथा गार्ग्यगोत्राय परमेश्वरशर्मणे ।।२१।।

आत्रेयगोत्रप्रसवां पार्वतीं प्रददाम्यहम्
कन्यां[10] सहत्वं कर्मभ्यः कुर्विति प्रतिपादिताम् ।।२२।।

कन्यकादानकर्मैवमाचरन्ति मनीषिणः
विभवानुगुणं क्षेत्रं सुवर्णरजतादिकम्[11] ।।२३।।

सर्वं विहितमत्रैव काले तत्तु[12] सहोदकम्[13]
ततो मङ्गलसूत्रं च ध्यायन्निष्टां[14] च देवताम् ।।२४।।

1. आत्मगृहीत - B; 2. कीत्यादान - C; 3. पूर्वाच्चरित- B; 4. मुख - A,B; 5. कन्ययो- C; 6. प्रतिपादिकम् - A, प्रतिपादिके -C; 7. वरस्योक्ता - B; 8. पादयामीति .... ततः परम् - NM:C; 9. शातधीः- A, शातधिः - B; 10. कन्या - B,C; 11. रजतादिके - B; 12. सर्व विहीत मन्त्रोय कालेन्यत्तु - A, सर्व विहितं मन्त्रे च काले नानु - B, सर्व विहितमत्रैव कालेन्यत्तु -C; 13. सहोदकाम् - C; 14. ध्यायनिष्टां - A,B, ध्यायनिष्टाय- C.

वध्वाः कण्ठप्रदेशे स्याद् भूषणानि च शक्तितः ।।१५।।

।। इति शौनककारिकायां
कन्यादानविधिः[1] ।।

।। अथ विवाहहोमः[2] ।।

कन्यकां प्रतिगृह्यैव वरः पूर्ववदासने[3]
तत्रैवोपविशेत्पश्चात् तां वधूं[4] मातुलादिकः ।।१।।

स्वजनैः परिगृह्याग्ने[5]रुत्तरेण वरस्य तु
पश्चिमेन यथा नीत्वा तस्मिन्नेव वरासने ।।२।।

वरस्य दक्षिणे पार्श्वे प्राङ्मुखीमुपवेशयेत्
समाधाय पुरस्तन्त्रमन्वाधानादिकं क्रमात् ।।३।।

प्रणीतासादनान्तं तु विधायाथ[6] विभावसोः
उदक्पूर्वस्थिता[7]ल्लाजान् विन्यस्याथाज्यसंस्कृतिम्[8] ।।४।।

प्रक्रम्य कर्मानुयाजनिधानान्तं[9] विधाय च
ततो वधूकरस्पृष्टः[10] कृत्वेध्माधानपूर्वकम् ।।५।।

पुरस्तात्तन्त्रशेषं तमाज्यभागविवर्जितम्
ततः प्रधानहोमं च कुर्यादाज्येन तत्र तु ।।६।।

1. NM - B; 2. CNM - ŚY, NM -B,C; 3. सर्ववदासते - C; 4. वधू- B,C; 5. परिगृह्याते - C; 6. विधयार्थ - A, विभायाथ - B; 7. उदक्यवस्थिता - B; 8. विन्यस्याथत्पसंस्कृतम् - C; 9. कर्मानुयाजनिधायान्तं - A, कर्मानूयाजनिधानान्त - B, कर्मानुयाजनिधातान्त- C; 10. वधू करस्पृष्टः -A, वधूकरः स्पृष्टः - B,C.

पूर्वं कृत्वाग्न आयूंषीत्याद्यै[1]र्मन्त्रैस्त्रिभिः क्रमात्
त्वमर्यमा चतुर्थ्या च[2] पञ्चम्या तु प्रजापते[3] ।।७।।

व्यस्ताभिश्च समस्ताभिः कृत्वाहुतिचतुष्टयम्
अथोत्थाय वरो वध्वाः[4] प्राङ्मुख्याः[5] पुरतः स्वयम्[6] ।।८।।

प्रतीच्याभिमुखस्तिष्ठन्नासीनायाः करग्रहम्[7]
दक्षिणं दक्षिणेनैव पाणिनाङ्गुष्ठसंयुतम् ।।९।।

गृभ्णामीति[8] ऋचा सम्यग्गृहीत्वोत्थाय तां वधूम्
प्राङ्मुखीं[9] समवस्थाप्य क्षालयित्वा तु[10] तत्करौ ।।१०।।

कारयित्वाञ्जलिं ताभ्यां तस्मिन्नाज्यं स्रुवेण तु
उपस्तीर्य वरस्तिष्ठेत्परिगृह्य तमञ्जलिम् ।।११।।

तस्यास्तत्राञ्जलौ भ्राता भ्रातृस्थानीय एव वा[11]
शूर्पादञ्जलावादाय[12] लाजांस्तिष्ठन्द्विरावपेत्[13] ।।१२।।

पञ्चावत्ती वरः स्याच्चेत्ततो लाजांस्त्रिरावपेत्
वरोऽथ पूर्वशूर्पस्थान् लाजान्प्रत्यभिघार्य तु ।।१३।।

1. RV 9.66.19, ĀGS 1.4.4, आयुषीत्याद्यं - B; 2. RV 5.3.2, ĀGS 1.4.7, त्वमर्यमा चतुर्थ्य च - B; 3. RV 10.121.10, ĀGS i.4.4; 4. वध्वः- A; 5. प्राङ्मुखाः - B; 6. पुरतस्वयम् - A,B; 7. स्तिष्ठेत्रासिकाया[illegible] कराग्रकम्- B; 8. RV 10.85.36, ĀGS 1.7.3; 9. प्राङ्मुखीः - A, प्राङ्मुखी -C; 10. क्षालयित्वा नु - C; क्षालयित्वाथ - B; 11. भ्रातातत्स्थानमेव च - B; 12. शूर्पांजलिनादाय - B; 13. विष्ट द्विरावपेत्- B; रिवष्ट ददिरावपेत्- C.

अञ्जलिस्थानवत्तांश्च[1] पश्चात्प्रत्यभिघारयेत्
सर्वत्रैषोऽवदानस्य प्रकारः प्रतिगृह्यताम् ।।१४।।

वरश्चार्यमणं न्वाद्यं[2] मन्त्रं वध्वर्थमीरयेत्
वधूः स्वाञ्जलिविच्छेदमकुर्वाणा स्रुचेव तान्[3] ।।१५।।

लाजानस्वाञ्जलिपार्श्वेन जुहुयादवदानतः[4]
एवमेव[5] वधूपाणिं गृहीत्वा पूर्ववद्वरः ।।१६।।

अश्मानं वर्जयित्वाग्निमुदकुम्भादिसंयुतम्
प्रदक्षिणं परिनयन् वधूमग्रे[6] स्वयं व्रजन् ।।१७।।

अमोऽहमस्मि सा त्वं सेत्या[7]दिमन्त्रमुदीरयेत्
इममश्मानमि[8]त्याद्यं मन्त्रमुक्त्वा वरो वधूम् ।।१८।।

अश्मानमारोप्य पुनर्लाजाहोमं समाचरेत्
लाजाहोमे[9] द्वितीयेऽपि पूर्ववत्प्रक्रियाखिला[10] ।।१९।।

वरुणं न्वादिके[11] होममन्त्र एव तु भिद्यते[12]
पूर्ववत् परिणीयाग्निमश्मानमधिरोप्य च ।।२०।।

1. अञ्जलिस्थनवताश्च - B; 2. ĀGS 1.7.13, वराश्चार्यमणं न्याद्यं - A, वरोथार्यमणंत्वाद्यं - B; 3. श्रुवेण[illegible]ां - B; 4. वधानतः - B,C; 5. एतमेव - A; 6. वधूमये- B; 7. ĀGS 1.7.6, cp.AV 14.2.71; 8. ĀGS [illegible].7.7; 9. लाजां होम- A, लाजाहोमो - B; 10. पूववच्चक्रियाखिला - B; 11. ĀGS i.7.13, वरुणत्वादिकं- B; 12. विद्यते - B.

तृतीयमपि[1] लाजानां होमं पूर्ववदाचरेत्
मन्त्रोऽत्र[2] पूषणं न्वादिः[3] सर्वमन्यद्य[4]था पुरा[5] ।।२१।।

परिणीय तथैवाग्निमश्मानं चाधिरोहयेत्[6]
हुतावशिष्टं लाजानां[7] वधूः स्वाभिमुखं ततः ।।२२।।

शूर्पाग्रेणैव जुहुयात्तूष्णीं निरवशेषतः
तस्यां तूष्णीं तु जुह्वन्त्यां[8] वरो ध्यायेत्[9] प्रजापतिम् ।।२३।।

ऊर्णासूत्रेण यद्यस्याः केशपक्षस्य पार्श्वयोः
शिखे बद्धे तथा प्र त्वा मुञ्चामीत्या[10]दृचानयोः ।।२४।।

शिखां दक्षिणपार्श्वस्थां[11] विमुच्योत्तरया ऋचा[12]
प्रे तो मुञ्चामी[13]त्यादिकया विमुञ्चेदुत्तरां शिखाम्[14] ।।२५।।

अथ तां पूर्वमार्गेण परिगृह्य वधूं वरः
अग्नेः पूर्वोत्तरं[15] देशं नीत्वा तस्याः परं व्रजेत्[16] ।।२६।।

इष एकपदीत्याद्यमुक्त्वा मन्त्रं सपूर्वकम्[17]
भवादिपदसंख्यानां प्रत्येकं योजयेत्पदम्[18] ।।२७।।

1. तृतीयामपि - A; 2. तत्रोत्र - A, मन्त्रोक्त - B; 3. ĀGS *loc.cit*, पूषणान्वादि - A; 4. सर्वमन्त्र - A, सर्वमेन - B; 5. यथापुरम् - A,B; 6. न्याधिरोपयेत् - A, चापिरोपयन्-B, चाधिरोहवेत्-C; 7. हुत्वावशिष्टंलाजां स्तु- A,C, हुतावसिष्टलाजानां स्क- B; 8. जुहोत्यां - A,C, यज्युहृत्यां- B; 9. ध्यायत् - B, C; 10. RV 10.85.24, ĀGS 1.7.17; 11. पार्श्वस्यां - C; 12. विमुचेच्चोत्तरा ऋचा - B, विमुञ्चोत्तरया ऋचा - C; 13. RV 10.85.25, ĀGS 1.7.18; 14. विमुञ्चेतोत्तरां शिखां - A,C, विमुच्येदुत्तरां सिखां - B; 15. पूर्वोत्तरे देशं - A, पूर्वोत्तरदेशं - B; 16. व्रजन् - C; 17. ससर्वकं - A,C; 18. ĀGS 1.7.19, भवादि .... पदम् -NM: B.

अथ स्वशिरसा[1] वध्वाः शिरः संयोज्य उभयोः[2]
सिञ्चेदुदकुम्भस्थेन[3] सलिलेन वरः स्वयम् ।।२८।।

ततः पूर्ववदासित्वा स्विष्टकृद्धोमपूर्वकम्[4]
उपरिष्टात्तनं तन्त्रं[5] विदधीत यथाविधि[6] ।।२९।।

यस्मिन्काले विवाहः स्याद्रजन्यां यदि वा दिवा
तत्र होममुपक्रम्य प्राग्विवाहसमापनात् ।।३०।।

वधूर्वाङ्नियमं[7] कृत्वा वर्त्तेतावहिता सती[8]
निर्वृत्ते[9] तु विवाहे तां वधूं ध्रुवमरुन्धतीम् ।।३१।।

सप्तर्षिंश्चेक्षयेत्पश्चाद् वध्वा वक्तुमशक्तितः[10]
वध्वर्थं जीवपत्न्यादि[11] वाक्यं च व्याहरेद्वरः[12] ।।३२।।

अथ रक्षां विवाहाग्नेः कारयित्वा विधानतः
ततोऽभिवन्दनमासीत् वध्वा सार्द्धं[13]द्विजातिभिः ।।३३।।

क्रियमाणं[14]सहाशीर्भिः अक्षतारोपमङ्गलम्[15] ।।३४।।

।। इति शौनककारिकायां
विवाहहोमविधिः[16] ।।

1. स्वशिरस - C; 2. सयोज्य ते उभौ - A, संयोज्यते उभे - C; 3. सिञ्चेता उदकुम्भस्थ - A,C; 4. अथ (sl.28) .... होमपूर्वकम् (sl.29) - NM: B; 5. मन्त्रं - C; 6. यथाविधिः - A,B; 7. वधूर्वाग्नियमं - A, वधूर्वाङ्नियमे - B; 8. वर्त्तेतां च हिता सती - A,C, वर्त्तेतवहिता सती - B; 9. निर्वृते - B, निवृते -C; 10. मशक्नुतः - B; 11. ĀGS 1.7.22; 12. द्विजः - A; 13. वध्वङ्गार्धं -B, वध्वसो सार्द्ध - C; 14. कृयमाणं - B; 15. मङ्गला- B; 16. NM - B.

।। अथ गृहप्रवेशविधिः[1] ।।

वरोऽप्यथ विवाहाग्निं नीत्वाजस्रकमग्रतः[2]
वधूं गृहीत्वा हस्तेन निर्गत्य स्वगृहं नयेत् ।।१।।

पूषा त्वेतो नय[3]त्वाद्यामृचमुच्चार्य तां वधूम्
आत्माधिकारसदृशं[4] यानमारोहयेत्ततः ।।२।।

ब्राह्मण्या जीवपुत्राया जीवपत्न्याश्च[5] वेश्मनि
विवाहरजनीमेनां आवसेतां[6] वधूवरौ ।।३।।

देशान्तरस्थं स्वं वेश्म वधूं तां[7] प्रापयिष्यतः
वरस्य यदि[8] नौतार्या[9] नदी यदि समापतेत्[10] ।।४।।

अश्मन्वती रीयत[11] इत्यृचोऽर्द्धेन तां वधूम्[12]
आरोप्य प्रथमं नावमारोहेच्च वरः स्वयम् ।।५।।

अत्रा जहामे[13]त्याद्येन त्वर्द्धर्चेनोत्तरेण ताम्[14]
नावावरोहणे[15] सा चेत्स्वजनादर्शनादिना ।।६।।

अश्रु मुञ्चेत्तु[16] तां जीवं रुदन्ती[17]मामृचं जपेत्
मनोरमेषु देशेषु वृक्षेषु च चतुष्पथे[18] ।।७।।

1. CNM - ŚY, NM - B,C; 2. स्वकमग्रतः- A; 3. RV 10.85.26, ĀGS 1.8.1, पूषा त्वेतो नयताद्या - C; 4. आत्मविकारसदृशं - A, आत्माभिकारसदृशम् - B; 5. जीवपत्यायाश्च - B; 6. मेतामावसेतां - B; 7: बन्धूना - C; 8. दिप - C; 9. नोतार्या - C; 10. समापयेत् - A,C; 11. RV 10.53.8, ĀGS 1.8.2; 12. इत्युचानोत्तरेण ताम् - A, इत्यामृचौर्धेन वां - B; 13. RV *loc. cit*, ĀGS 1.8.3; 14. इत्यृचोऽर्द्धेन (sl.5) .... ताम् (sl.6) - NM: A; 15. नावमारोहयेत् - A,C, नावोवरोहरेत् - B; 16. अस्रु मुंचेत - A,C; 17. RV 10.40.10, ĀGS 1.8.4, रुन्दती - C; 18. चतुपथे - B.

छन्नेरूपे[1] निवसतां[2] यक्षादीनां[3] प्रशान्तये
मा विदन्परिपन्थिन[4] इत्याद्यां च ऋचं जपेत् ।।८।।

मार्गस्थेषु निवासेषु वधूं पश्यन्ति[5] ये जनाः
स दृष्टिदोषशान्त्यर्थं प्रतिवीक्षेत तान्वरः ।।९।।

सुमङ्गलीरियं[6] वधूरिमा[7]मित्याद्यृचं जपेत्
इत्यध्वना[8] स्वकं वेश्म वधूं प्रापयेत्तां[9] वरः ।।१०।।

तया सह गृहद्वारप्रदेशे प्राङ्मुखः स्थितः
प्रदीप्तपूर्णकुम्भादिपाणिभिर्वनिताजनैः ।।११।।

सत्कृताभ्युगमस्तत्र[10] तैः सम्पन्नमथार्हणम्
प्रदक्षिणं प्रक्रमणमनुभूय[11] क्षणान्तरम् ।।१२।।

ततस्तां पूर्ववत्पाणौ परिगृह्य वधूं वरः
प्रवेशयेद्गृहमिह प्रिय[12]मित्याद्यृचं ब्रुवन्[13] ।।१३।।

तत्र प्रदेशे[14] कस्मिंश्चिदुपलेपनपूर्वकम्
विधाय स्थण्डिलं तस्मिन् विवाहाग्निं निधाय[15] च ।।१४।।

1. छन्नरूपं - A,C; 2. निवसती - C; 3. पक्षादीनां - B,C; 4. RV 10.85.32, ĀGS 1.8.6; 5. पश्य - B, पश्यति - C; 6. सुमङ्गलिरियं - A; 7. RV 10.85.33, ĀGS 1.8.7; 8. इत्यध्वनात् - A; 9. प्रापयतां - A,B प्राप्यतां - C; 10. कृत्वाभ्युदगमनं स्तत्र - B; 11. अनुभूवी - B; 12. RV 10.85.27, ĀGS 1.8.8; 13. द्यृचं ता ब्रूवन् - C; 14. तत्र प्रदेश - B. It mentions वरोऽप्यथ (sl.1) ------ ब्रूवन् (sl.13) after अतिपन्नस्थालीपाकविधिः and तत्र (sl. 14) ----- द्विजैः (sl.31) before तृतीयविवाह (see अर्कविवाह, p.192 f.)and the portion त्रिरात्रादि (sl.32) .... वरः (sl.36) is mentioned here after ब्रुवन् (sl.13); 15. नीधाय- B.

ततोऽग्नेः पश्चिमे देशे प्राग्ग्रीवोपरिलोमकम्[1]
त्वचमानडुहं[2] वध्वाः समारस्तीर्यासनक्षमम् ।।१५।।

उपवेश्य[3] वधूं[4] तत्र ततोऽन्वाधानपूर्वकम्
अनुयाजनिधानान्तं पुरस्तन्त्रं[5] विधाय[6] च ।।१६।।

अन्वारब्ध[7]स्ततो वध्वा यदिध्माधान[8]पूर्वकम्
पुरस्तात्तन्त्रशेषं तद्विधाय जुहुयात्ततः ।।१७।।

आ नः प्रजामि[9]त्यादिभिर्ऋग्भिश्चतसृभिर्घृतम्
तत्र प्रत्यृचमित्युक्तं[10] मन्त्रोक्त्वान्तेऽनले[11] हविः ।।१८।।

प्रक्षिप्य पश्चात्स्वाहेति शब्दं होता समीरयेत्
ततः समञ्ज[12]त्वित्याद्यामृचमुक्त्वा स्वयं दधि[13] ।।१९।।

किञ्चित्प्राश्यावशिष्टं तद्दधि[14] तां प्राशयेद्वधूम्
अथवा हुतशिष्टाज्यशेषेणैवोरसि उभौ[15] ।।२०।।

समञ्जन्त्वनयैकर्चा[16] स्वयं वध्वा अपि क्रमात्[17]
ततः स्विष्टकृतादूर्ध्वं तन्त्रं परिसमापयेत् ।।२१।।

1. लोमिकां - B; 2. त्वचामनुडुहं- C; 3. उपविश्य -A; 4. बध्वं - B; 5. पुनस्तन्त्रं - B; 6. निधाय - B; 7. अन्वारध्यः - B; 8. यदीध्माधान - A,C; 9. RV 10.85.43, ĀGS 1.8.9; 10. ततः प्रसृचमित्यक्ते- B; 11. मन्त्रोक्तं त्वे नले - A,C, मन्त्रोक्ता ते नले - B; 12. RV 10.85.47, ĀGS *loc .cit* , समञ्जन्विन्याद्य - B; 13. दधिः - B, वधि - C; 14. च दधि - B; 15. हुतशिष्टाज्यं उरसी उमे - A, हुतिषिष्टाज्यं उरसी उभे- B; 16. ĀGS *loc. cit*;17. वध्वपि च क्रमात् - A, वध्वापि च क्रमात् - C.

अत ऊर्ध्वं त्रिरात्रं तु[1] द्वादशाहमथापि वा
शक्तिं वीक्ष्य तथाब्दं वा चरेतां दम्पती व्रतम् ।।२२।।

अक्षारलवणाहारौ भवेतां[2] भूतले तथा
शयीयातां[3] समावेशं न कुर्यातां वधूवरौ ।।२३।।

व्रते समाप्ते वध्वा च विवाहसमये धृतम्[4]
वस्त्रं प्रदद्यात्तस्मै ब्राह्मणाय विपश्चिते[5] ।।२४।।

सूर्यानाम्नीः ऋचो[6] वेत्ति शब्दार्थस्वरतश्च यः
सत्येनोत्तभिते[7]त्याद्यामृचमारभ्य[8] या ऋचः[9] ।।२५।।

वि हि सोतोरसृक्षत नेन्द्र[10]मित्यादृचः पुरा[11]
अधीतास्ते[12] इहोच्यन्ते[13] सूर्यशब्देन सूरिभिः ।।२६।।

ब्राह्मणान्भोजयित्वा तैः पुण्याहमथ वाचयेत्
दम्पती रोहिणीसोमौ[14] भूत्वा प्राथमिके[15]द्दिने ।।२७।।

दाक्षायणीं यजेयातां[16] द्वितीयदिवसेऽपि ताम्[17]
पूजयेतां महादेवीं गन्धर्वाप्सरसौ च तौ ।।२८।।

1. तौ - B; 2. भवेता- B, भवेत- C; 3. शयैयाता - B, शयीयातं- C; 4. धनी - B; 5. विनिश्चित्तं - B; 6. RV 10.85, सूर्य - A; 7. RV 10.85.1, सम्येनोत्यभिते - B, सत्येनोत्तभितं - C; 8. मृचमारभ्य - C; 9. ऋचा - B; 10. RV 10.86.1, तद्रे - B; 11. मित्याद्याः पुरा अपि - B; 12. अधीतास्ते- B; 13. इहोच्यते - A,C; 14. रोहिणीसोमो - A, रोहिणौ सोमौ- B; 15. प्राप्यामिहे- B; 16. यजेयान्तां - A; 17. सरसेवेतौ- B.

अग्निस्वाहे तृतीयेऽह्नि पूजयेतां च कालिकाम्[1]
चतुर्थ्यां तौ[2] यजेयातां शङ्करीं मानवस्त्रियौ[3] ।।२६।।

एवं प्रतिदिनं[4] कृत्वा पूजां तौ दम्पती तदा[5]
चतुर्थे तु[6] दिवसेषु अर्चयेद् ब्राह्मणान्बहून् ।।३०।।

वस्त्रहेमादि[7] मिष्टान्नं ताम्बूलादि प्रदानतः
आशीर्वादैः[8] बहुविधैः चतुर्वेदोदितैः[9] द्विजैः ।।३१।।

त्रिरात्रादिव्रतेष्वेषु दम्पत्योः शक्त्यपेक्षया
अनुष्ठिते त्वन्यतमे व्रते यानन्तरा[10] निशा ।।३२।।

पुण्याहवाचनं तस्याः कारयित्वा द्विजैः वरैः
मुहूर्ते शोभने गन्धमाल्यादिभिरलङ्कृताम् ।।३३।।

उपगच्छेद्वधूं यद्वा कामान्तरसमुद्भवन्[11]
उभयोरपि दम्पत्योः नक्षत्रानुगुणैः गुणैः ।।३४।।

शुद्धे विवाहनक्षत्रे रात्रौ दोष[12]विवर्जिते
पुण्ये मुहूर्ते पुण्याहं वाचयित्वा द्विजोत्तमैः ।।३५।।

अलङ्कृत्य मनोज्ञां तामुपगच्छेद्वधूं वरः ।।३६।।

।। इति शौनककारिकायां
गृहप्रवेशविधिः[13] ।।

कल्पिका - B; 2. चतुर्थी तौ- B; 3. शङ्करीमानव स्त्रियो- B, शाङ्करीमानवस्त्रियो - C; 4. व्रतीदीन - B;
दनी - B; 6. चतुष्वेतेषु - A, चतुर्थ तेषु - C; 7. हेमादि - C; 8. आशीर्वादो - A; 9. चतुर्थे दोदतैः- B,
र्वेदोद्वितैः - C; 10. यानं ताता - A; 11. कामान्तरसमुदभवेत् - A; 12. दोषौ - C;13. NM - B.

।। अथ स्तम्बबलिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि स्तम्बबल्याख्यमुत्तमम्[2]
पञ्चमेऽहनि कुर्वीत अभ्यङ्गस्नानपूर्वकम् ।।१।।

ब्राह्मणैः बन्धुभिः सार्द्धं पुण्याहं वाचयेत्ततः
पूर्वेद्युरर्चिते[3] कुम्भे वसन्तोदकपूरिते ।।२।।

वसन्तं पूजयेत्तत्र ध्यानावाहनकादिभिः
नैवेद्यं विनिवेद्यैव बलिं चैवं समर्पयेत्[4] ।।३।।

कनकारुणभासुरं[5] प्रसन्नं
हयवक्त्रं मदनस्य सहचरम्[6]
द्विभुजधृतपल्लवप्रसूनं
भजतोऽभीष्टदमर्चयेद्वसन्तम्[7] ।।४।।

स्तम्बेष्वन्नं बलिं[8] दद्यान्नानाभक्ष्यान्नविस्तरैः
इत्थं सम्पूज्य[9] विधिना अभिषेकं च कारयेत् ।।५।।

पूर्वकुम्भेऽथ[10] संस्थाप्य अङ्गुलीयकमुत्तमम्
कौतुकं रचयेत्तत्र दम्पतिभ्यां प्रयत्नतः ।।६।।

1. NM - B,C, CNM- ŚY ; 2. नववत्मस्मिमुत्सवं - B; 3. रर्चितं - A; 4. समर्चयेत् - B, समर्पयन् - C;
5. कनकाचरुणभासुरं - A, कनकाभरणभासुरं - C; 6. साहचर्यम् - A,B,C; 7. भजतामिष्टमर्चयेद्रसतं - B,
B and C mention : 'कनकारुण .... वसन्तम्' before 'नैवेद्यं ...... समर्पयेत् (sl.3); 8. स्तंम्वश्वत्थ
बेलिं - B; 9. संपूज - A; 10. पूर्वकुम्भेव - B.

वेदोक्तैर्विविधैर्मन्त्रैः अभिषेकं समाचरेत्
वसन्तादींश्च सम्प्रार्थ्य दिग्गजान् दिक्पतीनपि[1] ।।७।।

ब्राह्मणैर्बन्धुभिः सार्द्धं अभिषिञ्चेच्च[2] तज्जलम्
ततः स्तम्बबलिं[3] सर्वं ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ।।८।।

दक्षिणां च यथाशक्ति[4] दत्वा भुञ्जीत तैः सह
इत्थं स्तम्बबलिं[5] कृत्वा सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।।९।।

।। इति शौनककारिकायां
स्तम्बबलिविधिः[6] ।।

।। अथ अपां प्रतिष्ठाविधिः[7] ।।

अथातोऽपां[8] प्रतिष्ठायाः कल्पं वक्ष्यामि शौनकः
नवे[9] तटाके[10] खाते वा[11] वापीकूपसरित्सु च ।।१।।

कुर्युर्द्विजातयो[12] होमं श्रद्धयैतत्फलाप्तये[13]
अयने[14] चोत्तरे वापि पूर्वपक्षे शुभेऽहनि ।।२।।

कल्याणवारे[15] होतव्यमात्मनो हितमिच्छता[16]
मण्डूकमत्स्यकुर्माणामन्येषां जलजन्मनाम् ।।३।।

1. दिङ्पागादिक्पवीनपि- B; 2. अभिषेकञ्च- B; 3. तत्र स्तम्भबलिं - B; 4. यथाशक्त्या - B; 5. स्तंभबलिं - B; 6. NM - B; 7. CNM-B, NM - C, ŚY; 8. अथातोयां - C; 9. नवो - C; 10. तडागे - A,C; 11. च - B; 12. द्विजातये - A; कु(र्याद्वि?र्युर्द्वि) जातयो- ŚY; 13. फलाभये -C; 14. अचने - C; 15. कल्याणवार - A; 16. मोगमिच्छता - ŚY.

हिरण्मयानि रूपाणि राजतानि[1] च कारयेत्
वासो नवं घटं[2] सक्तून् लाजान्[3] दधि पयो घृतम् ।।४।।

द्रव्याणी[4]मानि पूर्वेद्युरुपकल्प्य[5] समाहितः
उपोष्य, वस्त्राभरणैः गन्धमाल्यैरलङ्कृतः ।।५।।

तटाकपश्चिमे[6] तीरे होमशालामलङ्कृताम्[7]
कृत्वा तन्मध्यगे[8] होमं कुर्यात्स्वजनसंवृतः ।।६।।

उपलेपादिय[9]त्तन्त्रं[10] प्रणीतास्थापनोत्तरम्
अविस्मरेण तत्सर्वं कृत्वा पूर्वोत्तरे देशे ।।७।।

सलिलेन च संपूर्णं वाससा वेष्टितं घटम्
अर्चितं[11] गन्धपुष्पाभ्यां स्थापयेत् पिहिताननम् ।।८।।

मण्डूकादीनि रूपाणि[12] अक्षतैः प्रक्षिपेद् घटे
ततश्चरुं श्रपयित्वा[13] वारुणं[14] पायसं पुनः ।।९।।

पयोदधिभ्यामालोड्य[15] सक्तूंल्लाजांश्च[16] सर्षपान्[17]
तत्पूर्वमाज्यभागान्तं[18] यज्ञपात्रं[19] प्रकल्पयेत्[20] ।।१०।।

1. रजतानि- SY; 2. वासनवघट् - C; 3. लाजां - A; 4. द्रव्याणि - C; 5. रूपकल्प- A; 6. तडागात्पश्चिमे - A,C; 7. होमशाला स्वलङ्कृताम्- ŚY;.8. तन्मध्यमे - ŚY; 9. उल्लेखनादि - ŚY; 10. यत्तत्र - A; 11. अर्चित - A; 12. मण्डूकादिनिरूपाणि - A, मण्डूकादीनि सत्वानि - ŚY; 13. श्रपयित्व - C; 14. वरुणं - A; 15. पयादधिभ्यागालाभ्य - A; 16. सक्तून् लाजान् - C, ŚY; 17. सर्पिषा-A, स सर्पिषः - ŚY; 18. यत्पूर्वमाज्यभागान्तं - ŚY; 19. यज्ञतन्त्रं -ŚY; 20. प्रकल्पितम्- C, ŚY.

आज्यसंस्कारमारभ्य कुर्यात्सर्वमविस्मरन्[1]
अब्दैवत्याभिरेताभिः ऋग्भिराज्याहुतीरथ ।।११।।

आपो हि ष्ठा मय[2] इति नवभिर्जुहुयाद् घृतम्
आपो अस्मान्मातरः शुन्धय[3]न्त्विति पञ्चभिः ।।१२।।

समुद्रादूर्मिरिति च सूक्तेन[4] जुहुयाद् घृतम्[5]
अथ सक्तूंश्च[6] जुहुयादवदानस्य सम्पदा ।।१३।।

प्र सु व आप[7] इत्यपां सूक्तेन प्रत्यृचं क्रमात्[8]
अम्बयो यन्ति[9]ति सूक्तेन लाजाहोमो[10] विधीयते ।।१४।।

प्रतिदिक्प्रत्यृचं हुत्वा प्रागारभ्य प्रदक्षिणम्
न हि ते क्षत्र[11]मित्येकत्रिंशन्मन्त्रैः घृताहुतीः[12] ।।१५।।

प्रसम्राजे बृहदिति[13] सूक्तेन जुहुयाच्चरुम्
अथ स्विष्टकृदारभ्य होमशेषं समापयेत् ।।१६।।

प्रदक्षिणं तटाकादीन्[14] यजमानः सबान्धवः
अच्छिन्नोदकधाराभिर्ऋग्भिश्च परितो व्रजेत्[15] ।।१७।।

1. सर्वमयि स्मरन् - C; 2. RV 10.9.1; 3. RV 10.17.10, शुद्धय - A,C; 4. RV 4.58.1, रित्युचेन सूक्तेन - A; 5. जुहुयात्प्रत्यृचं घृतम् - A; 6. सूक्त च - C; 7. RV 10.75.1; 8. नवकेन च - A,C; 9. AV 1.4.1, cp. RV 1.23.16, अम्बयो याति - C; 10. लाजहोम - ŚY; 11. RV 1.24.6; 12. RV 1.24.6-15, 25.1-21, मित्याद्य हुत्वा त्रिशद्धृताहुतीः - C, मित्याहुद्वात्रिशद्धृताहुतीः - ŚY; 13. RV 5.85.1, प्रशसाजेष्टहदिति - C; 14. तडगादि - A,C; 15. अर्चितो आज्यधाराभिरग्नेश्च परितो भवेत् - C.

तटाकमध्ये[1]ऽपां कुम्भं निधाय[2] स्वस्ति वाचयेत्
प्रसम्राजे[3] जपेत्पश्चादस्य तीरेष्वतन्द्रितः[4] ।।१८।।

दक्षिणां च यथाशक्ति[5] ब्राह्मणेभ्यः प्रदाय च
स्वर्णराजतरूपाणि[6] ब्राह्मणेभ्यः प्रदाय च[7] ।।१९।।

इमां धियं शिक्षमाणस्येति पात्रप्रणयनं ततः[8]
एवं तटाकहोमं[9] च कुर्याच्चेदुत्तमां गतिम् ।।२०।।

प्राप्नोति वारुणं लोकमिष्टान्कामान्न संशयः[10]
कर्त्ता कारयिता तस्य[11] ह्यनुमन्ता च सूचकः ।।२१।।

प्रतीक्षकस्य शुश्रूषुः[12] सर्वधर्मफलाशिनः[13]
एवंकृते चेत्खाते तु[14] तटाक[15]फलमश्नुते ।।२२।।

एवं च न कृतं चेत्तु[16] क्षीणायुर्नात्र संशयः
तस्मात्खात्वा तटाकादीन्[17] होमं कुर्यादतन्द्रितः ।।२३।।

एवं तटाक[18]संयोगे भङ्गे[19] तीरस्य भेदने[20]
अनेन विधिना कार्यमात्मनो भूतिमिच्छता ।।२४।।

1. तटागमध्ये - A,C; 2. विधाय - C; 3. RV 5.85.1; 4. तीरेष्टवादितः- C, प्रसम्राजे .... ष्वतन्द्रितः - NM, ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चादस्य तीरे ह्यतन्द्रितः - ŚY; 5. यथाशक्त्या - A; 6. सौवर्णादिनि रूप्याणि - A; 7. स्वर्ण ...... प्रदाय च - NM: C; 8. RV 8 42.3 , इमां धियं शाक्षमाणं पात्रप्रणयनं ततः- C, इमां धि (यध्यं ? यं) शिक्षमाणस्याचाम प्रणिम्येद् [बुधः (?)] - ŚY; 9. तडागहोमादि - A,C; 10. लोकमिष्ट कामं न संशयः - A,C; 11. यश्च - C; 12. सुश्रूषा - A; 13. कर्त्ता (sl.21) ...... धर्मफलाशिनः (sl.22)- NM: ŚY; 14. चेत खात्वा तु - ŚY; 15. तडाग - A,C; 16. यद्येवं न कृतं चैतत् - ŚY; 17. खाततडागादि - A, खात तडागादौ - C; 18. तडाग - A,C; 19. भागं - A,C; 20. भेदनैः-C.

एवं वाप्याश्च[1] कूपस्य सरितः खनितेस्तथा[2]
इदं धन्यं[3] यशस्यं च शान्तिपुष्टिकरं तथा ।।२५।।

आयुष्यं पुत्रदं धर्म्यं[4] महापातकनाशानम्
सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुलोकं स गच्छति[5] ।।२६।।

।। इति शौनककारिकायामपां
प्रतिष्ठाविधिः[6] ।।

।। अथोद्यानप्रतिष्ठा[7] ।।

उद्यानस्थापनं[8] वक्ष्ये सर्वप्राणिहिताय च
स्थापनादष्टमे वर्षे द्वादशाब्दे[9] फलेऽथवा ।।१।।

तस्मिन्संवत्सरे कुर्यात् स्थापनं विधिवत्ततः
माघादिपञ्चमासेषु[10] शुक्लपक्षोत्तरायणे ।।२।।

चन्द्रानुकूल्ये[11] सुदिने गुरौ शुक्रे[12] प्रकाशिते[13]
सुयोगकरण ऋक्षे शुभवारे सुलग्नके ।।३।।

आहूय विप्रान्सम्पूज्य स्वस्तिवाचनपूर्वकम्
कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं कर्त्ता पूर्वदिने ततः ।।४।।

1. वाप्यश्च - A, व्याप्याश्च- C; 2. सरितश्च वने तथा - A, सरितेश्च वने तथा -- C; 3. धाना - C; 4. पुत्रधर्म्यं च - A, पुत्रधर्मां च - C; 5. सर्वान् ...... गच्छति - NM; ŚY; 6. इति शौनकीये अपां प्रतिष्ठाविधिः - ŚY; 7. CNM - B, ŚY, NM-C, अथोद्यानप्रतिष्ठा - A; 8. उद्यापनस्थापनं - C; 9. स्थापनादष्टमे द्वादशाब्दे - A; 10. पञ्चमाद्येषु - C; 11. कूलो - C; 12. शुक्रौ - C; 13. प्रकाशिके - A

आचार्यं वरयेद्धीमान्[1] ब्राह्मणं तदनन्तरम्
वेदविद्ब्राह्मणं शान्तं कुलिनं धर्मवित्तमम् ।।५।।

आचारवन्तं धर्मज्ञं प्रज्ञावन्तं कुटुम्बिनम्[2]
तेनैव[3] कारयेद्धोमं स्थापनं देवपूजनम् ।।६।।

उद्यानपूर्वदिग्भागे होमस्थानं प्रकल्पयेत्
गोमयालेपनं कृत्वा रङ्गमालिकयार्चयेत् ।।७।।

लक्ष्मीनारायणं भूमिं पुरतोऽग्नेः समर्चयेत्
अग्नेरीशानभागे तु शान्तिकुम्भं प्रपूजयेत्[4] ।।८।।

कुम्भे च वस्त्रगन्धाद्यैः दधिदूर्वाग्रपल्लवैः
इमं म[5] इति मन्त्रेण पूरयेत्तीर्थवारिणा ।।९।।

•हिरण्यं मौक्तिकं व्रीहीन् पञ्चगव्यं मृदोऽष्टकम्
आ कलशेष्वि[6]त्यनया द्रव्याण्येतानि निक्षिपेत् ।।१०।।

उल्लेखनादि यत्तन्त्रमाज्यभागान्तमाचरेत्
लक्ष्मीनारायणरूपं भूमिरूपं च कारयेत् ।।११।।

[illegible]द्विमान् - C; 2. कुलीनं च कुटुम्बिनम् - C. It adds here: सर्वावयवसम्पूर्णं रागद्वेषविवर्जितम् ।। [illegible]न्तं सुरूपिणं दान्तं सर्वप्राणिहिते रतम्। वस्त्रोपवीतगेयाद्यैरङ्गुलीमुद्राकुण्डलैः ।।; 3. तेनेव - C; [illegible] च पूजयेत् - C; 5. RV 10.75.5 6. RV 9.67.14.

निष्कार्द्धं पादमात्रं वा सुवर्णस्य[1] स्वशक्तितः
नवशुक्लद्वयं वस्त्रं द्वयं प्रत्येकं पूजयेत् ।।१२।।

पञ्चामृतेन संस्नाप्य तत्तन्मन्त्रैः क्रमेण तु
तत्तदेवात्ममन्त्रेण प्रतिमां स्थाप्य पूजयेत् ।।१३।।

वस्त्रगन्धाक्षतैः[2] पुष्पैः धूपैः दीपोपचारकैः
वृक्षं समर्चयेत्तत्र वस्त्रगन्धादिभिः शुभैः[3] ।।१४।।

देवताप्रतिमां वृक्षमूले भूमौ समर्चयेत्
ततो होमं प्रकुर्वीत समिदाज्यचरुतिलैः[4] ।।१५।।

अष्टोत्तरशतं हुत्वा पालाशीयैः[5] पृथक्पृथक्
यस्य त्रीपूर्णे[6]त्यनया स्योना पृथिवि[7]मन्त्रतः ।।१६।।

हिरण्यवर्णा[8]मित्यादि श्रीसूक्तं प्रत्यृचं सकृत्
तिलानष्टोत्तरं शतं हुत्वा व्याहृतिभिः क्रमात् ।।१७।।

हुत्वा स्विष्टकृतं पश्चाद्धोमशेषं समापयेत्[9]
हिरण्यं कुशपिञ्जूलं[10] दक्षिणेनैव पाणिना ।।१८।।

1. सौवर्णेन -A; 2. वस्त्रैः गन्धाक्षतैः - A; 3. C adds here: नारायणाष्टाक्षरणमन्त्रेण हरिपूजन[...]
स्योजना पृथिवीत्यनया भूमिं गन्धादिनिर्यजेत् 1; 4. समिधाज्य चरुरितलैः - A, समिदाज्यतिलैः पृथक् - [...]
5 पालाशयै-A; 6. RV 1.154.4; 7. RV 1.22.15; 8. RVKh 5.87.1; 9. समाप्य च - [...]
10. हिरण्यकुशपिञ्जुल - C.

गृहीत्वा संस्पृशेद्वृक्षमाचार्यस्तु प्रसन्नधीः
आ त्वेति[1]ध्रुवसूक्तेन[2] तारवाहृतिपूर्वया[3] ।।१९।।

यस्य त्री पूर्णे[4]त्यनया स्योने[5]ति व्याहृत्या पुनः
अन्ते[6] प्रणवमुच्चार्य उद्यानं स्थापयाम्यहम् ।।२०।।

आपो हि ष्ठेति तिसृभिः[7] क्षेत्रस्य पतिनाष्टभिः[8]
अविच्छिन्नोदधाराभिः अद्भिस्तत्र परिव्रजेत् ।।२१।।

बन्धुभिः सह[9] कर्त्ता च पुण्यस्त्रिभिर्द्विजैः सह
प्रागादीशानपर्यन्तमाचार्यो ब्राह्मणैः सह ।।२२।।

कर्त्तुश्चापि प्रयत्नेन अभिषेकं तु कारयेत्
कर्त्ता शुक्लाम्बरो भूत्वा शुक्लगन्धादिभिर्युतः[10] ।।२३।।

दक्षिणाभिः[11] प्रयत्नेन तोषयेदागतान् द्विजान्
धेनुं पयस्विनीं[12] दद्यादाचार्याय सवत्सकाम् ।।२४।।

अर्चाद्वयं[13] सवस्त्रं च आचार्याय प्रदापयेत्[14]
अन्येषां चैव विप्राणां शक्त्या हेम प्रदापयेत् ।।२५।।

[...]अत्वेति - C; 2. RV 10.173.1-6; 3. तारव्याहृतिदेवया - A तारव्याहृतिदेव्यया - C; 4. RV 1.154.4;
[...] RV 1.22.15; 6. अन्त - C; 7. RV 10.9.1-3; 8. RV 4.57.1-8; 9. बन्धुमि सह - C; 10. युत - C; 11. दक्षिणामि -
[...]12. पयत्विनी - C; 13. अचाद्वय- C; 14. C adds here : ब्राह्मणे शान्तिकुम्भं च वस्त्रं हेम प्रदापयेत्.

शतं सम्भोजयेद्विप्रान् अलाभे[1] तु स्वशक्तितः
अनेन विधिना कार्यमात्मनो[2] हितमिच्छता ।।२६।।

तत्फलं च प्रदातव्यं ब्राह्मणेभ्यो दशांशतः[3]
तत्र संवत्सरादूर्ध्वं कर्त्ता भुञ्जीत सर्वदा ।।२७।।

आयुष्यं[4] बलमारोग्यम् ऐश्वर्यं तस्य वर्द्धते
सर्वान्कामानवाप्नोति भूपतित्वं[5] च जन्मसु ।।२८।।

पुत्रपौत्रैः[6] समृद्धिः स्यादन्ते विष्णुपदं[5] व्रजेत् ।।२६।।

अश्वत्थमेकं पिचुमर्दमेकं[8]
न्यग्रोधमेकं दशचिञ्चिणीकम्[9]
कपित्थबिल्वामलकत्रयं[10] च
पञ्चाम्रवापी नरकं न याति ।।३०।।

।। इति शौनककारिकायाम्
उद्यान[11]प्रतिष्ठाविधिः ।।

।। अश्वत्थोपनयनम् ।।[12]

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि अश्वत्थस्योपनयनम्[13]
स्थापनादष्टमे[14] वर्षे द्वादशैकादशेऽपि वा ।।१।।

1. नलाभ - C; 2. कार्यारात्मनो -A, कार्यामात्मनो- C; 3. दशाशतः - C; 4. अयुष्य - A; 5. भूषतित्व -A, भूपतित्व -C
6. पुत्रपौत्रै - A; 7. विष्णुप्रदं - A; 8. पिचुवधमेकं - A; 9. चिंचणिश्च - C; 10. विल्वामलकी - C
11. उद्यापन - C; 12. CNM-SY, NM-B,C; 13. अश्वस्योपनयनम् - C; 14. स्थापनाद्यष्टमे-B.

उक्तकाले तथा[1] तस्मिन्नश्वत्थस्योपनयनम्[2]
तत्रोत्तरायणं श्रेष्ठं[3] गुरुशुक्रप्रकाशिते[4] ।।२।।

माघफाल्गुनयोः कुर्याच्चैत्रवैशाखमासयोः
क्षयमासाधिमासयोः[5] वर्जयेन्मौ[6]ञ्जीबन्धनम् ।।३।।

न कुर्याच्छेदिताश्वत्थे[7] विद्युद्दावाग्निनाहते[8]
उपनयनं प्रकुर्वीत स्कन्ध[9]पर्णाङ्कुरान्विते[10] ।।४।।

शुक्लपक्षे शुभर्क्षे[11] च सुवारतिथिलग्नके
चन्द्रानुकूल्ये कर्त्तुश्च दिवा कुर्यात्प्रयत्नतः ।।५।।

दन्तानां धावनं कृत्वा कर्त्ता स्नात्वा[12] सचैलकम्
कृत्वैवं[13] नित्यकर्माणि पूजयित्वेष्टदेवताम्[14] ।।६।।

नान्दीश्राद्धं प्रकुर्वीत गृहे पुण्याहपूर्वकम्[15]
तस्मिन्नेव दिने[16] कर्त्ता चान्नं हेमफलादिभिः ।।७।।

कृत्वाशीर्वचनं पूर्वं[17] ततो गच्छेत्समाहितः[18]
तूर्यघोषैश्चविप्रैश्च पुण्यस्त्रिभिः समाहितः[19] ।।८।।

1. उक्तकाले यमे -A, उक्ताकालाः स्त्रयः - B; 2. शस्ताः कुर्यस्तस्योपनयनम् - B; 3. तत्रोत्तरायणे श्रेष्ठे - B;
4. गुरुशुक्रे प्रकाशिते - A, गुरौ शुक्रे प्रकाशिते - A; 5. काले मास्यधिकमासे तु -A, काले मास्य तु मासे तु - C; 6. वर्जयन् - C; 7. छादिताश्वत्थे-A, छेदिताश्वत्थो - B; 8. विद्युद्दावाग्निदाहके - A, विद्युदानादिदाहिते - C;
9. स्कन्धैः - B; 10. स्कन्धपर्णाङ्कुरान्वितैः - B; 11. शुभर्क्ष - C; 12. दन्ताधिवासन कुर्यात्कुर्यात् स्नानं - B;
13. कृत्वा च - B, कृत्वैवं- C; 14. पूज्यापित्रेष्टदेवताः - B; 15. पुण्याहवाचनम्- B; 16. दिवा - B;
17. गद्य - A,B; 18. प्रयत्नतः - B; 19. स्वाविविधैः पुण्यास्त्रिभिः समन्वितः-B.

ब्राह्मणैर्वेदघोषैश्च गीतवादित्रनिःस्वनैः
वस्त्रयज्ञोपवीतादि[1] मौञ्जी[2]दण्डाजिनादिकम्[3] ।।६।।

पूजाद्रव्याणि[4] हौम्यं[5] च गृहीत्वाश्वत्थसन्निधौ
ततः प्रक्षालिताङ्घ्रिस्तु ह्याचम्योपविशेद् भुवि[6] ।।१०।।

त्रि[7]पञ्चदशहस्तैश्च[8] गोमयेनोपलिप्य च
धान्यपिष्टेन सम्पूर्य[9] रङ्गमालिकया ततः[10] ।।११।।

अश्वत्थेशानदिग्भागे कृत्वा पुण्याहवाचनम्
आचार्यं वरयेत्पश्चाद् ब्राह्मणं[11] वेदपारगम् ।।१२।।

आचारवन्तं धर्मज्ञं कुलिनं च कुटुम्बिनम्
सर्वावयवसम्पूर्णं रागद्वेषविवर्जितम् ।।१३।।

शान्तं सुरुपिणं दान्तं सर्वप्राणिहिते रतम्[12]
वस्त्रोपवीतगन्धाद्यैः अङ्गुलीयक[13]कुण्डलैः[14] ।।१४।।

कर्ता सम्पूजयेद् भक्त्या[15] वित्तशाठ्यं न कारयेत्
तेनैव कारयेद्विद्वान् अश्वत्थस्योपनयनम्[16] ।।१५।।

1. वीतं - B; 2. योजी - B; 3. जिनादिकान् - A,C; 4. पूजाद्रव्य च - B; 5. होमं - A,B; 6. पविशद् - A, च विशेद - B; 7. त्रिः - B; 8. हस्तेन - B; 9. संपूर्य - B; 10. रङ्गमाल्यादिशोभनैः - B; 11. कुलीनं - B; 12. आचारवन्तं (sl.13) .... रतम् (sl.14) - NM: B; 13. अङ्गुलीमुद्र - A,C; 14. कुण्डलैः - A; 15. सम्पूज्य गेहुत वा - B; 16. अश्वत्थस्योपनायनम् - B.

कुर्यात्पञ्चामृतैः[1] स्नानं तत्तन्मन्त्रैः पृथक्पृथक्
अश्वत्थपूर्वदिग्भागे होमं कुर्यात्स्वशाखया ।।१६।।

अन्वाधानादिकं कुर्यादग्निस्थापनपूर्वकम्[2]
उल्लेखनादिकं तन्त्रं[3] चक्षुष्यन्तं प्रकल्प्य च[4] ।।१७।।

पञ्चामृतेन संस्नाप्य[5] वस्त्रं च तदनन्तरम्[6]
युवं वस्त्राणि[7] मन्त्रेण युग्मं दद्याद्यथाक्रमम्[8] ।।१८।।

यज्ञोपवीतं दत्वा तु[9] यज्ञोपवीतमित्यपि[10]
मेखलां च[11] त्रिरावेष्ट्य प्रा वेपा मेति[12] मन्त्रतः ।।१६।।

तूष्णीं कृष्णाजिनं दण्डं प्रदद्याद्वि[13] यथाक्रमम्
गन्धपुष्पाक्षतैः शुक्लैः[14] अश्वत्थस्य च पश्चिमे ।।२०।।

अश्वत्थे वो निषदनं मन्त्रेणानेन पूजयेत्[15]
पुरस्तादुपरिष्टाच्च हुत्वा व्याहृतिभिस्त्रिभिः[16] ।।२१।।

तिसृभिर्जुहुयादाज्यमग्न आयूंष्य[17]नुक्रमात्
या ओषधी[18]र्याफलिनी[19]रश्वत्थे वः[20] इति त्वथ ।।२२।।

1. पञ्चामृत - C; 2. अन्वाधना .... पूर्वकम् - NM: B; 3. उल्लेखनादियत्तन्त्रं - B, उल्लेखनादितन्त्र च - C; 4. cp. ĀGS 1.10.15, चरुं तत्र प्रकल्पयेत् - B; 5. च स्नानं - C; 6. पञ्चामृतेन .... तदनन्तरम् - NM: B; 7. RV 1.152.1, वस्त्रेश - C; 8. वस्त्रयुग्म ततो दद्यु वस्त्राणि मन्त्रतः - B; 9. यो दद्यात् - B, दत्वा नु - C; 10. PGS 2.2.10, मन्त्रतः - A,C; 11. व - B; 12. RV 10.34.1, प्रावेणमिति - B; 13. प्रदत्तु - B, प्रदधाद्वि- C; 14. सूक्तैः - A,C; 15. RV 10.97.5, cp. BGŚS 2.10.3, मित्यृचां पूजयेत्सुधीः-B; 16. व्याहृतिभिः क्रमात् - A,C; 17. RV 9.66.19, ĀGS 1.4.4; 18. RV 10.97.18-19, या ऊषधी - C; 19. RV 10.97.15, फलिनो - A; 20. RV 10.97.5.

वनस्पते शतवल्शो[1] द्वा सुपर्णेति[2] च क्रमात्[3]
समिद्भिश्चरुणा चैव[4] पालाशीयैः पृथक्पृथक् ।।२३।।

हुत्वा द्वादशभिः सम्यगेकवृत्या समाहितः
अश्वत्थपश्चिमे[5] देशे प्राङ्मुखश्चोपविश्य च ।।२४।।

दक्षिणेनैव हस्तेन स्पृष्ट्वाश्वत्थं द्विजोत्तमः[6]
ओं भूर्भुवस्स्वः पूर्वां च[7] गायत्री[8] त्रिर्जपेत्ततः[9] ।।२५।।

निरीक्षेत ततोऽश्वत्थं देवस्य त्वेति[10] मन्त्रतः
आत्वेति ध्रुवसूक्तेन[11] व्याहृतित्रितयेन च[12] ।।२६।।

अश्वत्थनाम उच्चार्य विभक्त्या च द्वितीयया[13]
शलाकया सुवर्णेन[14] स्थापयामि[15] पदं वदेत्[16] ।।२७।।

हुत्वा स्विष्टकृतं पश्चाद्धोमशेषं समापयेत्
गन्धाक्षतैश्च पुष्पैश्च[17] धूपदीपोपहारकैः ।।२८।।

भक्ष्याद्यैः[18] फलताम्बूलैः ततोऽश्वत्थं[19] प्रपूजयेत्
धेनुं पयस्विनीं दद्यादाचार्याय सवत्सकाम्[20] ।।२९।।

1. RV 3.8.11, शतवत्शो - B, शतवशो - C; 2. RV 1.164.20; 3. मन्त्रतः - B; 4. नैव - B; 5. अश्वत्थाः पश्चिमे - B; 6. द्विजोत्तमाः - A, द्विजोत्तमैः - C; 7. पूर्वौ च - A, पूर्वां तु - B; 8. RV 3.62.10; 9. जपेदथ - B; 10. cp. ĀGS 1.20.4, TS 2.6.8.6. See also BGŚS 2.10.6: अथाश्वत्थमुपनयेत् – देवस्य त्वा इति नामग्रहणवर्जम्; 11. RV 10.173. 1-6; 12. ततयेन च - C; 13. द्वितीयया विभक्तया - A,C; 14. सुवर्णस्य - B; 15. स्थापयंमि - B; 16. पददेवता -B; 17. स्वर्णपुष्पै - B; 18. अक्षुद्यैः - C; 19. रनृतोश्वत्थं - A; 20. धेनु सवत्सकां दद्यादाचार्याय सदक्षिणाम् - B.

अश्वत्थाच्छादितं[1] वस्त्रमाचार्याय प्रदापयेत्
अन्येषामपि विप्राणां स्वशक्त्या पूजयेत्ततः[2] ।।३०।।

ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद् भुञ्जीयाद् बन्धुभिः सह[3]
एवं यः कुरुते तस्य वर्द्धते श्रीरसंशयम्[4] ।।३१।।

कुलकोटिं समुद्धृत्य ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ।।३२।।
।। इति शौनककारिकायां[5]मश्वत्थोपनयनम्[6] ।।

।। अथ प्रतिष्ठाविधिः[7] ।।

अथ प्रतिष्ठां वक्ष्यामि शौनको ग्रामखेटयोः

पुरीनगर्ययोश्चैव पत्तनस्य[8] द्विजन्मनाम् ।।१।।
सभामण्डपकुड्यानां[9] प्रपाचत्वरयोस्तथा[10]
विप्राणामालयो ग्रामः क्षत्रियाणां पुरी भवेत् ।।२।।

अभिषिक्तेन संयुक्तं पत्तनं वणिजालयम्[11]
ब्राह्मणक्षत्रियविशाम् आलयं खेटसंज्ञकम्[12] ।।३।।

शूद्रजातेः[13] पृथङ्ना[14]स्तीत्यालयं[15] ब्राह्मणादिभिः
धर्मार्थमालयं[16] यत्र सा सभेति प्रकीर्तिता ।।४।।

1. अश्वत्थयादितं - C; 2. B adds here: ब्राह्मणं दक्षिणा दद्याद्धेमं वित्तानुसारतः ; 3. भोजित्वा तु भुञ्जीताबन्धुभिः सह -B; 4. कमलायुषी - A; 5. शौनकीये - B; 6. अश्वत्थोद्यापनम् - A,C; 7. NM:C,ŚY,CNM:B; 8. वपनस्य - A, पदनस्य - A,C; 9. कूटानां - ŚY; 10. प्रचाचत्वारयोस्तदा - A; 11. पदर्णनविजालयम् - C; 12. खेटसज्ञिकम् -A,B; 13. शूद्रजातौ - A,B, शूद्रजाति - C; 14. पृथक् - A,B,C; 15. नास्तित्वालयं- A,B, नास्ति त्वालये - C; 16. मानसं - A, मासनं - B,C.

सुदेशे भूतले चैव लोहिते सिकतोत्करे[1]
अभिषिक्तेन संयुक्तमालयं मण्डपं भवेत् ॥५॥

कूपप्रपाचत्वराश्च[2] द्विजातेर्धर्मकारणात्[3]
श्वेते तु[4] मधुरास्वादे भूभागे सिकतोत्करे ॥६॥

ग्रामादीन्कारयेद्राजा[5] विप्राणामालयार्थिनाम्[6]
लोहिते मधुरास्वादे भूतले सिकतोत्करे ॥७॥

पुरीः[7] प्रकल्पयेद्राजा क्षत्रियाणां यथाविधि
पीते तु मधुरास्वादे भूतले सिकतोत्करे ॥८॥

वैश्यानामालयं कुर्याद्राजा पत्तनसंज्ञितम्[8]
बिल्वापमार्गौ चैतानि[9] क्षीरकण्टकपादपान्[10] ॥९॥

उन्मूल्यो[11]द्वासयेदस्माद् भूभागाद्दूरतो[12] बहिः
अनूषरे[13] समे देशे प्रागुदक्प्रवणेऽपि च[14] ॥१०॥

ग्रामादीन्कारयेद्राजा बह्वोषधि[15]वनस्पतौ[16]
सहस्रसीतं[17] तत्कृत्वा लोष्टास्थिशकलानि च[18] ॥११॥

1. श्वेते तु मधुरास्वादे भूतले सिकतोत्करे - C, सुदेशे .... सिकतोत्करे - NM:ŚY; 2. कूपप्रपाचचत्वाराश्च - A, कूटप्रपाच चत्वाराश्च -ŚY; 3. धर्मकारिणे - A, धर्मकारिणा - C; 4. श्वेते वै - A,C; 5. ब्रह्मदीन्कारयेत् शुद्धौ - C; 6. श्वेते तु (sl.6)........ मालयार्थिनाम् - (sl.7)-NM: A, मालयेर्विना - C; 7. NM - C; 8. पुरपत्तनसंज्ञकम् - A,C; 9. बिल्वापमार्गशाखानि - A,C, तिल्ववापाश्म (?) शाखानि - ŚY; 10. क्षीरकण्डकीपादपान्- A,C; 11. उन्मूल्या -C; 12. दूरतां - C; 13. अनखरे - A,C; 14. प्रणवेपि या - C, प्रवणे तथा - ŚY; 15. वद्धौषधि - A, बहौषधी - C; 16. वनस्पतीनाम - A,C; 17. शीतं- C; 18. शकलानि च - C.

उद्वास्य गोभिरेतस्मिन्नथ वासं भवेद् भुवि[1]
पञ्चगव्येन भूभागं प्रक्षिपेत्त्रिः प्रदक्षिणम् ॥१२॥

शम्युदुम्बरशाखाभ्यां[2] शंवतीभिः परिव्रजेत्[3]
ऋग्भिरब्देवताभि[4]श्च अच्छिन्नोदकधारया ॥१३॥

पुण्याहं वाचयेद्विद्वान्[5] ब्राह्मणैर्वेदपारगैः
चतुरस्रं यथा दिक्षु समं वायतमेव वा ॥१४॥

ग्रामादीन्[6] नृपतिस्तस्मिन्कारयेत् तक्षविद्यया
मानवतो गृहादीन् हि[7] विप्रादीनां प्रकल्पयेत् ॥१५॥

ग्रामादीनां मध्य एव[8] गृहं विष्णोर्विशेषतः
तस्मिन्नेव सभाकूटं मण्डपादीन्[9] प्रकल्पयेत् ॥१६॥

श्रीभूसरस्वतीनां च गृहं गणपतेरपि
प्राच्यामिन्द्रगृहं कुर्यात्[10] दक्षिणस्यां यमालयम् ॥१७॥

प्रतीच्यां वारुणं वेश्म उदीच्यां सौम्यमालयम्[11]
प्राग्दक्षिणस्यामाग्नेयं[12] नैर्ऋत्यं दक्षपश्चिमे[13] ॥१८॥

1. अधिवासं भवेद् भुवि - ŚY; 2. शम्यौदुम्बरशाखाकयां - A, शम्युदुम्बरशाखायां - C; 3. RV 7.35.1-13, cp. ĀGS 2.8.11, शंवतीभिः परिमृजन्का ŚY; 4. RV 10.9. 1-3; 5. तस्मिन् - ŚY; 6. प्रागग्रादीन् - A,C; 7. मार्गवन्तश्च मनुष्या - A,C; 8. - A,व - A; 9. प्रपादीनि - ŚY; 10. कार्य - ŚY; 11. सोममालयम् - A; 12. दक्षिणस्यामाग्ने - C; 13. निर्ऋतेर्दक्षिणपश्चिमे - ŚY.

वायोः प्रत्यगुदग्देशे प्रागुदीच्यां शिवालयम्
सर्वासां देवपत्नीनां तैः सहैवालयं भवेत् ॥१९॥

आर्यामातृपिशाचानां वहिर्ग्रामात् प्रकल्पयेत्
परितः पालनार्थाय प्राकारं कारयेन्नृपः ॥२०॥

द्वारदेशेऽथ[1] दुर्गाया आलयं[2] च प्रकल्पयेत्[3]
एवं गृहान्हि[4] सर्वेषां कारयित्वा यथाविधि ॥२१॥

अलङ्कृतेऽथ सर्वत्र प्रतिष्ठाहोममाचरेत्
लेपनाद्यैः प्रस्तरणै[5]र्वितानध्वजतोरणैः ॥२२॥

रत्नमाल्यैः[6] पुष्पदामैः दिक्षु सर्वास्वलङ्कृतैः[7]
शरावपालिकाकुम्भैः[8] साङ्कुरैर्दिक्ष्वलङ्कृतैः ॥२३॥

फलपुष्पैः किसलयैः स्तबकै[9]श्चाप्यलङ्कृतैः
पूर्णकुम्भैर्धूपदीपैः दिक्षु सर्वासु शोभितैः[10] ॥२४॥

वादित्राद्यैः नृत्तगीतैः[11] वेणुशङ्खैः सुघोषितैः[12]
ब्राह्मणैर्ब्रह्मघोषेण[13] घोषितैर्वेदपारगैः[14] ॥२५॥

1. द्वारदेशे च - A,C; 2. दुर्गाय चालयं - A,C; 3. समं कल्पयेत् - A,C; 4. गृहाणि - A,C, ŚY; 5. लेपनारस्तरणास्तारै -ŚY; 6. मुक्तादामैः - ŚY; 7. दिक्षु सु[illegible]यंकृताः-C, दिक्षु सर्वास्वलङ्कृते - ŚY; 8. श्वेतै कपिलकाकुम्भैः - A,C; 9. पताकैः - C; 10 दिक्षु[illegible]सु शोभनौ – A, दिक्षूपशोभितैः - ŚY; 11. वादि त्रवाद्यैः सङ्गीतैः - A,C: 12. सुशोभितैः - A,C; 13. वेदघोषेण -A,C; 14. घोषिते वेदपारगैः - ŚY.

ग्रामादीनां ततो मध्ये[1] पुण्याहं वाचयेत्पुनः
याः प्रवतो निवत[2] इत्यनयार्चा[3] नदीं व्रजेत् ॥२६॥

प्र सु व आप[4] इत्यृग्भिः कुम्भैर्हि नवभिर्नवैः[5]
नदीतोयेन सम्पूर्य[6] हारयेत्तद्[7] द्विजोत्तमैः ॥२७॥

एकैकस्य चतुष्केषु सपूर्वासु शिलास्वथ[8]
व्रीहिराशिषु कुम्भानां स्थापनं क्रमशो भवेत् ॥२८॥

एकं मध्ये प्रतिष्ठाप्य प्रागारभ्य[9] प्रदक्षिणम्
अग्न्यादिष्वितरदिक्षु[10] गन्धमाल्यै[11]रलङ्कृतान् ॥२९॥

कुशान्व्रीहीन्[12] यवांश्चैव हिरण्यं प्रक्षिपेदथ[13]
पिधाय व्रीहिसम्पूर्णैः[14] शरावैः[15] सकुशैः दृढैः ॥३०॥

कुम्भान्वस्त्रैश्च संच्छाद्य[16] अहतैः सकुशैः पृथक्[17]
एषां पुरस्तात्कर्त्तव्यो[18] वास्तुहोमो[19] यथाविधि ॥३१॥

उपलेपादि यत्तन्त्रमाज्यभागान्तमुच्यते
अविस्मरेण तत्सर्वं[20] कृत्वा वास्तोष्पतेरिति[21] ॥३२॥

1. ग्रामादीनन्ततो मध्ये - ŚY; 2. RV 7.50.4; 3. इत्यनवार्चा - C; 4. RV 10.75.1; 5. कुम्भानिर्नवभिर्नवैः - A; कुम्भाना नवभिर्नवैः - ŚY; 6. संपूर्व - C; 7. कारयेत्तु - A,C;8. चतसृषु द्वयोर्वासुलास्तथा - A,C; 9. प्रागादिभ्य - A,C; 10. अग्न्याष्टास्वितरान्दिक्षु - A,C; 11. गलमाल्ये - C; 12. व्रीहिन् - A,C; 13. प्रदिपदधा - C; 14. पिधाय वृष्टिः (?) सम्पूणैः - ŚY; 15. शरायैः स्तु कुशैः दृढैः - C; 16. संस्थाप्य - C; 17. आगतैस्तैः पृथक् पृथक् -A,C; 18. कर्त्तव्या - C; 19. वासुहोमो - C; 20. यत्सर्व - A,C; 21. cp. ĀGS 2.9.9, वास्तोस्पतेः प्रति - A, वास्तोषतः प्रति - C.

ऋग्भिश्चतसृभिर्हुत्वा हविःपक्वं[1] यथाविधि
ततः स्विष्टकृदारभ्य होमशेषं समापयेत् ।।३३।।

अपां कुम्भात्पश्चिमे[2] देशे प्रतिष्ठाहोममाचरेत्
उपलेपादिकं[3] कृत्वा आज्यभागान्तकं ततः[4] ।।३४।।

जुहुयाद्धविरेताभिः ऋग्भिर्विप्रः समाहितः[5]
गणानां त्वा गणपतिं[6] सूक्तमेकोनविंशतिः[7] ।।३५।।

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते[8] सूक्तमष्टर्चकं तथा
सोमानं स्वरणं[9] पञ्च सेमामविड्ढि[10] षोडश ।।३६।।

इन्धानो अग्निमि[11]त्यादिसूक्ताभ्यां[12] च बृहस्पतिम्[13]
स्योना पृथिवि भवेति[14] चानया[15] जुहुयाद्धविः ।।३७।।

इयमददादित्यादिसूक्तेनैव[16] सरस्वतीम्
शालीनां तण्डुलैः[17] पक्वं पायसं जुहुयाद्धविः ।।३८।।

हिरण्यवर्णामि[18]त्यादिश्रीसूक्तेन[19] श्रियं पुनः
अब्देवताभि[20]राज्येन होमं कुर्यादतन्द्रितः ।।३९।।

1. ऋग्भिश्च तिसृभिः स्तुत्वा हविर्हुत्वा - ŚY; 2. अप्कुम्भा (न ? त) पश्चिमे - ŚY; 3. उपले (प ? लेख) नादिकं - ŚY ;4. भागान्ततस्ततः - A, भागान्ततस्तत्र - C; 5. विप्रा ऋग्भिः समन्ततः -A, विप्रा ऋग्भिः समन्वितः - C; 6. RV 2.23.1; 7. सूक्तेनैकैनविंशतिः - A,C; 8. RV 1.40.1; 9. RV 1.18.1, सोमानां स्वरणं - C; 10. RV 2.24.1, सोमामविदि - A, सोमामयिदि - C; 11. RV 2.25.1, इं नो अग्नि - A,C, 12. + + सूक्ताभ्यां - ŚY; 13. ब्रह्मणस्पतिम् - ŚY; 14. RV 1.22.15; 15. त्यनया– ŚY, 16. RV 6.61.1, इयमेदातिसूक्तेनैकैकंन - C; 17. तण्डुलं - A,C; 18. RVKh 5. 87.1-15; 19. सूक्तेनापि - ŚY; 20. RV 10.9.1-3.

प्र सु व आप[1] इति नव आपो हि ष्ठेति वै नव[2]
आपो ऽस्मान्मातरः[3] पञ्च अम्बयोर्यन्ति चाष्टकम्[4] ।।४०।।

समुद्रादूर्मिरिति[5] च सूक्तमेकादशर्चकम्
समुद्रज्येष्ठाश्च[6] तिसृभिः त्रायन्तां तु तृचेन च[7] ।।४१।।

निवर्त्तध्वमिति[8] सूक्तम् अत्र अब्दैवतं भवेत्[9]
ततः स्विष्टकृदारभ्य होमशेषं समापयेत् ।।४२।।

आ त्वेति ध्रुवसूक्तेन[10] ग्रामादीनां तु मन्त्रयेत्
अब्दैवत्याभिरेताभिः[11] प्रोक्षयेत्त्रिः प्रदक्षिणम् ।।४३।।

नवकुम्भस्य तोयेन सर्वतः परिसेचयेत्[12]
ग्रामादीनामवक्तर्ता[13] द्विजान्वै[14] स्वस्ति वाचयेत् ।।४४।।

ब्राह्मणान्भोजयेत् तस्मिन् यथाशक्ति विपश्चितः[15]
स्वस्त्यात्रेयं[16]जपेत्पश्चात् यजमानः समाहितः[17] ।।४५।।

दक्षिणां च[18] यथाशक्ति दद्यादृत्विग्भ्य एव च
धान्यं हिरण्यं वासश्च[19] पशुभूम्यादिकान्यपि ।।४६।।

1. RV 10.75.1-9, पि सु व - C; 2. RV 10.9.1-9, मयो नव - ŚY; 3. RV 10.17.10; 4. RV 1.23.16, ञ्चावयो यंति चाष्टकम् -A, पञ्चाबवोयांतिवाष्टकं - C,सम्मह्यमष्टर्चम्–SY; 5. RV 4.58.1; 6. RV .49.1; 7. RV 10.137.5, तृचेन - C; 8. RV 10.19.1; 9. See n.1-6, अब्दैवतं भवेत् - C, मुद्रज्येष्ठा (sl.41) .... भवेत् (sl.42) -NM, अथाष्टर्चं निवर्त्तध्वमेता अब्दैवता ऋचः – ŚY, 10. RV 0.173.1-6; 11. RV 10.9.1-3; 12. आ त्वेति (sl. 43) .... परि सेचयेत् (sl.44) is mentioned ter प्रोक्षयेदद्विजः (sl.47) in ŚY; 13. समधिनवतः कर्त्ता - C, ग्रामादीनथ तत् - ŚY; 14. र्तान्द्विजाग्र्यैः - ŚY; 15. अस्मिन्यथाशक्ति सुदक्षिणा - A,C; 16. RV 5.51.11-15, 17. समाहिता- A; 18. दक्षिणाभ्य - C; 19. वासां श्च - A,C.

शून्ये दग्धे च नष्टे च जीर्णे चिरविवासिते[1]
ग्रामादीन्पुनरुत्पाद्य[2] चानेन[3] प्रोक्षयेद्द्विजः ॥४७॥

अनेनान्येन वा मोहादप्रोक्ष्य प्रविशेद्यदि[4]
आयुः प्रजां[5] विभूतिं च हरन्ति ब्रह्मराक्षसाः ॥४८॥

यक्षरक्षपिशाचाश्च वसन्त्यत्र न संशयः[6]
अनेन कृत्वा ग्रामादीन् द्विजान्प्रावेशयेन्नृपः[7] ॥४९॥

आयुः कीर्तिं विभूतिं च श्रियं चानुत्तमां[8] लभेत्
एतत्स्वस्त्ययनं होमं पवित्रं पुष्टिकारकम्[9] ॥५०॥

पुत्रीयं च यशस्यं च स्वर्ग्यं[10] धन्यममित्रहम्[11]
सर्वदारिद्र्यशमकं[12] पुण्यलोकप्रियङ्करम्[13] ॥५१॥

॥ इति शौनककारिकायां
ग्रामादिप्रतिष्ठाहोमः[14] ॥

1. शीर्णदुष्टे च दग्धे च शून्ये चिरव्यवसिते - A,C; 2. पुररुत्पाद्य - C; 3. चासत-C, अनेन - ŚY; ... पुनः - A,C; 5. पूजा-C, प्रज्ञा - ŚY; 6. ŚY adds here : तस्मात् यत्नेन होतव्यमात्मनो भूतिमिच्छ... एवं होमे कृते कर्त्ता तत्फलं सुखमश्नुते॥ पापाद्रोगाच्च सर्वस्मान्मुच्यते नात्र संशयः। तस्मात् यत्... होतव्यं आत्मनो भूतिमिच्छता ॥; 7. यक्षरक्षपिशाचा .... नृपः - NM: A, प्राविशेयं - C; 8. चानुत्तम... B; 9. पुत्रीयं पुष्टिकामकं- A,C; 10. यशस्वर्णं धनं - A,C; 11. दारिद्रनाशनम् - A, दरिद्र नाशनम्... C; 12. सर्वशान्तिकरं सौख्यं - A,C; 13. पुण्यलोकप्रपायनम् - ŚY. It adds:अन्यांश्च लोकं सम्प्रा... ब्रह्मलोकं स गच्छति. 14. इति शौनकीये ग्रामप्रतिष्ठाविधिः - ŚY.

॥ अथोपासनम्[1] ॥

यस्मिन्नहनि विवाहः स्यात्सायमारभ्य तस्य तु
परिचर्यां[2] विवाहाग्नेर्विदधीत स्वयं द्विजः ॥१॥

यदि रात्रौ विवाहाग्निरुत्पन्नः[3] स्यात्तथा सति
उपक्रम्योत्तरस्याह्नः[4] सायं परिचरेदमुम्[5] ॥२॥

पत्नी कुमारी पुत्रो वा शिष्यो वापि यथाक्रमम्[6]
पूर्वपूर्वस्य चालाभे विदध्यादुत्तरोत्तरम्[7] ॥३॥

तत्र तूपयमनाग्नि[8]मुपलेपादिसंस्कृते
दिशि निधाय ज्वलितं कृत्वा परिसमूह्य च ॥४॥

परिस्तीर्य च पर्युक्ष्य गन्धाद्यैः परिपूज्य च
अग्निहोत्रवदित्येत[9]च्छौनकेन प्रपञ्चितम्[10] ॥५॥

पुनः पर्युक्ष्य चाङ्गारानुदगग्नेरपोह्य च
हौम्यानां द्वादशानां तु पक्वमेतेष्वधिश्रयेत्[11] ॥६॥

पयो यवागूः सर्पिश्च[12] ओदनं[13] दधि तण्डुलाः
सोमस्तै[14]लमापो व्रीहिः[15] द्वादशैते तिला यवाः[16] ॥७॥

...NM - B,C, ŚY; 2. परिचर्यं - C; 3. रुत्वन्न - B, रुत्तभ- C; 4. उत्पन्न स्योत्तरस्याह्नः - B; 5. ...स्मिन् (sl.1)........ अमुम् (sl.2) -NM, अग्निं परि (स्त?च) रेद् देवं सायंप्रातर्गृही स्वयम् - ŚY; 6. cp. ...GS 1.9.1, शिष्यर्त्विग्ज्ञातिबान्धवाः - ŚY; 7. पूर्वस्य पूर्वस्याचाव्वोविद्धन्यादुत्तरोत्तरान् - B; 8. ...त्रेपनयनाग्निं तु - A, तत्रर्थनयमं नाग्नि - B, तत्रेपनयनाग्नि - C; 9. अग्निवदित्येन - A; 10. ...पूर्वपूर्वस्य (sl.3) ..... प्रपञ्चितम् (sl.5) -NM, स्नात्वाचम्य विह्रत्याग्निं तत्पश्चादुपविश्य च। परिसमूह्य ...पर्युक्ष्य परिस्तीर्य कुशैः क्रमात् - ŚY; 11. मेतेष्वाधिश्रियेत् - A,B, मेतेष्वधिश्रयेत् - C, 12. सर्विश्च - B, ...सर्पिषि - ŚY.13. छादनं- C, 14. सोमशैल - C; 15. व्रीहि - A,B,C; 16. द्वादशैति तिलायवा - B.

तैलाभावे ग्रहीतव्यं तैलं जर्तिलसम्भवम्[1]
तदभावेऽतसीतैलं[2] कौसुम्भ[3]तैलमेव वा ।।८।।

मन्त्रवर्जितसंस्कारः स्याद्गृह्येष्वग्निहोत्रवत्[4]
पय आदीनि[5] चत्वारि विदुः पक्वानि याज्ञिकाः ।।६।।

दध्यादीनामपक्वानां नाधिश्रयणमिष्यते
तप्तेन जुहुयादेतान्येतेभ्यो नान्यानि भवेत्[6] ।।१०।।

एतानि जुहुयाच्छ्रौते मांसमौपासनं विना[7]
व्रीहिश्यामाकनीवारयवगोधूमशालयः[8] ।।११।।

स्वरूपेणैव होतव्याः स्वरूपेण तिलास्तथा
न ग्राह्याः सर्वदा माषावर[9]कोदारकोद्रवाः[10] ।।१२।।

होमं कर्त्तुमुपादेयं पूर्वाभावे परं परम्
व्रीह्यादिहोमधान्यानां शतमाहुतिरिष्यते ।।१३।।

तिलानां तु तदर्द्धं स्यात्तर्द्धं स्याद् घृतस्य तु[11]
उल्मूकेनावज्वालयेद[12]पक्वं पक्वमेव वा ।।१४।।

1. जर्तिलसंयुताम् - A, जर्त्तिलसम्भवम् - C; 2. तदभावेसीतैलं - C; 3. कौसुभं - C; 4. तैलाभावे (sl.8) ...... अग्निहोत्रवत् (sl.9) -NM: B, ŚY; 5. पय बादीनि - B; 6. नान्यतं भवत् - A, नान्यत् भवत- C; 7. cp. ĀGS 1.9.6; 8. शालवः - A, शालायाः - C; 9. माषावरं - A; 10. कोदारकोद्रवम् - A,C; 11. तप्तेन (sl.10) ...... घृतस्य तु (sl.14) -NM: B, ŚY, हुतस्या तु - C;12. दर्भेण सर्वं ज्वलयेद - B, उल्मुकेनावज्वालयेद् - C.

अधिश्रिते[1] स्रुवेणापः परिषिच्यान्नवापि च[2]
पुनस्त्रिर्ज्वलता तेन[3] परिहृत्य प्रहृत्य तत्[4] ।।१५।।

तृणस्थानामपक्वानामवज्वाल्य प्रहृत्य च[5]
उदक्कर्षन्नेवोद्वास्याप्य[6]ङ्गारानतिसृज्य च ।।१६।।

अग्नेः पश्चात्तृणेष्वेव निधाय समिधा सह
ध्यात्वाग्निरूपमत्रापि[7] पूर्वोक्तैश्च[8] त्रिभिर्यजेत् ।।१७।।

अक्षतान्गन्धपुष्पादीन्प्रागादि[9]क्रमतः क्षिपेत्[10]
जान्वाच्य[11] दक्षिणं समिधमाधायापः स्पृशेत्पुनः ।।१८।।

द्व्यङ्गुलमात्रे समिधः प्रदीप्ते जुहुयाद्धविः[12]
अग्नये स्वाहे[13]त्याग्नेयीं सायं पूर्वाहुतिं ततः[14] ।।१६।।

1. अधिश्रित्ये - C; 2. परिषिंचान्नवापि च - A,B,C; 3. ज्वलतानेन-B, ज्वलता तेन - C; 4. परिहृत्य तत् - B; 5. तृणस्थानाम् ...... प्रहृत्य च - NM: B. It is mentioned after समिधा सह (sl.17) in ŚY; 6. उदग् वर्पनिवोद्वास्याप्य -B; 7. रूपमात्रापि -A; 8. श्रद्धां मेधां ..... हव्यवाहनः (pp. 21-22); 9. प्रागादिः -A; 10. ध्यात्वाग्नि (sl. 17) ..... क्षिपेत् (sl.18) -NM:B, ŚY; 11. जान्वाच्यां - C; 12. द्वयङ्गुलमात्रे ...... हविः - NM:B; 13. cp. ĀGS 1.9.8: 'अग्नये स्वाहा' इति सायं जुहुयात् 'सूर्याय स्वाहा' इति प्रातस्तुष्णीं द्वितीये उभयत्र''. तेषामेकं - B, सूर्याय स्वाहे - ŚY; 14. संस्कृतं गृहीत्वा सायमग्नये - B. It adds here: स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य कुर्वीत प्रथमाहुतिम्। विधायोभयतस्तुष्टिं द्वितीयाहुतिमाचरेत्। तत्र प्रजापतिं ध्यायेदुभयत्राप्यविस्मरन्। स्रुवेण जुहुयाद् द्रव्यं सर्पिरादिद्रवात्मकम्। पाणिना दक्षिणेनैव जुहुयादन्नतण्डुलौ।। एषामभावे द्रव्याणां जुहुयाद् ब्रीहिभिः यवैः। तिलैर्वा विकृतैः कुर्यात्पुनः परिसमूहनम्।। पर्युक्षणं चाविस्मृत्य सायं प्रातरतन्द्रितः।.

प्रागुदगुत्तरतो वा प्राजापत्यां[1] च भूयसीम्[2]
असंसृष्टां[3] प्रजापतिं[4] ध्यायन्स्वाहेति भाष्य च[5] ।।२०।।

सूर्याय स्वाहेति प्रातः प्राजापत्यं च पूर्ववत्
द्रवं स्रुवेण होतव्यं पाणिना कठिनं हविः[6] ।।२१।।

उभयत्रैवमेव द्वे हूयेते[7] देवते च ते[8]
उत्तानपाणिर्जुहुयादङ्गुल्यग्रैश्च नित्यशः[9] ।।२२।।

परिसमुह्य पर्युक्ष्य चोपतिष्ठेद्धुताशनम्[10]
आग्नेयैश्चैव सौरैश्च[11] प्राजापत्यैश्च नित्यशः ।।२३।।

अग्निं प्रजापतिं सायं प्रातः सूर्यं[12] प्रजापतिम्
अग्न आयूंषि[13]तिसृभिः द्वाभ्यामग्ने त्व[14]मित्यथ ।।२४।।

1. प्राजापत्य - A, प्राजापत्ये - C; 2. भूयसी - B,C; 3. अमृष्टां - B, असृसंष्टा - C; 4. प्रजापतिः -
5. स्वाहेति जुहुयादथ -B, स्वाहेति होष्य च - ŚY; 6. सूर्याय .... हविः - NM, पयो दधि यवागू
तैलं सर्पिः स्रुवेण वा। स्रुचा तप्तेन जुहुयादेतेभ्योऽन्यानि पाणिना। -ŚY; 7. हूयते - A,C, 8. देवतेति
- A, देवते निजे- C, ŚY; 9. सूर्याय (sl. 21) .... नित्यशः (sl.23) -NM:B, उत्तान ...... नित्यशः
NM: ŚY; 10. पर्युक्ष्याप्युपतिष्ठेद्धविर्भुजं - B, पर्युक्ष्य उपतिष्ठेद्धविर्भुजम् - ŚY; 11. अग्नेः सूक्तैः
सौर्यैश्च - B, आग्नेयसूक्तैश्च सौरैश्च -ŚY; 12. सौरं - A,C; 13. RV 9.66.19, cp. ĀGS 1.4
14. RV 5.24.1-2.

सूर्यो न[1] इति मन्त्रेण ह्युदुत्यं[2] च द्वितीयया[3]
तृतीयया[4] चित्रं[5]मिति नमो मित्रस्य[6] चानया[7] ।।२५।।

प्रजापते न त्व[8]दृचा तन्तुं तन्वन्[9] द्वितीयया[10]
हिरण्यगर्भः समि[11]ति चोपतिष्ठेद्धुताशनम्[12] ।।२६।।

सौर्यवैश्वानरीयैर्वा[13] समस्ये सति पञ्चभिः[14]
द्विदैवत्यं हविष्यं तमिति[15] सूर्याग्निदैवतम् ।।२७।।

यावज्जीवं परिचरेदेवमौपासनं[16] गृही ।।२८।।

।। इति शौनककारिकायामौपासनहोमविधिः[17] ।।

RV 10.158.1; 2. RV 1.50.1, ह्यदुत्यं - C; 3. द्वितीययां - B; 4. तृतिया - C; 5. RV 1.115.1; 6.
V 10.37.1; 7. वान्यया- B; 8. RV 10.121.10; 9. RV 10.53.6, तं तुं तन्वं - A, तं तु तन्व - B, तं
तन्वान् - C; 10. द्वितीयये - C; 11. RV 10.121.1, हिरण्यगर्भः सम - A, हिरण्यगर्भ समिति -B,
रण्यगर्भा समिति - C; 12. त्युपतिष्ठेद्धुताशनम्-B, चोपतिष्ठेदुताशनं - C; 13. सौर्यवैश्वानरीयं वा -
सौर्यवैश्वानरीयैर्वा - C; 14. अग्न आयूंषि (sl.24)........ पञ्चभिः (sl.27)-NM: ŚY; 15. हविष्यातम्
C; 16. औपासन-B, ओपासनं - C; 17. इति शौनकीये नियाग्निपरिचरणविधिः - B, इति
नककारिकायामग्निपरिचरणविधि-C, इति शौनकीये अग्निपरिचरणविधिः -ŚY.

।। अथातिपन्नहोमविधिः[1] ।।

जाग्रत्येवानले[2] होमानतिक्रामेद् बहूनपि[3]
तदा कृत्वाज्यसंस्कारं[4] यथोक्तं विधिना ततः ।।१।।

आज्यं चतुर्गृहीत्वैतत् स्रुवेण[5] प्रकृतस्रुचि[6]
उक्त्वा मन्त्रं मनोज्योतिर्जुष[7]तामिति पूर्वकम् ।।२।।

हुत्वा सकृदतीतांश्च होमान्कृत्वा यथाक्रमम्
पश्चात्स्वकालहोमं च विदधीत यथा पुरा[8] ।।३।।

प्रायश्चित्तमिदं कश्चित् प्रतिहोमं व्यतिक्रमे[9]
अतीतहोमान्[10] कृत्वादौ कालहोमं समाचरेत् ।।४।।

प्रतिहोममविस्मृत्य कुर्यात्परिसमूहनम्[11]
पर्युक्षणं चेत्युक्तो[12]ऽयं औपासन[13]विधिक्रमः[14] ।।५।।

।। इति शौनककारिकायामतिपन्नहोमविधिः[15] ।।

1. अथ नित्यहोमकालातिक्रमप्रायश्चित्तविधिः - B, NM-C, CNM - ŚY; 2. जागत्त्येवानले - A; 3. अतिक्रामेद्वहुनपि-A, होमानतिक्रामे बहुनपि - B, होमं नातिक्रामबहूनपि - C; 4. कृत्यातसंस्कार - C; 5. गृहीतैततस्रुवेण -C; 6. प्रकृतिस्रुचि - B; 7. VS 2.13, ĀŚS 2.5.14; 8. कृत्वा यथापुरम् - A,B; 9. प्रायश्चित्तमिष्टं येचित् प्रतिहोमव्यतिक्रमान् - B. It also adds here: स्मृतिचन्द्रिकायां– कालान्तरेषु होमेषु उत्तरेष्वागमेषु च।। कालातीतानि हुत्वैव उत्तराणि समारोपेत्। संस्कृतानान्यनुक्रम्य उत्तराणि समारोपेत्।। न दैवा न पिंत्र्यश्च एतत्तु उपतिष्ठते। ।। आचार्यस्मृतौ।। पृथग्परिगृहीतास्तु हुनेदाहुतीरखिलाः। नित्याग्निहोत्रं तद्विप्रः परिस्तीर्य प्रति।। अथ शौनकः।।; 10. अतिहोमान् - B; 11. परिसमोहनम् - A; 12. चेत्युक्तौ - C; 13. औपासन - C; 14. विधिः क्रमात् - B,C. B adds here: प्रेषित तु यदा पत्नी यदि ग्रामान्तरं व्रजेत्। होमकालो योऽतिप्राप्तो न स दोषेण युज्यत इति ; 15. इति शौनकीये समारोपणाविधिः -B.

।। अथ पुनःसन्धानविधिः[1] ।।

यदि काष्ठाद्यभावेन नष्टो वह्नि[2]र्भवेत्तदा
भस्मापनीयायतनाद्[3] गोमयेनोपलिप्य तत् ।।१।।

उल्लिख्य चाग्निमादध्यादानीय[4] श्रोत्रियालयात्
विनाशकालादारभ्य परस्माद्धोमकालतः ।।२।।

पूर्वं गृहिण्युपवसेत्तत्र सङ्कल्पपूर्वकम्
होमकाले तु जुहुयाद्यथापूर्वमिति स्मृतम्[5] ।।३।।

गृहिणी यदि रोगाद्यैरुपवस्तुं न शक्नुयात्
तदा प्रयोगमाश्रित्य तैत्तिरीयककल्पिते[6] ।।४।।

अग्निं विहृत्य काष्ठाद्यैः अद्भिः[7] परिसमुह्य च
परिस्तीर्य च पर्युक्ष्य ततोऽग्नेरुत्तरे कुशान् ।।५।।

आस्तीर्य तेषु प्रोक्षण्या सममासादयेत्स्रु[8]चम्[9]
आज्यपात्रेण सन्मार्गतृणानि सह सादयेत् ।।६।।

कृत्वा पवित्रे तु तयोः मध्ये ग्रन्थिं प्रकल्पयेत्[10]
ततः प्रोक्षणपात्रे[11] च निषिच्य सलिलं शुचिः ।।७।।

1. अथाग्निविच्छेदः-B, NM-C, CNM- ŚY; 2. नष्टो वाग्नि -B; 3. भस्मादानीयायतनं - A,C; 4. उल्लिख्यमग्निमादध्यादादाय- B ; 5. पूर्व पतिस्थितः- B; 6. cp.BhGS1.18, ĀPGS 2.5.14-18, HGS 1.22.3-5, प्रकल्पितं - B; 7. काष्ठाद्यैस्त्रिः- B;8. प्रोक्षण्या समयात्सादयेत् - B; 9. स्रुच - B, त्रुचीं-C; 10. ग्रन्थिं मध्ये च कल्प्य च - A,C; 11. प्रोक्षणि पात्रे च - A, प्रोक्षणपात्रं तु - B.

ताभ्यां तूष्णीं त्रिरुत्पूय पवित्राभ्यां यथा पुरा[1]
स्रुवाज्यपात्रे उत्ताने कृत्वा प्रोक्ष्य त्रिरम्भसा[2] ।।८।।

आज्यस्थाल्यां निषिच्याज्यं तस्याधिश्रयणादिकम्
कृत्वोद्वास्योत्तरे वह्नेः त्रिस्तूष्णीमेव तद्घृतम्[3] ।।९।।

पुनराहारमुत्पूय पवित्राभ्यां[4] ततस्तु ते
पवित्रे ग्रन्थिमुन्मुच्य प्रोक्ष्याग्नौ सम्प्रहृत्य च ।।१०।।

परिषिच्य ततो वह्निं सकृदेव[5] समन्ततः
अलङ्कृत्य च पुष्पाद्यैः संस्पृष्टेन स्रुवेण तु ।।११।।

आज्यं गृहीत्वायाश्चाग्नेऽस्यनभीत्येवमादिकम्[6]
मन्त्रमुक्त्वा विधायैकामाहुतिं तदनन्तरम् ।।१२।।

कुर्यादौपासनं होमं यथा पूर्वमतन्द्रितः[7]
यद्वास्मच्छास्त्र[8]विहितप्रयोगेणाज्यसंस्कृतिम् ।।१३।।

कृत्वा मन्त्रमयाश्चाग्नेऽस्यनभीत्येव[9]मादिकम्
उक्त्वा हुत्वा सकृत्पश्चाज्जुहुयाच्च यथा पुरा[10] ।।१४।।

1. यथापुरम् - A,B; 2. ऊत्वान्ने - B; 3. तत्पुनः - B; 4. यथा पुरा (sl.8) ...... पवित्राभ्यां (sl.10) - NM: C; 5. संस्कृदेव - C; 6. MaiSaṁ 1.4.3, ĀŚS 1.11.13; 7. पूर्वमथेन्द्रितः - C; 8. यद्वास्मछात्र - C; 9. MaiSaṁ *loc.cit*, ĀŚS *loc .cit*; 10. यथा पुरम् - A,B.

ऊर्ध्वं चायं[1] विनष्टाग्निः द्वादशाहाद्यमित्यथ[2]
अहोरात्रमतिक्रामेत्तदा[3] स्मृतिषु चोदितम् ।।१५।।

उपपातकिनो यत्तु प्रायश्चित्तं विधाय तत्
पूर्वोक्तेन प्रकारेण विधेयोऽग्नि[4]परिग्रहः[5] ।।१६।।

।। इति शौनककारिकायां
पुनःसन्धानविधिः[6] ।।

।। नास्तिक्यादिविसृष्टाग्नेः पुनराधानविधिः[7] ।।

अथ गृह्यस्य नष्टाग्नेः[8] पुनराधानमुच्यते
उपोष्य दम्पती दत्वा होमद्रव्यं द्विजातये[9] ।।१।।

ध्रियमाणस्याहोमे तु प्रतिहोमं प्रचक्षते
नष्टस्याग्नेरहोमे तु द्रव्यदानं प्रचक्षते ।।२।।

अतीतकालं जुहुयादग्नौ विप्राय वा व्ययम्
अग्नौ सत्यहोमे च जुहुयादसति व्ययम्[10] ।।३।।

व्ययं दत्वाग्निमाहृत्य जुहुयात्सायमादिषु[11]
आदध्यादपराह्णेऽग्निम् आधानद्रव्यसंचितौ[12] ।।४।।

1. ऊर्ध्वं चाष्ट -B, ऊर्ध्वं चाथ -C; 2. द्वादशाहोद्यदित्यथ - A,C; 3. अहोरात्रादितिक्रमे तदा- A; 4. प्रकारेणाभिधायाग्नि - B; 5. A adds here: यो ऽ गृहीत्वा विवाहग्निं गृहस्थ इति मन्यते। अन्नं तस्य न भोक्तव्यं वृथापाको ह्यसंस्कृतः। वृथापाकं हि भुञ्जानः प्रायश्चित्तं समाचरेत्। गायत्र्याष्टशतं जप्त्वा घृतं प्राश्य विशुद्ध्यति; 6. NM-B; 7. NM - B,C, ŚY; 8. अथो गृहीतनष्टस्य -ŚY 9. दिजाय ते- C; 10. असति द्वयम् - A, ध्रियमाण (sl.2) ..... व्ययम् (sl.3) NM : ŚY; 11. द्रव्यं किञ्चिद्यथाशक्ति ब्राह्मणायाहिताग्नये - B, अन्यत्किंचिद्यथाशक्ति ब्राह्मणायाहिताग्नये- ŚY; 12. संज्ञिताः - B, सञ्चितो (?)- ŚY.

सिकताः[1] पद्मपत्रं च वराहविहता च मृत्[2]
सूदमाखूत्करं[3] चोषवल्मीकवपशर्कराः[4] ॥५॥

उदुम्बराशनिहतपर्णाश्वत्थ[5]विकङ्कताः
शमीमुञ्जकुशारण्या[6] आधानद्रव्यसंज्ञिताः[7] ॥६॥

अग्न्यायतन एतानि[8] पुनराधानकर्मणि[9]
निधायैषामलाभे तु[10] यथालाभं निधापयेत्[11] ॥७॥

अथोपलिप्ते लिखिते[12] सिकतादीन्याधाय[13] च
इदं त एक[14]मित्यग्नौ सव्याहृतिकयाहिते[15] ॥८॥

तन्त्रं[16] कृत्वाज्यभागान्तमन्वाधानादिकं[17] ततः
चतुर्गृहीतं जुहुयादाज्यमाभि[18]र्यथाक्रमम् ॥९॥

जुह्वामथ[19] स्रुवेणैव स्थाल्या[20]मादाय गृह्यते
चतुर्गृहीतमाज्यं च चतुष्कृत्व उदाहृतम् ॥१०॥

त्वमग्ने सप्रथा असि[21] योऽग्निं देववीतये[22]
तन्तुं तन्वं[23] त्वं नो अग्ने[24] स त्वं नो अग्न एव च[25] ॥११॥

1. सैकत-ŚY; 2. वराहविता च मृत् - C, चरुपात्रं - ŚY; 3. खरं चोषं वच्छि - ŚY; 4. चोखवल्मीकवपशर्कराः - A, चोषवल्मीकशर्कराः - B, चोषवल्मीकपशर्कराः - C, चाप शर्करा (?) - ŚY; 5. शमीरौहितकाश्वत्थ - ŚY; 6. शाम्यं करोत्स्तु विज्ञेया - B; शमीमन्नकुशारण्या- ŚY; 7. आधानद्रव्यसंज्ञका - C, ++++ व्य संज्ञिताः - ŚY; 8. ये वानि - B; 9. कर्मणा -C; 10. मभावे तु-C; 11. निधाय च -ŚY; 12. अथोपलिप्तेलिखिते - A, उपलिप्योल्लिखे देता - B, अथोपलिख्यैतान् ++- ŚY; 13. सिकतादीन्निधाय च - A,C, ŚY; 14. RV 10.56.1, ++++ -ŚY; 15. व्याहृतितयाहृते - B, आज्यमर्हिं - ŚY; 16. तत्र - ŚY; 17. मध्वाधानादिकं - A, मत्वाधानादिकं - B; 18. तं जुहुयादि - B; 19. मेव - ŚY; 20. स्याल- ŚY; 21. RV 5.13.4; 22. RV 1.12.9, ĀP (14); 23. RV 10.53.6, ĀP *loc. cit*; 24. RV 1.31.12, ĀP *loc.cit*; 25. RV 4.1.5, ĀP *loc .cit*, सत्वनो अग्न सप्त ते - ŚY.

सप्त ते अग्ने समिध[1] इति षष्ठ्याहुतिर्भवेत्[2]
मनो ज्योतिः[3] पुनस्त्वेति[4] हुत्वा जुह्वाष्टभिस्तथा[5] ॥१२॥

स्रुवेण जुहुयादाज्यमेभ्योऽग्निभ्यो यथाक्रमम्[6]
अग्नये पवमानाय चाग्नये[7] पावकाय च ॥१३॥

अग्नये शुचये चैवा[8]ग्नये पथिकृते तथा[9]
अग्नये तन्तुमते[10]च पञ्चभिश्च यथाक्रमम्[11] ॥१४॥

सौविष्टकृतमारभ्य होमशेषं समापयेत्
अनड्वान् दक्षिणा देया श्रोत्रियाय कुटुम्बिने[12] ॥१५॥

ऊर्ध्वं दशाहान्नष्टाग्निर्भवत्येव गृही यदि[13]
अनेन विधिना कुर्यादग्न्याधानं[14] पुनर्द्विजैः ॥१६॥

नास्तिक्येन विसृष्टाग्निश्चीर्णचान्द्रायणव्रतः[15]
अनेनैवाग्निमादध्याच्चिरोत्सृष्टे तथैव च ॥१७॥

द्वादशाहं विनष्टाग्नि[16]रतिक्रामेद् गृहे यदि
प्राजापत्यं चरित्वैव[17] पुनरग्निपरिग्रहः ॥१८॥

1. VS 17.79, ĀP *loc. cit*, स ते अग्ने – C; 2. सप्त ...... भवेत्– NM: ŚY; 3. VS 2.13, ĀŚS 2.5.14, ĀP *loc. cit*, अग्ने मनोज्योतिः –ŚY; 4. VS 12.44, ĀP *loc.cit*, पुरस्त्वेति - A, ++++ - ŚY; 5. NM-ŚY; 6. जुह्वामथ (sl. 10)......... यथाक्रमम् (sl. 13)-NM: B; 7. अग्ने पवमानायाग्नये, पवमानो यवाग्नये C; 8. त्वासि -B, चापि –ŚY; 9. ततः –B, NM-ŚY; 10. ĀP *loc. cit*, तन्तुमत –B, तन्तुमृते -C; 11. इत्येतेभ्यः पञ्चाहुतीः-B इत्येतैपञ्चभिराहुतीः– ŚY; 12. अनड्वान् .... कुटुम्बिने– NM:B, अनड्वान् दक्षिणा देया ब्राह्मणायाहिताग्नये – ŚY; 13. एव यदि गृही– A, एव गृही यति– C, एवं गृही यदि– ŚY; 14. कुर्यारग्न्यधेनं– A, दध्यादग्न्याधेयं–– ŚY; 15. श्चीर्ण चान्द्रायणे व्रतः– C; 16. श्चीर्णचान्द्रायणव्रतः (sl.17) ...... विनष्टाग्नि (sl.18)- NM: A; 17. चरित्वैवं -ŚY.

बुद्धिपूर्वे[1] विधिरयमबुद्ध्या त्वर्द्धमेव च[2]
अर्वाग्द्वादशाहान्नष्टाग्नेः पुनराधानमुच्यते[3] ॥१९॥

उपलिप्ते[4] स्थण्डिलेऽथ लेखास्तस्मिन्षडुल्लिखेत्[5]
द्रव्याणि सिकतादीनि[6] यथालाभं निधाय च ॥२०॥

पूर्णपात्रमिहेध्मं[7] च बर्हिश्चापि विना चरुम्
आज्यसंस्कारपर्यन्तं कृत्वाग्निस्थापनादिकम् ॥२१॥

आज्यं चतुर्गृहीतं च मनो ज्योति[8]र्ऋचाहुतिम्
ततः स्विष्टकृदारभ्य होमशेषं समाप्य च ॥२२॥

दक्षिणां च यथाशक्ति[9] दद्याद्वेदार्थसंविदे[10] ॥२३॥

॥ इति शौनककारिकायां
नास्तिक्यादिविसृष्टाग्नेःपुनराधानविधिः[11] ॥

॥ अग्निद्वयसंसर्गविधिः[12] ॥

अथाग्न्यो[13]र्गृह्ययोर्योगं[14] सपत्नीभेदजातयोः
सहाधिकारसिद्ध्यर्थं[15] अहं वक्ष्यामि शौनकः ॥१॥

1. बुद्धिपूर्व– C; 2.चार्द्धमेव तु– ŚY; 3. पुनरात्वेधानमुच्यते– C; 4. उपलिप्य-- ŚY; 5. वहुल्लिखेत्– C; 6. सकृतादीनि– C; 7. पूर्णपात्रं विनेघ्म– ŚY; 8.VS 2.13, ĀŚS *loc.cit*, ĀP *loc. cit*, 9. यथाशक्त्या– A,C; 10. ऊर्ध्वं (sl. 16)........ संविदे (sl.23)- NM: B; 11. इति शौनकीये पुनराधान-- B, इति शौनकीये पुनराधानविधिश्चतुर्थः खण्डः– ŚY; 12. अथ द्विमार्यसन्धानम्– B, NM- C, ŚY; 13. अथाग्ने-, B; 14. गृह्यय-- A; 15. साहादिधिकारसिद्ध्यर्थं– B, सहाधिकारात् पत्नीभिः– ŚY.

अप्रजां दशमे वर्षे स्त्रीप्रजां[1] द्वादशे त्यजेत्
मृतप्रजां पञ्चदशे सद्यस्त्वप्रियवादिनीम् ॥२॥

ततोऽन्यामुद्वहेत्कन्यां धर्मलोपभयात्स्वयम्
कृते तत्र विवाहे च[2] व्रतान्ते तु परेऽहनि[3] ॥३॥

पृथक्स्थण्डिलयोरग्नी[4] समाधाय यथाविधि
तन्त्रं कृत्वाज्यभागान्तमन्वाधानादिकं ततः ॥४॥

जुहुयात्पूर्वपत्न्यग्नौ[5] तयान्वारब्ध आहुतीः[6]
अग्निमीले पुरोहितं[7] नवर्चेन[8] सूक्तेन तु ॥५॥

समिधैनं[9] समारोप्य अयं ते योनि[10]रित्यृचा
प्रत्यवरोहे[11]त्यनया कनिष्ठाग्नौ निधाय तम्[12] ॥६॥

आज्यभागान्ततन्त्रादि[13] कृत्वारभ्य तदादितः
समन्वारब्ध[14] एताभ्यां[15] पत्नीभ्यां जुहुयाद् घृतम् ॥७॥

चतुर्गृहीतमेताभिः ऋग्भिः षड्भि[16]र्यथाक्रमम्
अग्नावग्निश्चरती[17]त्यग्निनाग्निः समिध्यते[18] ॥८॥

1. स्त्रीपूजा– C; 2. वै– A,C; 3. अप्रजां (sl.2)...... परेऽहनि (sl.3) -NM: ŚY;4. स्थण्डिलयोरग्नि– A,C, स्थण्डिलयोरग्निं -B; 5. जुहुयात्पूवपत्यग्नौ-A, जुहुयात्पूवपत्न्यग्नौ– B, बुहुयात् पूर्वपत्न्यग्नौ– C, पूर्वपत्न्यग्निके हुत्वा -ŚY; 6. याहुतिः -B; 7. RV 1.1.1; 8. नवर्केन-B, नवकेन - ŚY; 9. समिध्येत -B; 10. RV 3.29 10, समारोप्यय ते योनि-B, समाधायें ते योनि - C; 11. ĀŚS 3.10.8; 12. तु -A,C, ताम् - ŚY; 13. मत्रापि - A,C, मत्रादि - B; 14. समन्वारम्य-A, ŚY; 15. एताम्या-A, एवाम्यां - B; 16. षष्टि-C; 17. VS 5.4; 18. RV 1.12.6.

अस्तीदमि[1]ति तिसृभिः पाहि नो अग्न एकया[2]
अथ स्विष्टकृदारभ्य[3] होमशेषं समापयेत् ।।९।।

गोयुग्मं[4] दक्षिणा देया[5] श्रोत्रियाहिताग्नये[6]
पत्न्योरेका यदि मृता दग्धा तेनैव तं[7] पुनः ।।१०।।

आदधीतान्यया[8] सार्द्धमाधानविधिना गृही
बहुपत्न्येकपक्षे तु ज्येष्ठा चेत्पूर्वमारिणी ।।११।।

तां दहेदग्निहोत्रेण पुनराधानमन्यथा[9]
कनिष्ठा तु मृता पूर्वं दहेन्निर्मथ्य वह्निना ।।१२।।

निर्मथ्य एव सर्वासामाहिते सूतकेऽनले[10] ।।१३।।

।। इति शौनककारिकायां
द्विभार्याग्निसंसर्गविधिः[11] ।।

।। अथार्कविवाहः[12] ।।

तृतीये च[13] विवाहे तु सम्प्राप्ते पुरुषस्य तु[14]
अर्कविवाहं वक्ष्यामि[15] शौनकोऽहं विधानतः ।।१।।

1. RV 3. 29.1, अस्तीदामेति– A; 2. RV 8.60.9, पाहिनोग्न एकया -A; 3. स्विष्टकृदादिभ्यो -B; 4. मिथुनं- ŚY ; 5. दद्यात - A,C; 6. द्विजातये - A,C; 7. दधातेनैव-C, दग्ध्वानेनैव ता -ŚY; 8. आदधीतां तया-B; 9. मित्यथ - B; 10. cp. ĀP (5), नलसूतके– B. It also adds: 'आचार्योक्ते विशेषेण स्मार्त्ताधेनाग्निभिः दग्ध्वा एतां पत्नी समात्रिभिः शिष्टा धेनोद्वहेत्कन्यां पुनश्चैवाग्निमान् यजेत्।।', बहुपत्न्येक (sl.11)..... सूतके ऽनले (sl. 13)- NM: ŚY; 11. NM-B, इति शौनकीये अग्निसमारोपण विधिर्नवमखण्डः -ŚY; 12. ।।अथ तृतीय विवाहः।। -B, NM:C, CNM-ŚY; 13. च-B; 14. B adds here: अर्ककन्या प्रदानर्थं आचार्य कल्पयेत् पुरा।। जीविता वा मृता वापि वास्य भार्या द्वितीया च ।। तृतीये दोषहिं त्रि च विवाहार्थं तृतीयके ।।;15. अर्कविवाह वक्ष्यामि-A, आर्क विवाह वक्ष्यामि-C.

अर्कसन्निधिमागत्य[1] तत्र स्वस्त्यादि वाचयेत्[2]
नान्दीश्राद्धं प्रकुर्वीत स्थण्डिलं[3] च प्रकल्पयेत् ।।२।।

अर्कमभ्यर्च्य सौर्य्या[4] च गन्धपुष्पाक्षतादिभिः
स्वयं चालङ्कृतस्तद्वत् वस्त्रमालादिभिः शुभैः ।।३।।

अर्कस्योत्तरदेशे[5] तु समन्वारब्ध एतया[6]
उल्लेखनादिकं कुर्यादाघारान्तमतः परम् ।।४।।

आज्याहुतीश्च जुहुयात्संगोभिरनया ऋचा[7]
यस्मै त्वा कामकामायेत्येकयार्चा[8] ततः परम् ।।५।।

व्यस्ताभिश्च समस्ताभिस्ततश्च स्विष्टकृद् भवेत्
परिषेचनपर्यन्तमयाश्चेत्यादितः[9] क्रमात् ।।६।।

विसृज्य होममग्निं च विधिना मानुषीं पराम्
उद्वहेदन्यथा नैनां पुत्रपौत्राभिवृद्धिमान् ।।७।।

न पशून्न च मित्राणि मङ्गलं नैव गच्छति[10] ।।८।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अर्कविवाहविधिः[11] ।।

1. अर्कसविधिमगम्यल्य - B; 2. वाचयन् - B; 3. स्थण्डिले- B; 4.RV 10.85.1, अर्कमभ्यर्चसोथी- A,B,C; 5. अर्कस्योनरदेशे - B; 6. एकया - A; 7. RV 10.68.2, संगोभिन्न यया ऋचा - A, संगोभिरनयैकया - B; 8. ĀŚS 8.14.4, कामायात्यकथर्चा- A, कामायैन्येकयर्चा- C; 9. ĀŚS 1.11.13, मयाश्चेत्यादिभिः - B, मयाचेत्यादिभिः - C; 9. ĀŚS 1.11.13, मयाश्चेत्यादिभिः- B, मयाचेत्यादिभिः- C; 10. विसृज्य (sl.7)..... नैव गच्छति (sl.8) - NM: B; 11. इति शौनकीये तृतीयविवाहः -B.

।। अथ पुत्रकामेष्टिः[1] ।।

यस्य जाताः प्रम्रियेरन्[2] पुत्रा वै न भवन्ति वा[3]
ऋतुकाले दिने षष्ठे दम्पती समलङ्कृतौ[4] ।।१।।

कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं स्वस्तिवाचनपूर्वकम्
पूर्णपात्रनिधानान्तमुपलेपादि पूर्ववत् ।।२।।

श्वेतायाः[5] श्वेतवत्साया गोक्षीरेण चरुं पचेत्
कृत्वाज्यभागपर्यन्तमाज्यस्योत्पवनादिकम् ।।३।।

जुहुयात्पायसं तत्र[6] ऋग्भिः पञ्चदशाहुतीः
प्रजावत्[7]सूक्तपञ्चर्भिर्जीवपुत्रस्य[8] पञ्चभिः ।।४।।

नेजमेषेति तिसृभिः[9] सोमो धेनु[10]मृचैकया
इहैवस्त[11] मृचा चैव ततः स्विष्टकृदादिकम् ।।५।।

अपश्यं त्वेति मन्त्राभ्यां[12] होमशेषे च दम्पती
प्राश्नीयातां न[13] आचम्य दम्पतीनाभिमालभेत्[14] ।।६।।

पिशङ्गभृष्टिमि[15]त्यृचा तावुभावभिमन्त्र्य[16] च
प्रायश्चित्तादिसकलं होमशेषं समापयेत् ।।७।।

1. NM- B,C, CNM- ŚY; 2. जाता प्रमीयरेन् -A, जाता प्रमीत्येरन् -B, जाताः प्रमीयेरन् - C; 3. पुत्रौ नैव भवन्ति वा - A, पुत्रौ नैव भयन्ति वा - C; 4. सुमलङ्कृतौ - C; 5. श्वेताया - A,B; 6. वत्र - B; 7. RVKh 2.10, प्रजावन् - C; 8. RVKh 2.11, जीवकस्य - B; 9. RVKh 10.184.1-3; 10. RV 1.91.20;11. RV 10.85.42; 12. RV 10.183.1-2; 13. प्राशयेत्तत्र- B; 14. नाभिमालयेत् - A, नाभिमालभे- B; 15. RV 1.133.5; 16. तानुभावभिमन्त्र्य-A, तावुभायेभिमन्त्र्य-B.

सवत्सां दक्षिणार्थां च[1] गां दद्यात्पयस्विनीम्
पुत्रार्थमाचरेद् दानं विप्रेभ्यो हेमवत्स्वयम्[2] ।।८।।

रात्र्यास्तु पश्चिमे यामे शयीत[3] दर्भसंस्तरे[4]
मनसा चतुर्होतारमनुद्रुत्येति च[5] ब्रुवन् ।।९।।

उपगम्य[6] ततः पत्नीं व्यपेयाच्च[7] यथाविधि
एवमुत्पादिताः पुत्रा न लुप्यन्ते कदाचन ।।१०।।

।। इति शौनककारिकायां
पुत्रकामेष्टिः[8] ।।

।। अथ दत्तपुत्रविधिः[9] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि पुत्रसङ्ग्रहमुत्तमम्
अपुत्रो[10] मृतपुत्रो वा पुत्रार्थी समुपोष्य च ।।१।।

वाससी कुण्डले दत्त्वा चोष्णीषं चाङ्गुलीयकम्[11]
आचार्य[12] धर्मसंयुक्तं वैष्णवं वेदपारगम् ।।२।।

बर्हिः कुशमयं चैव[13] पालाशं चेध्ममेव च[14]
एतानाहृत्य बन्धूंश्च ज्ञातीनाहूय यत्नतः[15] ।।३।।

1. सवत्सा दक्षिणार्थाय - A, C; 2. विप्रेभ्यो होमवत्स्वयं - A,C; 3. शयीना - B; 4. दर्भ संस्तरेत् - A, C;5. मनुदत्योमिति - B; 6. उपमम्य - B; 7. व्यजेयात् च्च -B; 8. इति शौनकीये मृतप्रजाः जीवपुत्रोत्पादनविधिः । अजातपुत्रायां सुपुत्रोत्पादनविधिः - B; 9. NM: B,C, ŚY; 10. वन्ध्यो वा - ŚY; 11. उष्णीषं चाङ्गुलीयकम् -B, छत्रमुष्णीषं चाङ्गुलीयकौ - ŚY; 12. आदाय - B; 13. चेध्मं- ŚY; 14. चाज्यमेव च - ŚY; 15. ज्ञातिनाहूय यानतः-A, ज्ञानाहूय सत्तमम्-B, ज्ञातिनाहूय यत्नतः-C.

बन्धूनन्नेन सम्भोज्य[1] ब्राह्मणांश्च विशेषतः
अग्न्याधानादि[2] यत्तन्त्रं[3] कृत्वाज्योत्पवनादिकम्[4] ।।४।।

दातुः समक्षं गत्वा तु पुत्रं देहीति याचेत[5]
दाने समर्थो दातास्मै[6] ये यज्ञेनेति[7] पञ्चभिः ।।५।।

देवस्य त्वेति[8] मन्त्रेण हस्ताभ्यां परिगृह्य च
अङ्गादङ्गे[9]त्यृचं जप्त्वा चाघ्राय शिशुमूर्द्धनि[10] ।।६।।

वस्त्रादिभिरलङ्कृत्य छत्रच्छायावहं[11] सुतम्
नृत्यगीतैश्च वाद्यैश्च स्वस्तिशब्दैश्च संयुतम् ।।७।।

गृहमेत्येध्ममादाय[12] चरुं हुत्वा विधानतः
यस्त्वाहृदे[13]ति द्वाभ्यां च तुभ्यमग्र[14] ऋचैकया ।।८।।

सोमो ददद[15]त्येताभिः प्रत्यृचं पञ्चभिस्तथा
स्विष्टकृदादिशेषं च कृत्वा होमं समापयेत्[16] ।।९।।

ब्राह्मणानां सपिण्डेषु कर्त्तव्यः पुत्रसंग्रहः[17]
तदलाभे[18]ऽसपिण्डेषु[19] अन्यत्र न तु[20] कारयेत् ।।१०।।

1. बंधून्यमेव - A, बन्धूनां ते संभोज्य - B; 2. अग्न्याधानादिकं भोज्यं - C; 3. यत्तत्र-B; 4. कृत्वाज्योत्पवनान्तकम्-B; 5. याचते- ŚY; 6. दाने समर्थो दातासौ-A,C, समक्षस्थो ददेत (?) तस्मै - ŚY; 7. RV 10.62.1; 8. ĀGS 1.20.4; 9. ĀGS 1.15.9; 10. शिशुमूर्द्धतम् - A; 11. पुत्रच्छायावहं-A,B,C; 12. गृहमेसेध्ममादाय-A, गृहमेध्येध्ममाधाय-B, गृहमेत्येध्ममाधाय - ŚY; 13. RV 5.4.10; 14. RV 10.85.38; 15. RV 10.85.41; 16. होमं च शेषं परिसमापयेत्- B,C; 17. कर्त्तव्यं पुत्रसंग्रहम्- A; 18. तदभावे - B, ŚY; 19. सगोत्रे वा - ŚY; 20. तु न - ŚY.

क्षत्रियाणां स्वजातौ वा गुरुगोत्रसमेऽपि वा
वैश्यानां वैश्यजातिषु शूद्राणां शूद्रजातिषु ।।११।।

सर्वेषां चैव वर्णानां ज्ञातिष्वेव[1] न चान्यतः
दौहित्रं भागिनेयं वा शूद्राणां चापदि यदि[2] ।।१२।।

नैकपुत्रेण कर्त्तव्यं पुत्रदानं कदाचन
बहुपुत्रेण कर्त्तव्यं पुत्रदानं प्रयत्नतः ।।१३।।

दक्षिणां गुरवे दत्वा यथाशक्ति[3] द्विजोत्तमः
नृपो राष्ट्रार्द्धमेवापि[4] वैश्यो वित्तशतत्रयम्[5] ।।१४।।

शूद्रः सर्वस्वमेवापि अशक्तश्चेद्यथाबलम्[6] ।।१५।।

।। इति शौनककारिकायां
दत्तपुत्रप्रतिग्रहविधिः[7] ।।

।। अथाग्निसमारोपविधिः ।।[8]

अथ प्रयाणाद्यापत्सु समारोपणमुच्यते
अरण्यात्मसमित्स्वेव[9] गृह्यस्याग्नेर्यथाविधि ।।१।।

अग्नौ प्रज्वलिते गृहे प्रतपेदरणीद्वयम्[10]
अश्वत्थं समिधं वापि अयं ते योनिरित्यृ[11]चा ।।२।।

1. जातिष्वे च - A; 2. पतिः यदि - A,B,C, 3. यथाशक्त्या - A,C; 4. नृपो राष्ट्रार्थमेवापि - A,C; 5. रत्नशतत्रयम् - ŚY; 6. A adds : अन्यगोत्रसमुत्पन्नो दत्तपुत्रो ऽथवा सुता। नोद्वहेतामुभे गोत्रे यज्ञाधर्मार्थसिद्धये। तदकन्यापदा देया मधुपर्को यथाविधि।। दत्तपुत्रविवाहो वा कर्त्तव्यो वरशाखया।; 7. इति शौनकीये अपुत्रस्य जातीयपुत्रग्रहणाविधिः-B, इति शौनककारिकायां दत्तपुत्रग्रहणविधिः-C; इति शौनकीये पुत्रसङ्ग्रहणविधिरष्टमः खण्डः -ŚY; 8. NM - B,C, ŚY; 9. समित्स्वेन - A; 10. प्रतिपेद्वरणीद्वयम् - A, 11. RV 3.29.10, ĀP (15).

या ते अग्ने यज्ञियेति[1] पाणी वा[2] युगपत्तपेत्
आपद्येवं[3] समारोप्य ततः प्रत्यवरोहयेत् ।।३।।

अथारण्योः[4] समारूढं[5] मरणीभ्यां मथेत्पुनः[6]
प्रत्यवरोहेत्य[7]नया चात्मारूढं तु तं स्पृशन्[8] ।।४।।

आत्मारूढाग्निमादध्यात्[9] लौकिकेऽग्नावृचानया[10]
समिधं वारण्याभावे प्रत्यवरोह इत्यृचा[11] ।।५।।

समिदारूढवह्निस्तु लौकिकाग्नावृचानया[12]
समिधं तां समाधाय कालहोमं[13] समाचरेत्[14] ।।६।।

अरण्यात्मसमित्स्वग्निः वारूढः[15] सम्प्रणश्यति
ऊर्ध्वं द्वादशरात्रस्य पुनराधानमिष्यते[16] ।।७।।

अर्वाग्द्वादशरात्राच्च चाण्डालपतितादिभिः
स्पृष्टोनष्टोऽग्निरारूढो[17]ह्यरण्यात्मसमित्सु यः[18] ।।८।।

अरण्यात्मसमित्स्वग्निसमारोपविधिः[19] क्रमात्
एषां त्रयाणां पक्षाणां पूर्वः पूर्वः[20] प्रशस्यते ।।९।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अग्निसमारोपविधिः[21] ।।

1. ĀŚS 3.10.6, ĀP *loc. cit*; 2. पाणि वा - B; 3. आपद्येयं - A; 4. अथारण्यो - A,B, आत्मन्यर ŚY; 5. समारूढाम्-B, र्वारूढं -ŚY; 6. मथात्पुनः - B; 7. ĀŚS 3.10.8; 8. ततः श्वसन्-A,B,C; नादध्यौ - B; 10. लौकिकेऽग्नावृचानया - ŚY; 11. ĀŚS *loc. cit.*, समिधं .... इत्यृचा- NM:A 12. समिदा...... वृचानया-NM:A; 13. काले होमं - B; 14. समाधाय .... समाचरेत् -N अथादध्यादग्न्यारूढं यथाविधि -ŚY; 15. समित्स्वग्निरारूढः - A,C, ŚY; 16. ऊर्ध्वं द्वादशरात्रं पुनराधानमर्हति-B, ऊर्ध्वं द्वादशरात्रत्स पुनराधानमर्हति – ŚY; 17. नष्टोग्निनारूढः – B; 1 ह्यरण्यात्मसीत्सु सुः – B, अरण्यात्मसमित्सु सः–ŚY; 19. समारोहयविधिः -- B; 20. परः पूर्वः –A, पूर्वपूर्वः – B; 21. NM–B, the अग्निसमारोपविधिः continues up to the end of द्विभार्याग्निस विधिः in ŚY.

।। अथ पार्वणस्थालीपाकः[1] ।।

पौर्णमासी तु सम्प्राप्ता या विवाहादनन्तरम्
ततः प्रक्रम्य कुर्वीत[2] स्थालीपाकं तु पर्वसु ।।१।।

तत्र यद्यप्यमावास्या[3] विवाहानन्तरं पतेत्[4]
तथापि पौर्णमास्यादि[5]स्थालीपाकक्रिया स्मृता ।।२।।

प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यः सन्धिः पर्वेति तन्मतम्
या तेन युक्ता प्रतिपत्तस्यां कर्मेदमाचरेत्[6] ।।३।।

अग्निं विहृत्य पूर्वेद्युः तत्रान्वाधानपूर्वकम्
परिस्तरणपर्यन्तं पुरस्तात्तन्त्रमाचरेत्[7] ।।४।।

उत्तरत्रदिने हुत्वा प्रातरौपासनं ततः
तत्परिस्तरणादूर्ध्वं प्रणीतासादनान्तकम्[8] ।।५।।

तन्त्रं पुरस्तनं तत्र समाचर्य[9] यथाविधि[10]
यद्वा तदहरप्यैतदन्वाधानपुरःसरम् ।।६।।

पुरस्तात् तन्त्रमखिलमाचरेदवधानतः
चरोर्निर्वपणं[1] कुर्यात्पौर्णमास्यां पुरोऽग्नये[12] ।।७।।

1. NM - B,C, CNM - ŚY; 2. ऊर्वीत - B; 3. विवाहा - C; 4. पते - A; 5. मास्यापि - A; 6. कवर्मेद - C; 7. प्रतिपत् (sl.3)....... माचरेत् (sl.4)-NM: B, परस्तात्तन्त्रमाचरेत् - C; 8. दनातकम्-B, 9. समाचार्य - A, समाचीर्य - B,C; 10. यथाविधिः - A,B; 11. चरूनिर्वपणं - C; 12. पुराग्नये - A,C.

निर्वापमग्नीषोमाभ्यामपि[1] पश्चात्समाचरेत्[2]
निरूप्य त्वग्नये[3] पूर्वममावास्यातिथावपि[4] ।।८।।

इन्द्राग्नीभ्यां तु निर्वापं[5] पश्चात्कुर्याद्यथाविधि[6]
चरुनिर्वपणादूर्ध्वं[7] तन्त्रशेषं[8] पुरस्तनम्[9] ।।९।।

विधाय पूर्ववत्सर्वं होमे[10] तु समुपस्थिते[11]
पौर्णमास्यां तु मन्त्रेण जुहुयात्पूर्वमग्नये ।।१०।।

स्वाहेत्यथाग्नीषोमाभ्यां[12] स्वाहेति जुहुयात्क्रमात्
पूर्वं हुत्वाग्नये स्वाहेत्यमावास्यातिथौ क्रमात्[13] ।।११।।

पश्चादुदीर्येन्द्राग्नीभ्यां स्वाहेति जुहुयात्क्रमात्
अथोपरिष्टात्तन्त्रं च यथाविधि[14] समापयेत् ।।१२।।

हुतशेषं हविर्यत्तद्[15] दक्षिणात्र प्रकीर्तिता[16] ।।१३।।

।। इति शौनककारिकायां
पार्वणस्थालीपाकविधिः[17] ।।

1. निर्वापमग्नीषोमाभ्यांमपि-A, निर्वापमग्नीष्टोमाभ्यां मपि-B; 2. पश्चात्समाचरे - B; 3. त्वग्रेत् -B, त्वग्नय - C; 4. वास्यातथावपि - A, वास्यां तथावपि - B; 5. निर्वाप - B; 6. पश्चात्कुर्याद्यथा विधिः-A,B; 7. निर्वपणदूर्ध्व-A,C, निर्वणोदूर्ध्व - B; 8. तन्त्रशेष - B; 9. परस्तनम् - C; 10. होमं - B; 11. समुपस्तुते - A; 12. स्वाहेत्यथाग्निषोमाभ्यां - A,C; 13. स्वाहेत्यमावास्यां त्यथो क्रमात् - B; स्वाहेत्यमावास्यां तिथौ क्रमात्– C, cp. ĀGS 1.10.2-4: तस्य दर्शपूर्णमासाभ्यामुपवासः ।। इध्मबर्हिषोश्च संनहनम्। देवताश्चोपांशुयाजेन्द्रमहेन्द्रंवर्जम् ।। , ĀŚS 1.3.9-10: अग्निमग्नीषोमाविति पौर्णमास्याम् ।। अग्नीषोमयोः स्थान इन्द्राग्नी अमावास्यायामसंनयतः ।।; 14. यथाविधिम् - B; 15. हविर्यत्-B; 16. दक्षिणा तत्र कीर्त्तिता-A,C, cp. ĀGS 1.10.26: हविरुच्छिष्टं दक्षिणा ;17. NM:B.

।। अथातिपन्नस्थालीपाकविधिः[1] ।।

स्थालीपाकमतिक्रामेद्यदा तदैव कुत्रचित्
दिवसे तत्र कर्त्तव्यमेतत्तु[2] स्मार्त्तकर्मणः ।।१।।

तत्रापि यद्यतिक्रामेत् कार्यं[3] पर्वण्यनन्तरम्[4]
पथिकृद्धोमं पूर्वं तु कर्त्तव्यमवधानतः ।।२।।

चरोर्निर्वपणं तत्र पूर्वं पथिकृतेऽग्नये
अन्याभ्यो देवताभ्यश्च चरुं सञ्जुहुयात्क्रमात्[5] ।।३।।

अन्ये तु पथिकृद्धोमं स्वतन्त्रं कर्म मेतरे[6]
ते तु कृत्वा[7] पुरस्तन्त्रं प्रणीतासादनान्तकम्[8] ।।४।।

निर्वापप्रोक्षणे कृत्वा[9] चरुं पथिकृतेऽग्नये[10]
अथोपरिष्टात्तन्त्रं च यथाविधि समाप्य च ।।५।।

अतिक्रान्तं च कुर्वीत स्थालीपाकं यथा पुरा ।।६।।

।। इति शौनककारिकायामतिपन्न-
स्थालीपाकविधिः[11] ।।

1. अथातिपन्नस्थालीपाकः-A, NM-B,C,CNM -ŚY; 2. कर्त्तव्यमेतत्-A; 3. काम्यं - A, कार्य - B; 4. पर्वण्यनन्तरा-B; 5. चरुं मजुहुयात् - C; 6. स्वतन्त्रकर्म मेतिरे-A, स्वतन्त्रं कर्ममेविने - C; 7. ते नु कृत्वा - C; 8. पुरस्तन्त्र पु प्रणीतासादनान्तकम् - A, पुनस्तन्त्रं प्रणीतासादनान्तकम् - C; 9. निर्वापः प्रोक्षणे कृत्वा -A; 10. चरुः पथिकृतेग्नये - A,C चरु पथिकृतेग्नयः -B; 11. NM-B, इति शौनककारिकाया अतिपन्नपार्वणस्थालीपकविधिः-C.

।। शताभिषेकविधिः[1] ।।

शताभिषेकं वक्ष्यामि शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्
ब्रह्मचारिवनस्थानां[2] गृहस्थानां च योषिताम्[3] ।।१।।

तत्रोत्तरायणे[4] पुण्ये शुक्लपक्षे[5] शुभे दिने
सुवारे सुनक्षत्रे च गुरौ शुक्रे प्रकाशिते[6] ।।२।।

अतीतमाससाहस्रे[7] शतसम्वत्सरेऽपि वा[8]
पूर्वाह्णे दन्तधावेन मुक्तकाष्ठेन यत्नतः ।।३।।

सङ्गमे सरितः स्नात्वा तिलसिद्धानुलेपनैः[9]
पञ्चगव्यं ततः पीत्वा कायशुद्धो भवेद्[10] द्विजः ।।४।।

आहूय विप्रान्सम्पूज्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः
विशिष्टशुद्धभोज्यान्नमेकभक्तं समाचरेत्[11] ।।५।।

पुण्याहवाचनं कृत्वा पूर्वरात्रावतः परम्[12]
आचार्यं वरयेद्धीमान् ब्राह्मणं वेदपारगम् ।।६।।

आचारवन्तं धर्मज्ञं कुलीनं[13] च कुटुम्बिनम्
बहुजीवप्रजावन्तं जीवपत्नीं[14] च साग्निकम् ।।७।।

1. CNM -B, NM - C, ŚY; 2. ब्रह्मचारीवनस्थानां - A,C; 3. ब्रह्मचारि ..... योषिताम्- NM:ŚY; 4. तथोत्तरायणे- C, अथोत्तरायणे - ŚY; 5. पूर्वपक्षे-ŚY; 6. सिद्धयोगे सुलग्ने च गुरुशुक्रप्रकाशिते-ŚY; 7. साहस्र - C; 8. शताब्दे वेन्दुसाहस्रदर्शने वा समाहितः - ŚY; 9. तिलसिद्धार्थलेपनै-A,C; 10. भवे - A; 11. पूर्वाह्णे (sl.3) ...... समाचरेत् (sl.5) -NM: ŚY; 12. पुण्याहं वाचयित्वाग्निमुखं पूर्ववदाचरेत् - ŚY; 13. कुलिनं - A; 14. जीवपत्नी-C.

सर्वशास्त्रार्थकुशलं रूपशीलसमन्वितम्
सर्वावयवसम्पूर्णं सर्वलक्षणलक्षितम्[1] ।।८।।

विभवे सति सर्वेषां दद्याद्वै वस्त्रभूषणम्
कर्त्रे दद्यादभावे तु ब्रह्माचार्य[2]द्वयाय च ।।९।।

शताभिषेकेऽमुष्मिन्[3] त्वमेवाचार्यो भवेति च
वस्त्रगन्धाक्षतैर्माल्यैरङ्गुलीयककुण्डलैः ।।१०।।

भूषयित्वा स्वशक्त्या तु ततः कर्म समाचरेत्
कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं पूर्वेद्युरपरेऽहनि[4] ।।११।।

कृत्वाज्यभागपर्यन्तं[5] उपलेपा[6]दिकमथ[7]
अग्नेरीशानभागे तु कलशान्स्थापयेत्ततः ।।१२।।

कलशस्थापनेव्रीहीन् प्रतिप्रस्थं प्रकल्पयेत्
हेमान्वा राजतान्वापि ताम्रान्वा[8] मृण्मयानपि ।।१३।।

कलशान्तन्तुभिर्वेष्ट्य ब्रह्मस्थानादिषु न्यसेत्
प्रदक्षिणं ततः सम्यक् स्मृत्वा ब्रह्मादिदेवताः[9] ।।१४।।

1. ब्राह्मणं तत्सदस्यै च ऋत्विजो वरयेत्ततः - A; 2. ब्रह्मचार्य - A; 3. शताभिषेकमुष्मि श्च - A; 4. आचार्य (sl.6)...... पूर्वेद्युरपरेऽहनि (sl.11)-NM: ŚY; 5. आज्यस्योत्पवनं कृत्वा - ŚY; 6. मुपलेपा - A; 7. उपलेपादिकानथ NM, अग्नेः पूर्वोत्तरे दिशि - ŚY; 8. तम्राचा - A; 9. अग्नेरीशानभागे (sl.12) .... ब्रह्मदिदेवताः (sl.14)- NM, ब्रीहियवतिलैर्वाऽपि कारयेत् स्थण्डिलं शुभम्। हैमं वा राजतं वापि ताम्रं वा मृदमेव वा।। कलशांस्तन्तुसंयक्तान् ब्रह्मस्थानादिदेशतः। स्थाप्य गन्धादिभिः पूज्य ध्यात्वा विष्णुं समाहितः।। - ŚY.

आ कलशेष्वि[1]ति कूर्चान्कलशेषु न्यसेत्क्रमात्
पञ्चामृतं पञ्चगव्यं गन्धपुष्पाक्षतैः फलैः[2] ॥१५॥

पञ्चरत्नं हिरण्यं च[3] प्रक्षिपेत् पुण्यमृत्तिकाम्
इमं मे गङ्ग[4] इत्यनया पूरयेत् तीर्थवारिणा ॥१६॥

वस्त्रगन्धाक्षतैः पुष्पैः नवकुम्भान्पृथक्यजेत्
पिधाय[5] नवकुम्भांश्च औदुम्बर्यार्द्रपल्लवैः[6] ॥१७॥

अमुमावाहयामीति विभक्त्याथ द्वितीयया
देवायतनमासाद्य मध्ये[7] ब्रह्माणमर्चयेत् ॥१८॥

इन्द्रादिलोकपालांश्च दिक्षु पूर्वादिषु द्विजः
स्वदेव्या सहितानेतान् क्रमेणावाहयेत्ततः ॥१९॥

आवाह्य कलशेष्वेतान् पूजयेत्कुसुमादिभिः[8]
नमो ब्रह्मण[9] इत्येतेनेन्द्र विश्वा अवीवृधन्[10] ॥२०॥

1. RV 9.67.14; 2. पलान् - C; 3. सहिरण्यं च -C; 4. RV 10.75.5; 5. विधाय - A; 6. आ कलशेष्विति (sl.15) .... पल्लवैः (sl.17) -NM, परमात्रेत्यृचैकया कलशास्ये विधानतः। अन्तर्निधाय शुद्ध्यर्थं पवित्रं ग्रन्थिसंयुतम् ।। शुद्धगन्धोदकैः पूर्य प्रधानकलशादितः। वस्त्रेणाच्छाद्य तान्सम्यग्गन्धपुष्पैः सुपूज्य च - ŚY; 7. मध्य - C; 8. अमुमावाहयामीति (sl.18) ..... कुसुमादिभिः (sl.20) -NM, आवाह्य मध्ये ब्रह्माणमिन्द्रमैन्द्रे तथैव च। आग्न्येयेऽप्यग्निमावाह्य यमं याम्ये तथैव च। शाङ्करे शङ्करं चैव तत्तदेव्या सह क्रमात्। एतेषु कलशेष्वृग्भिर्नवभिः पुष्पतण्डुलैः - ŚY, 9. TĀ 2.12.1; 10. RV 1.11.1.

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुद्य[1]माय मधुमत्तमम्[2]
शतं ते राजन्भिषज[3]स्तत्त्वा यामीति वै तथा[4] ॥२१॥

वायवा याहि दर्शत[5] आ प्यायस्व समेतु ते[6]
इमा रुद्राये[7]त्येताभिर्ऋग्भिस्तान् पूजयेत्क्रमात् ॥२२॥

गायत्र्या[8] जातवेदस्या[9] त्र्यम्बकं[10]चेति मन्त्रतः
आयुष्यमिति सूक्तेन[11] मुञ्चामि त्वेति[12] पञ्चभिः ॥२३॥

यः पावमानीरध्येति[13] द्वाभ्यां व्याहृतिभिस्त्रिभिः
दक्षिणेनैव हस्तेन स्पृष्ट्वा कुम्भांश्च ऋत्विजः ॥२४॥

सूक्तादौ प्रणवं चोक्त्वा पञ्चावृत्त्या जपेत्ततः
अथ होमं प्रकुर्वीत ह्याचार्यो ब्रह्मणा सह ॥२५॥

पालाशीन् प्रत्यृचं चाग्नौ जुहुयाद्धि यथाक्रमम्[14]
समिदाज्यचरुद्रव्यैः क्रमेणैव पृथक्पृथक्[15] ॥२६॥

भद्रं कर्णेभि[16]रिति वै द्रविणोदा[17] इति त्वथ
देवानां भद्रे[18]त्यनया हि उच्चा दिवि[19] वै तथा ॥२७॥

1. RV 8.44.16; 2. RV 10.14.15, प्रेहि प्रेहि यथेति च -ŚY; 3. RV 1.24.9 इत्येतत् - ŚY; 4. RV 1.24.11; 5. RV 1.2.1, याहीत्येतत् -ŚY; 6. RV 1.91.16, समे ति च - ŚY; 7. RV 1.114.1; 8. RV 3.62.10; 9. RV 1.99; 10. RV 7.59.12; 11. RVKh 10.128.2-11; 12. RV 10.161.1-5; 13. RV 9.67.31-32, यः पवमानी - C; 14. इमा रुद्राये (sl.22) .... यथाक्रमम् (sl.26) -NM, प्रवः पान्तं रघुमिति नव ऋग्भिर्यथाक्रमम्। अभ्यर्च्य होमयेदग्नावेतैश्चान्यैश्च मन्त्रतः। द्रविणोदाः सवितेति नवो विधुन्नयेति च। मुञ्चामि त्वेति षड्भिः चायुष्यं वर्चस्येति च। शतं जीवेति द्वाभ्यां च पिशाङ्गोलूकयेति च। -ŚY; 15. चरूण्येव प्रत्येकं समसंङ्ख्यया-ŚY; 16. RV 1.89.8; 17. RV 1.15.9; 18. RV 1.89.2; 19. RV 10.107.2.

इन्द्रावरुणा य[1]दिति पिशङ्गभृष्टिमम्भृणम्[2]
नवो नवो[3] विद्युन्नया[4] चोलूकयातुमेव[5] च ।।२८।।

आयुष्यसूक्त[6]मन्त्रैश्च मुञ्चामि त्वेति[7] सूक्ततः
नमो ब्रह्मण इत्याद्यैर्नवभि[8]स्तदनन्तरम् ।।२९।।

भूर्भुवः स्वरित्येताभिर्यदस्य स्विष्टकृदथ
प्रायश्चित्ताहुतिर्हुत्वा होमशेषं समाप्य च[9] ।।३०।।

हरिं प्रणम्य कलशैः क्रमेणैवाभिषेचयेत्[10]
समुद्रज्येष्ठा इत्याद्यैः[11] त्रायन्तां[12] तु तृचेन वै ।।३१।।

इमा आपः[13] तृचेनैव शिवसङ्कल्पसूक्ततः[14]
भद्रं कर्णेभिरित्याद्यैः[15] नवभिश्च यथाक्रमम् ।।३२।।

आयुष्यसूक्त[16]दशभिः मुञ्चामि त्वति[17] पञ्चभिः
देवस्य त्वेति मन्त्रेण यान्नाद्यायां[18] च केवलम् ।।३३।।

इन्द्रं व[19] इति मन्त्रेण चौदुम्बर्यार्द्रपल्लवैः
पश्चिमाभिमुखं[20] स्थित्वा मन्त्रान्ते चाभिषेचयेत्[21] ।।३४।।

1. RV 7.82.5; 2. RV 1.33.5; 3. RV 10.85.19, नवो नयो - Ç; 4. RV 10.95.10, द्युनया - C; 5. RV 7.104.22; 6 RVKh 10.128.2-11; 7. RV 10.161.1-5; 8. RV 1.2.1, 1.11.1, 1.24.9, 1.24.11, 1.91.16, 1.114.1, 8.44.16, 10.14.15, TĀ 2.12.1, स्वरित्याताभिः -C; 9. cp. ĀGS 1.10.22, इन्द्रा (sl.28) .... समाप्य च (sl.30) - NM: ŚY. It mentions स्विष्टकृदादिशेषं च हुत्वा होमं समाप्य च, 10. देवस्य त्वाभिषेचयेत- ŚY; 11. RV 7.49.1, इत्यादैः - A; 12. RV 10.137.5-7, त्रयंतां - C; 13. AB 8.7.2; 14. VS 34.1-6; 15. RV 1.89.8, इत्यादैः- A, 16. RVKh 10.128.2-11; 17. RV 10.161.1-5; 18. VS 20.3, 19. AV 20.39.1; 20 मुख - A; 21. चाभिषेचयेत् -C, समुद्रज्येष्ठा (sl.31) ...... चाभिषेचयेत् (sl.34) - NM: ŚY.

अभिषिक्तोऽहतं वस्त्रं[1] परिधाय सुभूषितः[2]
पवित्रपाणिराचान्तो मनसा स स्मरेद्धरिम्[3] ।।३५।।

आकृष्णेने[4]त्यनया सूर्यश्चेति[5] समाहितः[6]
उदुत्यमि[7]त्युपस्थाय जपेत्सूक्तं तु पौरुषम्[8] ।।३६।।

सौवर्णे राजते[9] ताम्रे कांस्ये वा घृतपूरिते[10]
कांस्यपात्र[11]परिमाणं पलानां पञ्चकं विदुः ।।३७।।

शतमानसुवर्णेन[12] सम्मितं शतवार्षिकम्
पापं नाशय मे क्षिप्रं[13] ज्ञानाज्ञानकृतं यथा[14] ।।३८।।

स्वर्णं निधाय कांस्यके वस्त्रेणाच्छाद्य तत् पुनः[15]
युवं वस्त्राणी[16]त्यनया आज्यं गन्धादिभिर्यजेत्[17] ।।३९।।

हिरण्यरूप[18]मित्यनया हिरण्यसहितं घृतम्
समीक्ष्य दद्यात्[19] तत्पात्रं ब्रह्मणे श्रोत्रियाय च[20] ।।४०।।

गुरवे दक्षिणां दद्यात् धेनुं काञ्चन[21]भूषिताम्
ऋत्विजे दक्षिणां दद्यात् हेम वित्तानुसारतः ।।४१।।

1. स्नात्वाहतानि वासांसि - ŚY; 2. सूभूषितः - A; 3. नव यज्ञोपवीतवान्- ŚY; 4. RV 1.35.2; 5. AV 5.24.9, सूर्यश्चति - C; 6. आकृष्णेने ...... समाहितः-NM, आकृष्णेन इत्यृचादित्यं विष्णुं दृष्ट्वा कृताञ्जलिः - ŚY; 7. RV 1.50.1; 8. RV 10.90, स्तुत्वा शेषैः समाहितः - ŚY; 9. रजतो - C; 10. वाज्यपूरिते - ŚY; 11. कास्यपात्रे- C; 12. शतमाने सुवणेन - C; 13. क्षिप्र - A,C; 14. कांस्यपात्र (sl.37) .... तथा (sl.38) – NM: ŚY; 15. स्वर्णं .... पुनः - NM, हिरण्यं नि(धा)य तत्पात्रे वस्त्रेणाच्छाद्य तं पुनः -ŚY; 16. RV 1.152.1; 17. युवं .... यजेत- NM, युवं वस्त्राणीत्यृचैकया गन्धपुष्पैः प्रपूज्य च - ŚY; 18. RV 5.62.8; 19. समीक्षददद्या - A, समीक्ष दद्या- C; 20. हिरण्यरूप .... श्रोत्रियाय च - NM, निमील्योन्मीलनं कृत्वा, दत्त्वैवैतदृचा अपि हिरण्यरूपः सहीति वैष्णवायाहिताग्नये - ŚY; 21. कंचन - C.

द्विगुणं ब्रह्मणे दद्यात्तदानीमेव दक्षिणाम्[1]
तत्तत् कुम्भं[2] च तद्वस्त्रं ऋत्विग्भ्यश्चैव दापयेत्[3] ।।४२।।

अन्येभ्यश्चैव विप्रेभ्यो दद्यात्स्वर्णं च शक्तितः[4]
स्यन्दनं शिबिकां चापि समारोप्याश्वमेव च[5] ।।४३।।

पुत्रपौत्रैः सुहृद्भिश्च भृत्यैश्चैव सुसंवृतः
कारयेत्तूर्यघोषेण ब्रह्मवीथ्या प्रदक्षिणम् ।।४४।।

ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात् सहस्रं शतकं तु वा
इदं धन्यं यशस्यं च शान्तिपुष्टिकरं तथा ।।४५।।

आयुष्यं पुत्रीयं धन्यं महापातकनाशनम्
लोकमिष्टकरं वन्द्यं[6] पुण्यं दारिद्र्यनाशनम् ।।४६।।

दशपूर्वांश्च पित्रादीन् पुत्रादींश्च तथापरान्
एकविंश तथात्मनः पंक्तिं चैव पुनाति सः ।।४७।।

सर्वदानेन[7] यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलम्[8]
तत्फलं सर्वमाप्नोति कर्त्ता कारयिता तथा ।।४८।।

ततः स्वर्गमतिक्रम्य[9] विष्णुलोके महीयते ।।४९।।

।। इति शौनककारिकायां[10]
शताभिषेकविधिः[11] ।।

1. मेव च दक्षिण-A; 2. त कुम्भं - C; 3. दापयन्-C; 4. समीक्ष्य (sl.40) ..... शक्तितः (sl.43)-NM: ŚY; 5. स्यन्दनं बिकां चापि समारोप्याश्वमेव च - C, शिवकायामथारुह्य कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् -ŚY; 6. लोकमिहरं वन्द्यं - A; 7. सर्वदानेषु - C;8. पुत्रपौत्रैः (sl.44) ...... यत्फलम् (sl.48) – NM, स्वस्ति दुन्दुभिशब्दैश्च स्वस्तिशब्दैस्तथैव च। रथं वा कुञ्जरं वापि शिबिकां वाश्वमेववा। आरुह्य नगरादीनि नृपः कृत्वा प्रदक्षिणम्। वैश्यस्य वा शिविकां वा पत्तनादिप्रदक्षिणम्। सर्वेषां सर्व एव स्याद् वाहनादि नृपाज्ञया। दक्षिणां गुरवे दत्त्वा ब्राह्मणान्पूज्य शक्तितः। भोजयित्वा च विप्रां स्तान् बन्धुभृत्यांस्तथैव च। दशपूर्वान् दशावरान् आत्मानं चैकविंशतिम्। पंक्तिं पुनाति पुत्राद्यैः षष्टिं वर्षसहस्रकम्। -ŚY; 9. स्वर्गलोकमतिक्रम्य-ŚY; 10. शौनकीये - ŚY; 11. शतभिषेकविधिर्दशमः खण्डः - ŚY.

।। संक्रान्तावभिषेचनविधिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि संक्रान्तावभिषेचनम्
यस्य स्वजन्मराशौ[2] च नक्षत्रे वा त्रिजन्मसु[3] ।।१।।

भवेत्संक्रमणं तत्र राशेः राश्यन्तरं[4] रवेः
तेनात्र[5] आयुषो हानिरामयावी[6] भवेन्नरः[7] ।।२।।

दौर्भाग्यं विन्दते[8] तस्य धनहानिश्च जायते
तस्याभिषेकं वक्ष्यामि मन्त्रौषधिविधानतः ।।३।।

यत्कृत्वा सुभगः श्रीमान् आयुरारोग्यमाप्नुयात्
गोमयेनोपलिप्तायां भूमौ पुष्पं[9] प्रकीर्य च ।।४।।

व्रीहीणामाढकं मात्रं[10] स्थण्डिलं कारयेद् बुधः
चतुरस्रं शुभं तत्र प्रागग्रास्तरणं क्रमात्[11] ।।५।।

तीर्थोदकेन सम्पूर्णान्कलशान्स्थापयेत्ततः
वेष्टितान्मित्ररूपेण प्रत्येकं वासः स्रवणात्[12] ।।६।।

तन्तुना वेष्टितान्सर्वानेकं द्वौ त्रीनथ चतुः
क्षिपेत्तत्रौषधीः[13] पञ्च अविशृङ्गमृदस्तथा[14] ।।७।।

नद्या गोकुलवल्मीकाद् देवागाराद् ह्रदादपि
ब्रह्मादयस्तथा देवास्तीर्थानि जलधिर्नगाः ।।८।।

1. CNM - B, ŚY, NM -C; 2. स्वजनमाराशौ - C; 3. स्वजन्मसु - A; 4. राशे राश्यन्तरं - A, राशो राश्यन्तरं - C; 5. ते मर्त्या - A,C; 6. आमयावि - A; 7. नर - C; 8. विदते - C; 9. युष्मान्-A; 10. मात्र -A,C; 11. प्रागग्रान्स्तरणं कुशान् - A, प्रागग्रास्तरे क्रमात् - C; 12. ससाव्रणान् - C; 13. क्षेपेत्तत्रौषधीः -A, क्षिपेत्तत्रौषधिः - C; 14. अम्बभृङ्गमृदास्तथा - A, अषंभंगमृदस्तथा - C.

आयान्तु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः
आदित्यो वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः ।।९।।

व्यपोहन्त्वस्य[1] पापानि प्रकुर्वन्तु श्रियं सदा
इत्यावाह्य सुरान् तेषु गन्धपुष्पाक्षतैर्यजेत् ।।१०।।

कलशस्थापनादीनि सर्वं विप्रेण कारयेत्[2]
कुलीनं वेदविच्छान्तं[3] तपोनिष्ठं[4] कुटुम्बिनम्[5] ।।११।।

विप्रेण कारयेद्धोमान् समिदाज्यचरूत्कटैः
पालाशीयसमिद्भिश्च अष्टोत्तरशतं क्रमात् ।।१२।।

सवितापश्चाता[6]दिति मन्त्रेण जुहुयात्ततः
आज्यं चरुं जुहुयाच्च तिलान्व्याहृतिभिःशतम् ।।१३।।

कृत्वोल्लेखं समारभ्य चक्षुष्यन्तं प्रकल्प्य च
निष्कपादसुवर्णेन सूर्यरूपं च कारयेत्[7] ।।१४।।

स्नाप्य पूजां प्रकुर्वीत श्वेतवस्त्रासने शुभे
नक्षत्रदेवतामत्र[8] पूजामन्त्रेण पूजयेत्[9] ।।१५।।

गन्धपुष्पाक्षतैः धूपैः दीपैः अन्नेन[10] पूजयेत्
होमं कुर्यात्ततो विप्रः पूर्वोक्तेन प्रकारतः[11] ।।१६।।

1. व्यापाहनस्य - C; 2. A adds:कुलीनं वेदच्छिान्तं गन्धपुष्पाक्षतैः यजेत् ; 3. वेदविच्छान्त - C; 4. तपोनिष्टं - C; 5. कुटुम्बिनम् - C; 6. RV 10.36.14; 7. कृत्वोल्लेखन .... कारयेत् (sl.14) - NM: C; 8. नक्षत्रदेवतामत्र - C; 9. पूजा मन्त्रेण पूजयेत् - C; 10. अन्येन - C; 11. प्रकारयेत्-C.

कुम्भाभिमन्त्रणं कुर्यादुद्यन्नद्य[1] तृचेन च
स्थापयेत्कलशैस्तैस्तैः[2] श्रद्धया परयान्वितः ।।१७।।

आपो हि ष्ठेति[3] तिसृभिः पावमानीभि[4]रेव च
प्रोक्षयेद्वापः[5] कूर्चेन स्नानं यदि न शक्नोति ।।१८।।

तेन[6] स्नानफलं सर्वं लभते नात्र संशयः
आदित्यबुद्ध्या[7] विप्रेन्द्रं अर्चयेत्पूर्वमादरात् ।।१९।।

दातव्या दक्षिणा चास्मै सुवर्णं[8] चैव वस्त्रकम्
आचार्याय प्रदातव्यं प्रतिमावस्त्रकुम्भकम् ।।२०।।

गुरवेऽपि[9] तदा देया दक्षिणा कम्बलासनम्[10]
तत्कुम्भजापकेभ्यश्च विप्रेभ्यश्च प्रदापयेत्[11] ।।२१।।

तस्मात्[12] समानो देवस्य प्रीयतामिति चादरात्
आदावन्ते च पुण्याहं वाचयेत्पञ्चभिः द्विजैः ।।२२।।

तेषामपि च दातव्या दक्षिणा च यथार्हतः
इति यत्कुरुते भक्त्या संक्रान्तावभिषेचनम् ।।२३।।

सर्वान्कामानवाप्नोति स जीवेच्छरदः शतम्[13] ।।२४।।

।। इति शौनककारिकायां
सङ्क्रान्तावभिषेचनविधिः ।।

1. RV 1.50.11-13; 2. कलशैस्तैत्तं - A; 3. RV 10.9.1-3; 4. RV 9.67.21-27; 5. प्रोक्षयेद्वाच्च - A, प्रोक्षयेद्वाच - C; 6. ते च - A, C; 7. आदित्यबुध्वा - A; 8. दक्षिणां - A; 9. कुरावापि - C; 10. केमलासने-A, कमलासनं- C; 11. तत्कुम्भ .... प्रदापयेत् is mentioned in A and C after सर्वान् ...... शतम् (sl.24); 12. तत्स्मात् - A; 13. जीव शरदः शतम् - C.

।। अथ राज्याभिषेकविधिः[1] ।।

अथाहं[2] सम्प्रवक्ष्यामि क्षत्रियस्य तु शौनकः
प्रजापालनशीलस्य कुलीन[3]स्याभिषेचनम् ।।१।।

वृत्तवन्तं[4] कुलीनं च वेदवेदाङ्गवित्तमम्
ब्राह्मणं वृणुयाद्राजा धर्मायैव पुरोहितम्[5] ।।२।।

पुरोहितेन विप्रेण सर्वकर्माणि कारयेत्
सुमङ्गलं[6] राष्ट्रवृद्धिं[7] श्रियमप्यचलां[8] लभेत्[9] ।।३।।

कृत्वा च मण्डपं सम्यग् दृढस्थूण[10]मलङ्कृतम्
लेपनास्तरणोपेतं वितानध्वजतोरणैः ।।४।।

मुक्तप्रसूनमालाभिः[11] दिक्षु दिक्षूपशोभितम्[12]
पूर्णकुम्भैर्धूपदीपैः दिक्षु दिक्षु प्रशोभितम्[13] ।।५।।

फलैः पुष्पैः किसलयैः[14] स्तवकैः समलङ्कृतम्
शुभवाद्यैर्नृत्यगीतैः[15] वेणुशङ्खैः सुघोषितम्[16] ।।६।।

ब्राह्मणैर्ब्रह्मघोषेण[17] घोषितं वेदपारगैः[18]
मण्डपे नृपतिं[19] तस्मिन्नभिषिञ्चेत्[20] पुरोहितः ।।७।।

1. CNM -B, NM-C, ŚY; 2. अथहं - A; 3. कुलिन - A, कुलन- C; 4. वित्तवन्तं - A,C; 5. पुरोहितः - C; 6. सुमंग इति - C, सुगति - ŚY; 7. राष्ट्रं च वृद्धि - C; 8. श्रिय चाप्यचला - ŚY; 9. व्रजेत् - ŚY; 10. स्थूल- A,C; 11. मुक्तादामो पुष्पमाल्यैः - A, मुक्तादादौ पुष्पमाल्यैः- C; 12. दिक्षु दिक्षु प्रशोभितम् - A,C; 13. शरावपालिकाकुम्भैः साङ्कुरैर्दिक्ष्वलंकृतैः - ŚY; 14. किशलयैः - C; 15. गीतवादित्रनृत्ताद्यैः -ŚY; 16. वेणुवाद्यैः सुशोभितम् - A,C; 17. ब्राह्मणैर्वेदघोषैश्च - A,C; 18. वेदवित्तमैः - ŚY; 19. मण्डपेऽनुत्तमे - A, मण्डपे नुपमे - C; 20. मिषिंचन्- C.

प्रशस्ततिथिवारेषु[1] तिष्ये वा श्रवणेऽथवा[2]
ऐन्द्रसावित्रपौष्णेषु[3] रोहिण्यामुत्तरेऽथवा[4] ।।८।।

श्राद्धमभ्युदयं दद्यात् पितृभ्यश्च पुरोऽहनि[5]
श्वोभूते मण्डपे तस्मिन्पुण्याहं वाचयेद् द्विजैः[6] ।।९।।

याः प्रवतो निवत[7] इत्यनयार्चा नदीं गतैः
प्र सुव आप[8] इत्यृग्भिः कुम्भानां नवभिर्नव ।।१०।।

नदीतोयेन सम्पूर्य पुण्यतीर्थजलैरपि
तानाहृत्य[9] द्विजैः शुद्धैः[10] स्थापयेद्धान्यराशिषु ।।११।।

एकं मध्ये प्रतिष्ठाप्य प्रागारभ्य प्रदक्षिणम्
अस्याष्टास्वितरान्[11] दिक्षु सर्वौषधिसमन्वितान् ।।१२।।

कुशान्व्रीहीन् यवान् दूर्वां हिरण्यं च क्षिपेदथ[12]
पिधाय[13] व्रीहिसंपूर्णैः शरावैः सकुशैर्दृढम् ।।१३।।

कुम्भान्वस्त्रैःसुसञ्छाद्य अहतैस्तान्पृथक्[14] पृथक्
एषां पुरस्ताद्धोमार्थं यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत् ।।१४।।

1. तिथिवारेण - A,C; 2. तिष्येण श्रवणेन वा - A,C; 3. पौष्णेन- C; 4. रोहिण्यामुत्तरेण वा - A,C; 5. परे हनि - A,C; 6. वाचये द्विजः - A,C; 7. RV 7.50.4; 8. RV 10.75.1; 9. नानाहृत्य - A, नानाहृत्य - C; 10. द्विजातीभिः - A, C; 11. अथाष्टकलशान्-A,C; 12. क्षिपेत् तथा - ŚY; 13. निधाय - A,C; 14. कुम्भान् सवस्त्रसंछाद्यावाहनैः तत् पृथक् - A,C.

कृत्वाज्यभाग[1]पर्यन्तं कृत्वोपलेपनादिकम्
आपो हि ष्ठेति सूक्तेन[2] नवभिर्जुहुयाच्चरुम् ।।१५।।

व्याहृतिभिश्चतसृभिः गायत्र्या[3] प्रणवेन तु
कुम्भानां पश्चिमे राज्ञ आसनं परिकल्पयेत् ।।१६।।

प्रादेशमात्रपादा[4] स्यादासन्द्यौदुम्बरी[5] ततः
आस्तृणीयादथाप्यस्यां[6] वैयाघ्रं चर्म शोभनम्[7] ।।१७।।

प्राग्ग्रीवमुत्तरे लोम[8] तस्मिन्राजानमासने[9]
आसीनं अभिषिञ्चेत्तैः कुम्भतोयै[10]र्यथाक्रमम् ।।१८।।

आपो हि ष्ठा मयो भूव[11] इत्यृग्भिर्नवभिर्नवैः
स्थापनक्रम एव स्याद् घटाना[12]ऽभिषेचने ।।१९।।

ऋग्भिरब्देवताभिस्तु[13] मूर्द्धनि प्रोक्षयेद् द्विजैः[14]
युवं वस्त्राणी[15]त्यनया अहते[16] वाससी ददेत् ।।२०।।

लोकपालान्क्रमेणाष्टौ[17] मनसा समुपस्थितः
नृपासनमथासीनं[18] वैयाघ्रे चर्मणि स्थितम् ।।२१।।

1. तदाज्यभाग - ŚY; 2. RV 10.9.1-9, आपोहिष्ठा मयो भुव इति - ŚY; 3. RV 3.62.10, सावित्र्या - ŚY; 4. प्रादेशमात्र यदि - A,C; 5. स्यादासंद्यौदुम्बरीं - A,C; 6. तथैवास्यां - ŚY; 7. चर्मनं शोभनम् - C; 8. मुत्तरो लोमे - A,C; 9. तस्मिन्राजस्तमासने - A, तस्मिन्राजसमासने -C; 10. ममिषिञ्चेतशुमतोय - A,C; 11. RV 10.9.1-9; 12. त्तयानां - C; 13. RV 10.9.1-9; 14. प्रोक्षिते जलैः - A, प्रोक्षितै जलैः - C; 15. RV 1.152.1; 16. वाहते - A, वाहने - C; 17. क्रमेनाष्ट - C; 18. अथासीन - A,C.

आयुष्य[1]मिति सूक्तेन मुकुटं धारयेन्नृपम्[2]
अन्यैश्च राजलिङ्गैश्च[3] राजानं परिधापयेत्[4] ।।२२।।

उपैतु मां देवसख[5] इत्यृचोपस्थिते नृपे[6]
जयशब्दैः सुसंघोष्य[7] चाशीभिः प्रतिनन्द्य च ।।२३।।

स्वराज्या[8]याभिषिक्तस्त्वमिति[9] विप्रैः प्रवाच्य च
आ त्वाहार्षमन्तरेधी[10]त्यथैनमनुमन्त्रयेत् ।।२४।।

आ रोहतायुर्जरस[11]मित्यृचा नृपवाहनम्
आरुह्य स्वस्तिसूक्तेन[12] गच्छेत्प्राचीं दिशं नृपः ।।२५।।

परीत्य नगरीं सम्यक् प्रविश्य स्वगृहं ततः
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद[13]भिषिक्तोऽथ दक्षिणाम् ।।२६।।

गां हिरण्यं सुवर्णं च भूमिं वस्त्रं तिलान्यवान्
व्रीहींश्च[14] दत्वा विप्रेभ्यः प्रजांश्च परिपालयेत् ।।२७।।

।। इति शौनककारिकायां
राज्याभिषेकविधिः[15] ।।

1. RVKh 10.128.2; 2. धारयेन्नृपः - A,C; 3. राजलिङ्गैः स्वैः - ŚY; 4. परिधारयेत् - C, परिवारयेत् - ŚY; 5. RVKh 5.87.7, उपैतु मां देव सह - ŚY; 6. नृपः - ŚY; 7. जयशब्दं सुघोषं च - A,C; 8. सुराज्यां - A,C; 9. स्तमिति - A,C; 10. RV 10.173.1, आत्वा हारिष - ŚY; 11. RV 10.18.6, आयुर्हता - C; 12. RV 1.89.1-10, हस्तिसूक्तेन - A,C; 13. दद्यात् - ŚY; 14. व्रीहिंश्च - C; 15. इति शौनकीये राजधर्मे राज्याभिषेकविधिः प्रथमः खण्डः - ŚY.

॥ अथ नृपपट्टाभिषेकविधिः[1] ॥

महाभिषेकं वक्ष्यामि राजन्यस्य विधानतः
ऐतरेय[2]विधानोक्तं ज्ञात्वा सर्वं[3] यथाक्रमम् ॥१॥

अथ विष्णवालये[4] रम्ये मण्डपं कारयेच्छुभम्
लेपनास्तरणोपेतं वितानध्वजशोभितम् ॥२॥

तोरणैर्वस्त्रसंयुक्तैश्चतुर्द्वारेषु शोभितम्
नवरत्नाम्बरैर्युक्तैः[5] कलशै[6]र्दिक्ष्वलङ्कृतम् ॥३॥

शराव[7]पालिकाकुम्भैः साङ्कुरैश्च तथैव च
पुष्पैः फलैः किसलयैः पूर्णकुम्भादिभिः शुभैः ॥४॥

स्रग्दामधूपदीपैश्च मुक्तादामभिरेव च
आतोद्यैः[8] सर्वतो घुष्टं[9] स्वनयद्भिश्चतुर्दिशः[10] ॥५॥

ब्रह्मघोषैः सुसम्पूर्णैर्वाद्यै[11]र्मङ्गलवस्तुभिः
मण्डपेतूत्तमे[12] तस्मिन्नभिषिञ्चेत्पुराहितः[13] ॥६॥

श्वोभूते मण्डपे तस्मिन् पुण्याहं वाचयेद्[14] द्विजैः
चतुरस्राणि[15] कुण्डानि चतुर्दिक्षु प्रकल्प्य च ॥७॥

1. CNM - B, NM - C, ŚY; 2. cp. AB 7.19, एतरेष-A, एतेरेष-C; 3. सर्वज्ञाय - A, C; 4. विह्धानये- C; 5. नवरत्नाम्बरैर्युक्तं - A, नवरक्ताम्बरैर्युक्तं- C; 6. कलशो - A, कलशे - C; 7. शरावा - A,C; 8. आतोद्यं - A; 9. घृतं-A, घृष्टं– C; 10. स्त्वनवद्‌भिश्चतुर्विधैः - ŚY; 11. ब्रह्मघोषसुसम्पूर्णमन्यै - ŚY; 12. मण्डपेऽनुपमे - ŚY; 13. ŚY adds here:प्रशस्ततिथिवारेण तिष्येण वा श्रवणेन वा। ऐन्द्रसावित्रपौष्णेषु रोहिण्यामुत्तरेषु वा।। श्राद्धमम्युदयं दद्यात् पितृभ्यश्च पुराऽह्नि। रात्रौ प्रतिसरं कुर्यात् वस्त्राभरणभूषितम्।। पुण्ये मुहूर्ते राजानमाचार्यश्चाप्यलङ्कृतः। -ŚY; 14. भूतंहनि च पुण्याहं मण्डपे वाचयेद्विजः - A,C; 15. चतुस्रानि - A, चतुरश्राणि - ŚY.

प्राच्यामृग्वेदविद्विप्रो होमकर्म समारभेत्
दक्षिणस्यां यजुर्वेदी पश्चिमे सामगायकः ॥८॥

आथर्वणोत्तरे[1] देशे यथाविधि समाहितः
इन्द्रो यमो जलेशश्च[2] सोमो वै देवताः स्मृताः ॥९॥

यथा क्रमेण सम्प्रोक्ताः प्रागारभ्य प्रदक्षिणम्
समिद्भिराज्यैश्चरुभिः[3] स्थालीपाकविधानवत्[4] ॥१०॥

कुर्युरध्ययनं विप्राश्चतुर्दिक्षु यथाक्रमम्
पञ्चहस्ता भवेद्वेदिरेकहस्ता समुच्छ्रया[5] ॥११॥

कर्त्तव्यं मण्डपे तस्मिन् मध्ये[6] दर्पणसन्निभम्[7]
अरत्निमात्रविस्तारमौदुम्बरमयं[8] दृढम् ॥१२॥

प्रादेशमात्रमुत्सेधं पीठं तत्र प्रकल्पयेत्
तस्योपरि सुसंस्तीर्य[9] व्याघ्रचर्म यथाविधि ॥१३॥

पुरस्तात्तस्य पीठस्य कुम्भान्हेममयाञ्छुभान्
शालीतण्डुलपुञ्जस्थान् द्रोणमात्रानलङ्कृतान्[10] ॥१४॥

1. अथर्वणो-A,C; 2. इन्द्रयमजलेशानसोमा- ŚY; 3. समिधश्चरुभिश्च - A,C; 4. स्थालीपाकविधानवित् -C; 5. भवेद्वेदी एकहस्ता समुन्नया - A,C; 6. कर्त्तव्यं मण्डपे तस्मिन्नधो - A,C, कर्त्तव्या मण्डपे तस्मिन् मध्ये - ŚY; 7. दर्पणसन्निभे - A,C; 8. विस्तारमोदुम्बरसमं - A,C; 9. समास्तीर्य - ŚY; 10. द्रोणमानालङ्कृतान् - ŚY. It adds here : वस्त्रमाल्याक्षताभिश्च नवरत्नसमन्वितम्।.

चतुरस्रपिधानांश्च[1] सूत्रेण परिवेष्टितान्
कुम्भान्संशोध्य तोयेन तेषु द्रव्याणि निक्षिपेत्[2] ॥१५॥

पूर्वं दध्ना तु सम्पूर्य दक्षिणं मधुना ततः
पश्चिमं सर्पिषा चैव तूत्तरं[3] तीर्थवारिणा ॥१६॥

न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थवटाङ्गानि विनिक्षिपेत्[4]
श्वेतवस्त्रै[5]रलङ्कृत्य कुम्भान्सर्वाननुक्रमात् ॥१७॥

शुभे मुहूर्ते राजानं पीठ आरोहयेद् गुरुः[6]
ऐतरेयोक्तमन्त्रेण ब्रह्मघोषविघोषिते[7] ॥१८॥

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषैः नृत्यगेयान्वितैः शुभैः[8]
सुश्राव्ये[9] श्राविते काले अभिषिञ्चेन्नृपं द्विजः ॥१९॥

पश्चिमाभिमुखं तिष्ठन्पूर्वं दध्ना तु मन्त्रवित्
हेमपुष्पकुशैर्युक्तैः औदुम्बर्यार्द्रशाखया ॥२०॥

इमा आपः शिवतमा[10] इत्यादिभिस्त्रिभिर्द्विजैः[11]
देवस्य त्वेति मन्त्रेण यान्नाद्यायान्तकेन वै[12] ॥२१॥

1. चतुरस्रविद्यानां श्च - A, चतुरः सपिधानांश्च - ŚY; 2. द्रव्येषु संक्षिपेत् - A, C; 3. तुत्तरं- A, उत्तरं - ŚY; 4. न्यग्रोधौदुम्बराश्वत्थ प्लक्षशृङ्गाणि निक्षिपेत् - ŚY; 5. श्वेतपत्रै - A,C; 6. पीठमारोहयेद् गुरुः - ŚY; 7. मन्त्रैश्च ब्रह्मघोषं प्रघोषितम् - A,C; 8. नृत्यगेयसमन्वितैः - ŚY; 9. सुश्राव्य - C, सुश्रव्यैः- ŚY; 10. AB 8.7; 11. पश्चिमाभिमुखं (sl.20)......., द्विजैः (sl.21) -NM: ŚY; 12. VS 20.3, AB *loc. cit,* देवस्य त्वेति यजुषा पूर्वं दध्नाथ मन्त्रवित् - ŚY.

भूर्भुवः स्वरित्येताभिर्भद्रदशाक्षरेण च[1]
शं नो मित्र इत्यनया[2] मधुकुम्भेन पार्थिवम् ॥२२॥

सर्पिषा स्नापयित्वा तु व्याहृतिभिरनन्तरम्
सावित्र्या[3] तीर्थतोयेन अभिषिञ्चेत्पुरोहितः ॥२३॥

युवं वस्त्राणी[4]त्यनया क्षौमे वस्त्रे[5] वसेन्नृपः
अथ[6] सिंहासने शुद्धे आसीनं व्याघ्रचर्मणि ॥२४॥

इन्द्रबुद्ध्या तमभ्यर्च्य[7] गन्धमाल्यादिभिस्तथा[8]
विप्रैश्चतुर्भिरानीतं वेदवेदाङ्गपारगै ॥२५॥

सर्वरत्नसमायुक्तं जाम्बूनदमयं शुभम्
आयुष्य[9]मिति सूक्तेन मुकुटं तच्छिरोपरि[10] ॥२६॥

धारयित्वा गुरुः सम्यग् जातवेदस्समप्रभः[11]
पूर्णचन्द्रनिभं छत्रं[12] मुक्तादामविभूषितम् ॥२७॥

हेमदण्डं गृहीत्वान्यः[13] पार्थिवोपरि धारयेत्[14]
दिवः छद्मासी[15]त्यनेन गुरुणात्वभिमन्त्रितम्[16] ॥२८॥

1. RV 10.20.1, भूर्भुवः ...... दशाक्षरेण च - NM: ŚY ; 2. RV 1.90.9, शं नो मित्रेति मन्त्रेण - ŚY ; 3. RV 3.62.10; 4. RV 1.152.1 ; 5. वास - A, C; 6. आद्य - A,C; 7. समभ्यर्च्य - A,C; 8. क्रमात् - ŚY; 9. RVKh 10.128.2; 10. मुकुटस्ताक्षरोरपि - A, मुकुटस्ताक्षुरोरपि - C; 11. गीतवेदसमप्रमः - A, जातवेदसमप्रभं - C; 12. क्षत्र - C; 13. गृहीत्वान्ये- A,C; 14. तस्योपरि निधापयेत् - A, C; 15. ĀGS 3.8.19, छप्नासी - A; 16. गुरुणात्वेतिमन्त्रितः -A, गुरुणात्विति मन्त्रितः - C.

गृहीत्वा चामरे[1] शुद्धे वीजयेत्तं[2] नरेश्वरम्
आशीर्वादैर्वदेयुस्तं[3] ब्राह्मणा वेदपारगाः ।।२६।।

यथा महेन्द्रो देवानां रुद्राणां शङ्करो यथा
तथा त्वमसि नो राजा सर्वान् [4]पाहि वसुन्धराम्[5] ।।३०।।

एवं कृताभिषेकं[6] तं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः
वन्देयुः[7] सचिवाः[8] सर्वे सामात्या अस्त्रभूषणाः[9] ।।३१।।

तत उत्थाय नृपतिर्गुरवे दक्षिणां ददेत्
सहस्रद्रविणं ग्रामं हस्तिनं वाश्वमेव च[10] ।।३२।।

तमनुज्ञाप्य[11] ऋत्विग्भ्यः प्रत्येकं तु शतं शतम्
द्रविणं दापयेद्राजा सोदकं शान्तमानसः ।।३३।।

आचाण्डालान्तमन्नाद्यं[12] तस्मिन्नहनि कारयेत्
वस्त्रौदन[13]हिरण्याद्यैः तर्पयेद् भूसुरांस्ततः[14] ।।३४।।

आराधनार्थं देवानां समृद्धिं परिकल्पयेत्[15]
निगडान्मोचयेत्सर्वान् दुःखितान्भूपतिः स्वयम्[16] ।।३५।।

1. माचरेत् - A; 2. विजयेत्तं - A,C, वीजयेतां - ŚY; 3. वैदयुक्त-A, वैदमुक्तं - C; 4. सर्व - A; 5. वसुन्धरा - A; 6. एवं संघोषयित्वा - A,C; 7. वेदेयुः - A; 8. सविताः - A; 9. सामात्याः कृतभूषणाः - ŚY; 10. घाश्वमेव च - ŚY; 11. तदनुज्ञाप्य - A; C; 12. चाण्डालां च मन्नाद्यं - A; 13. वस्त्रोदान - A, वस्त्रेदन - C; 14. दसुरास्ततः A,C; 15. आराधमाद्यं देवानामृद्धं सम्यक्प्रकल्पयेत् - ŚY; 16. निगडान्मोचयेत् सर्वान् वर्षतात् सम्प्रति स्वयम् - A,C.

अथ नागं समारुह्य सर्वाभरणभूषितः[1]
परीत्य नगरं सम्यक्सर्वमङ्गलमण्डितः[2] ।।३६।।

स्वस्तिघोषेण महता गुरुणा सहितो नृपः
शुभे[3] मुहूर्ते प्राग्द्वारं[4] सामात्यः[5] प्रविशेद् गृहम्[6] ।।३७।।

यस्त्वेवं[7] विधिवद्विप्रैः अभिषिक्तो नरेश्वरः
स दीर्घमायुमाप्नोति श्रेयश्चाप्नोत्यनुत्तमम्[8] ।।३८।।

निस्सपत्नां महीं पाति चिरकालं[9] न संशयः
लभते बहुपुत्रांश्च आरोग्यं[10] च नरेश्वरः ।।३६।।

पट्टबन्धं प्रतिष्ठां च मौञ्जीबन्धनमेव च
बीजवापं तथा क्षौरं निशिकाले विवर्जयेत् ।।४०।।

पट्टाभिषेकात्तद्वर्षं वर्षार्द्धं[11] मासमेव वा
नगरग्रामसीमान्तं [12] भूपतिर्नतु लङ्घयेत् ।।४१।।

लङ्घनाद्राज्यहानिः स्यादल्पायुर्वा भविष्यति[13] ।।४२।।

।। इति शौनककारिकायां
नृपपट्टाभिषेकविधिः[14] ।।

1. सर्वाभरणभूषिताम् -A,C; 2. सर्वमङ्लसंयुतम्-ŚY; 3. शुद्धे - C; 4. प्रासादं - ŚY; 5. सामात्यः - A,C; 6. शुभम् - ŚY; 7. स्वस्त्येव - A,C; 8. श्रेयांश्चाप्नोत्यनुत्तमाम्- A,C; 9. निसपत्नां मही भुङ्क्तो चिरलाभं - A,C; 10. बहुपुत्रांश्चाप्यारोग्यं - ŚY; 11. तद्वर्ष मर्षार्द्ध - C; 13. पट्टबन्धं (sl.40)..... भविष्यति (sl.42) - NM: ŚY; 14. इति शौनकीये राजधर्मे चतुर्थः खण्डः -ŚY.

।। अपमृत्युहोम विधिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि अपमृत्युजयं तथा
आपूर्यमाणपक्षेषु[2] कल्याणे सुदिने[3] तिथौ ।।१।।

त्रिजन्म[4]सिद्धियोगे वा शुभवारे सुलग्नके
आयुरारोग्यमैश्वर्यमे[5]तत्कर्म समाचरेत् ।।२।।

देवालये स्वगेहे वा[6] कृत्वा स्थण्डिलमुत्तमम्
पुण्याहं वाचयित्वादौ सम्भारानुपकल्प्य च[7] ।।३।।

इध्माबर्हींषि दूर्वाश्च दधि मधु प्रकल्प्य च[8]
अन्वाधानादिकं कृत्वा आघारान्तेन संयुतम् ।।४।।

दधिमधुपयोक्ताभिः दूर्वाभिस्तिसृभिर्युतम्[9]
हुत्वा त्वष्टोत्तरशतमष्टाविंशमथापि वा[10] ।।५।।

सप्रणवं च व्याहृत्या विष्णुं ध्यायेत्[11]समाहितः
मा नो महान्त[12]मित्याभिः ऋग्भिश्चतसृभिस्तथा[13] ।।६।।

मा न स्तोके तनये[14] कद्रुद्रायेतिमन्त्रतः[15]
इमा रुद्राय मन्त्रेण[16] हुत्वाज्येन ऋचं प्रति[17] ।।७।।

1. CNM-B, NM -C, ŚY; 2. आपूर्यमाणपक्षे तु - ŚY; 3. तददिने - A,C; 4. त्रिजन्मे - ŚY; 5. आयुरारोग्यवृद्ध्यर्थ - ŚY; 6. स्वगे वापि - A,C; 7. संभारानुपलिप्य च - A,C; 8. इध्माबर्हीषि दूर्वाज्यं दधिदुग्धमधूनि च -ŚY; 9. त्रिगुणीकृतदूर्वाभिः रक्ताभिः पयसा सह - ŚY. It adds: दध्ना च मधुना चैव जुहुयात्सम्यगत्वरः ;10. हुत्वाष्टोत्तरसाहस्रमष्टोत्तरशतं तु वा - ŚY; 11. ध्यायन् - ŚY; 12. RV 1.114.7; 13. तिसृभिस्तथा - C; 14. RV 1.114.8; 15. RV 1.43.1, NM: ŚY; 16. RV 1.114.1, NM: ŚY; 17. चरु प्रति - A,C.

भूः स्वाहा मृत्युर्नश्यतु सुखायुर्वर्द्धतामिति[1]
एवं व्याहृतिभिर्हुत्वा होमशेषं समाप्य च ।।८।।

अयाश्चेत्यादिकं मन्त्रमाज्याहुतिभिरीशगे[2]
प्रतिष्ठाप्याग्नेरग्रेण[3] दूर्वास्तम्बे हरिं स्मरन्[4] ।।९।।

तस्मिन्स्तम्बे[5] हरिं पूज्य पुरुषसूक्तेन भक्तितः[6]
आद्ययावाहयेद् देवमृचा तु पुरुषोत्तमम् ।।१०।।

द्वितीययासनं दद्यात् पाद्यं दद्यात्तृ[7]तीयया
अर्घ्यं चतुर्थ्या दातव्यं पञ्चम्याचमनीयकम् ।।११।।

षष्ठ्या स्नानं प्रकुर्यात्तु[8] सप्तम्या वस्त्रमेव च
यज्ञोपवीतमष्टम्या नवम्या गन्धमेव च ।।१२।।

पुष्पं दशम्या दातव्यमेकादश्या तु धूपकम्
द्वादश्या दीपकं दद्यात् त्रयोदश्या निवेद्यकम् ।।१३।।

चतुर्दश्या नमस्कृत्य[9] पञ्चदश्या प्रदक्षिणम्
षोडश्योद्वासनं कुर्यात् वासुदेवं[10] जगद्गुरुम् ।।१४।।

1. सुखाय वर्द्धतामिति - A,C; 2. ĀŚS 1.11.13, अयाश्चेत्यादिकं ..... रीशगे - NM: ŚY; 3. अग्नेः पूर्वं प्रतिष्ठाप्य - ŚY; 4. दूर्वास्तम्भे हरिं स्मरन् - A,C; 5. दूर्वा स्तम्भे - A,C; 6. RV 10.90, पुरुष सूक्तेन शक्तितः - A,C; 7. पाद्यं चैव - ŚY; 8. प्रकुवीत - C; ŚY; 9. नमस्कारं - ŚY; 10. देवदेवं - A,C.

स्तम्बस्य[1] पूर्वदेशे तु हुतशेषं निधाय च
तच्छं यो[2]रिति मन्त्रेण उपस्थायाग्निमीश्वरम्[3] ॥१५॥

पृषद्धेनुमनड्वाहं[4] हिरण्यं कांस्यभाजनम्[5]
कृष्णधेनुमलङ्कारं ब्राह्मणाय निवेदयेत्[6] ॥१६॥

सर्वारिष्टमतिक्रम्य[7] दीर्घमायुरवाप्नुयात्[8]
ऐश्वर्यं कीर्तिजननं पुत्रपौत्रविवर्द्धनम्[9] ॥१७॥

॥ इति शौनककारिकायाम्
अपमृत्युहोमविधिः[10] ॥

॥ अथायुष्यहोमविधिः[11] ॥

आयुष्यहोमं वक्ष्यामि शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्
कुर्यात् त्रिजन्मनक्षत्रे विषुवे[12] सङ्क्रमे तथा ॥१॥

पौर्णमास्याममावास्यां ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः
स्नातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥२॥

अलङ्कृत्य स्वस्ति वाच्य ह्यन्नं दद्याद्विजातये[13]
अथाज्यभागपर्यन्तं कृत्वोपलेपनादिकम्[14] ॥३॥

1. स्तम्भस्य - A,C; 2. RVKh 10.191.5; 3. रित्यृचैकया कृत्वाचार्यप्रदक्षिणम् - ŚY; 4. वृषधेनु - C, दत्वा धेनु -ŚY; 5. कंसवाससी - ŚY; 6. कृष्णधेनु .... निवेदयेत् - NM: ŚY; 7. सर्वमृत्यूनतिक्रम्य - ŚY; 8. सर्वारिष्टविनाशनम् - ŚY; 9. ऐश्वर्यं .... विवर्द्धनम् - NM: ŚY ; 10. इति शौनकीये अपमृत्युजयविधिरेकादशः खण्डः - ŚY; 11. CNM : B, NM -C, ŚY; 12. विषुय - C; 13. अलङ्कृत्य स्वस्तियुक्तमन्नं दत्वा द्विजातये- ŚY; 14. कृत्वा चौल्लेखनादिकम् - ŚY.

घृतान्नं[1] जुहुयात्सम्यगवदानस्य सम्पदा
अथानो भद्राः क्रतव[2] इत्यृचां दशकेन च ॥४॥

इमं स्तोममर्हत[3] इत्यृचां षोडशकेन[4] च
एकया जातवेदस्या[5] हुत्वा स्विष्टकृतं ततः ॥५॥

होमशेषं समासाद्य[6] ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः
स्वस्तिवाच्य[7] द्विजाग्र्येभ्यो धेनुं दद्यात्सदक्षिणाम् ॥६॥

॥ इति शौनककारिकायाम्
आयुष्यहोमविधिः[8] ॥

॥ अथ गुरुपूजाविधिः[9] ॥

कन्यकोद्वाहकाले तु[10] सानुकूल्यं[11] न विद्यते
ब्राह्मणस्योपनयने गुरोर्विधि[12]रुदाहृतः ॥१॥

सौवर्णेन गुरुं कृत्वा पीतवस्त्रेण वेष्टयेत्
ऐशान्यां[13] धवलं कुम्भं धान्योपरि निधाय च[14] ॥२॥

1. घृतां न -A, -धृतान्नात् C;2. RV 1.89.1, आनो भद्रा क्रतव-A,C; 3. RV 1.94.1; 4. षोडशेमेव - A, षोडशेन - C; 5. RV 1.99.1; 6. समाप्याथ - ŚY; 7. स्वस्तिवांश्च - A, C; 8. इति शौनकीये आयुष्यहोमविधिर्द्वादशः खण्डः - ŚY; 9. CNM - ŚY, NM - B,C; 10. कन्यामुहूर्त्तकाले तु - B. Before this it mentions:समावर्त्तनमिदं यस्मिन्पूजयिष्यन्ति बान्धवः। मधुपर्कप्रदानादौ तद्गृहे तां निशां वसेत्॥१॥ वैश्वदेवं गृहस्थस्य प्रातराम्भणं भवेत्। स्नातकेनापि कर्त्तव्यं पृथक्पाको गृहे यदि॥२॥ लब्धाप्यनुज्ञां गूरुतो द्विजो लक्षणसंयुताम्। बुद्धिशीलगुणोयेतां कन्यकामन्यगोत्रजाम् ॥३॥ आत्मनोऽवरवर्षां च विवहेत् विधिपूर्वकम्।, कन्येकोद्वाहकाले तु -C; 11. सानुकूलं -A, आनुकूल्यं - C; 12. गुरुविधि -B; 13. ईशान्ये - B, ईशाने - C, 14. धान्यराशि च तस्योपरि निधाय च - B.

दमनं मधुपुष्पं च तथा[1] पालाशसर्षपान्
मांसीं गुडूचीं[2] ऽपामार्गं विडङ्गीं[3] शङ्खिनीं[4] वचाम्[5] ॥३॥

सहदेवीं[6] विष्णुक्रान्तां[7] सर्वौषधिं शतावरीम्[8]
कृत्वाज्यभागपर्यन्तं स्वशाखोक्तविधानतः ॥४॥

ग्रहमण्डलेऽभ्यर्च्य पीतपुष्पाक्षतादिभिः
देवपूजोत्तरे[9]काले जल[10]कुम्भानुमन्त्रणम्[11] ॥५॥

अश्वत्थसमिधश्चाज्यं पायसं सर्पिषा युतम्[12]
यवव्रीहितिलान् साज्यान्[13] मन्त्रेणैव बृहस्पतेः[14] ॥६॥

अष्टोत्तरशतं[15] सर्वं होमशेषं समापयेत्
दारपुत्रसमेतस्य[16] अभिषेकं[17] समाचरेत्[18] ॥७॥

कुम्भाभिमन्त्रणोक्तैश्च[19] समुद्रज्येष्ठा[20]मन्त्रतः
प्रतिमां[21] कुम्भवस्त्रं च आचार्याय प्रदापयेत्[22] ॥८॥

ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात् शुभदः[23] स्यान्न संशयः [24] ॥९॥
॥ इति शौनककारिकायां
बृहस्पतिपूजाविधिः[25] ॥

1. मदनं मधुपुष्पाणि पत्र - B; 2. मासी गुडूची - A, मासी गुडची - B; 3. डङ्गी - B; 4. शङ्खीनी - B; 5. वेच - B; 6. सहैदेवी - B; 7. हरिक्रान्ता - A, C; 8. After शतावरी A adds: बलं च सहदेवीं च निशाद्वितयमेव च. सर्वौषधीशतावरी - B; 9. NM - B; 10. ततः -B, C; 11. मन्त्रिणम् - C; 12. सर्पिषान्वितम् -A, सर्पिशान्वितम् - B; 13. यवव्रीहिलम्वाज्यं - B; 14. बृहस्पती - B, बृहस्पतिः - C; 15. शत - B; 16. दारपुत्र समेतस्य - A; 17. अभिषेक - B; 18. तु कारयेत् -A; 19. कुम्भाभिमन्त्रणोक्तश्च -A, कुम्भाभिमन्त्रणोक्ताश्च - B; 20. RV 7.49.1; 21. प्रतिमा - A; 22. निवेदयेत् - A; 23. शुभद - A,C, शुभदृश्यं - B; 24. न सशयः - B, स्यासंशयः - C; 25. इति शौनकीये बृहस्पतिशान्तिः -B.

॥ अथ आदित्यपूजाविधिः[1] ॥

ब्राह्मणस्योपनयने नानुकूल्यो भवेद्रविः
तस्य शान्तिं प्रवक्ष्यामि[2] मन्त्रौषधिविधानवित् ॥१॥

उपनयनात्पूर्वेद्युः कृत्वा पुण्याहवाचनम्
गृहस्यैशानदिग्भागे[3] गोमयेनोपलेपयेत् ॥२॥

कुङ्कुमेनो[4]ल्लिखेत्पद्मम् अष्टपत्रं[5] सकेशरम्[6]
सुवर्णेन रविं[7] कृत्वा द्विभुजं पद्मधारिणम् ॥३॥

कृत्वा[8]ज्यभागपर्यन्तं तन्त्रं कृत्वा तु पूर्ववत्
स्वशाखोक्तविधानेन आचार्यो होममाचरेत् ॥४॥

आकृष्णेनेति[9] मन्त्रेण समिदाज्यचरून्हुनेत्[10]
अष्टोत्तरसहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा ॥५॥

तिलव्रीहीन्[11] च हुत्वाथ होमशेषं समापयेत्
दारपुत्रसमेतस्य ऋत्विजोऽभिषेचयेत् ॥६॥

कुम्भाभिमन्त्रणोक्तैश्च[12] समुद्रज्येष्ठामन्त्रकैः[13]
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यादन्येभ्यश्च स्वशक्तितः ॥७॥

प्रतिमां[14] कुम्भवस्त्रं च आचार्याय प्रदापयेत्[15]
एवं यः कुरुते शान्तिं तस्य दोषो विनश्यति[16] ॥८॥

॥ इति शौनककारिकाया[17]-
-म्यादित्यपूजाविधिः[18] ॥

1. CNM - ŚY, NM - B, C; 2. च वक्ष्यामि - B; 3. दिग्माणि - B; 4. सुवर्णेनो -A, कुम्भमेकं - B; 5. मष्टपत्रं - B; 6. तु केशरम् - A; 7. रवि - C; 8. यथा - A; 9. RV 1.35.2; 10. चरुं हुनेत् - A,B; 11. तिलव्रिहिश्च - A, B; 12. ऋत्विजो (sl. 6) .... मन्त्रेणोक्तैश्च (sl.7) - NM: C ; 13. RV 7.49.1; 14. प्रतिमा - B; 15. निवेदयेत् - A; 16. सर्व दोष विश्यति - B; 17. शौनकीये - B; 18. आदित्यशान्तिः - A, B.

।। अथाद्भुतशान्तिः[1] ।।

अद्भुतानां च सर्वेषां[2] शान्तिं वक्ष्यामि शौनकः
आश्चर्यमद्भुतं[3] प्राहुः लक्षणेन[4] समन्वितम्[5] ।।१।।

दिव्यानि चान्तरिक्षाणि भौमानीति त्रिधा[6] भवेत्
रश्मिहीनं रविं पश्यन्मध्ये[7] छिद्रं च भेदनम् ।।२।।

नक्षत्रसूर्यचन्द्राणां चलनं च पृथक्पृथक्[8]
अमेघे विद्युतं पश्येन्न[9] तु मेघे च विद्युतम्[10] ।।३।।

प्रतिसूर्यं[11] चतुर्दिक्षु परिवेषं तथा त्रयम्
त्रिकोणं चतुरस्त्रं वा विपरीकृताकृतिं तथा ।।४।।

प्रतिचन्द्रं तथा रात्रौ चन्द्रस्याप्येवमेव तु[12]
अश्ममृत्पांशुपर्णानां[13] वर्षणं तृणकाष्ठयोः ।।५।।

अनग्निधूममाकाशे पतन्तीं दीपिकां तथा[14]
गन्धर्वनगरे दृष्टे[15] दिवा नक्षत्रदर्शनम् ।।६।।

एवमादीनि[16] दिव्यानि अशुभान्यद्भुतानि च
तथान्तरिक्षाण्येतानि[17] अद्भुतानि निबोधत[18] ।।७।।

1. CNM : B, NM: C, ŚY ; 2. अथाद्भुतानां -ŚY; 3. आच्चार्यमद्भुतं -C; 4. पश्येल्लक्षणेन -A, [illegible] लक्षणेन - C; 5. समाहितः - A,C; 6. तथा- ŚY; 7. पश्येद्रवेः - A,C; 8. नक्षत्रचन्द्रसूर्याणां महोल्कापातन[illegible] तथा - A,C; 9. चैव - A,C; 10. ŚY mentions अमेघे....... विद्युतम् before अश्म ...... तृणकाष्ठयो[illegible] (sl.5); 11. अतिसूर्यं - C; 12. प्रतिसूर्यं (sl.4) ...... मेव तु (sl.5) - NM: ŚY ; 13. अश्मन्मृत्पांशुवर्षाणां -A, अश्मन्मृत्यपांशुयर्षाणां -C, अश्मासृक्पांशुपर्णानां - ŚY; 14. अनग्नौ धूममाकाशे रज्जुमुल्कां [illegible] दीपिकाम् - ŚY; 15. चापि -ŚY; 16. एवमादिनि - A, C; 17. अथान्यायन्तरिक्षाणि - C; 18. गन्धर्व (sl.6) ..... निवोधत (sl. 7) is mentioned in ŚY after पृथक्पृथक् (sl.3).

गगनं लोहितं पश्येन्महोल्कापातनं तथा[1]
भिद्यन्ते देवताः सर्वा भिद्यन्ते चाप्यकारणात्[2] ।।८।।

उन्मीलयन्ति[3] रुदन्ति मीलयन्ति[4] हसन्ति च
गायन्त्यकस्मान्नृत्यन्ति चलन्ति निजपीठतः ।।९।।

पीठदेशे प्रजायन्ते मधुच्छत्रपिपीलिकाः
रात्राविन्द्रधनुः दृष्ट्वा दिवा श्वेतं च वायसम्[5] ।।१०।।

एवमादीन्यसंख्यानि आकाशप्रभवानि च[6]
भूमेः कम्पनं भेदश्च[7] निर्घातकम्पनं स्फुटम्[8] ।।११।।

पूयनं तटनं वापि[9] ज्वलनं च निरिन्धनम्
मधुच्छत्रो वल्मीको वा गृहे यत्र[10] प्रजायते ।।१२।।

स्थूणीयानि[11] च दारूणि प्ररोहन्ति गृहान्तरे
शुष्कवृक्षाः प्ररोहन्ति क्षीयन्ते फलदायकाः ।।१३।।

जायन्ते चोद्भिदः सर्वे प्राणिनां बहुधामता
अरण्यस्था मृगाः सर्वे अतीत्य[12] चाप्यकारणात् ।।१४।।

[illegible] तथान्तरिक्षा (sl.7) .... तथा (sl.8) - NM: A, गगनं लोहितं पश्येत्पश्येद्वा काकमैथुनम् ।.It further [illegible]ds: काकदुर्गन्धवग्दन्धो यद्वा शिरसि वा यदि । शिरस्युपविशेत्काकः ताडयेद्वाप्यकारणात् ।। देवालयानि [illegible]न्ते दृश्यते प्रतिरूपकम् । कलशे कलशे किञ्चित् ध्वजप्रपतने तथा ।। ; 2. चाप्यकाणान् - C; 3. [illegible]मीलयन्यापि - C; 4 निमलन्ति - C; 5. भिद्यन्ते (sl.8) ..... वायसम् (sl.10) - NM: ŚY. It mentions : [illegible]वंगेयं श्रुणुयाद द्विपादघोष च दिग्ध्वनिम् ।. 6. एवमादीन्यसंख्यातान्याकाशप्रभवानि च - ŚY. It adds : [illegible] भौमानि वक्ष्यामि निदर्शनविवक्षया; 7. कम्पश्च दिग्दाहो - ŚY; 8. निर्यातकम्पनं स्फुटम् - C; 9. [illegible]नं वापि - NM: ŚY, 10 मधुवल्मीकछत्राकं गृहे यस्य -ŚY; 11. ग्रहणानि -A, C; 12. अतीत्या - A,C.

प्रविशन्ति गृहे यत्र गृहमारोहेयुर्यदि
सर्वे मृगाश्च गावो वा अश्वोष्ट्रमहिषादयः[1] ।।१५।।

निर्गच्छन्ति गृहद्वारात् सर्पा वै स्वयमेव हि
मण्डूक[2]सर्पनकुलमुखाग्नौ प्रवेशो यदि ।।१६।।

सौवीरभाण्डान्मण्डूको निर्गच्छन्प्रविशेत्तथा[3]
तृणगुल्मलतावृक्षा विपरीतफला यदि ।।१७।।

कदलीपूगवृक्षादिकाष्ठे गर्भफलोदयम्[4]
उद्यानस्थापिता रम्भा दक्षिणाभिमुखी फले ।।१८।।

देवोद्याने[5] नरोद्याने विलीयन्ते मधूनि च[6]
गजाश्वमहिषभार्यायुगलप्रसवे सति[7] ।।१६।।

गव्यानि त्रीणि[8] विप्रेभ्यो दानं कुर्याद्विशेषतः
दन्तसहिता मनुष्या[9] जायन्तेऽपि न चाङ्गकाः ।।२०।।

अजाश्वमहिषा गावः खरोष्ट्राद्या विशेषतः
विखुरा यत्र जायन्ते कण्टकाङ्गारस्तथैव च[10] ।।२१।।

हीनाङ्गानि च सूयन्त अधिकानि[11] तथैव च[12]
गोशृङ्गे धूमजनने[13] दुग्धे गोरुधिरं यदि[14] ।।२२।।

1. महिषोदयः - C; 2. मडूल - C; 3. निर्गच्छं प्रविशेत्तथा -A; 4. गर्भे फलद्वयम् - C; 5. देवोद्यानै - C; 6. स्थूणीयानि (sl. 13) ..... मधूनि च (sl.19) - NM: ŚY; 7. गावोश्वान्महिषीमार्या फलप्रसवे सति -C, स्थूणाया मुकुलं भार्या यमौ गोर्जनयेद्यदि - ŚY; 8. गवानि त्रिणि - A, गवानि त्रीणि - C; 9. दन्तसहित मनुष्या - A; 10. गव्यानि (sl. 20) ..... कण्टकाङ्गास्तथैव च (sl.21) - NM: ŚY, it mentions मण्डूकश्च गृहे शेते स्वस्तनं गौः पिवद्यदि ।; 11. अधिकाङ्गाः - A; 12. चैव तथा - C; 13. धूमजवेन - A,C; 14. दुग्धे गोरुधिर यदि -C, हीनाङ्गानि ...... यदि (sl.22) - NM: ŚY.

शुनको गृहमारोहेत् प्रविशेद्वा शिवारुहेत्[1]
शुक्लवर्णकपोतश्च स्तनं गौश्च पिबेद्यदि[2] ।।२३।।

एवमादीन्यसंख्यानि पार्थिवान्यद्भुतानि च[3]
कर्त्तुः श्रोतुश्च मन्तुश्च द्रष्टुर्वादिष्टुरेव[4] च ।।२४।।

उपदेष्टुश्च सर्वेषां उत्पातानां फलं समम्
गृहोद्याने स्थितोत्पातं[5] तद्गृहस्यैव बाधकम् ।।२५।।

होमकुण्डे स्थितोत्पातं तत्कर्त्तुश्चैव बाधकम्
त्रेताग्निकुण्डजोत्पातं तद्राजस्यैव बाधकम् ।।२६।।

सभास्थले स्थितोत्पातं पश्चाद्द्वारे[6] च यत्स्थितम्
ग्रामद्वारे स्थितोत्पातं देवालयस्थले स्थितम् ।।२७।।

गोनिवासस्थितोत्पातं तद्ग्रामस्यैव बाधकम्
स्वयंभूस्थानजोत्पातं तद्राजस्यैव[7] बाधकम् ।।२८।।

तद्राजस्यैवारामस्य[8] बाधकं परिचक्षते
गृहे पक्षिप्रवेशे[9] च मृगश्च प्रविशेत्तथा ।।२६।।

तद्गृहान्निर्गते सर्पे मासान्न प्रविशेन्नरः
मासातीते ततः पश्चाद् गेहशुद्धिं च कारयेत् ।।३०।।

1. शिरोखत् - A,C, ; 2. शुक्लेवर्णाः कपोताश्च दोग्धि गां रुधिरं यदि -ŚY; 3. एवमादीन्यद्भुतानि पार्थिवानि बहूनि च - ŚY; 4. द्रष्टराहिष्टरेव - C; 5. स्थितोत्पातौ - A; 6. यश्राद्वारे - A; 7. तद्राज्ञस्यैव - C; 8. तद्राष्ट्रस्यैवारामस्य - A, तद्राज्ञस्यैवारामस्य - C; 9. पक्षीप्रवेशे - A,C.

शान्तिहोमं ततः कुर्यात् प्रविशेन्मन्दिरं ततः
एतेषां च फलं वक्ष्ये सुयुक्तं शास्त्रचोदितम्[1] ।।३१।।

आत्मनो निधनं याति क्षिप्रमेव न संशयः
वियोगः पुत्रपत्न्यादिः क्षेत्रद्रव्यादिनाशनम् ।।३२।।

तद्ग्रामे चैव[2] तद्देशे अनावृष्टिर्भविष्यति
येन केन प्रकारेण फलहानिरथापि वा ।।३३।।

राजपीडा भवेदाशु चोरबाधा भविष्यति
तत्स्थानं चलनं[3] वापि बन्धनं शोकमाप्नुयात्[4] ।।३४।।

एतेषां शमनार्थाय[5] होमः कार्यो द्विजातिभिः
तस्मिन्नहनि कर्त्तव्यः शान्तिहोमो यथाविधि ।।३५।।

तदेव मुख्यकालत्वाद् दिनशुद्धिमतः परम्
अद्भुताहः समारभ्य तत्पक्षे होममाचरेत्[6] ।।३६।।

अद्भुते सति देशे च दक्षिणे[7] वा गृहान्तरे
दशद्वादशहस्तं वा मण्डपं कारयेच्छुभम् ।।३७।।

कुण्डे वा स्थण्डिले वापि गोमयेन सवारिणा
उपलिप्य स्थण्डिलं तद्रङ्गमालिकमाचरेत्[8] ।।३८।।

1. शास्त्रनोदिताम् - C; 2. चैन - A; 3. बलनं - A; 4. कर्त्तुः (sl.24) ..... शोकमाप्नुयात् (sl.34) -NM: ŚY;
5. शम्बुनार्थाय - A; 6. After होममाचरेत् C mentions : चन्द्रानुकुले दिवसे सुनक्षत्रे समारभेत्;
7. दक्षिणो - A; 8. उपलिप्य स्थण्डिलं तत्र तद्रङ्गमालिकमाचरेत् - C.

उत्तमे नवकुम्भांश्च पञ्चकुम्भांश्च मध्यमे[1]
द्विकुम्भं तु कनिष्ठैव[2] जपकुम्भानि कारयेत् ।।३६।।

होमस्येशानदिग्भागे शान्तिकुम्भमथापरम्
देवतास्थापनार्थाय कुम्भमेकमथापरम् ।।४०।।

स्वर्णराजतताम्रैश्च कारयेन्मृण्मयेन वा
सुस्निग्धान् च तान् कुम्भानभिन्नानव्रणानपि ।।४१।।

धवलीकृतकुम्भान्तु[3] वेष्टयेत्सिततन्तुभिः[4]
कुम्भान् तान् वेष्टयेत्पश्चात् नवशुक्लाम्बरैः शुभैः ।।४२।।

गन्धाक्षतैः[5] पुष्पमाल्यैः कुम्भान् तान् क्रमशो यजेत्[6]
पल्लवैः छादयेच्चौतैः[7] यद्वौदुम्बरपल्लवैः[8] ।।४३।।

प्रतिमां कारयेद्धीमान् जातरूपमयेन च
माषविंशतिमानेन सुवर्णेनोत्तमेन च ।।४४।।

अष्टमाषेण वा कुर्यात् चतुर्माषेण वा तथा
माषद्वयप्रमाणेन माषमात्रेण शक्तितः ।।४५।।

द्युनिमित्ते[9] सूर्यरूप[10] माकाशे वायुमूर्त्तिजम्
भूनिमित्ते अग्निरूपं लक्षणेनैव कारयेत् ।।४६।।

तदभावे तु तन्मौल्यं[11] निधायाथ प्रपूजयेत्
आहूय विप्रान् संपूज्य स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ।।४७।।

1. पञ्च कुंभा च मध्यमे - A; 2. द्विकुभं कनिष्ठैव - A; 3. घ + + वृधीकुम्भानि - A; 4. स्वेततन्तुभिः - C; 5. गन्धादिभिः - C; 6. क्रमशौ जपेत् - C; 7. छादयेच्चतैः - A, छादयेच्यूतैः - C; 8. यद्वैदुम्बरपल्लवैः - C; 9. द्युर्निमितं -A, द्युनिमितैः -C; 10. सूर्यसूप-A; 11. तन्मौख्यं - A.

आचार्यं वरयेत्पश्चाद् ब्राह्मणं वेदपारगम्
सर्वावयवसम्पूर्णं कुलिनं[1] च कुटुम्बिनम् ॥४८॥

आचारवन्तं धर्मज्ञं रागद्वेषविवर्जितम्[2]
एतस्यामुत्पातशान्तौ[3] त्वमाचार्यो भवेति च[4] ॥४९॥

एवं कृत्वा तथाचार्यं ब्राह्मणं च तथाविधम्[5]
आचार्यवत्सदस्यं च सर्वज्ञं वरयेत्ततः ॥५०॥

ऋत्विजो वरयेत्पश्चादष्टौ पञ्चकः कोऽपि वा[6]
वित्तानुरूपं वरयेद् द्वौ वा लक्षणलक्षितौ ॥५१॥

अन्यांश्च कर्मकार्यार्थं वरयेद् ब्राह्मणोत्तमान्[7]
देवतास्थापनार्थाय होमस्येशानदेशके[8] ॥५२॥

पद्ममष्टदलं कुर्यादक्षतैः व्रीहितण्डुलैः
कर्णिकाकेसरोपेतं सर्वशोभासमन्वितम् ॥५३॥

देवतास्थापनं कुम्भं पद्ममध्ये निधाय च
सजलौषधिसंयुक्तं वस्त्रगन्धाद्यलङ्कृतम् ॥५४॥

वस्त्रं देवासनार्थाय कुम्भवक्त्रे[9] निधाय च
अग्नेरीशानादिग्भागे शान्तिकुम्भं निधाय च ॥५५॥

सलिलौषधिसंयुक्तं[10] कुम्भं वस्त्रादिभिर्यजेत्[11]
अन्वाधायाज्यभागान्तं कुर्यात्तन्त्रं[12] यथाविधि[13] ॥५६॥

1. कुलीनं - C; 2. सर्वलोकहितैषिणं - C. It adds: शीललक्षणसम्पूर्णं रूपौदार्यगुणान्वितम्। सदा सन्तुष्टमनसं रागद्वेषविवर्जितम्॥; 3. एतस्यानुत्पातशान्तौ -A; 4. भवेति य - C; 5. तथाविधिं - C; 6. पञ्चकापि वा - A; 7. वरय ब्राह्मणोत्तमान् - A; 8. होमस्येशावदेशके - A; 9. कुम्भवस्त्रे - A; 10. सजलौषधिसंयुक्तं - C; 11. तस्मिन्नहनि (sl.35)....वस्त्रादिभिर्वजेत् (sl.56) -NM: ŚY; 12. अथाज्यभागपर्यन्तं यज्ञतन्त्रं - ŚY; 13. यथाविधिः - A, प्रकल्पयेत् - ŚY.

होमं कुर्यात्ततः पश्चादाचार्यो ब्राह्मणैः[1] सह
सदस्यो देवतापूजां कुर्यान्मन्त्रेण भक्तितः ॥५७॥

पञ्चामृतेन संस्नाप्य[2] स्थापयेत्कुम्भमन्तिके
छादयेद् देवतारूपं नवशुक्लाम्बरेण च ॥५८॥

उद्यन्नद्येति[3] मन्त्रेण सूर्यं तस्मिन्समर्चयेत्
वायवा याहि[4] मन्त्रेण तस्मिन्वायुं प्रपूजयेत् ॥५९॥

यस्मै त्वं सुकृत इत्यनया[5] पूजयेज्जातवेदसम्
रक्तगन्धाक्षतैः पुष्पैः धूपदीपोपहारकैः ॥६०॥

ताम्बूलं कल्पयेत्तस्मै स्नानवस्त्रादिभिर्यजेत्
तन्मन्त्रेणैव तं देवं[6] यजेदष्टोपचारकैः ॥६१॥

देवपूजोत्तरे काले ततः कुम्भाभिमन्त्रणम्
ऋग्भिराभिर्दशावृत्या कुम्भं स्पृष्ट्वाभिमन्त्रयेत् ॥६२॥

अप नः शोशुचदघमित्यष्टाभिर्यथाक्रमम्[7]
यदन्ति यच्च दूरके इत्यृचां सप्तकेन च[8] ॥६३॥

यत्र ब्रह्मा पवमानेति[9] ऋग्भिः षड्भिर्यथाक्रमम्[10]
उद्वयं तमसस्परि[11] आदित्प्रत्नस्य रेतसः[12] ॥६४॥

1. ब्राह्मणै - A; 2. संस्थाप्य - C; 3. RV 1.50.11; 4. RV 1.2.1; 5. RV 5.4.11, यस्मि सुकृते त्यनया - A, यस्मै त्वं सुकृतेत्यनया - C; 6. तन्मन्त्रेण तं तं देवं - C; 7. RV 1.97.1-8, होमं कुर्यात्ततः (sl.57) .... यथाक्रमम् (sl.63) -NM, उपलेपनप्रभृति जुहुयात् पायसं हविः। अप नः शोशुचदघं सूक्तेन प्रत्यृचं ततः - ŚY; 8. RV 9.67.21, यदन्ति यच्चदूरकमित्यष्टाभिश्च यथाक्रमम् - A; 9. RV 9.113.6; 10. इत्यृचां षड्भिरेकया -ŚY; 11. RV 1.50.10; 12. RV 8.6.30.

देवाः कपोत[1]सूक्तेन कपोतादिप्रवेशने[2]
त्र्यम्बकं[3] जातवेदसे[4] श्रीसूक्ते[5]नाभिमन्त्रयेत् ।।६५।।

उत्तमे चाष्टसहस्रं मध्यमे शतसंख्यया
अष्टाविंशतिसंख्यया वा तृतीये तदनन्तरम् ।।६६।।

पालाशीयैः[6] समिद्भिश्च घृताक्तैर्जुहुयादथ
ऋचा त्रियम्बकेनेति[7] हस्तेनाग्नौ क्रमेण च ।।६७।।

तावता जुहुयादाज्यं जातवेदस[8] इत्यृचा
रक्तचन्दनसंयुक्तं पायसं घृतसंयुतम् ।।६८।।

पायसं जुहुयादग्नौ समिदाज्यप्रमाणतः[9]
ऋगादौ प्रणवं चोक्त्वा स्वाहाकारमृगन्ततः ।।६९।।

अप नः शोशुचदिति[10] नवविंशतिभिर्हुनेत्
कुम्भाभिमन्त्रणोक्तैश्च ऋग्भिराभिश्च पायसम् ।।७०।।

शान्त्यर्थं तिलहोमं च हुनेद्व्याहृतिभिस्त्रिभिः[11]
सौविष्टकृतमारभ्य[12] होमशेषं समापयेत् ।।७१।।

समुद्रादूर्मि[13]सूक्तेन हुनेत्पूर्णाहुतिं ततः
पश्चिमे वोत्तरे पूर्वमग्नेरीशानदेशके[14] ।।७२।।

यजमानाभिषेकार्थम् आसनं तत् निधाय च
दारपुत्रसमेतस्य यजमानस्य ऋत्विजः ।।७३।।

1. RV 10.165.1; देवाः कपोतेन सूक्तेन - C; 2. कपोतावेशने भवेत् -ŚY; 3. RV 7.59.12; 4. RV 1.99.1; 5. RVKh 5.87.1-15; 6. पालाशयीः - C; 7. RV 7.59.12, त्र्यम्बकेनेति - C; 8. RV 1.99.1; 9. समिधाज्यप्रमाणतः - A; 10. RV 1.97.1, अपनः शोशुगदिति - A; 11. त्र्यम्बकं (sl.65)....... हुनेद्व्याहृतिभिस्त्रिभिः (sl.71)-NM: ŚY; 12. ततः स्विष्टकृत्प्रभृति - ŚY; 13. RV4.58.1; 14. पूर्वमग्नेरिशानदेशके - A.

नादेयैः[1] शान्तिकुम्भस्थैः[2] सर्वकुम्भस्थतोयकैः
अभिषिञ्चेत्ततः[3] पश्चात्पल्लवैः कलशस्थितैः ।।७४।।

समुद्रज्येष्ठा[4] इत्याद्यैः त्रायन्तां[5] तु तृचेन च
इमा आप[6]स्तृचेनैव देवस्य त्वेति[7] मन्त्रतः ।।७५।।

भद्रं दशाक्षरेणैव[8] धाम तेनाभिषेचयेत्
अभिषिक्तोऽहतं[9] वस्त्रं परिधाय प्रभूषितम् ।।७६।।

स शुक्लवस्त्रैः प्रत्येकमङ्गुलीयककुण्डलैः
गन्धाक्षतैः पुष्पमाल्यैः धूपदीपोत्तरीयकैः ।।७७।।

आचार्यं पूजयेदादौ ब्रह्माणं[10] तदनन्तरम्
सदस्यमृत्विजादींश्च[11] यजमानः प्रपूजयेत् ।।७८।।

सुवर्णं यत्समाख्यातं यजमानेन दक्षिणा
आचार्याय च यद्दत्तं ब्रह्मणे तुतदर्द्धकम् ।।७९।।

ब्रह्मवच्च सदस्यस्य यच्च वित्तानुसारतः
अभिषिक्तेभ्यो विप्रेभ्यो दक्षिणां च प्रदापयेत् ।।८०।।

सर्वेभ्यश्चैव विप्रेभ्यस्तदानीमेव दापयेत्
सहिरण्यां[12] सवस्त्रां च सर्वाभरणभूषिताम् ।।८१।।

धेनुं पयस्विनीं[13] दद्यादाचार्याय सवत्सकाम्
तत्तत्कुम्भं च ऋत्विग्भ्यः सहिरण्यं सवस्त्रकम् ।।८२।।

1. नादेयीः -C; 2. शान्तिकुम्भरतैः -C; 3. अभिषिचे ततः -A; 4. RV 7.79.1; 5. RV 10.137.5; 6. AB 8.7.2-4; 7. cp. VS 20.3, TB 2.6.5.2; 8. RV 10.20.1; अहभिषिक्तोहतं -C; 10. ब्राह्मणं -C; 11. सदश्चमृत्विजादींश्च -A; 12. सहिरण्यं - A; 13. पयस्वींनी - C.

तत्रस्थश्चान्यविप्रेभ्यो[1] हेम वित्तानुसारतः
यदुक्तदक्षिणाभावेऽप्यनुक्ते होमकर्मणि ।।८३।।

हिरण्यं दक्षिणां दद्यात्तदानीमल्पिकामपि
प्राप्याशीर्वचनं तेभ्यः प्रणिपत्य क्षमापयेत् ।।८४।।

सहस्रं भोजयेद्विप्राञ्छतं वा दशकं तथा
घृताक्तैर्भक्ष्यभोज्यैश्च अभावे त्रिवृतान्नकैः ।।८५।।

बन्धुभिः सह भुञ्जीत तथा पुत्रादिभिः स्वयम्
एवं यः कुरुते शान्तिं तस्यायुर्वर्द्धते सदा ।।८६।।

अद्भुतोद्भवदोषाश्च[2] नाशं यान्ति न संशयः
दृष्टादृष्टादिदोषा ये नश्यन्ति हि च सर्वदा ।।८७।।

आयुरारोग्यमैश्वर्यं प्राप्य कीर्त्तिं च विन्दति
स्त्रीणां च पुत्रपौत्राणां वर्द्धते कल्पमायुषम्[3] ।।८८।।

सर्वान् कामानवाप्नोति विष्णुसायुज्यमाप्नुयात्[4] ।।८९।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अद्भुतशान्तिविधिः[5] ।।

1. तत्रस्थ चानविप्रभ्यः -C; 2. अदभुतो भव दोषाश्च - C; 3. कल्प मायुंषा - A; 4. समुद्रादूर्मि (sl.72) ...... विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् (sl.89) - NM: ŚY. It mentions : वासो हिरण्यमन्न च प्रयच्छेद् दक्षिणां ततः। व्राह्मणान भोजयेत्तत्र कारयेत् स्वस्तिवाचनम्।।; 5. इति शौनकीयेऽद्भुतशान्तिविधिश्चतुर्दशः खण्डः - ŚY.

।। अथ दुःस्वप्नदर्शनशान्तिविधिः[1] ।।

अथ स्वप्नानि वक्ष्यन्ते दुर्निमित्ताद्भुतानि च
आदित्यं वाथ चन्द्रं वा विगतद्युतिकं तथा ।।१।।

पतन्तं वाथ नक्षत्रं तारकादींश्च[2] वा यदि
वीक्षेत[3] मानवः स्वप्ने मरणं शोकमाप्नुयात् ।।२।।

चाण्डालं रजकं चित्रं द्यूतं म्लेछं तथान्त्यजम्[4]
कृष्णं च पुरुषं वापि कृष्णदन्तं तथैव च ।।३।।

कापालोन्मत्तविषान्[5] च जीर्णाङ्गं क्षपणं तथा
स्त्रियं कृष्णां सुरूपां[6] च विविधशोकसंयुताम्[7] ।।४।।

यदि पश्येन्नरः स्वप्ने मरणं शोकमाप्नुयात्[8]
अश्वमुष्ट्रं खरं वापि महिषं श्वानमेव च ।।५।।

सृगालं चापि स्वप्नेन तथा[9] दुर्व्रणवाससम्
वृकं वराहं मार्जारं कृष्णसर्पं च मर्कटम् ।।६।।

कृष्णां गां[10] कृष्णवस्त्रां च पश्यन्मरण माप्नुयात्
एतेषां दर्शनं वापि दक्षिणमयनेषु च[11] ।।७।।

1. CNM - ŚY , NM-B,C; 2. तारकदिंश्च -C; 3. विक्षात - C; 4. तथां त्यजेत् - A; 5. कपालोन्मत्तविषां -A; 6. स्त्रियं कृष्णं सुरूपां - A, स्त्रिकं कृष्णं सुरूपं - C; 7. विविधशोकसंयुतम् - A; 8. शोषमाप्नुयात् - A; 9. ग़वेन चच - A,C; 10. कृष्णा गां - A ; 11. दक्षिणानयनेषु च - A,C.

आरोहणं तथैवैषां[1] नरो मरणमाप्नुयात्
दन्तानां पतनं[2] वापि केशानां पतनं तथा ।।८।।

पङ्कतैलतिलानां च अञ्जनलेपनाक्षं च[3]
यवागूशीरनालं वा तैलपङ्कादनं तथा ।।९।।

कृष्णतोयं वा रक्तं यः पिबेच्छोकमवाप्नुयात्[4]
दृश्यते यदि वा रात्रौ गतासुंश्च[5] महीतले ।।१०।।

ऊर्ध्वं कुक्षेः[6] यत्रैनं[7] न पश्येत्सर्वथा नरः
प्राक्शिरसि[8] क्षयरोगस्याद्दक्षिणे[9] मरणं तथा ।।११।।

पश्चिमे दुरितं रोगमुत्तरे मृत्युशङ्कनम्[10]
वायुना चाशुगमनम् आकाशगमनं तथा ।।१२।।

महामार्गगतिं वापि सन्यासप्रेतकैः सह
अन्त्यजैर्वापि गमनं कण्टकाप्लुतवेशनम्[11] ।।१३।।

रौप्यं[12]च काञ्चनं वापि हेम (+ + + +) मपि[13]
विसं वा मधु वाश्नाति पद्मं वा धारयेदथ ।।१४।।

1. तथैवेषां - A; 2. पुतनं - C; 3. लेपनेक्ष च - A,C; 4. पिवेछोकमवाप्नुयात् - C; 5. गतासु च - A
कुक्षिं - A, कुछिं - C; 7. यत्रैतं - A; 8. प्राक्शिरे - A,C; 9. क्षयरोगस्यादक्षिणे - A; 10. मृत्तिशङ्क
A; 11. कण्ठकाल्युतवेशनम् -A; 12. रुप्यं - C· 13. हेम + + + + मपि - A,C.

पुण्डरीकमथैकं वा धारयेद्वा स्वमस्तके
धारणं रक्तपुष्पस्य[1] मालां वा पुष्पमेव वा ।।१५।।

धारणं कृष्णसर्पस्य रक्तकृष्णाम्बर[2]त्वचम्
देवराक्षससर्पांश्च[3] अग्निहोत्रक्रियां[4] तथा ।।१६।।

पूर्णकुम्भादिनाशं च हस्तस्थं दर्पणं तथा
स्वप्ने वैतानि पश्येच्चेन्मृत्युशोको[5] भवेद्ध्रुवम्[6] ।।१७।।

एवमादीनि चान्यानि स्मृत्युक्तानि[7] बहूनि च[8]
स्वप्नोत्पातानि[9] चैतेषां[10] कालरात्रिश्च देवता ।।१८।।

पूजाविधानं पूर्वोक्तं कुर्यादत्रापि यत्नतः[11]
होमं कृत्वा[12] प्रयत्नेन रात्रावेव द्विजोत्तमः ।।१९।।

उक्तेनैव विधानेन सघृतं पायसं हुनेत्
प्रत्यृचं पायसं हुत्वा रात्री व्यख्यदिति[13] क्रमात्[14] ।।२०।।

अष्टोत्तरशतं हुत्वा सूक्तेनानेन वेदवित्[15]
स्वप्नाधिपतिमन्त्रेण हुनेदष्टोत्तरं शतम् ।।२१।।

पुष्पस - A; 2. रक्तकृष्णं वर - A; 3. संर्पाश्च - A; 4. क्रिया - A,C; 5. शोकं - A; 6. भवे ध्रुवम् - A,C,
थ स्वप्नानि (sl.1) .... भवेदद्ध्रुवम् (sl.17)- NM: B; 7. श्रुत्युक्तानि - A; 8. B adds here: इति
ायश्चित्तानिय;9. स्वपनो त्यातानि C; 10. वै तेषां - A,C; 11. कुर्याद्रात्रौ प्रयत्नतः - A,C; 12. कुर्यात्
B; 13. RV 10.127.1-8; 14. प्रत्यृचं...... क्रमात् - NM: B ; 15. वित्तथा -B.

ततः[1] स्विष्टकृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत्
पूर्वोक्तमभिषेचनं[2] यत्तदत्र विधीयते ॥२२॥

गुरवे दक्षिणां दद्याद्वस्त्रं हेम पशूनपि[3]
यदुक्तदक्षिणाभावेऽप्यनुक्ते[4] होमकर्मसु ॥२३॥

हिरण्यं दक्षिणां दद्यात्तदानीमल्पिकमपि[5]
वस्त्रकुम्भादिकानां[6] च तत्तद्धोत्रे[7] प्रदापयेत्[8] ॥२४॥

ब्राह्मणान्भोजयेत् पश्चात्[9] सुशीलान्वेदपारगान्[10]
भक्ष्यैश्च पायसाज्याद्यैः द्वादश वा बहूनपि[11] ॥२५॥

होमशेषं स्वयं प्राश्य ब्राह्मणेभ्यो नमेदथ[12]
अनेन विधिना यस्तु शान्तिं कुर्वीत यत्नतः[13] ॥२६॥

तस्य वर्षशतायुष्यं भवत्येव न संशयः ॥२७॥

॥ इति शौनककारिकायां
स्वप्नोत्पातशान्तिः[14] ॥

1. तत्र - B; 2. पूर्वोक्तमभिषेकं A,B,C; 3. पशूनि च - C; 4. नक्तं - B, नुक्तं - C; 5. मपि वा वुधः
B. For similar statement of "यद्युक्त...... मल्पिकामपि" (sl 23-24) see p. 238 (sl.83-84);
दिकामार्घा - A, दिकमाचा -C; 7. तत्त्द्धो -B, तत्त्द्धेनू श्च -C; 8. प्रतिपादयेत् -A; दापयेत् -C; 9. भोज
पश्चात् - A; 10. सुशीलाद्वेदपारगात् - A,C; 11. द्वादशान्याबहून्यपि - A,C; 12. नमेद्यथा - A, नमत्य
- B; 13. शक्तितः -B. 14. इति शौनककारिकायां स्वप्नोत्पातादिशन्तिविधिः -A, इति शान्तिः -B.
also adds: 'यद्यनिष्टफलं स्वप्ने पश्येतस्योच्यते विधिः। स्नात्वा प्रभाते सन्ध्यां च उपास्य तदनन्त
अद्या नो देव सवितरित्यृचा पूर्वमेकया। ततः मरं पञ्च गोषु दुःस्वप्नमिति पञ्चभिः। ऋग्भिः परं यो
राजन् युज्य इत्यादृचा तथा। ऋग्भि सप्तमिरेतामिरुपतिष्ठेत भास्करं। एवं कृते तु दुःस्वप्नदो
निष्फलं भवेत्। अथ स्वप्नस्येति जपन् प्रातः प्रातर्दिने दिने। दुःस्वप्नं तदा कृत्स्नं न तस्माद् भोजन
भयम्। यो मे राजनितीमां तु दुःस्वप्नशमनीमृचं जप्त्वा नाशयति क्षिप्रं दुःस्वप्नं ब्राह्मणः शुचिः। दुःस्व
नाशयेन्मन्त्र यो मे राज जपेद्यदि। अष्टोत्तरं तु साहस्त्रं जले वा विष्णुमन्दिरे॥'.

॥ अथ विद्युदग्निना दग्धगृहशान्तिः[1] ॥

वेश्मक्षेत्रादिदग्धेषु[2] वैद्युतेनाग्निना यदि
तेषां शान्तिं प्रवक्ष्यामि शौनकोऽहं द्विजन्मनाम् ॥१॥

तस्मिन्देशे जानुमात्रं गर्त्तं[3] खात्वोदकं सिञ्चेत्[4]
शीपालमवकां चैव[5] निधाय स्वस्ति वाचयेत् ॥२॥

गर्त्तस्य पश्चिमे देशे होमं कुर्याद्द्विजोत्तमः
इध्माधानादिपर्यन्तं[6] यज्ञतन्त्रं समापयेत्[7] ॥३॥

उपलेपादिकं[8] सर्वं मध्य एवाज्यभागयोः
आज्याहुतीः शंवती[9]भिर्जुहुयादग्निमग्रतः[10] ॥४॥

स प्रत्नथा सहसेति[11] सूक्तेन जुहुयाद्धविः[12]
ततः स्विष्टकृतं हुत्वा[13] होमशेषं समापयेत् ॥५॥

अग्नेरुत्तरतस्तिष्ठन्[14] स्वस्त्यात्रेयं[15] जपेत्पुनः[16]
ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र यथाशक्ति च[17] दक्षिणाम्[18] ॥६॥

तदग्निदग्धं विदुषे प्रदद्यात् ब्राह्मणाय तु
प्राणिदग्धेषु सर्वेषु हिरण्यं दक्षिणा भवेत् ॥७॥

॥ इति शौनककारिकायां
विद्युदग्निना दग्धगृहशान्तिः[19] ॥

1. CNM - B, NM: C, ŚY; 2. वेश्मछत्रादिदग्धेषु - A,C; 3. जानुमात्रगर्त्तः- C; 4. हरेत् -A,C, सिचेत् ŚY; 5. शीपालमवकाश्चैव - A, श्रीफालमवकाश्चैव - ŚY; 6. इध्माधानपर्यन्तं -ŚY; 7. प्रकल्पयेत् - ŚY; 8. उपलेपनादिकं - ŚY; 9. RV 7.35.1-13; 10. जुहुयादृग्भिरग्रतः - ŚY; 11. RV 1.96.1, तं प्रत्नथा पूर्वथेति - ŚY; 12. जुहुयाच्चरुम् - ŚY; 13. स्विष्टकृत्प्रभृति - ŚY; 14. अग्नेरुत्तरतस्तिष्ठेत् - A,C; 15. RV 5.51.11- 15; 16. जपेत्ततः - ŚY; 17. यथाशक्तिश्च -A ; 18. दक्षिणा - A,C; 19. इति शौनकीये विद्युद्दग्धशान्तिविधिः पंचदशः खण्डः - ŚY.

।। अथ वल्मीकशान्तिः[1] ।।

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि वल्मीकस्य च लक्षणम्
ब्राह्मेऽप्रियमनर्थं च[2] ऐन्द्रे शोकभयं[3] तथा ।।१।।

आग्नेये[4] मृत्युसम्बन्धं याम्ये राजसु पूजिते
नैर्ऋत्ये गृहनाशं च वारुणे श्रियमाहरेत् ।।२।।

वायव्ये ज्वरमायाति सौम्ये च स्थाननाशनम्
ऐशानेत्वर्थलाभाय पाकस्थानेऽर्थनाशनम् ।।३।।

जलभाण्डे स्त्रीनिधनं शयने स्वामिनाशनम् ।। मध्ये यत इन्द्र भयामह[5] इति पलाशसमिद्भिः अष्टसहस्रम् अष्टशतम् अष्टाविंशतिर्वा जुहोति[6]।। अनन्तरमेतत्संख्यकेन[7] हविराज्यं जुहोति।। तद्दोषनिर्हरणं[8] भवति।। ऐन्द्रे खादिरसमिद्भिः सदसस्पतिमद्भुतमि[9]ति जुहुयादाग्नेये अयमिह प्रथमो धायि धातृभि[10]रित्यौदुम्बरसमिद्भिः याम्येऽर्कसमिद्भिस्त्र्यम्बक[11]मिति नैर्ऋत्ये प्रजापतये नत्वदिति[12] अपमार्गे वारुणे गणानां त्वेति[13] दूर्वाभिः वायव्ये सप्त ते अग्ने समिध[14] इति वैकङ्कतैः सौम्ये आ प्यायस्वेति[15] वटैः ऐशाने तमीशानमि[16]ति शमीभिः जलभाण्डदेशे जातवेदस[17] इति बिल्वसमिद्भिः शयनप्रदेशे महाव्याहृतिभिस्तिलैः ।।४।।

1. CNM - B, ŚY, NM- C; 2. ब्राह्मे प्रियमनर्थं च - A, ब्रह्मणे प्रियमाणर्थ - C; 3. भवं - A; 4. आग्नेये - C; 5. RV 8.61.13; 6. जुहुयात् C; 7. संख्याकैन - A, संख्याकेन - C; 8. निर्हणार्थास - C;9. RV 1.18.6; 10. RV 4.7.1; 11. RV 7.59.12; 12. RV 10.121.10; 13. RV 2.23.1; 14. VS 17.79; 15. RV 1.91.16; 16. RV 1.89.5; 17. RV 1.99.1.

देवालये[1] सभास्थाने ग्रामद्वारतटाकयोः[2]
सौवीर आज्यभाण्डे च गृहे गोष्ठे[3] चतुष्पथे ।।५।।

उत्पन्ने[4] रक्तवल्मीके कुर्यात्तस्य प्रतिक्रियाम्
समिद्भिः सर्पिषा चैव[5] हविषा तिलसर्षपैः[6] ।।६।।

दूर्वाभिर्व्याहृतिहोममष्टोत्तरशतं[7] पृथक्।। ऐन्द्रे विशरणं[8] भवति कुलवर्द्धनं भवत्याग्न्येये[9] व्यसनादि भवति याम्ये प्रधानस्य मरणं भवति नैर्ऋत्ये वारुणे सुगमनं भवति[10] वायव्ये[11] वाहनं भवति[12] सौम्ये चार्थलाभो भवति ऐशाने महद्दुःखं भवति।। इमे दोषाश्च।। सर्वशान्त्यर्थं[13] पलाशसमिद्भिराज्येन होतव्यम्।। त्र्यम्बक[14]मन्त्रेण पुण्याहं वाचयित्वा आशिषं वाचयति[15] ।। शान्तिर्भवति ।। ७ ।।

।। इति शौनककारिकायां
वल्मीकशान्तिः[16] ।।

1. देवालय - A; 2. द्वारतयकयोः -A; 3. गोष्ठ - A; 4. उत्पत्ते - A; 5. चैनं - A; 6. सर्षथैः - A; 7. व्याहृतीहोममष्टोत्तरशतं -C; 8. निशरणं - C; 9. भवग्न्येये - A; 10. भवनि - A; 11. शानो - A; 12. भति - A; 13. सर्वशान्त्यर्थ - A; 14. RV 7.59.12; 15. वाचशिषो वाचयति -A;16. वल्मीकादिशान्तिः - A,C.

।। अथ गजशान्तिः[1] ।।

नवम्यामाश्वयुज्यां च[2] कार्त्तिक्याया अथापि[3] वा
हस्तिनीराजनं कुर्याद्राजा गजसमृद्धये[4] ।।१।।

प्रागुदक्प्रवणे[5] देशे विशाले सुमनोहरे
पूर्वस्यामुत्तरस्यां वा नगरस्य बहिर्दिशि ।।२।।

पञ्चाशद्धस्तनिर्माणं देशं संप्रोक्ष्य वारिणा
तन्मध्ये तोरणं कुर्याद्वनस्पतिमयं[6] शुभम् ।।३।।

स्योना पृथिवी[7]त्यनया स्थापयेत्सुदृढं समम्[8]
षोडशारत्निमुत्सेधं[9] विस्तारेण तदर्द्धकम् ।।४।।

रज्जु[10] निरक्षं सुस्निग्धं वस्त्रयुग्मविभूषितम्[11]
उच्छ्रयस्वेति[12] मन्त्रेण संप्रोक्ष्य परितो जलैः ।।५।।

अन्यैश्चाब्लिङ्गै[13]र्मन्त्रैश्च गन्धपुष्पैस्ततोऽर्चयेत्
तोरणस्तम्भयोर्वेदिं[14] द्विहस्तां[15] कारयेदथ[16] ।।६।।

फलैः पुष्पैः किसलयैः स्तवकैर्भूषयेत्ततः
होमं तद्दक्षिणे कुर्यात्[17] समाहितमना[18] गुरुः ।।७।।

1. CNM -B, NM-C, ŚY; 2. माश्वयुज्यां वा - A, अश्वयुङ्मासि - ŚY; 3. कार्त्तिकेया - A; 4. राजभोगसमृद्धये -A,C; 5. प्रागुदप्रवणे -C; 6. कुर्या वनस्पति - C; 7. RV 1.22.15; 8. प्रार्थयेत्सुदृढं व्रतम्-A, प्रार्थयेत् सुहृदव्रतः -C; 9. मुत्सोधं - C; 10. रजा-A,C; 11. युग्मं सुभूषितम् - A, युग्मा सुभूषितम्-C; 12. RV 3.8.3; 13. RV 10.9.1-3; 14. वेदी -ŚY; 15. द्विहस्ते -ŚY; 16. बुधः -ŚY; 17. होमान्ते दक्षिणां दद्यात् - A,C; 18. समाहितमनो -A.

कुण्डे वा स्थण्डिले वापि[1] होमतन्त्रं[2] प्रकल्पयेत्
पूर्णकुम्भानष्टदिक्षु विन्यसेद्धान्यराशिषु ।।८।।

तेष्वावाह्य दिशां पालान् पूजयेद्वस्त्रमाल्यकैः
यो जात[3] इति सूक्तेन प्रत्यृचं जुहुयाद् घृतम् ।।९।।

माधुच्छन्देन सूक्तेन[4] पश्चाद्धोमं समाचरेत्
ओचिदितिसूक्तेन[5] याम्यं होममतः[6] परम् ।।१०।।

मो षु णः परापरेति[7] निर्ऋत्यै[8] जुहुयाद् घृतम्
वारुणेनैव[9] सूक्तेन जुहुयाद्वरुणाय च ।।११।।

वायवा याहि[10]सूक्तेन जुहुयाद्वायवे घृतम्[11]
त्वं सोमासीति[12] सूक्तेन सोमाय जुहुयाद् घृतम्[13] ।।१२।।

इमा रुद्रायेति[14] सूक्तेन रुद्राय जुहुयाद् घृतम्[15]
विश्वेभ्यश्चैव देवेभ्यः क्रमेण तदनन्तरम्[16] ।।१३।।

आ नो भद्रेति[17] सूक्तेन जुहुयात्प्रत्यृचं घृतम्[18]
चरुणा चैवमिष्ट्वाथ[19] मधुना पयसा तथा ।।१४।।

1. वापी -A, वाथ - ŚY; 2. मन्त्रतन्त्र - C, यज्ञतन्त्रं -ŚY; 3. RV 2.12.1; 4. RV 1.11.1-8, माधुच्छन्दस्सूक्तेन -A, मधुच्छन्दससूक्तेन - C; 5. RV 10.10.1-14, ओंचिदित्यग्निसूक्तेन - A,C, 6. होमं ततः -ŚY; 7. RV 1.38.6 मायुणः परापतेति-A,C; 8. निर्ऋत्ये -C; 9. RV 5.85.1-8, 10. RV 1.2.1;11. यजेद्वायुं समाहितः -ŚY; 12. RV 9.67.1, त्वं सोमप्रति - A,C; 13. सोमाय जुहुयाद्धविः -ŚY; 14. RV 1.114.1, पश्चाद्रौद्रेण -ŚY; 15. रुद्रमिष्ट्वा यथाक्रमम्-ŚY; 16. विश्वेभ्य ..... तदनन्तरम् -NM: ŚY; 17. RV 1.89.1, आनो भद्राय -A, आ नो भद्रीय -ŚY; 18. होमशेषं समापयेत् -ŚY; 19. नवमिष्ट्वाथ -A, नमिष्टवाथ -C.

पश्चात्स्विष्टकृतं हुत्वा[1] बलिं तेभ्यः समाहरेत्[2]
दुर्गामाराध्य विधिवदग्नेः पूर्वोत्तरे स्वयम् ।।१५।।

कन्यकाश्च[3] समभ्यर्च्य वस्त्राभरणमाल्यकैः
हिरण्यकुसुमां[4] सिंहीममृतामपराजिताम्[5] ।।१६।।

पृश्नीवर्णां ततो[6] व्याघ्रीं दूर्वामुत्पलनालिकीम्[7]
कुष्ठ[8]चन्दनपद्मानि नलदान्यगरूणि[9] च ।।१७।।

प्रक्षिप्य कुम्भे सुवर्णं[10] तीर्थतोयैः प्रपूर्य च[11]
गजाधिपं गजांश्चैव प्रोक्षयेत् तेन वारिणा ।।१८।।

आपो हि ष्ठेति[12] सूक्तेन स्वस्ति वाच्य यथाविधि
गज आरोप्य राजानं तोरणाभ्यन्तरे[13] गुरुः ।।१९।।

स्वस्त्यात्रेयं[14] जपेन्मन्त्रं त्रिःकृत्वाथ प्रदक्षिणम्
प्रस्थापयेत् प्रभुं तेन[15] गजेन्द्रेण द्विजोत्तमः ।।२०।।

पार्श्वतो दीप्यमानासु दीपिकासु च दीपकैः
सारोहा वारणाः[16] सर्वे गच्छेयुस्तस्य पृष्ठतः ।।२१।।

1. विद्वान-A,C; 2. प्रदापयेत्-C; 3. कन्यका च -A,C; 4. हिरण्य कुमां -A, हिरण्यां कुसुमां - C; 5. सिद्धिममृता - A; 6. पृश्निप ++ तो-A, पृश्चिवर्णा ततो - C; 7. दूर्वामुत्पलनाशिनीम् - A, दर्वामुत्पलशालिनीम् - B; 8. कूष्ट्या- A; 9. कुमुदान्यगुरूणि - A, युयुदान्यगुरूणि- C; 10. सौवर्णे - ŚY; 11. प्रपूर्यते - A,C; 12. RV 10.9.1; 13. तोरणान्यन्तरे - A,C; 14. RV 5. 51.11-15; 15. स्थापयेच्च हुतं तेन - A,C; 16. आरोहाचरणाः - A, सावौरोहा वारणाः-C.

उपलिप्तासु शालासु स्वस्य स्वस्य विसृज्य च[1]
सामात्यो भृत्यसहितः प्रविशेन्मन्दिरं नृपः[2] ।।२२।।

ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु गुरवे दक्षिणां ततः
हस्तिनं गां[3] हिरण्यं च वस्त्रमाल्यानुलेपनम् ।।२३।।

दद्यान्नृपः स्वयं तस्मै सम्यगाभरणानि च
एवं नीराजनाद्राजा सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।।२४।।

निरातङ्का[4] गजाः सर्वे भविष्यन्ति न संशयः ।।२५।।

।। इति शौनककारिकायां
गजशान्तिः[5] ।।

।। अथ गजरोगशान्तिः[6] ।।

अथ शान्तिं प्रवक्ष्यामि गजानां[7] पुष्टिवर्द्धनीम्[8]
आगत्य[9] गजशालायां वेदिं कृत्वा[10] विधानतः ।।१।।

अरत्निमात्रविस्तारां[11] पञ्चाङ्गुलसमुन्नताम्[12]
तस्यास्तु पश्चिमे देशे होमकुण्डं प्रकल्पयेत्[13] ।।२।।

1. स्वस्य स्वासु विसृज्यतां - A, स्वासु स्वासु विसृज्य च - ŚY; 2. प्रविशेन्मन्दिरं नृपः -NM: A,C; 3. गो - A,C; 4. निरुजस्ते - A, निजः रेस्युज - C; 5. इति शौनककारिकायां गजं निराजनशान्तिः - A, इति शौनकीये राजधर्मे सप्तमः खण्डः -ŚY; 6. CNM -B, NM-C, ŚY; 7. नृपानां - A, तुष्टिदाः -C; 8. पुष्टिवर्धनम् -A,C. ŚY. It adds here; रोगादिषु समुत्पन्नेष्वैश्वर्येषु गजेष्विमाम्। शान्तिं सम्यक्प्रयुञ्जीत तापत्रयविनाशिनीम्; 9. अग्रतो - ŚY; 10. कृत्या - A; 11. विस्तारं - ŚY; 12. समन्वितम् - A, समुन्नतम्- ŚY; 13. प्रकल्प च -ŚY.

नदीतोयेन सम्पूर्णं[1] कुम्भं वेद्यां निधाय च
तस्मिन्नावाह्य लोकेशान् आवाह्य विधिंविद्द्विजः[2] ।।३।।

होमकुण्डेऽग्निमाधाय[3] होमं तत्रैव कारयेत्[4]
इध्माधानाज्यभागान्तं कृत्वा सर्वं यथाक्रमम् ।।४।।

लोकपालान् यजेत्तत्र चरुणा पायसेन च[5]
इन्द्रादीशानपर्यन्तं स्वैःस्वैर्मन्त्रैः[6] यथाक्रमम् ।।५।।

यत इन्द्र भयामह[7] इत्यग्ने त्वं न्नो अन्तमः[8]
इमं यम प्रस्तरं[9] च यमाय हविः कीर्त्तितम्[10] ।।६।।

मो षु णः परापरेति[11] निर्ऋतेः[12] जुहुयाद्धविः
शतं ते राजन्निति[13] च वारुणो मन्त्र उच्यते[14] ।।७।।

वायवे वात आवातु[15] सोमाय[16] च यथाक्रमम्
त्वं सोम प्रे[17]ति मन्त्रेण जुहुयात्पायसं चरुम् ।।८।।

एवा बभ्रो वृषभे[18]ति ईशानाय प्रकीर्त्तितः[19]
एभिरिष्ट्वा[20] तिलैर्लाजैः सक्तुमिश्च पृथक्पृथक् ।।६।।

1. सम्पूर्य - ŚY; 2. नाराध्य विधिवत्ततः - ŚY; 3. आनीय - SY; 4. यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत् - ŚY; 5. वा . A,C; 6. स्वैर्मन्त्रैश्च - A; 7. RV 8.61.13; 8. RV 5.24.1; 9. RV 10.14.4, इमं मयप्रस्तरं - A; 10. मराज्यं च प्रकीर्तितम्- A, धर्मराज्यस्य कीर्तितः - ŚY; 11. RV 1.38.6 ; 12. निर्ऋतिः - A, निर्ऋते - C; 13. RV 1.24.9, शतं राजानस्मिति च - A, शतं ते राजानमिति च - C; 14. वरुणा मन्त्र उच्यते - A; 15. RV 10.186.1; 16. सोमस्य- ŚY; 17. RV 1.91.1, त्वं सोममिति- A, त्वं सोम इति - ŚY; 18. RV 2.33.15, प्र बभ्रवे दृषनायेति - A, प्रवभ्रवे वृषभायेति- C; 19. प्रकीर्तितम् - A; 20. एवमिष्ट्वा - ŚY.

आज्येन मधुना चैव होमशेषं समापयेत्
पश्चादुद्वास्य देवांस्तान्[1] तज्जलेन[2] द्विजो गजान् ।।१०।।

संप्रोक्ष्य पावमानी[3]भिरब्लिङ्गा[4]भिरनन्तरम्
पुण्याहं वाचयित्वा तु ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ।।११।।

रक्षां कृत्वाथ[5] रक्षोघ्नैः[6] स्नानकर्म समापयेत्[7]
देवानभ्यर्चयेद्राजा ब्राह्मणांश्चैव भोजयेत् ।।१२।।

आचार्याय च विप्रेभ्यो दक्षिणाश्च प्रदापयेत्[8]
प्रत्यब्दं कारयेद्राजा शान्तिं गजसमृद्धये ।।१३।।

दीर्घायुषो गजाः सर्वे भवन्त्यस्य[9] न संशयः
राजा दीर्घायुषो दृशः[10] सुखी भवति[11] सर्वदा ।।१४।।

ऐश्वर्यवान्भवेद्राजा समृद्धो[12] गजवाजिनाम्[13] ।।१५।।

।। इति शौनककारिकायां
गजरोगशान्तिः[14] ।।

।। अथाश्वशान्तिविधिः[15] ।।

अश्वशान्तिं प्रवक्ष्यामि तुरङ्गाणां हिताय च
प्रत्यब्दं कारयेद्राजा तुरङ्गायुषवर्द्धनम्[16] ।।१।।

1. देवानं - C; 2. अन्तर्जात- A, तर्जात - C; 3. RV 9.67.21-27, पावमानाभिः - C; 4. RV 10.9.1-3; 5. कृत्याद्य- A; 6. RV 4.4.1-15; 7. ततः कर्म समापयेत् - ŚY; 8. देवान् (sl.12) ------------ प्रदापयेत् (sl.13) - NM, दक्षिणां च यथाशक्ति दद्यादित्याह शौनकः - ŚY; 9. भविष्यति - A,C; 10. दीर्घायुषदृशः - A,C; 11. भवती - C; 12. समृद्धिं -A; 13. राजा (sl.14) ------- वाजिनाम् (sl.15) -NM, देवताभ्यर्च्चया राजा ब्राह्मणाना तु पूजया। सुखी भवति सर्वत्र समृद्धगजवाजिमान् - ŚY; 14. इति शौनकीये राजधर्मे द्वादशः खण्डः - ŚY; 15. CNM-B, NM-C, ŚY; 16. वाजिनामायुवर्द्धनम्-A.

रोगोपद्रवनाशं[1] च सर्वकृत्या[2]विनाशनम्
आश्वयुज्यां[3] सिते पक्षे प्रतिपदादि समारभेत्[4] ।।२।।

सप्ताहं कारयेद्धोमं नवाहं वा सुरार्चनम्[5]
पूर्वस्मिन्[6] पश्चिमे वाश्वशालायाः कुण्डकल्पनम् ।।३।।

होमं पूजां[7] च कुर्वीत सूर्यदेवं तमेव[8] च
तद्द्वारे तोरणं कुर्यात्पिप्पलस्योपशाखया ।।४।।

ततोऽष्टारत्निमुत्सेधं[9] विस्तारेण तदर्द्धकम्
ऋजुं वृक्षं च सुस्निग्धं वस्त्रयुग्मविभूषितम् ।।५।।

स्योना पृथिवीत्यनया[10] स्थापयेत्सुदृढं त्विहम्
तोरणस्तम्भयोः वेदिं वितस्तिद्वितयां त्विह[11] ।।६।।

उच्छ्रयस्वेति[12] मन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य परितो जलैः
प्रदक्षिणेन तोरणमापो हीति[13] ततः कुशैः[14] ।।७।।

गन्धपुष्पाक्षतैः माल्यैः भूषयेच्यूतपल्लवैः[15]
प्रत्युषे स्नापयित्वाश्वान् सम्यक्स्वच्छे[16] जलाशये ।।८।।

1. नश्यन्ति- A; 2. सर्व कृमिं - A; 3. आश्वयुजे- C; 4. प्रतिपदादि मारभेत् - C, अश्वशान्तिं (sl.1)........ समारभेत् (sl.2) - NM, अश्वनिराजनं वक्ष्ये अश्वानां हितकाम्यया। तद्वचैवाश्वयुङ्मासि पूर्वपक्षे नृपोत्तमः - ŚY; 5. सुवार्चनम् - A; 6. पूर्वस्यां -A; 7. होमपूजां - A,C; 8,. सूर्यदेवतमेव - A,C; 9. रत्नमुत्सेधं - A; 10. RV 1.22.15; 11. द्वितयं त्वर्पः - A, द्वितयां तवः - C; 12. RV 3.8.3; 13. RV 10.9.1; 14. ततः + शैः - A; 15. सप्ताहं (sl.3) .... पल्लवैः (sl.8) -NM, कारयित्वाश्वशालासु होमशालामलङ्कृताम् - ŚY ; 16. तीर्थे - ŚY.

तूर्यवादित्रघोषैश्च पुण्यस्त्रीभिः द्विजैः सह
अमात्यैः सह राजा तु सर्वालङ्कारभूषितः ।।६।।

आदावन्ते प्रकर्त्तव्यं[1] तुरगस्नापनं नृपः
पञ्चहस्तप्रमाणेन होमस्थानं मनोहरम् ।।१०।।

अथापि गोमयेनैव वारिभिश्चोपकल्प्य च
पुण्याहं वाचयित्वा च[2] आचार्यं वरयेत्ततः ।।११।।

कुलीनं ब्राह्मणं शान्तं सुरूपलक्षणान्वितम्
वेदशास्त्रविदं श्रेष्ठं रागदोषविवर्जितम् ।।१२।।

दारपुत्रयुतं दान्तं सर्वभूतहिते रतम्
ब्राह्मणं वरयेत्पश्चादृत्विजो वेदपारगान् ।।१३।।

देशकालस्थितिं ज्ञात्वा चतुरोऽष्टौ स्वशक्तितः[3]
शालिहोत्रोक्तमार्गेण[4] रक्षां बद्ध्वा[5] तुरङ्गमान् ।।१४।।

सर्वौषधीः समादाय चाश्वकण्ठे निबध्यते[6]
कुष्ठं[7] मांसी हरिद्रे द्वे मुराशैलेयचन्दनम् ।।१५।।

1. प्रकूर्वित- C; 2. वाचयेद्वाच - A; 3. तूर्यवादित्र (sl.9) ---------- स्वशक्तितः (sl.14)- NM: ŚY; 4. शालिहोमोक्तमार्गेण - A, सप्ताहं कारयेद्धोमं - ŚY; 5. कृत्वा - C; 6. निधाय च - A; 7. कोष्ठं -A,C.

वचाकचोरमुस्तानि सर्वौषध्यः प्रकीर्त्तिताः[1]
कुण्डं वा स्थण्डिलं वापि हस्तमात्रेण कारयेत्[2] ॥१६॥

उल्लिखेदाज्यभागान्तं[3] यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत्[4]
नादेयैः[5] तीर्थतोयैर्वा[6] अलाभे शुद्धवारिभिः ॥१७॥

विप्रेणानीतसलिलैः इमं मे गङ्गे[7] मन्त्रतः
आचार्यः पूरयेत्कुम्भं चतुर्दिक्षु सहौषधिम्[8] ॥१८॥

विन्यस्य विद्वान्धान्येषु एतान्वै प्रक्षिपेत्ततः
बिल्वपत्रं तथा दूर्वां विष्वक्क्रान्तां महोत्पलम्[9] ॥१९॥

सहदेवीं सदाभद्रां विष्णुक्रान्तां[10] तथैव च
पञ्चरत्नं हिरण्यं वा कुम्भेषु प्रक्षिपेदथ ॥२०॥

वस्त्रगन्धाक्षतैः पुष्पैः कुम्भान्[11] सम्यक्समर्चयेत्
इन्द्रमिदिति[12] मन्त्रेण पूर्वकुम्भं स्पृशञ्जपेत् ॥२१॥

यत्ते यमेति[13] मन्त्रेण दक्षिणं संस्पृशञ्जपेत्
तत्वा यामीति[14] मन्त्रेण पश्चिमं संस्पृशञ्जपेत् ॥२२॥

1. प्रकीर्तितः- A; 2. सर्वौषधीः (sl.15) ...... कारयेत् (sl.16) - NM: ŚY; 3. स्थण्डिलाद्याज्यभागान्तं - ŚY; 4. प्रकल्प च - C; 5. नदेयैः - A, नादयैः - C; 6. स्तीर्थतोयैवी - A; 7. RV 10.75.5, इमं मे गङ्ग - A, C; 8. सहोषधीन् - A, नादेयैः (sl. 17) .... सहौषधिम् (sl.18) -NM, ब्राह्मणैः सोदकान्कुम्भान् चतुर्दिक्षु सहौषधीन् - ŚY; 9. विश्वक्रान्तिं मनोत्पलं -C, अश्वक्रान्तिं महोत्पलम् -ŚY; 10. सहदेवी सदाभद्रा विष्णुक्रान्ति -ŚY; 11. कुम्भात - A; 12. RV 8.3.5; 13. RV 10.58.1; 14. RV 1.24.11.

त्वं नः सोमे[1]ति मन्त्रेण उत्तरं कुम्भमालभेत्[2]
अष्टोत्तरशतावृत्या प्रत्येकं संस्पृशञ्जपेत्[3] ॥२३॥

अग्नेः पूर्वं हस्तमात्रं वेदिं सम्यक्प्रकल्प्य च[4]
पद्मं चाष्टदलं वेद्यां अक्षतैः कारयेत्ततः ॥२४॥

नवीनं चाहतं शुद्धं रक्तवस्त्रद्वयं ददेत्
निष्कार्द्धं पादमात्रं वा हिरण्येन स्वशक्तितः ॥२५॥

प्रतिमां कारयेद्राजा वा सूर्यरूपां मनोहराम्[5]
तत्रैव भास्करं देवम् अर्चयेन्मन्त्रतस्ततः[6] ॥२६॥

अष्टोपचारैः सम्पूज्य उद्यन्नद्येत्यृचः[7] क्रमात्
सूक्तं हि चित्रं देवानां[8] गायत्र्या[9] दैवतेन[10] वा ॥२७॥

एवं तं पूजयेत्तत्र पश्चाद्धोमं समाचरेत्[11]
उदु त्यं[12]मिति सूक्तेन प्रत्यृचं जुहुयाद् घृतम् ॥२८॥

वायुसूक्तेन[13] रौद्रेण[14] वैष्णवेन[15] ततः परम्
वायवा याहि[16] तिसृभिः इमा रुद्राय[17] सूक्ततः ॥२९॥

1. cp.RV 1.91.8; 2. मालयेत् - A; 3. जपन् - A; 4. वेदिं सपरिकल्प्य च -A, वेदिस्तं परिकल्पयेत् - C, अग्ने....... प्रकल्प्य च is mentioned in ŚY after प्रक्षिपेत्ततः (sl.26) - NM: SY; 5. मनोहरं -A, पद्मं (sl. 24) ..... मनोहराम् (sl.26) - NM : ŚY; 6. तन्मध्ये भास्करं देवमर्चयेत्सुसमाहितः - ŚY. Then it mentions बिल्वपत्रं (sl.19) .... तथैव च (sl.20); 7. RV 1.50.11;8. RV 1.115.1; 9. RV 3.62.10; 10. देवतेनवा - A,C; 11. समारभेत् - C, अष्टापचारैः (sl.27) .... समाचरेत् (sl.28) - NM: ŚY; 12. RV 1.50.1; 13. RV 1.2; 14. RV 1.114.1-11; 15. RV 1.154; 16. RV 1.2.1; 17. RV 1.114.1-11.

मधुना पयसा[1] पश्चात् चरुणैव[2] समाहितः
एका वृत्या च होतव्या (श्चरव?) आवयोः सह[3] ॥३०॥

होमशेषं समाप्यैवमुपस्थाय हुताशनम्
ततः कुम्भस्य तोयेन प्रोक्षयेत्तुरगान्द्विजः ॥३१॥

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी[4]त्यनुवाकया
प्रत्यृचं मार्जयेत्पश्चाद् दर्भैरश्वत्थशाखया[5] ॥३२॥

आचार्यः प्राञ्जलिर्भूत्वा ह्युपस्थाय तुरङ्गमान्
यदक्रन्द[6] इत्यनया मा नो मित्र इति[7] त्वतः ॥३३॥

ये वाजिन[8]मित्यनया सप्त युञ्जन्ति[9] मन्त्रतः
अश्वानेवमुपस्थाय दुर्गापूजामतः परम् ॥३४॥

गजराजं गणपतिं दुर्गया सह पूजयेत्
सुरूपामतिसौष्ठवां[10] रोगदूषणवर्जिताम् ॥३५॥

सर्वलक्षणसम्पन्नां ब्राह्मणीं[11] सुकुलोद्भवाम्
अभ्यर्च्य कन्यकां पश्चात्पीतवस्त्रयुगं ददेत् ॥३६॥

1. पायसा – .A, जुहुयात्- ŚY; 2. वारुणेन- ŚY; 3. एकावृत्या च होतव्या + + + मावयोः सह– A, एकावृत्या च होतव्या- + + + आवयोः सह – C, एका ..... सह – NM : ŚY;4. cf. TB 3.9:23, BGŚS 1.19. 5, यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमी – A, C; 5. गर्भरश्वत्थ शाकया – A. C adds here : आचार्यः प्रोक्षणं कुर्यात् स्थाप्याश्वान् तोरणान्तिके ;6. RV 1.163 . 1; 7. RV 1.162.1, मानो मित्रोति – A, C; 8. RV 1.162.12, यो वाजिनमि – A, C; 9. RV 1.164.2; 10. सौष्ठ्यां च – A, सौष्ट्वां च – C; 11. ब्राहाणी - C.

कर्णपत्रं[1] च सिन्दुरमञ्जनं[2] कण्ठसूत्रकम्[3]
श्रीखण्डं चन्दनं दद्यात् कर्पूरागुरुमिश्रितम् ॥३७॥

कस्तुरिकां कुङ्कुमं च दद्याद्वित्तानुसारतः
सुगन्धानि[4] च पुष्पाणि दद्याद्धूपं मनोहरम् ॥३८॥

उत्तमाराधनं कुर्यात्प्रत्यहं नवसङ्ख्यया
तथा सति नवाहान्ते एकाशीतिर्भविष्यति ॥३९॥

नवभिर्नाममन्त्रैश्च नवदूर्वाः[5] समर्पयेत्
हिरण्यां कुसुमां सिद्धिम्[6] अमृतामपराजिताम् ॥४०॥

पृश्नीवर्णां ततो व्याघ्रीं[7] दूर्वामुत्पलशालिनीम्
चतुर्थ्यन्तै[8]र्नमोन्तैश्च प्रणवाद्यैर्यथाक्रमम् ॥४१॥

मध्यमाराधनं धीमान् प्रत्यहं पञ्चसंङ्ख्यया[9]
बटुं[10] च कन्यकां भक्त्या सुसमृद्धेन भोजयेत् ॥४२॥

पूरिकापायसाद्यैश्च भक्षैर्नानाविधैस्तथा
एतयोर्दक्षिणां दद्यात् हेम वित्तानुसारतः[11] ॥४३॥

1. कर्णपात्र – A; 2. सिन्दुर मञ्जनं - A; 3. कचसूत्रकम् - C .It adds: भूषणानि प्रदेयानि कटकादीनि विभूषितः । कटकं तिलकं हेममुद्रिकां कर्णभूषणम्; 4. सुगन्धिनि – C; 5. नवदूर्वा – A; 6. हिरण्यं सुमां सिद्धिं – A; 7. व्याधा – A; 8. चतुर्श्यन्ते – A; 9. पचसङ्ख्यया - A; 10. बहुं – C; 11. यो वा अश्वस्य (sl. 32) --- वित्तानुसारतः (sl. 43) - NM : ŚY.

एवं निवर्त्य सप्ताहं नवाहं वा यथाविधि[1]
नवम्यां भोजयेद्विप्रान् दक्षिणां च प्रदापयेत्[2] ।।४४।।

आचार्याय सवत्सां च गां दद्यात्सुपयस्विनीम्
तदलाभे हिरण्यं[3] वा तन्मूल्यं[4] वा प्रदापयेत् ।।४५।।

अर्चातत्कुम्भवस्त्राणि[5] चाचार्याय प्रदापयेत्
ब्रह्मणे समरूपेण वार्चां वार्द्धं[6] प्रदापयेत् ।।४६।।

ऋत्विजः[7] कुम्भवस्त्राणि दक्षिणया सह ददेत्[8]
अन्येषां चैव विप्राणां हेम[9] दद्यात्स्वशक्तितः ।।४७।।

श्रियमारोग्यमैश्वर्यं प्राप्य कीर्तिं च शाश्वतीम्
परचक्रभयो नैव[10] सुराष्ट्रं तेन वर्त्यते[11] ।।४८।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अश्वशान्तिविधिः[12] ।।

1 नवायं वा यथाक्रमम् – A, नवम्यां तुरगान् बहिः – ŚY; 2 .C adds: वस्त्रगन्धाक्षतैः आचार्यादीनि पूजयेत्; 3. हिण्यं वा – A; 4. मूलं वा -A; 5. वस्त्रादिना–A, वस्त्रादीना – C; 6. समारूपेण वर्चावार्ध – A; 7. ऋत्विग्भिः – C; 8. दक्षिणेन सहा ददेत् – A, C; 9. हेमं – A; 10. परचक्रभयेन्नैव – A, परं यक्रमयं नैव – C; 11. आचार्याय (sl.45)....... तेन वर्त्यते (sl.48) - NM, प्रस्थाप्य होमं कुर्वीत पूर्ववत् तोरणान्तिके । मातङ्गनीराजवदन्यत् सर्व समाचरेत् –ŚY;12. इति शौनकीये राजधर्मे अष्टमः खण्डः – ŚY.

।। अथ यक्ष्मशान्तिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि शान्तिं यक्ष्मप्रणाशिनीम्[2]
प्रयुञ्जन्ति[3] प्रशान्त्यर्थं[4] यक्ष्मणामृषयः[5] पुरा ।।१।।

विप्रेण विदुषा[6] चैव[7] कारयेत् स्वस्तिवाचनम्[8]
जन्मर्क्षे[9] च[10] शुभे वारे चन्द्रसूर्योपरागयोः ।।२।।

वासोऽहतं[11] च[12] पूर्वेद्युः प्रतिमां च हिरण्मयीम्
प्रकल्प्योपोष्य विप्राणां त्रिशतं भोजयेत्ततः ।।३।।

आज्यसंस्कारपर्यन्तं तन्त्रं कृत्वा यथाविधि[13]
अग्नेर्दक्षिण आसीनं[14] वाससा वेष्ट्य यक्ष्मिणम्[15] ।।४।।

उदङ्मुखं तत्पुरस्तात्प्रतिमां[16] च हिरण्मयीम्
इध्ममाधाय[17] जुहुयान्मध्य एवाज्यभागयोः ।।५।।

अक्षिप्रभृति प्रत्यङ्गमृचश्च[18] जुहुयात्स्पृशन्
अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्या[19]मिति सूक्तेन[20] यक्ष्मिणम्[21] ।।६।।

1.CNM-B, NM - C, ŚY; 2. शान्तिं यक्ष्मप्रणाशिनीम् - A,C; 3. प्रयुञ्जीत- A,C; 4. प्रशाम्यर्थ- A; 5.यक्ष्मणा ऋषयः – A,C; 6. विदुषै – ŚY; 7. चैना – C,वैतां – ŚY; 8. स्वस्तिवाचन – C, स्वत्रिजन्मसु – ŚY; 9. नक्षत्रे – ŚY: 10. वा – ŚY ;11. वासोहतं – A; 12. तु – ŚY; 13.यथाविधिः– A; 14. आसीत – A.C;15. यक्ष्मणम A; 16. स्त पुरस्तात् – A, प्युरस्तारैः – C; 17. इध्माधानाय – A; 18. प्रत्यृचं – ŚY; 19. RV 10.163. 1-6; 20. सूक्तस्य – A; 21. यक्ष्मणः – A.

आज्ये निमज्य प्रतिमां काञ्चनीं जुहुयात्ततः[1]
सौविष्टकृतमारभ्य होमशेषं समापयेत् ।।७।।

अथोज्यशेषं[2] संप्राश्य[3] यक्ष्मी[4] तिष्ठेदुदङ्मुखः
कृत्वा प्रदक्षिणं यक्ष्मी[5] संत्यजेत् पावकं ततः[6] ।।८।।

अग्निष्ठां दक्षिणां दद्यात् प्रतिमामृत्विजे[7] स्वयम्
वासश्च दत्वा विप्राणां सहस्रं भोजयेत्ततः ।।९।।

द्विजाग्रेभ्यो[8] यथाशक्ति दद्यात्स्वस्ति[9] च वाचयेत्[10] ।।१०।।

।। इति शौनककारिकायां
यक्ष्मशान्तिविधिः[11] ।।

।। अथ रोगशान्तिः[12] ।।

अथाहं सर्व्वरोगाणां शान्तिं वक्ष्यामि शौनकः
पौर्णमास्याममावास्यां कुर्यादेतां[13] त्रिजन्मसु ।।१।।

1. आज्येन प्रतिमा मांस + + + जुहुयात्ततः – A, आज्ये नमज्य प्रतिमां मांस + + + च जुहुयात्ततः – C; 2, अथाज्यशेष – A; 3. संप्राज्य – A; C; 4 . यक्ष्म – A, C; 5.यक्ष्म – A,C; 6. पुनः – ŚY ; 7. अग्नि प्रतिमा दद्या दक्षिणा - A,C; 8. विद्याग्राय – A,C; 9. दत्वाथ – A,C; 10. स्वस्तिवाचनम् – A,C; 11. शौनकीये यक्ष्मशान्तिविधिः षोडशखण्डः ŚY; 12. CNM - B, NM- C, ŚY; 13. कुर्यादन्तें – A.

अथाज्यभागपर्यन्तं कृत्वोपलेपनादिकम्
रोगिणा प्रेषितः स्थित्वा[1] अवदानस्य सम्पदा ।।२।।

मुञ्चामि त्वेति[2] सूक्तेन प्रत्यृचं जुहुयाद्धविः
सौविष्टकृतमारभ्य होमशेषं समापयेत् ।।३।।

ब्राह्मणांश्च[3] यथाशक्ति भोजयेत्स्वस्ति वाचयेत् ।।४।।

।। इति शौनककारिकायां[4]
रोगशान्तिविधिः[5] ।।

।। अथ कृत्याशान्तिः[6] ।।

अथाहं सम्प्रवक्ष्यामि कृत्याशान्तिं[7] द्विजन्मनाम्
अभिचारप्रशान्त्यर्थं[8] शौनकस्त्वृषिसम्मतम्[9] ।।१।।

कुर्यात्स्वजन्मनक्षत्रे समकाले[10] समाहितः
सुसंस्नातो नवं वस्त्रमाच्छाद्य समलङ्कृतः[11] ।।२।।

द्विजाग्र्यैः[12] स्वस्तिवाच्याथ[13] आशीर्भिर्वेदपारगैः
सुसंस्कृते[14] भूप्रदेशे परैरनवलोकिते ।।३।।

1. प्रोषितस्त्वृत्विग् - ŚY; 2. RV 10. 161. 1-5; 3. ब्राह्मणाश्च - C; Before ब्राह्मणांश्च, ŚY mentions: "दक्षिणां पुष्कलां दद्यादृत्विजे वस्त्रसंयुताम् ।"; 4. शौनकीये - ŚY; 5. सर्वरोगशान्तिविधिः - C, रोगशान्तिविधिः सप्तदशः खण्डः - ŚY; 6.CNM - B, NM - C, ŚY; 7.कृत्याशान्ति – A; 8. प्रनश्यर्थ A, प्रणाशार्थ – ŚY; 9. शौनकस्त्यृक्षुसम्मताम् – ŚY; 10. मासे मासे – ŚY; 11. समलङ्कृम् – A;12. द्विजाग्यै : – ŚY; 13. स्वस्ति वाच्योच्चैः – ŚY; 14. सुसंवृते – ŚY.

अथाज्य[1]भागपर्यन्तं यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत्
उपलेपनप्रभृति जुहुयात्पायसं चरुम्[2] ।।४।।

यां कल्पयन्ति[3] सूक्तेन ऋचा द्वात्रिंशता पुनः[4]
इन्द्रं स्तवेति सूक्तेन[5] जुहुयाच्च घृताहुतीः[6] ।।५।।

ऋषभं मा समानानां[7] सूक्तेन च तिलाहुतीः[8]
ततः स्विष्टकृदारभ्य[9] होमशेषं समापयेत् ।।६।।

शान्त्यर्थं दक्षिणां दद्यात्[10] ब्राह्मणांश्चैव भोजयेत्
जपित्वैतानि सूक्तानि नियतात्मा समाहितः ।।७।।

एनं कृत्या न हिंसन्ति क्रुद्धाभिचरिताः परैः[11]
प्रत्याङ्गिरसकल्पैस्तु तद्विदोऽभिचरेत्पुनः[12] ।।८।।

प्रत्याङ्गिरसकल्पेन सद्यस्तां प्रतिबाधते[13]
प्रत्याङ्गिरसविद्वांस्तु न रिष्येद्धि कथञ्चन[14] ।।९।।

।। इति शौनककारिकायां
कृत्याशान्तिविधिः[15] ।।

1. अथाज्यं – C;2. चरूम् – C; 3. AV 10.1.1-32; 4. ऋचो द्वात्रिंशति पुनः – A, जुहुयाच्च घृताहुतीः – C; 5. RV 10.89.1-18; 6. इन्द्र......घृताहुतीः – NM: C; 7. RV 10. 166. 1-5; 8. ऋषभं + + + तिलाहुतीः - A, ऋषभं मा समानानां सूक्तेन च घृताहुतोः – C; 9. स्विष्टकृत्प्रभृति – ŚY; 10. देया – ŚY; 11. नैनं कृत्वा निहंसंति कृत्वा चरित + + परैः - A,नैनं कृत्यानि हसन्ति कृत्वाभिचरिताः परैः – C; 12. यानङ्.गिरसकल्पैस्तु तां द्विजेभिश्चरेत्पुनः – A,C; 13. प्रतिबोध्यत – A, प्रतिबौध्यति – C; 14 प्रत्यङ्.गिरसविद्यासु निरीक्षेत कथञ्चन – A, C; 15. इति शौनकीये कृत्याशान्तिधिरष्टादशः खण्डः – ŚY.

।। अथ शत्रुशान्तिः[1] ।।

द्विजानां सम्प्रवक्ष्यामि शत्रुशान्तिमनुत्तमम्
अष्टम्यां च चतुर्दश्यां कृष्णपक्षस्य वै तिथौ ।।१।।

विविक्तदेश[2] एवाज्यसंस्कारान्तं प्रकल्पयेत्
उपलेपनप्रभृति यज्ञतन्त्रं यथाविधि[3] ।।२।।

द्विषन्तं पांसुभिः[4] कृत्वा पादेनाक्रम्य तच्छिरः[5]
आधाय चेध्ममथाघार्यं[6] मध्य एवाज्यभागयोः ।।३।।

आज्याहुतीश्च[7] जुहुयात्प्रदीप्तेध्मे[8] हुताशने
यस्ते मन्योऽविधदिति[9] सूक्तेनेन्द्रं स्तवेति च[10] ।।४।।

बृहस्पते प्रति मे[11]ऽस्थ जातवेदस[12] इत्यृचा
अच्छा वदे[13]त्यृचा दीप्ते सुप्रतिष्ठे हुताशने[14] ।।५।।

ततः स्विष्टकृदारभ्य होमशेषं समापयेत्
दक्षिणां च यथाशक्ति[15] दद्यादित्याह[16] शौनकः ।।६।।

।। इति शौनककारिकायां
शत्रुशान्तिविधिः[17] ।।

1.CNM - B,NM:C,ŚY; 2. विक्लिक्तदेश–C,विविक्ते देश–ŚY; 3. यथाविधिः–A, उपलेपन.............. यथविधि - NM : C; 4.पांशुभिः – C; 5. तः शिरः – C;6, आदाय चेध्ममादाय – A,C; 7. आज्याहुतिस्तु – A, आज्याहुतीस्तु-ŚY; 8 प्रदीप्ते तु –A, C; 9.RV 10.83. 1-7,यस्ते मन्यो विदधदिति – ŚY, 10. RV 10. 89.1-18; 11. RV 10.98.1;12. RV 1.99.1;13. RV 1.38.13; 14. दीप्तमुपतिष्ठोद्विभावसुम् – ŚY; 15. यथाशक्त्या – A; 16. दद्यातित्याह – A; 17. इति शौनकीये शत्रुशन्तिविधिः – ŚY.

।। अथ अभिचारशान्तिः[1] ।।

अभिचारं च शत्रूणां प्रवक्ष्यामि द्विजन्मनाम्
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां त्रिरात्रोपोषितो द्विजः[2] ।।१।।

दक्षिणाप्रवणे देशे श्मशाने दक्षिणमुखः
रक्तोष्णीष्यसिपाणिश्च[3] रक्तमाल्यानुलेपनः ।।२।।

रक्ताम्बरधरः शुद्धो[4] यज्ञतन्त्रं प्रकल्पयेत्
बैल्वजेध्मो[5] भवेद्वाथ राजवृक्षेध्म[6] एव वा[7] ।।३।।

वैभीतके वा शम्याके फलके द्विषदाकृतिम्[8]
अधिष्ठाय पादान्तं[9] च रिपुं[10] स्मृत्वा तदाकृतिम् ।।४।।

इध्ममाधाय[11] जुहुयात्पश्चादेवाज्यभागयोः
सप्ताहं जुहुयात्तैलं सर्षपं लवणान्वितम् ।।५।।

रजन्यां सव्यहस्तेन[12] वसिष्ठद्वेषिणीः[13] पठन्
ऋगन्ते नाम शत्रूणां निर्दिश्यैव[14] हुतं भवेत् ।।६।।

कृणुष्व पाज[15] इति वा सूक्तेनैव[16] समाहितः
ततः स्विष्टकृदारभ्य[17] होमशेषं समापयेत् ।।७।।

तैलं[18] लवणं सर्षपं ब्राह्मणेभ्यश्च दक्षिणा ।।८।।

।। इति शौनककारिकायाम्
अभिचारशान्तिविधिः[19] ।।

1. CNM :B, NM;C, ŚY; 2. द्विजा–A, शुचि : - ŚY; 3. रक्तोष्णीष्यतिपाणिश्च– A, रक्तोष्णीष्यष्यपाणिश्च - C ; 4. क्रुद्धो–ŚY; 5. बैल्वकेध्म- ŚY; 6. राजवृक्षेध्मं-A, ŚY; 7. एव च – A, ŚY; 8. वैमीतकं वा शम्याकं फनका द्विषताकृती–A,C; 9. फलकं–ŚY; 10. रिपून्–A; 11. इध्ममादाय– ŚY; 12, सप्तहस्तेन–A,C; 13. RV 3.53.21 - 24; 14. निर्दिशैवं–ŚY; 15. RV 4.4.1; 16. इति सूक्तेनैव –A,C; 17. स्विष्टकृत्प्रमृति–ŚY; 18. तिलं –ŚY; 19. इति शौनकीये अभिवारविधिविंशः खण्डः–ŚY.

।। अथ जीवच्छ्राद्धविधिः[1] ।।

जीवच्छ्राद्धं प्रवक्ष्यामि शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां[2] स्नात्वोपोष्य समाहितः ।।१।।

तस्मिन्नहनि संभारान्परिकल्प्य[3] यथाक्रमम्
षड्वस्त्रं हेमसूचीं च कुशं तान्तवमेव च[4] ।।२।।

पाशं स्कन्धांश्च[5] पालाशं वृन्तं कृष्णाजिनं तथा
औदुम्बरं शमीबर्हि[6] रासन्दीं कलशानि च ।।३।।

ग्रीवामात्रे जले स्थित्वा विष्णुं मध्यदिने यजेत्[7]
उत्तीर्य[8] ब्राह्मणान्भोज्य कुर्यात्[9] पुण्याहं सुव्रतः[10] ।।४।।

वस्त्राङ्गुलीयकादीनि दत्त्वाचार्याय भक्तितः[11]
सघृतपायसान्नं च स भुक्त्वा[12] दक्षिणमुखः ।।५।।

सायं कालेऽग्निमाधाय पुरस्तात्तन्त्रसंस्कृतम्[13]
सुसंस्कृतचरुं हुत्वा एतैः[14] षड्भिर्यथाक्रमम् ।।६।।

द्वाभ्यां चत्वारि शृङ्गेति[15] तत्सवितुः[16] ऋचैकया
अग्ने नयेति[17] च द्वाभ्यां जातवेदस[18] इत्यृचा ।।७।।

1. CNM-B, NM-C, ŚY; 2. त्रयोदश्यां- ŚY. The ख MS of ŚY however reads: चतुर्दश्यां; 3. सभारानुपकल्प्य-ŚY; 4. हेमकूर्चं वां कुशं तान्तभवं तथा - A, हेमसूची वा कुशं ताम्रभवं तथा- C, cp. BGŚS 3.19.1.1; 5. केशां- A,C; 6. औदुम्बरसमिद्बर्हि- A,C; 7. ग्रीवामात्रजले तीर्थे स्थित्वा मध्यं दिने जपेत् - ŚY; 8. उत्थाय- ŚY; 9. कृत- ŚY; 10. आहत - C; 11. शक्तितः- ŚY; 12. मुक्ता– C; 13, संस्कृतः- A; 14. मन्त्रैः- ŚY; 15. RV 4.58.3, BGŚS 3.19; 16. RV 3.62. 10, BGŚS *loc.cit*; 17. RV 1.189.1, BGŚS *loc.cit*; 18. RV 1.99.1.

हुत्वा पुरुषसूक्तेन[1] प्रत्यृचं षोडशाहुतीः
अतो देवेति[2] षड्भिश्च सवित्र्या[3]ष्टोत्तरं शतम ।।८।।

अष्टाविंशतिसङ्ख्यया होमशेषं समापयेत्
गत्वा चतुष्पथं[5] सूचीं रज्जुकं वा कुशं तथा[6] ।।६।।

प्रीयन्तां किङ्कराश्चेति[7] दद्यात्कृष्णाय चामुष्मै[8]
निधाय कलशान्व्रीहौ[9] सोदकान्तन्तुवेष्टितान् ।।१०।।

पुरुषाकृतिवत्कुर्यात् शिरस्त्रीणि मुखं तथा
ग्रीवामेकं[10] चतुर्देहं बाहौ हि द्वौ तथैव च ।।११।।

लिङ्गस्यैकं[11] पादयोश्च पञ्च पञ्चेति कथ्यते
यमः प्रीतोऽस्तु भगवान्[12] इत्यासन्दीं सुसंस्कृताम् ।।१२।।

गव्येन प्रक्षाल्यैव एतो न्विन्द्रादिभिस्त्रिभिः[13]
कृष्णाजिने तु पलाशं वृन्ते कृत्वा नराकृतिम् ।।१३।।

दद्याच्छिरस्यशीत्यर्द्धं ग्रीवायां हि दशैव तु
उरांसे त्रिंशतं दद्याद्विंशतिं जठरे तथा[14] ।।१४।।

1. RV 10.90. 1- 16; 2. RV 1.22.16; 3. RV 3.62. 10; 4 ;शतेन- ŚY; 5. चतुष्पर्द –ŚY ; 6. रज्जूं स्कनधान् कुशान् – ŚY;7. cp. BGŚS 3.19.6: "प्रीयन्तां यमकिङ्कराः", प्रीयन्तां किङ्करायेति – A,C; 8. चामुने - A,C, वै मुने – ŚY; 9. कलशान्व्रीहीन् - A,C;10. ग्रीवा एकं - A,C ; 11. लिङ्गस्येकं – A,C; 12. cp. BGŚS 3. 19.7 : "प्रीतीऽस्तु भगवान्यमः", यन्मे प्रीतीऽसि भगवान् – A, C; 13. RV 8.95.7, स्तथा -A.C; 14. दद्यच्छिर जठरे तथा – NM; चत्वारिंशच्छिरो ग्रीवा दशविंशत्युरस्यपि। पञ्चचत्वारि शब्दाहोः - ŚY.

बाह्वोर्द्वयोः शतं दद्याद् दशस्यार्द्धमङ्गुलीषु च
द्वादशार्द्धं वृषणयोः षष्ठार्द्धं शिश्न एव च ।।१५।।

ऊरोर्द्वयोः शतं देयं(??) षष्ट्यर्द्धं जङ्घयोः
दश पादाङ्गुलीषु स्यादूर्णासूत्रेण बन्धनम् ।।१६।।

अलाभे यज्ञवृक्षाणां वृन्तान्यपि समाहरेत्
निवेश्य कलशे प्राणान् वृन्ते देहं निवेश्य च ।।१७।।

मध्ये शयित्वोत्थाय[2] विवस्वत्युदिते सति
सुस्नातः कलशैरद्भिः[3] स्वदेहं स्वयमेव च[4] ।।१८।।

सम्यक्[5] पुरुषसूक्तेन[6] होमशेषं समाप्य च[7]
तिलमिश्रान्नमश्नीयात् सायाह्ने सघृतेन च ।।१६।।

अन्नेन ब्राह्मणान्भोज्य यमकिङ्करतृप्तये
दाहश्च तस्य कर्त्तव्यः[8] पितृमेधविधानतः ।।२०।।

दातृमातृपितृव्यादीन् बालवृद्धातुरानपि[9]
तिलोदकं च कर्त्तव्यं गोत्रनामयुतं तथा[10] ।।२१।।

1. बाहो (sl.15) ... बन्धनम् (sl. 16): NM, त्रिंशत्संख्योदरे शिश्नबीजे चाष्टौ दश क्रमात् षष्टिश्च द्वे च पादयोरङ्गुलौ पञ्च पञ्चभिः।। त्रीणि शतानि षष्टिश्च पालाशं वृन्तमाहरेत् - ŚY;2 शयित्वा स्वं देहं – A,C; 3. सुस्नाप्य कलश्रृग्भिः – ŚY; 4. तु - ŚY; 5. समन्त्रं – ŚY; 6, RV 10.90.1-16; 7. श्रीसूक्तेन साप्य च – ŚY; 8.दाहं च तस्य कर्त्तव्यं - A, C; 9. दातृ ... तुरानपि – NM, होतृविध्याथवैकर्थ्या बालस्त्रीविधुरानपि – ŚY; 10. गोत्रनामसमाहितम् – ŚY.

नद्यादितीर्थे कर्त्तव्यं दशाहान्तदिने[1] गृहे
एकादश्यां तु कर्त्तव्यं श्राद्धं सुब्राह्मणाय च ॥ २२ ॥

सर्वमेकाह्नि वा कुर्यात्[2] सपिण्डीकरणं विना[3]
एकादश्यां वा कुर्यात् सपिण्डान्मन्त्रवत्तथा ॥ २३ ॥

जीवन्नेवात्मनः[4] श्राद्धं कुर्यादन्येषु सत्स्वपि[5]
यथाविधि प्रवर्त्याशु[6] सपिण्डीकरणादृते[7] ॥ २४ ॥

आपन्नः स्त्री च शुद्रश्च यन्त्रे दग्ध्वा[8] स्वकां तनुम्
तदह्न्येव क्रियाः[9] सर्वाः कुर्यादिति[10] यथाश्रुति[11] ॥ २५ ॥

देशान्तरमृतस्यैव चाण्डालाद्यैर्मृतस्य[12] च
यन्त्रेण दाहः कर्त्तव्यः अमन्त्रं संस्कृतस्य च[13] ॥ २६ ॥

॥ इति शौनककारिकायां
जीवच्छ्राद्धविधिः[14] ॥

1. नद्यादितीरगर्तेषु दशाहं चोदकं - ŚY; 2. कर्त्तव्यं – A; 3. सपिण्डीमत्र कर्मणि – ŚY ,in MS ख of ŚY: सपिण्डीमन्त्रककर्मणि; 4. मन्त्रकर्मणि जीवेन – A, C; 5. कुर्या च सत्स्वपि- A; 6. प्रकर्त्तव्य - A,C; 7. cp. BGŚS 3.19.19: अथाप्युदाहरन्ति–"जीवन्नेवात्मनः श्राद्धं कुर्यादन्येषु सत्स्वपि। यथाविधि प्रवर्त्याशु सपिण्डीकरणादृते ।।" ; 8. आपन्नस्त्री च शूद्रा च यत्र दग्धः - A,C; 9. क्रिया - A; 10. एव हि - ŚY; 11. cp. BGŚS 3.19.15: अथाप्युदाहरन्ति – "आपन्नस्त्री च शूद्राश्च यन्त्रैर्दग्ध्वा स्वकां तनुम् । तदह्नैव क्रियास्सर्वाः कुर्यादिति ह वै श्रुतिः ।।" ; 12. हतस्य च - ŚY; 13. मन्त्रेण दाहः कर्त्तव्या मन्त्रैव तु तस्य च - A, C; 14. इति शौनकीये जीवच्छ्राद्धविधिरेकविंशः खण्डः - ŚY.

॥ अथ गर्भिण्युदक्या संस्कारविधिः[1] ॥

प्रवक्ष्यामि क्रमेणैव शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्
गर्भिण्युदक्या संस्कारं शिशुसंस्कारमेव च[2] ॥१॥

गर्भिण्या[3] मरणे चैव[4] पञ्चगव्यैः[5] जलैः सह
आपो हि ष्ठाभिरब्लिङ्गैः[6] प्रोक्ष्य भर्त्ता समाहितः[7] ॥२॥

प्रेतं नीत्वा श्मशानं तु उल्लिखेत् सव्यभागकम्[8]
पुत्रमादाय जीवन्तं[9] स्तनं दत्वा सुताय च[10] ॥३॥

यस्ते स्तन[11] इत्यनया[12] व्याहृत्या गृहमानयेत्[13]
उदरं चाव्रणं कृत्वा[14] पृषदाज्येन पूरयेत्[15] ॥४॥

1. NM - B, C, ŚY; 2. B and ŚY mention the line :गर्भिण्युदक्या... शिशुसंस्कारमेव च before the line :प्रवक्ष्यामि... द्विजन्मनाम्; 3. गर्भिणी – B, ŚY; 4. चैव – A; 5. गोमुत्रेण - B, ŚY; 6. RV 10.9. 1-3; 7. प्रोक्ष्यकर्त्ता समाहिवः – B; 8. प्रेतं... सव्यमागकम् – NM : B, ŚY. B mentions : प्रेतं श्मशानं नीत्वा स्याद् भित्वा कुक्षिं च दक्षिणम् । पतिर्वा देवरो वाथ गोत्रजैर्वा ततो गुरुः, ŚY mentions : "प्रेतं श्मशाने नीत्वाऽस्योल्लिख्य सव्योदरे तथा"; 9. जीवं श्चेत – A, C; 10. दानान्तयेततः – A, C; 11. RV 1.164.49. cp. BPS 3.9.3; 12. ऋचेकया – B, इत्यृचैकया – ŚY; 13. ग्रामं नीत्वा निधाय च- ŚY; 14. कुर्यात् – B, ŚY; 15. पूर्यता B.

मृद्भस्मकुशगोमुत्रैः आपो हि ष्ठादिभिस्त्रिभिः[1]
स्नात्वाच्छाद्यान्यवासोभिः[2] पितृमेधेन दाहयेत् ।।५।।

संस्थिते सति पुत्रे तु[3] व्याहृत्या चानयेद् गृहम्[4]
शिशौः तु मरणे प्राप्ते तत्रैव निखनेद् भुवि[5] ।।६।।

उदक्या मरणे प्राप्ते पञ्चगव्यैः[6] जलैः सह
संस्नाप्य[7] ब्राह्मणैर्दर्भैः आपो हि ष्ठादिभिस्त्रिभिः[8] ।।७।।

चतुर्दश हि कृच्छ्राणि चरित्वा तु रजस्वलाम्[9]
अन्यद्वासः परिधाप्य पितृमेधेन दाहयेत्[10] ।।८।।

प्रसूतिका यदा नारी प्रमादान्म्रियते यदि
दृष्ट्वा स्पृष्ट्वाथवा स्नायात् पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ।।९।।

सुसंस्नाप्य विधिवत्[11] तां शवधर्मेण दाहयेत्
रजस्वला यदि नारी प्रमादान्म्रियते यदि ।।१०।।

1. RV 10.9.1-3; 2. स्नात्वाच्छाद्य वासोप्रिभिः – B, स्नात्वाच्छाद्यैव वासांसि – ŚY; 3. पुत्रेषु – B; 4. खनियेत्तत – ŚY; 5. शिशोः तु मरणे प्राप्ते तत्रैव निखनद् भुवि – NM : B, ŚY ; 6. गोमुत्रेण – B, ŚY; 7. सुस्नाप्य – B, ŚY; 8. RV 10.9.1-3; 9. चतुर्दश ... रजस्वलाम् – NM : B, ŚY ; 10. अन्यवस्त्रं परिधाय शवकर्मेण दाहयेत् – B, अन्यद्वस्त्रं परीधाप्य शवधर्मेण दाहयेत् – ŚY. The portion from उदक्या (sl . 1) to दाहयेत् (sl. 8) is mentioned is B and ŚY before गर्भिण्या .. जलैः सह (sl. 3) : 11. सुसंनाप्य विधिवत् – NM : A.

दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा ततः[1] स्नायात्पञ्चगव्येन शुद्ध्यति
यथोक्तं पञ्चगव्यं[2] तु कुम्भे क्षिप्त्वाभिमन्त्रयेत् ।।११।।

तेनैव स्नापयित्वा तु शवधर्मेण दाहयेत्
रजस्वला यदि नारी रजसा च परिप्लुता ।।१२।।

चतुर्थेऽहनि सम्प्राप्ते स्पृशेदन्यस्तु तां स्त्रियम्
सचैलं चावगाह्यापः स्नात्वा स्नात्वा स्पृशेत्पुनः ।।१३।।

अन्ते च वाससस्त्यागः ततः शुद्धा भवेत्तु सा
दद्याच्छक्त्या ततो दानं पुण्याहेन विशुद्ध्यति ।।१४।।

स्नाने नैमितिके प्राप्ते नारी यदि रजस्वला
पात्रान्तरिततोयेन स्नानं कुर्यात्प्रयत्नतः ।।१५।।

सिक्तगात्रा भवेदद्भिः साङ्.गोपाङ्.गसमन्विता
न वस्त्रपीडनं कुर्यान्नान्यद्वासश्च[4] धारयेत्[5] ।।१६।।

।। इति शौनककारिकायाम्
गर्भिण्युदक्या संस्कारविधिः[6] ।।

1. तदा - C; 2. पञ्चगव्ये - A; 3. वाससात्यागस्ततः - C; 4. कुर्यान्नान्यहासश्च- A; 5. प्रसूतिका (sl. 9) ... धारयेत् (sl. 16) - NM : B, ŚY. B mentions here : मृता गर्भयुता नारी षण्मासाभ्यन्तरे यदि । सहैव दहनं कुर्यात गर्भच्छेदं न कारयेत्। ; 6. इति शौनकीये गर्भिणीशिशुरजस्वलामरणविधिः द्वाविंशः– B, इति शौनकिये गर्भिण्युद्क्या संस्कारविधिर्द्वाविशः खण्डः - ŚY.

।। अथ मूलशान्तिः[1] ।।

अथाऽतः सम्प्रवक्ष्यामि मूलजातहिताय च
मातापित्रोः धनस्यापि कुलजानां[2] हिताय च ।।१।।

त्यागो वा मूलजातस्य स्यादष्टाब्दमदर्शनम्[3]
अभुक्तमूलजातानां[4] परित्यागो विधीयते[5] ।।२।।

अदर्शनाद्वापि पितुः स तु तिष्ठेत्समाष्टकम्
एवं च दुहितुर्ज्ञेयं[6] मूलजातं फलं बुधैः[7] ।।३।।

मुख्यकालं प्रवक्ष्यामि शान्तिहोमस्य यत्नतः
जातस्य द्वादशाहे च जन्मर्क्षे वा शुभे दिने ।।४।।

समाष्टके द्वादशाब्दे कुर्याद्वा शान्तिमादरात्
यदैव शान्तिकं कुर्यात्कर्म तत्र प्रचक्ष्महे[8] ।।५।।

सुसमे पुण्यदेशे तु मण्डलं कारयेत्ततः[9]
पुण्यर्भिर्मन्त्रितैः[10] तोयैः[11] प्रोक्षितायां क्षितौ ततः ।।६।।

तत्रोदकुम्भं सुश्लक्ष्णं रक्तवर्णविवर्जितम्
कृष्णवृषभनिर्णिक्तं[12] पूरयेन्निर्मलाम्भसा ।।७।।

वस्त्रावगुण्ठनं कुर्यात् पूरयेत्तीर्थवारिणा
कूर्चहेमसमायुक्तं चूतपल्लवसंयुतम् ।।८।।

1. CNM : B, ŚY; NM : C; 2. कुलशान्ति – A, कुलजानां यं – C; 3. स्यादष्टाब्दात्प्रदर्शनम् – A; 4. अभूक्तमूलजातानां – C; 5. विधाय तं – C; 6. एवं च हुहुतुर्ज्ञेयं – C; 7. C adds : ग्रन्थान्तरे – न बाला हन्ति मूलार्क्षे पितरं मातरं तथा । मूलजा श्वशुरं हन्ति व्यालजा च तदङ्गनाम् ।। माहेन्द्रजाग्रजं हन्ति देवरं तु द्विदैवजा । शान्तिर्वा पुष्कला स्याच्चेत् तदा दोषो न कश्चनेति ।।; 8. प्रवक्ष्महे – A; 9. बुधः – A; 10. पुण्यग्भिर्मबंत्रितैः – C; 11. स्नाप्यैः – A; 12. वृषभनिपिर्णक्तं – C.

स्वस्तिकोपरि विन्यस्य सक्षीरद्रुमपल्लवैः
द्रोणव्रीहींश्च निक्षिप्य ईशान्ये च निधापयेत् ।।९।।

पञ्चरत्नानि निक्षिप्य सर्वौषधिसमन्वितम्[1]
अर्चितं गन्धपुष्पाद्यैः श्रीरुद्रं च स्पृशञ्जपेत् ।।१०।।

षडङ्गसहितं सम्यक् तं जपेत् रुद्रसंख्यया
बह्वृचा रुद्रसूक्तैर्वा[2] छन्दोगा रुद्रसामगैः[3] ।।११।।

एकादशाष्टत्रिष्वेकसंख्यया शक्तितो जपेत्
तत्राप्रतिरथं सूक्तं[4] शतरुद्रानुवाककम्[5] ।।१२।।

रक्षामन्त्रं तथा पुण्यं रक्षोघ्नं[6] च स्पृशञ्जपेत्
जपस्य पञ्चकुम्भांश्च द्वयं वा तदलाभतः ।।१४।।
श्रीरुद्रस्यैककुम्भञ्च सर्वसूक्तानि तत्र तु
तथान्यं वा शुभं कुम्भं पूर्वोक्तैर्लक्षणैर्युतम् ।।१५।।

चतुष्प्रस्रवणं कुर्यात् पञ्चवक्त्रं तु तद् भवेत्
वस्त्रावगुण्ठितं कुर्यात् पूरयेत्तीर्थवारिणा ।।१६।।

पञ्चरत्नसमायुक्तं आम्रपल्लवसंयुतम्
गजाश्वरथवल्मीकसङ्गमात् ह्रदगोकुलात् ।।१७।।

1. समायुतम् – C; 2. RV I.114. 1-11; 3. SV 1.69, 1.115, 1.67, see *Sāmavedīyarudra japa vidhiḥ* ed. R.S. AGNIHOTRI, Varanasi 1999, p.92f ;A adds here वज्रं मुक्ताफलं नीलं पद्मरागं तथैव च । मरकतो समायुक्तं पञ्चरत्नमितीरितम्, छन्दोवा रुद्रसानगैः – C; 4. RV 10. 103 1-13; 5. TS 4. 5. 1-11, शतरुद्रानवाककम् – A; 6. RV 4.1.1-15.

राजद्वारप्रदेशाच्च[1] मृदमानीय निक्षिपेत्[2]
कुम्भस्य नैर्ऋते देशे[3] कुर्यात्स्थण्डिलमुत्तमम् ।।१८।।

कृत्वाग्निमुखपर्यन्तमुपलेपादि स्वशाखतः
पूर्णपात्रनिधानान्तं कृत्वा पूजां समाचरेत् ।।१९।।

नक्षत्रदेवतारूपं सुवर्णेन प्रयत्नतः
निष्कमात्रेण वार्द्धेन पादेनाथ स्वशक्तितः ।।२०।।

प्रतिमालक्षणेनैकं कारयित्वा विचक्षणः
यद्वा मौल्यं सुवर्णस्य स्थापयित्वा प्रपूजयेत् ।।२१।।

सुवर्णं सर्वदैवत्यं सर्वदेवात्मकोऽनलः[4]
सर्वदेवात्मको विप्रः सर्वदेवमयो हरिः ।।२२।।

संस्मरेन्निर्ऋतिं श्यामं सुमुखं नरवाहनम्
रक्षोऽधिपं[5] रक्तहस्तं दिव्याभरणभूषितम् ।।२३।।

प्रतिमापूजनार्थाय वस्त्रयुग्मं निवेदयेत्
पङ्कजं कारयेद् भूमौ रक्ताभैः व्रीहितण्डुलैः ।।२४।।

चतुर्विंशदलोपेतं शुक्लैर्वा कर्णिकान्वितम्
तस्योपरि न्यसेत्पात्रं स्वर्णं रौप्यं वा मृण्मयम् ।।२५।।

शुद्धवस्त्रेण संछाद्य तत्र मूलानि निक्षिपेत्
विष्णुक्रान्ता सहदेवी तुलसी तु शतावरी ।।२६।।

1. प्रवेशाश्च - A; 2. cp. BGS 5.3.2: "गजाश्वरथवल्मीकमृदमाहृत्य गोकुलात्। चतुष्पथाद्राजगृहात्तुलसीबिल्वमूलयोः ।।"; 3. A adds :"होमदेशं प्रकल्पयेत् गोमयेनोपलिप्तदेशे; 4. सर्वदेवात्मकोनक - A; 5. रक्षोदिपं - A.

मूलानीमानि[1] गृह्णीयाच्छतालाभे[2] विशेषतः
स्थापयेत्कर्णिकामध्ये वस्त्रगन्धाद्यलङ्कृतम् ।।२७।।

कूर्चहेमजलोपेतं कुम्भमौषधिसंयुतम्
कुम्भोपरि न्यसेद्विद्वान् मूलनक्षत्रदैवतम् ।२८।।

अधिप्रत्यधिदेवौ च दक्षिणोत्तरदेशयोः
अधिदेवं यजेदादौ ज्येष्ठानक्षत्रदैवतम् ।।२९।।

तथा प्रत्यधिदेवतां[3] पूजयेदाषाढां शुभाम्[4]
उत्तराषाढामृक्षाद्याम् अनुराधां समर्चयेत् ।।३०।।

ऐन्द्रादीशानपर्यन्तं पूजयेत् स्वस्वनामतः
स्वस्वलिङ्गोक्तमन्त्रैश्च[5] प्रधानादीन् प्रपूजयेत् ।।३१।।

पञ्चामृतेन संस्नाप्य आवाह्याथ समर्चयेत्[6]
उपचारैः षोडशभिः यद्वा पञ्चोपचारकैः ।।३२।।

रक्तचन्दनगन्धाद्यैः पुष्पैः कृष्णसितादिभिः
मेषशृङ्गादिधूपैश्च घृतदीपैस्तथैव च ।।३३।।

सुरापोलिकमांसाद्यैः नैवेद्यैरोदनादिभिः[7]
मत्स्यमांससुरादीनि ब्राह्मणानां विवर्जयेत् ।।३४।।

सुरास्थाने प्रदातव्यं क्षीरं सैन्धवमिश्रितम्
पायसं लवणोपेतं मांसस्थाने प्रकल्पयेत् ।।३५।।

1. मूलानिमानि - A; 2. गृह्णीयाछतालाभे - A, C; 3. प्रत्यधिषाढां - A; 4. तथा ...... शुभम् - NM: C; 5. स्वलिङ्गोक्तैश्च मन्त्रैश्च - C; 6. आवाह्यासनमर्पयेत् - C; 7. मेषशृङ्ग (sl. 33) ...... ओदनादिभिः (sl.34) - NM:C.

उक्तगन्धाद्यलाभे तु यथालाभं समर्पयेत्
पुष्पान्तं[1] तु समभ्यर्च्य होमं कुर्याद्यथोदितम् ॥३६॥

निर्वापप्रोक्षणादीनि चरोः कुर्याद्यथाविधि
हविर्गृहीत्वा विधिवन्नैर्ऋत्यैव ऋचा हुनेत् ॥३७॥

मो षु णः परापतेति[2] यत्ते देवीति[3] च पुनः
पायसं घृतसम्मिश्रं हुनेदष्टोत्तरं शतम् ॥३८॥

समिदाज्यचरून् पश्चाच्छक्तितः संख्यया हुनेत्
आधिदैवतयोश्चैव जुहुयात् स्वस्वमन्त्रतः ॥३९॥

चतुर्थ्यन्तैर्नमोऽन्तैश्च स्वाहान्तैश्च समन्त्रकैः
नक्षत्रदेवताभ्यश्च पायसेन तु जुहुयात्[4] ॥४०॥

कृणुष्वेति[5] पञ्च ऋग्भिर्जुहुयात्कृसरं क्रमात्
गायत्र्या[6] जातवेदसे[7] त्रैयम्बकमिति[8] क्रमात् ॥४१॥

सीरा युञ्जन्ति[9] तामग्नि[10] वास्तोष्पतेऽग्निमेव[11] च
क्षेत्रस्य पतिना[12] गृणाना[13] अग्निं दूतं[14] तथैव च[15] ॥४२॥

श्रीसूक्तेन[16] यथा विद्यात्[17] समिदाज्यचरून्क्रमात्
अष्टोत्तरशतैर्वाथ अष्टाविंशतिभिः क्रमात् ॥४३॥

1. पुष्पन्तां - A ; 2. RV 1.38.6; 3. AV 6.63.1; 4. होमयेत् - A, C; 5. RV 4.4.1; 6. RV 3.62.10; 7. RV 1.99.1, जातवेदस्या - C; 8. RV 7.59.12; 9. RV 10.101.4; 10 . RVKh 10.127.12; 11. RV 7.54.1, वास्तोष्पत्यग्निमेव - A, C; 12. RV 4.57.1; 13. RV 3.62.18, गृणाना - A; 14. RV 1.12.1; 15. व्यथैव च - C; 16. RVKh 5. 87.1-15; 17. तथा विद्वान् - C.

अष्टाष्टसंख्यया वापि जुहुयाच्छक्तितो बुधः
त्वं नः सोमेति[1] पायसं जुहुयाच्च त्रयोदशम् ॥४४॥

चतुर्गृहीतमाज्यं च या ते रुद्रेति[2] मन्त्रतः
स्रुवेण जुहुयादाज्यं महाव्याहृतिभिः क्रमात् ॥४५॥

हुत्वा स्विष्टकृतं पश्चात् प्रायश्चित्ताहुतिंहुनेत्
आचार्यो यजमानो वा अग्नौ पूर्णाहुतिंहुनेत् ॥४६॥

समुद्रादिति[3] सूक्तेन प्राजापत्ययार्चा[4] तथा
पूर्णा दर्वी[5] सप्त ते अग्न[6] एतैः पूर्णाहुतिं हुनेत् ॥४७॥

होमशेषं समाप्याथ वह्निमारोपयेत्ततः[7]
कुम्भाभिमन्त्रणं कुर्याद् दक्षिणेनाभिमर्शयेत् ॥४८॥

मृत्युप्रशमनार्थाय जपेत् त्रैयम्बकं[8] शतम्
रुद्रकुम्भोक्तमार्गेण[9] रुद्रमन्त्रं[10] स्पृशञ्जपेत् ॥४९॥

धूपं दीपं च नैवेद्यं कुम्भयुग्मे निवेदयेत्
आसादयेत्ततो देवं अभिषेकार्थमादरात् ॥५०॥

तस्मिन्काले ग्रहातिथ्यं[11] कर्तव्यं भूतिमिच्छता
पृथक्प्रशस्तं तेनैव नक्षत्रेष्ट्या सहैव वा ॥५१॥

1. RV 1.91.8, GP 2.8 : "त्वं नः सोम विश्वतः"; 2. VS 16.2; 3. RV 4.58.1; 4. RV 10.121.10, प्रजापत्य ऋचा -A, C; 5. VS 3. 49, पुर्णा दर्वी - A; 6. VS 17.79; 7. वह्निमारोपयेद् बुधः - C; 8. RV 7.59.12, जपे त्रैयम्बकं - A, जपे त्र्यम्बकं - C; 9. रुद्रकुम्भोपमार्गेण - A; 10.RV 1.114.1-11, see śl.55 n.7; 11. गृहातिथ्यं - C.

बालं मूलसमीपे च त्यक्त्वा माता पराङ्मुखी
गृहीत्वा ब्राह्मणा बालं तन्मातुरर्पयन्ति तम् ॥५२॥

बालेऽस्माभिरयं बालो युष्मद्दत्तः प्रगृह्यताम्[1]
दीर्घायुरपि बालोऽयं पूर्ववत्कुलवर्द्धनः[2] ॥५३॥

एवं त्यागविधिं कृत्वा ततोऽभिषेकमारभेत्
अभिषेकविधिं वक्ष्ये सर्वाचार्यैरुदीरितम्[3] ॥५४॥

अक्षीभ्यामिति[4] सूक्तेन पावमानीभिरेव[5] च
वारुणैः[6] रुद्रसूक्तेन[7] आ नो भद्रेति[8] शान्तितः ॥५५॥

ऐन्द्रेण चाभिषेकेण शं नो वात इति त्वतः[9]
आपो हि ष्ठेति[10] नवभिः आप इद्वा[11] द्वयेन च ॥५६॥

सहस्राक्ष[12] तृचेनेति देवस्य त्वेति[13] मन्त्रकैः
शिवसङ्कल्प[14] मन्त्रेण वक्ष्यमाणैश्च मन्त्रकैः ॥५७॥

योऽसौ वज्रधरो देवो महेन्द्रो गजवाहनः
मूलजातशिशोर्दोषं मातापित्रोः व्यपोहतु ॥५८॥

योऽसौ शक्तिधरो देवो[15] हुतभुङ्मेषवाहनः
सप्तजिह्वश्च देवोऽग्निर्मूलदोषं व्यपोहतु ॥५९॥

1. स्वगृह्यताम् - A; 2. कुलवर्द्धनम् - A; 3. A adds : भद्रासनोपविष्टस्य यजमानस्य ऋत्विजः। दारपुत्रसमेतस्य कुर्युः सर्वेऽभिषेचनम्॥ ; 4. RV 10.163.1; 5. RV 9.67.21-27; 6. वारुणसूक्त - RV 5.85.1-8, वारुणमन्त्र - RV 1.24.9, वारुणै - C; 7. RV 1.114.1-11, cp. ŚGS 5.6.2, रुद्रसूक्तैश्च - C; 8. RV 1.89.1; 9. AV 7.69.1; 10. RV 10.9.1; 11. RV 10.137.6; 12 RV 10.90.1; 13. cp. VS 20.3, TB 2.6.5.2; 14. VS 34.1-6; 15. महेन्द्रो (sl.58).....शक्तिधरो देवौ (sl.59) - NM:C.

योऽसौ दण्डधरो देवो धर्मो महिषवाहनः
मूलजातशिशोर्दोषं[1] व्यपोहतु यमो मम ॥६०॥

योऽसौ खड्गधरो देवो निर्ऋतिः राक्षसाधिपः
प्रशामयतु मूलोत्थं दोषं गण्डान्तसम्भवम् ॥६१॥

योऽसौ पाशधरो देवो वरुणश्च जलेश्वरः
नक्रवाहः[2] प्रचेतांहो मूलोत्पाद्यं[3] व्यपोहतु ॥६२॥

योऽसौ देवो जगत्प्राणो मारुतो[4] मृगवाहनः
प्रशामयतु मूलोत्थं दोषं बालस्य शान्तिदः ॥६३॥

योऽसौ निधिपतिर्देवः खड्गभृद्वाजिवाहनः
मातापित्रोः शिशोश्चैव मूलदोषं व्यपोहतु ॥६४॥

योऽसौ पशुपतिर्देवः पिनाकी वृषवाहनः
आश्लेषामूलगण्डान्तं दोषमाशु व्यपोहतु ॥६५॥

विघ्नेशः[5] क्षत्रपो[6] दुर्गा लोकपाला नवग्रहाः
सर्वदोषप्रशमनं सर्वे कुर्वन्तु[7] शान्तिदाः ॥६६॥

तच्छंयो[8] रभिषेकस्तु सर्वदोषोपशान्तिदः
सर्वकामप्रदं दिव्यं मङ्गलानां च मङ्गलम् ॥६७॥

1. मूलाजातार्हिदोषं च - A; 2. न चक्रवाह - C; 3. प्रचेतांधोत्पाद्य - A, प्रचेतोवोधोमूलोछाद्य - C; 4. मारुतो - A; 5. विघ्ने - C; 6. क्षत्रयो - A, C; 7. कुर्वन्ति - A, C; 8. RVKh 10.191.5.

वस्त्रान्तरितकुम्भाभ्यां पश्चात्तं स्नापयेद् बुधः
ततः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ।।६८।।

कांस्यपात्रस्थिते[1] चाज्ये स्वरूपं च निरीक्षयेत्[2]
सभार्यो यजमानश्च[3] रूपं रूपं प्रतीत्यृचा[4] ।।६९।।

तत्पात्रं दक्षिणायुक्तं ब्राह्मणाय निवेदयेत्
यजमानो दक्षिणाभिस्तोषयेदृत्विगादिकान् ।।७०।।

धेनुं पयस्विनीं दद्यादार्चाय सवत्सकाम्[5]
नैर्ऋति[6]प्रतिमां वस्त्रं कुम्भहेम[7] च दापयेत् ।।७१।।

ग्रहार्थवस्त्रं प्रतिमां तत्तद्गोभुवौ दापयेत्
श्रीरुद्रजापिने देयः कृष्णोऽनड्वान्प्रयत्नतः ।।७२।।

तत्कुम्भं वस्त्रं प्रतिमां तस्मै दद्यात्प्रयत्नतः
चतुर्दिक्स्थापितान्कुम्भान् तेभ्यस्तेभ्यः प्रदापयेत् ।।७३।।

इतरेभ्योऽपि विप्रेभ्यः शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम्
उक्तालाभे ततो दद्यादाचार्यब्रह्मर्त्विजाम् ।।७४।।

तत्तन्मौल्यं[8] प्रदातव्यं शक्त्या वाथ प्रदापयेत्
आचार्यायात्रयद्दत्तं तदर्धं ब्रह्मणे भवेत्[9] ।।७५।।

1. कांस्यपत्रस्थिते - C; 2. स्वरुप चातरीक्षयेत् - C; 3. यजमानस्य - A; 4. RV 6.47.18, प्रतीत्यृच - A;
5. सवत्सकान् - C; 6. निर्ऋति - A; 7. कुम्भहोम - A; 8. ततः शैल्यं - A; 9. हरेत् - A.

सदस्याय ब्रह्मणोऽर्द्धमृत्विग्भ्यश्च तदर्द्धकम्
आशीश्च[1] तेभ्यो गृह्णीयात् प्रणम्याथ[2] क्षमापयेत् ।।७६।।

दद्यादन्नं पायसादि[3] ब्राह्मणान्भोजयेच्छतम्
अलाभे शतं पञ्चाशद् दशकं वा[4] तदलाभतः ।।७७।।

सर्वैः शान्तेश्च[5] पठनं[6] ब्राह्मणैराशिषस्तथा[7]
गृहिणं क्षमये[8]द्विद्वान् निर्ऋतिः प्रीयतामिति ।।७८।।

विधाने त्वीरितेऽस्मिंस्तु[9] ततः शान्तिर्भवेद् ध्रुवम्
गण्डान्तेऽप्येवं कर्त्तव्यं पुष्याद्येऽप्येवमेव तत् ।।७९।।

समाष्टके द्वादशाहे कुर्याद्वा शान्तिमादरात्
यथा विषं[10] क्षणेनैव सर्पदंष्टस्य वर्द्धते[11] ।।८०।।

तस्माच्छीघ्रं[12] प्रकर्त्तव्यं शान्तिकर्म हिताय वै
मातापित्रोर्धनस्यापि बन्धुशोकोपशान्तये ।।८१।।

यावदायाति[13] नक्षत्रं तावद्वा कारयेद् बुधः
इत्युक्तं मनुना[14] सम्यग् मूलजातहिताय च ।।८२।।

।। इति शौनककारिकायां
मूलशान्तिविधिः ।।

1. आशिषा – C; 2. प्रणम्याय – C; 3. ततोन्नपायसादीनि – C; 4. अलाभे सति पंचाश दश वा – A; 5. सर्वे शान्तिश्च – A, सर्वशान्तिश्च – C; 6. पठणं – A; 7. ब्राह्मणैराशीषस्तथा – A; 8. गृहीं क्षमापयेत् – A; 9. वरितेऽस्मिंस्तु – A; 10. विसं – C; 11. सर्पदृष्टस्य वर्धते – C; 12. तस्मा छिघ्रं – A, C; 13. यावदायानि – A; 14. मनुसा – C.

।। अथाश्लेषाशान्तिः[1] ।।

आश्लेषायां तु जातस्य शान्तिं वक्ष्याम्यतः परम्
जातस्य द्वादशाहे च शान्तिहोमं[2] समाचरेत् ।।१।।

असम्भवे[3] तु जन्मर्क्षेऽन्यस्मिन्वा शुभे दिने
स्नातोऽभ्यङ्गादिभिस्तस्मिन्वरयेतु द्विजोत्तमान् ।।२।।

विभवे पञ्चकुम्भांस्तु[4] द्वयं वा तदलाभतः
देवतास्थापने चैकमेकं[5] रुद्राभिमन्त्रणे ।।३।।

मूलर्क्षो[6]क्तप्रकारेण कुम्भे निक्षिप्य पूजयेत्
गोमयालेपिते देशे धात्वाद्यैः[7] परिशोभितम्[8] ।।४।।

पङ्कजं कारयेत्तत्र चतुर्विंशदलान्वितम्
तण्डुलैः कारयेद्यद्वा रक्तपीतसितासितैः ।।५।।

कर्णिकायां न्यसेद्धीमान् स्थापयेत्तेषु कुम्भकान्
आ कलशेष्वि[9]त्यनया कलशस्थापनं शुभम् ।।६।।

इमं मे गङ्गे[10] मन्त्रेण पूरयेत्तीर्थवारिणा
कुम्भं च वस्त्रगन्धाद्यैः तत्तन्मन्त्रैः[11] प्रपूजयेत् ।।७।।

1. CNM - B, ŚY, NM-C; 2. शान्ति होमं – C; 3. असम्भवं – A; 4. कुम्भांश्च – C; 5. चैकमेक – C; 6. मूलार्क्षोक्त – C; 7. ध्यात्वाद्यैः – C; 8. परिशोमिते – C; 9. RV 9.67.14; 10. RV 10.75.5, गङ्गेति– C; 11. स्ततन्मन्त्रैः – A.

याः फलिनीः[1] इत्यनया क्षिपेत्कुम्भौषधादीनि[2]
कुम्भोपरि न्यसेत्पात्र[3]माश्लेषाप्रतिमां यजेत् ।।८।।

निष्कनिष्कार्द्धपादैर्वा कारयित्वा स्वशक्तितः[4]
तत्पूर्वोत्तरनक्षत्रे दक्षिणोत्तरयोर्यजेत् ।।९।।

ऐन्द्रादीशानपर्यन्तं मितर्क्षाणि[5] प्रपूजयेत्
मूलोक्तेन विधानेन कुम्भयोरभिमन्त्रणम् ।।१०।।

रुद्रर्चा[6] रुद्रकुम्भे तु पूर्ववच्छेषमाचरेत्
नमोऽस्तु सर्पेभ्य[7] इति पूजामन्त्र उदीरितः ।।११।।

सर्पो रक्तस्त्रिनेत्रश्च द्विभुजः पीतवस्त्रकः[8]
फलकासिधर[9]स्तीक्ष्णो दिव्याभरणभूषितः ।।१२।।

एवं ध्यात्वा ततोऽभ्यर्च्य होमशेषं समापयेत्
कर्त्तुः शाखोक्तमार्गेण आचार्यश्चाथ कारयेत्[10] ।।१३।।

मुखान्तं कर्म निर्वाह्य[11] हविरादाय शास्त्रतः
इदं सर्पेभ्यो जुहुयादधिप्रत्यधिदैवतम् ।।१४।।

1. RV 10.97. 15; 2. कुम्भौषधाकादिन् – C; 3. कुम्भोपरिस्थपात्रेषु – A; 4. निष्क .... स्वशक्तितः – NM : A; 5. पर्यन्तमितर्क्षाणि – C; 6. VS 16.50; 7. TS 4.2.8.3, see p. 302, n. 7; 8. पीतवस्त्रकम् – A; 9. फलकासीधर – C; 10. आचार्येणाथ वाचयेत् A; 11. निर्माय – A,C.

अष्टोत्तरशतं वाथ अष्टाविंशतिमेव वा
मूलनक्षत्रवच्छेषं[1] होमकर्म समाचरेत् ॥१५॥

पूर्णाहुत्यन्तकर्माणि कृत्वा सम्पातकं तथा
कुम्भजलेषु[2] प्रक्षिप्य त्वभिषेकमथाचरेत् ॥१६॥

दारपुत्रसमेतस्य यजमानस्य पूर्ववत्
अभिषिञ्चेत्तथाचार्य ऋत्विग्भिः[3] सहितस्तदा ॥१७॥

अभिमन्त्रितकुम्भोदैः अभिषेचनमाचरेत्
तथा पौराणमन्त्रैश्च पल्लवैरभिषेचयेत्[4] ॥१८॥

आश्लेषाया ऋक्षजातस्य[5] मातापित्रोर्धनस्य च
भ्रातृज्ञातिकुलस्थानां दोषं सर्वं व्यपोहतु ॥१९॥

योऽसौ वागीश्वरो नाम आदिदेवो[6] बृहस्पतिः
मातापित्रोः शिशोश्चैव गण्डान्तं च[7] व्यपोहतु ॥२०॥

पितरः[8] सर्वभूतानां रक्षन्तु पितरः सदा
सर्पनक्षत्रजातं[9] च वित्तं च ज्ञातिबान्धवान् ॥२१॥

1. मूलनक्षत्रवछेष – A; 2. कुम्भे जलं तु – C; 3. ऋत्विग्भ्यः – A; 4. तथा ... अभिषेचश्येत् – NM: C;
5. आश्लेषा ऋक्षजातस्य – A; 6. अधिदेवो – C; 7. गण्डांश्च – A; 8. पितारः – C; 9. जातस्य – C.

एवंकृतेऽभिषेके तु सर्पशान्तिः भवेद् ध्रुवम्[1]
ततः शुक्लाम्बरधरो[2] यजमानः सुभूषितः ॥२२॥

दक्षिणाभिस्ततो विप्रान्मूलवच्च प्रतोषयेत्
भुक्तवद्भ्यश्च विप्रेभ्यः स्वीकुर्यादाशिषो गृही ॥२३॥

इत्युक्तेन विधानेन सर्वारिष्टं व्यपोहति
सर्वकामाश्च[3] सिध्यन्ति वेदोक्तायुर्भविष्यति ॥२४॥

इत्युक्तं वेदशास्त्रार्थसारमागमचोदितम्
मानवानां हितार्थाय मनुना सर्वकामिकम् ॥२५॥

सर्पाधीश नमस्तुभ्यं नागानां च गणाधिपः[4]
गृहाणार्घ्यं मया दत्तं सर्वारिष्टप्रशान्तये ॥२६॥

मूलनक्षत्रवत्कुर्यात्सर्पगण्डे[5] स्वनामतः ॥२७॥

॥ इति शौनककारिकायामाश्लेषाविधिः ॥

1. भवेध्रुवम् – A; 2. शुक्लाबरधरो – C; 3. सर्वकामांश्च – C; 4. गणाधिप – C; 5. सर्पगण्ड – C.

॥ अथ व्यतीपातादिशान्तिः[1] ॥

अथातःसम्प्रवक्ष्यामि शौनकः शान्तिमुत्तमाम्
वैधृतौ[2] च व्यतीपाते[3] महादोषोऽभिजायते ॥१॥

कुमारजन्मकाले तु व्यतीपातश्च वैधृतिः[4]
सङ्क्रमश्च रवेस्तत्र जातो[5] दारिद्र्यकारकः ॥२॥

दरिद्राणां[6] महद्दुःखं व्याधिपीड़ां महाभयम्[7]
अश्रियं मृत्युमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥३॥

स्त्रियां[8] च शोकः दुःखं च सर्वनाशकरो भवेत्
शान्तिर्वा पुष्कला कार्या तत्र दोषो न कश्चन ॥४॥

गोमुखप्रसवं[9] कुर्यात् शान्तिः कुर्यात्प्रयत्नतः
जपाभिषेकदानैश्च[10] होमादपि विशेषतः ॥५॥

नवग्रहमखं[11] कुर्यात्तस्य दोषोपशान्तये
प्रथमं[12] गोमुखाज्जन्म ततः शान्तिं समाचरेत्[13] ॥६॥

गृहस्य पूर्वदिग्भागे गोमयेनोपलिप्य च[14]
अलड्.कृते स्वदेशे[15] तु व्रीहिराशिं प्रकल्पयेत् ॥७॥

1. CNM - ŚY, NM - B, C; 2. वैधृतै – B; 3. व्यतिपाते – C; 4. Before कुमार ... वैधृतिः, B adds: कुमारजन्मसमये व्यतिपातादिदोषतः; 5. दुःख – B; 6. अरिद्राणाम् – B; 7. महद्भयम् – A, B; 8. स्त्रीणां – B; 9. गोमुखात् प्रसवं – B; 10. जपाभिषेकं दानैश्च – A; 11. नवग्रहमुख – B; 12. प्रथमे – C; 13. समारभेत् – A; 14. गोमयेनानुलिप्य च – B; 15. अलड्.कृतस्थदेशे – C.

पञ्चद्रोणमितं धान्यं तदर्धं तण्डुलेन च
तदर्धं तु तिलैः कुर्यादन्योऽन्यं परिकल्पयेत् ॥ ८ ॥

द्रव्यत्रितयराशौ[1] तु अष्टपत्रं लिखेद् बुधः
पुण्याहं वाचयित्वा तु आचार्यं वरयेत् पुरा[2] ॥ ९ ॥

आचारवन्तं धर्मज्ञं कुलीनं च कुटुम्बिनम्
मन्त्रतन्त्रार्थतत्त्वज्ञं[3] शान्तिकर्मणि कोविदम् ॥ १० ॥

पञ्चाङ्गभूषणं दद्यात् पट्टवस्त्राड्.गुलीयकम्
राशौ[4] प्रतिष्ठितं कुम्भमव्रणं सुमनोहरम् ॥ ११ ॥

तीर्थोदकेन सम्पूर्य[5] समृदौषधिपल्लवम्[6]
सगव्यपञ्चरत्नं च[7] वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् ॥ १२ ॥

तस्योपरि न्यसेत्पात्रं सूक्ष्मवस्त्रेण संयुतम्[8]
प्रतिमे[9] स्थापयेद्धीमान्[10] आधिप्रत्यधिदैवते[11] ॥ १३ ॥

चन्द्रादित्याकृती पार्श्वे मध्ये वैधृतिमर्चयेत्
एवमेव व्यतीपाते शान्त्यौ सड्.क्रमणस्य तु[12] ॥ १४ ॥

भानोरुत्तरतो रुद्रमग्निं दक्षिणतो यजेत्[13]
निष्केण वार्द्धमात्रेण[14] पादेनापि स्वशक्तितः[15] ॥ १५ ॥

1. द्रव्यतृतयराशौ – C; 2. वृणुयात्पुरा – B; 3. मन्त्रतत्वार्थतत्वज्ञं – B; 4. राशैः – B; 5. संगृह्य A, B; 6. मृषोदोषधिपल्लवम् – A; 7. सपुष्पपञ्चरत्नं च – A, सव्यगन्धरत्नं च – A; 8. वेष्टितम् – C; 9. प्रतिमां – A, प्रतिमान् – B; 10. देवान् – A, वामान् – B; 11. साधिप्रत्यधिदैवतां – B; 12. वा – B, च – C; 13. जपेत् – B; 14. निष्कमात्रेऽथवार्द्धेन –A, निष्कमात्रेण वार्धेन – C; 15. तदर्द्धेन च पादके B.

प्रतिमाः कारयेद्धीमान् तत्तल्लक्षणलक्षिताः
प्रतिमापूजनार्थाय वस्त्रयुग्मं निवेदयेत्[1] ।। १६ ।।

अधिदैवो भवेत्सूर्यश्चन्द्रः प्रत्यधिदैवतः
तत्तद्व्याहृतिपूर्वेण[2] तत्तन्मन्त्रेण पूजयेत् ।। १७ ।।

त्रैयम्बकेन[3] मन्त्रेण प्रधानप्रतिमां यजेत्[4]
उत्सूर्य[5] इति मन्त्रेण सूर्यपूजां समाचरेत् ।। १८ ।।

आ प्यायस्वेति[6] मन्त्रेण सोमपूजां समाचरेत्
उपचारैः षोडशभिः यद्वा पञ्चोपचारकैः ।। १९ ।।

अर्चितं गन्धपुष्पाद्यैः फलं[7] नैवेद्यमर्चयेत्[8]
मृत्युञ्जयेन[9] मन्त्रेण प्रधानप्रतिमां स्पृशन् ।। २० ।।

अष्टोत्तरं सहस्त्रं तु शतमष्टोत्तरं तु वा
अष्टाविंशतिमष्टौ वा[10] प्रजप्याथ स्वशक्तितः ।। २१ ।।

सर्वं सौरं[11] प्रजप्याथ[12] सोमार्थं सोममन्त्रतः
आनो भद्रेति सूक्तं च[13] भद्रा अग्नेश्च सूक्तकम्[14] ।। २२ ।।

जपेच्च पौरुषं सूक्तं[15] त्रैयम्बक[16]मतः परम्
कुम्भं स्पृष्ट्वा चतुर्दिक्षु जपं कुर्युस्तथार्त्विजः[17] ।। २३ ।।

1. प्रदापयेत् – C; 2. तत्तद्वयाहृतिपूर्वेन – A; 3. RV 7.59.12; 4. जपेत् – B; 5. RV 7.62.1; 6. RV 9.31.4; 7. फलैः – B; 8. नैवेद्यमर्पयेत् – C; 9. RV 7.59.12; 10. अष्टाविंशातिर्वाचाथ – A, C; 11. सर्वसौरं – B, C; 12. प्रजपार्थ – A; 13. RV 1.89.1-10; आ नो भद्रेति सूक्त तु – A, आ नो भद्रेति सूक्तेन – B; 14. RV 10.69.1-12; 15. RV 10.90.1-16; 16. RV 7.59.12; 17. कुर्यात्त्वथर्त्विजः – B.

कुम्भस्य पश्चिमे देशे स्थण्डिलेऽग्निं प्रकल्पयेत्[1]
स्वगृह्योक्तविधानेन कारयेत्संस्कृतानलम् ।। २४ ।।

त्रैयम्बकेन[2] मन्त्रेण समिदाज्यं चरुं[3] हुनेत्[4]
अष्टोत्तरसहस्त्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा ।। २५ ।।

अष्टाविंशतिर्वा कुर्यात् स्वस्य शक्त्यनुसारतः[5]
मृत्युञ्जयेन[6] मन्त्रेण तिलहोमं समाचरेत् ।। २६ ।।

ततः स्विष्टकृतं हुत्वा अभिषेकं तु कारयेत्
समुद्रज्येष्ठा[7]सूक्तेन आपो हि ष्ठा[8]तृचेन च ।। २७ ।।

अक्षीभ्यामिति[9] सूक्तेन पावमानीभिरेव[10] च
त्रैयम्बकेन[11] उत्सूर्यम्[12] आ प्यायस्वेति मन्त्रतः[13] ।। २८ ।।

सुरास्त्वामिति मन्त्रेण[14] अभिषेकं समाचरेत्[15]
अभिषेकाप्लुतं वस्त्रमाचार्याय निवेदयेत्[16] ।। २९ ।।

श्वेतवस्त्रधरो भूत्वा भूषणाद्यैरलङ्कृतः[17]
यजमानः[18] स्त्रिया युक्त आज्यावेक्षणमाचरेत् ।। ३० ।।

1. प्रकल्प्य – C; 2. RV 7.59.12; 3. समिदाज्यचरूं – C; 4. यजेत् – C; 5. अष्टा वा कुर्यात्सस्य शक्त्यनुसारतः – B; 6. RV 7.59.12; 7. RV 7.49.1; 8. RV 10.9.1; 9. RV 10. 163.1; 10. 67.21.21-27; 11. RV 7.59.12; 12. RV 7.62.1; 13. RV 1.91.16; समुद्रज्येष्ठा (sl. 27)..... मन्त्रतः (sl. 28) - NM: B; 14. cp.GP 2.9: "सुरास्त्वानिति सूक्तेन (स्तोत्रेण)", the verses are quoted in the passage "सुरास्त्वामिभिषिञ्चन्तु ये च सिद्धाः पुरातनाः ...... सागरः पृथिवीशत्वं यथा चान्ये महीभृतः" in विधानमाला (pp. 15-17) of नृसिंहभट्ट ; 15. सुरास्त्वाम् ...... समाचरेत् – NM:B; 16. प्रदापयेत् – B; 17. अलङ्कृतम् – A, C; 18. यजमान – A, यजमानं – C.

आचार्यं पूजयेत् पश्चाद्वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः
गोदानं वस्त्रदानं च स्वर्णदानं विशेषतः ।। ३१ ।।

तद्दोषशमनार्थाय आचार्याय प्रदापयेत्[1]
प्रच्छादनपटं दद्यात्ततः शान्तिर्भविष्यति ।। ३२ ।।

जापकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाभिश्च तोषयेत्
दीनान्धकृपणेभ्यश्च प्रदद्याद् भूरि दक्षिणाम् ।। ३३ ।।

ब्राह्मणाञ्छतसंख्यकान्[2] मिष्टान्नैर्भोजयेच्च तान्
बन्धुभिः सह भुञ्जीत यथाविभवसारतः ।। ३४ ।।

एवं यः कुरुते मर्त्यो न च[3] दुःखमवाप्नुयात्
आयुरारोग्यमैश्वर्यं मातापित्रोः शिशोरपि ।। ३५ ।।

सर्वदुःखनिवृत्यर्थं पुत्रपौत्रप्रवर्द्धनम्[4]
सर्वान्कामानवाप्नोति सुखी भूत्वा चिरं वसेत् ।। ३६ ।।

।। इति शौनककारिकायां
वैधृतिव्यतीपातसंक्रान्तिजननशान्तिविधिः[5] ।।

1. प्रपूजयेत् - B; 2. ब्राह्मणाछतसंख्यकान – A, C; 3. नैव – B; 4. सर्वदुःख ...... प्रवर्द्धनम् – NM: C; 5.इति शौनककारिकायां वैधृतिव्यतिपातिसंक्रान्तिजननशान्तिः – A. शौनकीये वैधृतिव्यतीपातसंक्रान्ति महादोषाभिभूतदिने जातस्य बालकस्य उक्ता शान्तिः – B.

।। अथ ग्रहणजननशान्तिः[1] ।।

ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः[2] प्रसूतिर्यदि जायते
व्याधिपीडा तदा स्त्रीणामादौ तु ऋतुदर्शनात् ।।१।।

इत्थं[3] सञ्जायते यस्तु तस्य मृत्युर्न[4] संशयः
व्याधिपीडा च दारिद्र्यं शोकश्च कलहो भवेत् ।।२।।

शान्तिं तेषां प्रवक्ष्यामि नराणां हितकाम्यया
यस्मिन्नृक्षे विशेषेण ग्रहणं यदि जायते ।।३।।

एतदृक्षाधिपरूपं सुवर्णेन प्रकल्पयेत्
यथाशक्त्यनुसारेण वित्तशाठ्यं न कारयेत् ।।४।।

सूर्यग्रहे सूर्यरूपं सुवर्णेन स्वशक्तितः
चन्द्रग्रहे चन्द्ररूपं[5] रजतेन[6] विशेषतः ।।५।।

राहुरूपं प्रकुर्वीत सीसकेन[7] विचक्षणः[8]
शुचौ देशे प्रयत्नेन गोमयेन प्रलेपयेत् ।।६।।

तस्योपरि[9] न्यसेद्धीमान् नववस्त्रं सुशोभनम्
त्रयाणां चैव रूपाणां स्थापनं[10] तत्र कारयेत् ।।७।।

1. CNM-ŚY, NM -B,C; 2. चन्द्रसूर्यस्य - A,B,C; 3.इच्छं – C; 4. मृत्युं न -A; 5. चन्द्रं चन्द्रग्रहे धीमान् – A,C; 6. राजतेन – A; 7. नागेनैव - B, सीतकेन - C; 8. विशेषतः A,C; 9.तस्यापरि – C; सीतकेन - C; 8 विशेषतः तस्यापरि – C; 10. स्थपयेत् – B.

रक्ताक्षतं[1] रक्तगन्धं रक्तपुष्पाम्बराणि च
सूर्यग्रहे प्रदातव्यं सूर्यप्रीतिकराय च[2] ॥८॥

श्वेतवस्त्रं श्वेतमाल्यं श्वेतगन्धाक्षतादि च[3]
चन्द्रग्रहे प्रदातव्यं चन्द्रप्रीतिकराय च[4] ॥९॥

राहवे चैव दातव्यं कृष्णपुष्पाम्बराणि च
दद्यान्नक्षत्रनाथाय श्वेतगन्धानुलेपनम्[5] ॥१०॥

सूर्यं सम्पूजयेत्[6] धीमानाकृष्णेनेति[7] मन्त्रतः
चन्द्रग्रहे तथा सम्यगा प्यायस्वेति[8] मन्त्रतः ॥११॥

स्वर्भानोरि[9]तिमन्त्रेण राहुं यत्नेन[10] पूजयेत्
एवं संपूजयेद्धीमान् समिद्भिश्चार्कसम्भवैः ॥१२॥

चन्द्रग्रहे च पालाशैः समिद्भिर्जुहुयान्नरः
दूर्वाभिः जुहुयाद् धीमान् राहोः[11] संप्रीणनाय च ॥१३॥

समिद्भिः ब्रह्मबृक्षोत्थैः भेशाय जुहुयाद् बुधः
आज्येन चरुणा चैव तिलैश्च[12] जुहुयात्ततः ॥१४॥

पञ्चगव्यैः पञ्चरत्नैः पञ्चत्वक्पञ्चपल्लवैः
जलैरोषधिकल्कैश्च[13] सहितैः कलशोदकैः ॥१५॥

1. रक्ताक्षरे - B; 2. सूर्यप्रीतिकरं हि यत् – C ; 3 श्वेतमन्धक्षतादिभिः – B ; 4 श्वेतवस्त्र...... च (sl.9)...NM: A, चन्द्रपितिकरं हि यत् - C; 5. श्वेतगन्धानुलेपः – A; 6. च पूजयेत् – C ; 7. RV 1.35.2, cp. ĀP 27, GP 2.8; 8. RV 1.91.16, cp. ĀP *loc .cit;* 9. RV 5.40.6; 10 . यन्त्रेण – B; 11. जाहो - B; 12. तिलाश्यचैव - C; 13. वलैरौषधकल्कैच - B, जलैरौषधबैल्यैश्च - C.

अभिषेकं प्रकुर्वीत यजमाने प्रयत्नतः
मन्त्रैर्वारुणसंभूतैः[1] आपो हि ष्ठादिभिस्त्रिभिः[2] ॥१६॥

इमं मे गङ्गे[3] परतः तत्त्वा यामीति[4] मन्त्रकैः
अभिषेके निवृत्ते तु यजमानः समाहितः ॥१७॥

आचार्यं पूजयेत् पश्चात्सुशान्तो विजितेन्द्रियः
तस्मै[5] दद्यात्प्रयत्नेन भक्त्या प्रतिकृतित्रयम् ॥१८॥

दक्षिणाभिश्च संयुक्तं[6] यथाशक्त्यनुसारतः
ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥१९॥

तेभ्योऽपि दक्षिणां दद्याद्यजमानः समाहितः
अनेन विधिना शान्तिं कुर्यात्[7] सम्यग् विशेषतः ॥२०॥

अकालमृत्युशोकं च व्याधिपीडां न चाप्नुयात्
सौख्यं सौमनस्यं नित्यं सौभाग्यं लभते नरः ॥२१॥

इत्थं ग्रहणजातानां[8] सर्वारिष्टविनाशनम्
कथितं भार्गवेणेदं शौनकाय महात्मने[9] ॥२२॥

॥ इति शौनककारिकायां
ग्रहणप्रसूतिशान्तिविधिः[10] ॥

1. RV 5.85.1 - 8; 2. RV 10.75.5; 3. RV 10.75.5; 4. RV 1.24.11; 5. यस्मैं – A; 6. दक्षिणायुक्तसंयुक्तं – B; 7. कृत्वा– B; 8 . इत्थं तु ग्रहाजातानां - C; 9. माहात्मने — C; 10. इति शौनकीये चन्द्रसूर्यग्रहणदिने जातबालकस्य स्त्रीणां प्रथमशान्ति ऋतौ शान्ति : – B.

।। अथाब्दापूर्तिविधिः[1] ।।

अथ स्वजन्मनक्षत्रे[2] स्नातः[3] शुक्लाम्बरो नृपः
कृतकौतुकबन्धश्च सर्वाभरणभूषितः ।।१।।

नक्षत्रदेवतापूजां कुर्याद् गुरुसमन्वितः
आचार्येणैव होतव्यो होमः सर्वत्र भूपते:[4] ।।२।।

स्थण्डिलाद्याज्यभागान्तं कृत्वा सर्वं यथाक्रमम्
दूर्वां घृताक्तां[5] जुहुयादष्टोत्तरशताहुतीः[6] ।।३।।

यद्देवताकं[7] नक्षत्रं मन्त्रस्तद्दैवतः[8] स्मृतः
ततः स्विष्टकृदादिं च[9] होमशेषं समापयेत् ।।४।।

गोभूमिहिरण्यवस्त्राद्यैर्ब्राह्मणान् पूजयेन्नृपः[10]
तस्मिन्नहनि सर्वत्र देवतायतनानि च[11] ।।५।।

यद्दुःखितान् सर्ववर्णान् मोचयेन्नृपतिस्ततः[12]
द्विजान्सर्वानथाभ्यर्च्य[13] तस्मिन्नहनि कारयेत् ।।६।।

पूजयित्वा विधानेन पूजनीयान्स्व[14]बान्धवान्[15]
न हिंस्यात्सर्वभूतानि तदहस्तु विशेषतः ।।७।।

1.NM-B,C, ŚY. A and C mention at the beginning :"अब्दपूर्ति प्रवक्ष्यामि शैनकोऽहं द्विजन्मानाम्; 2. वर्षान्ते जन्मप्रो -A , जन्ममे- C; 3. स्नात - B; 4. मूतते: – B; 5. घृताक्त – A ; 6. घृताहुती: - B; 7. यद्देवत्य -ŚY; 8. मन्त्रस्तेद्वेवता - A, मन्त्रस्तद्देवतः - C; 9. ततः स्विष्टकृतं हुत्वा - A, C, ततः स्विष्टकृतं सर्वं - B,ततः स्विष्टकृता सर्वं - ŚY; 10. भोजयेन्त य - B, भेजयेतत - ŚY ; 11. देवतायतनामि - A,देवतायतनाय च - B; 12.मोचयेत् दुःखितान्सर्वान् निरुद्धान्नृपसत्तमः - ŚY; 13. सावर्वर्णिकमन्नाद्यं - ŚY; 14,पूजितव्यान् - B, ŚY, पूजयितव्याः -C; 15 . सबान्धवा :- C.

सर्वं समाचरन् राजा[1] सुखी भवति सर्वदा[2] ।।८।।

।। इति शौनककारिकायाम्-
अब्दापूर्त्तिविधिः[3] ।।

।। अथ यतिसंस्कारः[4] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि यतिसंस्कारमुत्तमम्
स्नात्वा गृहस्थः[5] शुद्धात्मा चेमं मे गङ्गे[6] इत्यृचा ।।१।।

1. सर्व समाचरेद्राजा - A, C , एवं समाचरन् राजा - ŚY; 2. अथ (sl.1)..... सर्वदा (sl.8) is quoted in PPJ (S) in p. 116-117; 3. इति जन्मनक्षत्रविधिः - B, इति शौनकीये राजधर्मे नवमः खण्डः ŚY;4.CNM-B, अथ यतिसंस्कारः - NM: C; 5. ग्रहस्थः -C; 6. RV 10.75.5, चमं गङ्ग - A, ŚY mentions differently this rite. After शुद्धात्मा (sl.1) it mentions : "यतिसंस्कारमाचरेत् ।।१।। ऋचा प्रत्यवरोहेति शिक्यमारोप्य तं पुनः । ब्राह्मं रथं समारोप्य नृत्तवाद्यैश्च घोषितैः ।।२।। ग्रामप्रदक्षिणं कृत्वा ब्राह्मणैर्वेदपारगैः । ग्रामात्प्राचमुदीचीं वा प्रतीचीं वा दिशं नयेत् ।।३।। स्नाप्य तीर्थोदकैर्ऋग्भिरापोहिष्ठादिभिस्त्रिभिः गङ्गादिनद्यास्तीरे वा पुण्यक्षेत्रेऽथवा शुभे ।।४।। ब्रह्मवृक्षसमीपे वा गर्त्तं खात्वा प्रयत्नतः । पुरुषो द्वाहुकं मात्रं प्रोक्ष्य गर्त्तं सकृज्जलैः ।।५।। सप्रणवेन व्याहृत्या शमीपर्णैः कुशैः सह। गर्त्तोदग्दक्षिणान्दर्भान्संस्तीर्य प्रणवेन तु ।।६।। तं योगासनवत्कृत्वा प्रेतं भूम्यां निधाय च । दत्त्वा त्रिदण्डमेकं वा सर्वतो मा पाहीति च ।।७।। ऋचा स्येना पृथिवीति निधायास्ये पवित्रकम् । पवमानः सो अद्यन इत्यनेन ऋचा अपि ।।८।। सव्ये निधाय शिक्यं च प्रत्वा मुञ्चेत्यृचैकया। ऋचकादित्था नृनिति पात्रं कुक्षौ निधाय च ।।९।। प्रजापतये त्यृचा दत्त्वा प्रसव्ये वा कमण्डलुम् । परमहंसविषये त्वेतन्मन्त्रं जपेत् क्रमात् ।।१०।। हंसः शुचिषदित्यृचा प्रेतहृदयमालभेत् । ब्रह्म जज्ञानमित्यृचा मूर्ध्नि देशे स्पृशन्जपेत् ।।११।। इदं विष्णुरिति द्वाभ्यां मूर्ध्नि भिद्येत वाग्यतः । परो मात्रं तृचैकया रजेभिः परिपूर्य च ।।१२।। गर्त्तं पुरुषसूक्तेन श्रीसूक्तेनाभिमन्त्र्य च । अतोदेवादि षड्भिश्च प्रणम्य हरिमच्युतम् ।।१३।। नाशौचं नोदकं कुर्यान्न श्राद्धादीन्समाचरेत्। नारायणबलिं कुर्याद् ब्रह्मलोके महीयते ।।१४।। इति शौनकीये यतिसंस्कारविधिस्त्रयोविंशः खण्डः ।।".

प्रेतं[1] तीर्थजलैः स्नाप्य[2] गन्धपुष्पैरलङ्कृतम्
शिक्ये[3] निधाय तं प्रेतं तौर्यादिध्वनिभिः सह[4] ।।२।।

ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य प्राचीं वा दिशमुत्तरम्
गत्वा शुद्धजले स्नाप्य प्रणवेनाम्भसा[5] स्थलम् ।।३।।

प्रोक्ष्य[6] दण्डप्रमाणं तु[7] खात्वा गर्त्तं प्रयत्नतः
प्रणवेनैव तं गर्त्त[8] प्रोक्षयेत्सप्तसंख्यया[9] ।।४।।

दक्षिणाग्रान्कुशांस्तत्र संस्तरेदथ देहकम्
आगत्याचम्य तं क्षाल्य[10] यथा मलविमोचनम् ।।५।।

पुनः पुरुषसूक्तेन[11] स्नापयित्वा प्रेतं ततः
प्रणवेन ह्यष्टवारं प्रोक्षयेदथ सर्वतः ।।६।।

विष्णो हव्यं रक्षस्वेति[12] यजुषा प्रणवेन च
गर्त्ते प्रेतं विनिक्षिप्य चेदं विष्णुर्वि चक्रमे[13] ।।७।।

इति मन्त्रेण दण्डं तु दद्याद्दक्षिणहस्तके[14]
हृदये हंसः शुचिषदिति[15] मन्त्रं[16] जपेदथ ।।८।।

1.प्रेत - C; 2. तीर्थजलै स्नात्वा - A; 3. शिक्य - C; 4. तं प्र तौर्यादिभिः सह - C; 5. प्रणवेनाभसा- C; 6. प्राक्ष्य - C; 7. दण्डप्रमाणं च - A; 8. प्रणवेनैव त गर्त्त - C; 9. सत्य सङ्ख्ययया - A, सप्त सख्या- C; 10. तक्षाल्य - C; 11. RV 10.90.1-16; 12. VS 1.4, TS 1.1.3.1; 13. RV 1.22.17; 14. दद्या दक्षिण्हस्तके - C; 15.RV 4.40.5, हंसा शुचिषदिति - A; 16 मन्त्र - C.

दण्डं भित्त्वा तु तद्धस्ते प्रणवेनैव धारयेत्
मूर्द्धानं तु भूर्भुवः स्व इति मन्त्रेण भेदयेत्[1] ।।६।।

गर्त्तं पुरुषसूक्तेन[2] लवणैः पूरयेत्तदा
शृगालश्वादि[3]रक्षार्थं सम्यग्गर्तं प्रपूरयेत्[4] ।।१०।।

अष्टाक्षरेण मन्त्रेण जलैः प्रेतमवक्षारयेत्[5]
लोष्टबुद्ध्या परित्यज्य स्नात्वा गच्छेद्गृहं ततः ।।११।।

सर्वकर्मनिवृत्तस्य[6] ध्यानयोगरतस्य च
न तस्य दहनं कार्यं न च पिण्डोदकक्रिया[7] ।।१२।।

निदध्यात्प्रणवेनैव[8] सर्वं तेनैव कारयेत्
ततो ग्रामाभिवृद्ध्यर्थं ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ।।१३।।

शौनको भगवानाह सुस्थितः स्यात्ततः परम्
एकोद्दिष्टं जलं पिण्ड मशौचं प्रेतसत्क्रियाम् ।।१४।।

न कुर्यात्पार्वणादन्यद् ब्रह्मीभूताय भिक्षवे[9]
यतः परमहंसः स्याद् ब्रह्मीभवनमुच्यते[10] ।।१५।।

पुत्रवान्यदि स स्याच्च[11] पुत्रोऽप्येवं पितुर्मृत्यौ[12]
अहन्येकादशे प्राप्ते[13] पार्वणं[14] तु विधीयते ।।१६।।

द्वादशेऽहनि वा पुंसां नारायणबलिं हरेत् ।।१७।।

।।इति शौनककारिकायां यतिसंस्कारविधिः[15]।।

1. धरयेत् - A; 2. RV 10.90. 1-16; 3. सगादिखजि - A ; 4. त्रिपूजयेत - C; 5. According to the महानारायणीयोपनिषद् the अष्टाक्षरमन्त्र is "नारायणः परं ब्रह्म", see also निर्णयसिन्धु, p. 969, एप्रेतमवीक्षयेत् - A; 6. निवत्तस्य - A; 7. क्रियाः - C ; 8. C adds : ध्यानभिक्षोः कलेवरं प्रोक्षणं खननं चैव - C ; 9. भिक्षव - A; 10. ब्रह्मोभवनमुध्यते - A; 11. स्याच्चेत् - C; 12. पुनर्मृती - C ; 14. प्रावणं - C; 15. यतिमरणविधिः - A.

।। अथाहिताग्नेर्देशान्तरमरणविधिः[1] ।।

देशान्तरगतस्य स्यादाहिताग्नेः मृतिर्यदि
संस्कारं तस्य वक्ष्यामि शौनकोऽहं द्विजन्मनाम्[2] ।।१।।

कुशपालाशवृन्ताभ्यां कृत्वा[3] यन्त्रं तु पूर्ववत्
हिरण्यारणियन्त्राङ्गं नीत्वा[5] वेद्यां निधाय च ।।२।।

यस्मिन्देशे मृतिस्तस्य वीक्षमाणस्तु तां दिशम्[6]
जपेत्प्रत्यवरोहेति[7] विहारं कल्प्य[8] पूर्ववत् ।।३।।

आज्यस्योत्पवनं कृत्वा गार्हपत्येऽध्वर्युस्तथा[9]
हुत्वा चतुर्गृहीतेनाहवनीये समाहितः ।।४।।

सप्त त इत्यृचैकया[10] दाहयेत् पितृमेधतः[11]
दहनादिसपिण्ड्यन्तं कृत्वा[12] सत्यागते पुनः ।।५।।

यज्ञकाष्ठान्मथित्वाग्निमकृत्वाग्निमुखं तथा[13]
विष्णुर्योनिमिति[14] द्वाभ्यां चरुं हुत्वा यथाविधि ।।६।।

हुत्वा पुरुषसूक्तेन[15] स्रुवेणाज्येन प्रत्यृचम्[16]
आश्वलायनगृह्योक्तं कृत्वा पुंसवनादिकम् ।।७।।

1. CNM-B, NM - C, ŚY; 2. देशान्तरगतस्यास्य आहिताग्नेर्मृतो यदि - A,C; 3. कर्ता - ŚY; 4. यन्त्राणि - A,C; 5. नित्यं - ŚY in MS क; 6. प्रेक्षमाणोऽथ तं दिशम् - ŚY; 7.ĀŚS 3.10.8; 8. कल्प– A, C; 9. गार्हपत्येऽध्वर्युः सह - A, C; 10. VS 17.79 सप्त त इत्यृचैकया- A,C; 11. दाहयत् पि +++– A, दाहयेतपि यथविधि - C ; 12, दहनदि सपिण्ड्यन्ते कृते - C ; 13. अग्नि कृत्वा चाग्निमुखं तथा - A; C; 14, RV 10. 184.1; 15. RV 10.90.1-16; 16. प्रत्यृचं चाश्वलायने-ŚY.

विवाहं पूर्ववत्कृत्वा सायं प्रातर्हुतं तथा
दर्शपूर्णमासाभ्यां च समिष्ट्वा स्वस्य ऋत्विजः[1] ।।८।।
होमशेषं यथापूर्वं[2] कृत्वा विष्णुं सदा स्मरेत् ।।९।।

।। इति शौनककारिकायामाहिताग्नेः
देशान्तरमरणविधिः[3] ।।

।। अथ ब्रह्मचारिमरणविधिः[4] ।।

षोडशाब्दादथोर्ध्वं[5] तु ब्रह्मचारी[6] मृतो यदि
आश्राद्धदिवसादूर्ध्वं[7] सपिण्डीकरणात्पुरा[8] ।।१।।

प्रेताकारं च पिष्टेन[9] अलङ्कृत्याभिषेचयेत्
स्नातेन विधिपूर्वं[10] तु होमं कुर्यात्समाहितः ।।२।।

ब्राह्मणान्भोजयेदत्र वस्त्रदानं च दक्षिणा[11]
यथा चोक्तं तथा कार्यं सपिण्डीकरणावधि[12] ।।३।।

यदा विधिस्तथा नास्ति प्रेताश्च ब्रह्मराक्षसाः
अनेन विधिना कार्यं कृतं यैश्च द्विजातिभिः ।।४।।

प्रेतेन तृप्तिदं त्विदं पित्रादिषु विनिक्षेपात्[13] ।।५।।

।। इति शौनक कारिकायां
ब्रह्मचारिमरणविधिः ।।

1. आश्चलायन (sl.7) .... ऋत्विजः (sl.8) : NM, गृह्ये कृत्वा पुंसवनादिकमुद्वाहपूर्ववत् ।। पूर्वया भार्यया सार्द्धमाधानं पूर्ववत्तदा । सायं प्रातर्हुतं तद्वद्दर्शपूर्णेष्टिरसन्ततिम् ।। इष्ट्वा स्वस्यर्त्विजा सम्यक्प्रायश्चित्तमशेषतः -ŚY; 2. तथापूर्व - A, C; 3. इति शौनकीये अहिताग्निप्रवासमरणसंस्कारविधिश्चतुर्विंशः खण्डः -- ŚY; 4. CNM - B, ŚY, NM - C ; 5. पोडशब्दादमोर्ध्व - A; 6.ब्रह्माचारि मृतो - A , C ; 7. दिवसारूर्ध्व - A; 8. सुरा - A; 9. प्रेताकारं पिष्टेन - C; 10. स्नाने नम विधिपूर्वे - C; 11. दिक्षणां - C; 12. सपिण्डीकरणं विधिः - A; 13. कार्य पित्रादिषु विनिक्षिपेत -A, C

।। अथ सर्पसंस्कारविधिः[1] ।।

अथ वक्ष्यामि सर्पस्य संस्कारविधिमुत्तमम्
सिनीवाल्यां पौर्णमास्यां पञ्चम्यां कारयेत्ततः ।।१।।

कृते सर्पवधे[2] विप्रः पूर्वजन्मनि वा यदि
स्नात्वागत्य ततो ब्रह्मदण्डं दत्वा[3] द्विजातये ।।२।।

वधं प्रख्यापयेत्पापी चरेत्कृच्छ्रांश्चतुर्दश
वध इहजन्मनि[4] कृते लोहदण्डं द्विजातये ।।३।।

दद्यात्पापविशुद्ध्यर्थं श्रोत्रियाय कुटुम्बिने
विप्राय दण्डमौल्यं वा[5] ह्यभावे सति दापयेत् ।।४।।

साक्षात्वधे कर्मकर्तुः एतदेव[6] प्रदापयेत्
निष्कत्रयं द्विनिष्कं वा निष्कमेकं कनीयसम् ।।५।।

अनुमत्या च कर्तॄणां[7] निष्कमर्द्धं[8] तदर्द्धकम्
वित्तशाठ्यं न कुर्वीत दद्याद्वितानुसारतः ।।६।।

अनुज्ञां च[9] गुरोर्लब्ध्वा[10] संस्कुर्यात्तदनन्तरम्[11]
प्रियङ्गुव्रीहिगोधूमतिलपिष्टेन[12] वा तथा[13] ।।७।।

1. CNM - SẎ, NM - B, C; 2. कृते सर्पविधे - B; 3. दद्या; 4. वधेह - A, वधहे- C; 5. विप्राय दण्डे मौल्यं - A; 6. दण्ड. - A,C; 7. अनुमत्यदिकातृणां - B; 8. निष्कस्यार्द्ध - B; 9. अनुज्ञां तु-B; 10. गुरुणा लब्धा - C; 11. संस्कार्या तदनन्तरम् - B; 12. प्रियाङ्गुयवगोधूमं तिलपिष्टेन - B; 13. वाथवा - C.

कृत्वा सर्पाकृतिं तेन[1] नवशूर्पे निधाय च
अनेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण प्रार्थयेदहिम् ।।८।।

एहि पूर्वमृतः[2] सर्पोऽस्मिन्पिष्टे[3] समाविश
संस्कारार्थमहं भक्त्या प्रार्थयामि समाहितः[4] ।।९।।

वस्त्रोपवीतगन्धाद्यैः[5] अक्षतैः कुसुमादिभिः[6]
कर्त्ता पुष्पाञ्जलिं दत्वा[7] प्रणिपत्य हरेद्बलिः[8] ।।१०।।

प्रक्षालिताङ्घ्रिपाणिस्तु ह्याचम्योपविशेद् भुवि[9]
कुर्यात्संस्कारसङ्कल्पं प्राणायामपुरःसरम् ।।११।।

यज्ञोपवीतिना कार्यं सर्पसंस्कारकर्म तु
लौकिकाग्निं प्रतिष्ठाप्य समिदाधान[10]माचरेत् ।।१२।।

ततोऽग्नेरग्निदिग्भागे[11] भूमिं संप्रोक्ष्य वारिभिः
चितिं कृत्वाथ[12] संस्तीर्य कुशैराग्नेयकाग्रकैः[13] ।।१३।।

पर्युक्ष्याग्निं[14] परिस्तीर्य परिषिच्य समर्चयेत्
कृत्वेध्माधानपर्यन्तं तत्पात्रा[15]सादनादिकम् ।।१४।।

आघारचक्षुषी[16] हुत्वा सर्पिषा च यथाविधि[17]
शूर्पं[18] गृहीत्वा यत्नेन[19] चितिमारोपयेच्छनैः ।।१५।।

1. A adds: सर्पभोगसमन्वितम् - A; 2. पूर्वं गतं - B, पूर्वं मतं - C; 3. अस्मिनघृष्टे - B, अस्मिन्विष्टे - C; 4. सदाहितं - B; 5. वस्त्रोपगन्धद्रव्याद्यैः - C; 6. रचयेल्कुसुमाक्षतैः - C; 7. कृत्वा - B; 8. प्रणिपत्याहरेद्बलिः - A, प्रणिपत्य हरेद् बलिः - C; 9. ह्याचम्य प्रविशद् भुवि - C; 10. समिधादान - A, समिधाधान - C; 11. ततो निरग्निदिग्भागे - A, ततोऽग्निं च उदग्भागे - B, ततोऽग्नेरग्नदिग्भागे - C; 12. चिति कृताथ - A; 13. साग्रकैः - C; 14. पर्युह्याग्निं - A; 15 सत्पात्रा -A, C; 16. cf. ĀGS 1.10.13-15; 17. सर्पिषाथ स्रुवेण तु - C; 18. सर्प -A, C; 19. यज्ञेन - A.

अपस्स्पृष्ट्वा स्पृशेच्छोत्रं[1] गत्वा चाग्निं समीपतः
स्रुवेण जुहुयादाज्यमग्नौ व्याहृतिभिस्त्रिभिः ॥१६॥

सर्पास्ये जुहुयादाज्यं व्याहृत्या च[2] समस्तया
आज्यशेषं स्रुवेणैव सर्पदेहे निषेचयेत् ॥१७॥

स्रुवं तत्र निधायाथ यज्ञपात्राणि बर्हिषि[3]
त्रिभिः प्रदक्षिणं[4] कृत्वा प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥१८॥

चमसस्थजलैः[5] सर्पं व्याहृत्याभ्युक्ष्य पाणिना
अग्ने रक्षा ण[6] इत्यनया सर्पायाग्निं प्रदापयेत् ॥१९॥

उपतिष्ठेद्दह्यमानं नमोऽस्तु सर्प[7]मन्त्रतः[8]
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि कृतः सर्पवधो मया[9] ॥२०॥

पूर्वजन्मनि वा सर्पं तत्सर्वं च क्षमस्व मे[10]
इति संप्रार्थ्य नागेन्द्रं स्नात्वागत्य ततः पुनः ॥२१॥

क्षीराज्येन ततश्चाग्निं प्रोक्ष्य व्याहृतिभिस्त्रिभिः
हुते सर्पे जलेनाग्निम्[11] अभिषिञ्चेत्ततः परम् ॥२२॥

नास्थिसञ्चयनं कुर्यात् स्नात्वाचम्य गृहं व्रजेत्
ब्रह्मचर्यादिकं कार्यं त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते ॥२३॥

1. अप स्पृष्ट्वो स्पशेछेषं - B, अंगस्पृष्ट्वा सपृशेछोत्रं - C; 2. व्याहृत्यादि - B; 3. वर्हिषां - A,C; 4. प्रदक्षिणो - B; 5. चमसस्थैः जलैः - B; 6.RV 7. 15. 13; 7. TS 4.2. 8.3, see also KANE, *op. cit;* 2 (2)pp. 822- 24; 8. मन्त्रितः - A, इति मन्त्रतः - B; 9. कृतं सर्पवधं मया - B; 10. तत्सर्वं क्षमयस्व मे - B, C; 11. हुते सर्पजलैश्चाग्नि - A,C.

चतुर्थेऽहनि सम्प्राप्ते सचैलं स्नानमाचरेत्[1]
घृतपायसभक्ष्यैश्च द्विजानष्टौ च भोजयेत् ॥२४॥

कर्त्ता नामपदैर्विप्रानर्चयेद्[2] वक्ष्यमाणकैः
सर्पोऽनन्तस्तथा शेषः[3] कपिलो नाग[4] एव च ॥२५॥

कालिकः शङ्खपालश्च[5] भूधरश्च प्रकीर्तिताः
पादप्रक्षालनं कुर्यादेभिः नामपदैः पृथक् ॥२६॥

गन्धपुष्पाक्षतैर्धूपदीपाद्यैरर्चयेद् द्विजान्[6]
एवं कृते विधानेन[7] सर्पसंस्कारकर्मणि ॥२७॥

सर्पहिंसोद्भवात् पापान्[8]मुच्यते नात्र संशयः
कुष्ठव्याध्यादिभिर्मुक्तौ[9] सर्वथा[10] भेषजं त्विदम् ॥२८॥

आयुरारोग्यमैश्वर्यं प्राप्य कामानवाप्नुयात्[11] ॥२९॥

॥ इति शौनककारिकायां
सर्पसंस्कारविधिः[12] ॥

1. B adds :"सौवर्णं नागदानं च गोदानं च प्रदापयेत्"; 2. विप्रानर्ययत् - B, C; 3. सर्पोनन्त यथा शेष - A; 4. कपीलो नाग - B, कपिलो नाम — C; 5. शङ्खपालाश्च - A; 6 रर्चयते द्विजान्-B, रर्चय द्विजान् - C; 7, विधानैव -A, C; 8. सर्पहिसात्कृतात्पापा - B; 9. कुष्ठव्याधिस्ततो युक्ता - B; 10. सर्वदा - B; 11. C adds here:"अथ सङ्कल्पः ॥ आचम्य प्राणानायम्य प्रयोगं कृत्वा एवं गुणेत्यादिपुण्यतिथौ ॥ मया इह जन्मनि जन्मान्तरे च यः सर्पो निहतस्तत्पापनिवृत्तिद्वारेण मयादीर्घजीवितसन्ततिप्राप्तेन हतसर्पस्योत्तमगतिलाभाय सर्पसंस्कारं शौनकोक्तविधानेनाहं करिष्ये ॥"; 12. इति शौनकीये सर्पसंस्कारविधि -B. Then it mentions :"प्रयोगः ॥ दृष्टोऽदृष्टो वा जनिताज़निता वा सर्पवधकृतः स्तस्य + + + प्राप्त्यर्थमात्मनश्च तदोषजानितोपद्रव +++ रंपरनिवृ + + दिनारगवु ++ प्रीत्यर्थं शास्त्रदृष्टेन कर्मणा यथाशक्त्या सर्प +++ महं करिष्य ॥"

।। अथाभ्युदयश्राद्धविधिः[1] ।।

अथाभ्युदयिकं श्राद्धमहं वक्ष्यामि शौनकः
भवेदभ्युदयं श्राद्धं वृद्धिपूर्त्तेषु कर्मसु[2] ।।१।।

शुचिर्भूत्वान्तिकं गत्वा पूर्वेद्युश्चाग्रजन्मनाम्[3]
स्वयमेव द्विजाग्र्याणां[4] तेषां कुर्यान्निमन्त्रणम्[5] ।।२।।

निमन्त्रयीत[6] पूर्वं[7] द्वौ[8] विश्वेदेवार्थमादितः[9]
पितृभ्यश्च यथाशक्ति युग्मान्गुणवतो द्विजान्[10] ।।३।।

1. N.M: B, C; 2. वृद्धिपूर्त्तेषु - A, वृद्धिपूर्वेषु - B, ग्रामारम्भे गृहारम्भे प्रवेशादिषु कर्मसु ।। सीमन्तोन्नयने पुंसि चौलकर्मणि चैव हि । उपनीतौ च गोदाने च स्नानपाणिग्रहेषु च ।। नाम्न्यन्नप्राशने चैव ह्याधाने सोम एव च ।। अन्येषु शुभकार्येषु कुर्यान्नान्दीमुख बुधः ।। आमन्त्रण द्विजाग्र्याणां कुर्यात् पूर्वेद्युरेव तु । -ŚY; 3. भोज्यानामग्रयजन्मनाम्— ŚY; 4. स्वयमेवाथवाऽन्यो वा-ŚY; 5. कुर्या निमन्त्रणम् - A; कुर्यात्तेषां निमन्त्रम् । -ŚY. It also mentions :

"युग्मान्देवांश्च पितृंश्च सम्यक्सम्यग् द्विजः क्रमात् ।।
पूजयेद् भोजयेच्चैव तन्मना नान्यमानसः ।
मातुः श्राद्धं तु पूर्वं स्यात्पितृणां तदनन्तरम् ।।
ततो मातामहानां तु वृद्धौ श्राद्धं प्रकीर्तितम् ।
माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ।।
पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।
मातामहस्तत्पिता च तत्पिता चेत्यमी नव ।।
द्वौ द्वौ नवानां प्रत्येकमष्टादशद्विजोत्तमाः ।
प्रतिवर्गं तु देवानां द्वौ द्वौ ग्राह्यावमी च षट् ।।
एवं नान्दीमुखश्राद्धे चतुर्विंशद्विजा वराः ।
श्राद्धं कृत्वा पूर्वेद्युः श्वः कर्माणि समारभेत् ।।."

VM p.30 :"शुचिर्भूत्वा गृहं गत्वा भोज्यानामग्रजन्मनाम् ।
स्वयमेवाथवा कुर्यादन्यस्तेषां निमन्त्रणम् ।।."

6. निमन्त्रयेत - A, B; 7. पूर्वे-B; 8. यद्वा द्विजौ द्वौ वृणुयाद् — ŚY; 9. द्वो निमन्त्रयते विप्रौ विश्वेदेवार्थमादितः - VM *loc. cit.*; 10. पितृभ्यस्तु यथाशक्ति युग्मान्गुणवतो द्विजान् - cf. VM. *loc. cit.*

अपरेद्युः समानीय[1] ब्राह्मणांस्तान्नितमन्त्रितान्[2]
स्नानद्रव्यैः कृतस्नानानक्रोधान्देवपूर्वकान्[3] ।।४।।

तैलेनाभ्यक्तसर्वाङ्गान्कुर्यादेव पुरःसरम्
ततः स्नात्वा समायातानुपवेश्य यथा पुरा[4] ।।५।।

पादान्प्रक्षाल्य सर्वेषां प्राङ्मुखानुपवेशयेत्[5]
तेभ्यो दद्यात्पूर्वमेव आसनार्थं ऋजून्कुशान्[6] ।।६।।

तेषु तेषूदगग्रेषु निषीदेयुरथ पुनः[7]
तेषां हस्तेष्वपो दद्यादर्घ्यमथोपकल्पयेत्[8] ।।७।।

1. अथापरद्युरानीय - ŚY; 2. ब्राह्मणांस्तु निमन्त्रितान् - ŚY; 3. देवपूजकान् - A,B; 4. यथापुरं- B; 5. प्राङ्मुखानुपवेश्य च - A, C; 6. तेभ्योऽपि दद्यादप्पूर्वमासनार्थमृजून्कुशान् - B, C, तैलेना (sl. 5).... कुशान् (sl.6) : NM- ŚY. It mentions :

"शुद्धपादान्द्विराचान्तान्प्राङ्मुखांस्तूपवेशयेत् ।
आसनेषु तु क्लुप्तेषु पित्रर्थान्पितृवत्क्रमात् ।।
यज्ञोपवीती कर्त्ता स्यात्सर्वेषां कर्मणामिह ।
(आद्रियत्रैव) युग्मत्वमुपचारं प्रदक्षिणम् ।।
इष्यते प्राङ्मुखत्वं च कर्त्तुर्येनोपकल्पते ।
अप्पूर्वमृजुदर्भाद्यैर्विष्टरार्थं ददेदथ ।।
उदगग्राश्च ते कार्याः सर्वैरेवासनेष्विह ।."

7. निषीदेयुरङ्मुखपुनः -A, निषीदेयुरथो पुनः - B, C; 8. दद्यादपार्घ्यमुपकल्पयेत् - B, दद्यादथार्घ्यमुपकल्पयेत् - C.

देवेभ्योऽपि पृथग्दद्यादिहार्घ्यं स्मृतिचोदनात्
पुरो निधाय पात्रे द्वे विश्वेदेवार्थविप्रयोः ॥८॥

अन्तर्धाय ततो दर्भान्निषिच्य[1] च जलं तयोः
यवोऽसीत्यादियुक्तेन[2] मन्त्रेण प्रतिभाजनम् ॥९॥

यवान्विकीर्य विप्रेभ्यः स्वाहाशब्दैर्निवेदयेत्[3]
विश्वेदेवा इदं वोऽर्घ्यमिति मन्त्रमुदीरयेत्[4] ॥१०॥

दत्त्वार्घ्यमाभ्यां पित्रर्थमथार्घ्यमुपकल्पयेत्
तेषु पित्रादिपात्रेषु कुशानन्तर्निधाय तु[5] ॥११॥

क्रमशोऽथ[6] ततस्तेषु निषिच्यापोऽथ ता अपः
मन्त्रेण शं नो देवी[7]रित्यनयार्चानुमन्त्र्य च[8] ॥१२॥

1. दर्भानिषच्य - C; 2. cp. ĀGS 4.7.8, सूक्तेन - A, C; 3. तेषु तेषूदगग्रेषु (sl.7)..... निवेदयेत् (sl.10)- NM, आपो ददाति सर्वेभ्यः पुनरेव यथाक्रमम्। यवगन्धोदकैः पूर्णदेवानामर्घ्यकल्पनम् -ŚY; 4. मित्युक्त्वार्घ्यं प्रदीयताम् -ŚY; 5. दत्वा ...... निधाय तु (sl. 11)- NM; तदर्घ्यं प्रतिगृह्यौ तौ प्रोक्ष्य तौ शिरसि द्विजौ। अथ दर्भान्सुसंस्तीर्य प्रागग्रान्वै विचक्षणः॥ एकद्रव्याणि पात्राणि तेष्वादध्यात्समाहितः। अन्तर्धाय च दर्भान्वै तेषु सिञ्चेज्जलं तथा॥ - ŚY; 6. क्रमेणैव -B; 7. RV 10.9.4; 8. शं नोदेवीरित्याद्यपयोनुमन्त्र्य च -B, क्रमशोऽथ ...... नुमन्त्र्य च (sl. 12) -NM, शं नो देवीरित्यनया सकृत् तानभिमन्त्रये -ŚY.

यवोऽसी[1]त्यादियुक्तेन मन्त्रेण प्रतिभाजनम्
यवान्निक्षिप्य पित्रर्थे[2] द्विजन्मभ्यो निवेदयेत् ॥१३॥

अपः प्रथमपात्रस्थाः स्वाहार्घ्या[3] इति मन्त्रतः
तेषामाद्यस्य विप्रस्य हस्तेऽन्यं जलमादितः[4] ॥१४॥

सिक्त्वाथार्घ्यं समादाय जलं दक्षिणपाणिना
द्वितीयपात्रतः किञ्चिज्जलमादाय पूर्ववत् ॥१५॥

तत्तदन्ते[5]ऽर्घ्यमित्येष पितृनामपदादिकः
मन्त्रो विभज्यते नान्यत्तन्त्रं पूर्ववदाचरेत् ॥१६॥

एवं पित्रर्थविप्रेभ्यः प्रदायार्घ्यं यथाविधि
पितामहार्थविप्रेभ्यो दत्वार्घ्यं च यथा पुरा ॥१७॥

प्रपितामहशब्दाद्धि[6] इदं तेऽर्घ्यमुदीरयेत्[7]
मन्त्रमत्र[8] यथापूर्वं तन्त्रं यत्तत्समाचरेत्[9] ॥१८॥

1.cp. ĀGS 4.7.8, सूक्तेन -A,C; 2. यवन्क्षिप्त्वादि पित्रर्थेः --B; 3. ĀGS 4.7.12; 4. न्यजलवादितः-A; 5. तत्रेदन्ते -A; 6. प्रपितामहशशादिम् -B, प्रपितामहशब्दापि -C; 7. तेऽर्घ्यमितीरयेत् -B; 8. मन्त्रमन्त्र - A; 9. यवोऽसी (sl.13)....... समाचरेत् (sl.18)-NM, पृथक्पृथग् यवां स्तां स्तान् स्थापयेदप्सु मन्त्रतः॥ यवोऽसि यवयास्मद्द्वेषो यवयारातीः। यवोऽसि सोमदेवत्य इत्येवं मन्त्रमूह्य च॥ क्रियाः पात्राश्रयाः सर्वाः प्राक्संस्था इति निश्चिताः। रक्षां विधाय पात्राणां पितृभ्योऽर्घ्यं प्रयच्छति॥ गृहीत्वा सकृदर्घ्यस्य दानं प्रत्येकमेव तु। पित्राद्यपेक्षया त्रिः स्यान्निवेदनमिति स्थितिः॥ सन्निवेद्यार्घ्यपात्रस्याः स्वधार्घ्या इत्यपः क्रमात्। अन्या आपो निषेक्तव्याः पितृस्थानां द्विजन्मनाम्॥ पर्णेनैव गृहीत्वाथ पितृपात्रगता अपः। सव्यहस्तगृहीतेन दक्षिणेन तु पाणिना॥ अत्र दैवेन तीर्थेन दानमन्त्रं प्रतिद्विजम्। उक्त्वा पितरिदं तेऽर्घ्यं इति पित्रेऽर्घ्यमानयेत् ॥ - ŚY.

पित्रादित्रितयस्यार्थे[1] यथावत्तरुणौ द्विजौ[2]
द्वौ वृणीत तदा तन्त्रं तयोरेवार्घ्यकल्पनम् ॥१९॥

भोजनं चेति विद्वांसो वदन्ति बहुवेदिनः[3]
आसिञ्चेत्प्रथमे पात्रे जलमुत्तरयोः द्वयोः ॥२०॥

ताभिर्मुखं समञ्जीत पुत्रं यद्यभिवाञ्छति[4]
पात्रं तच्च तृतीयेन पात्रेणैव पिधाय तु ॥२१॥

यथावस्थितमाश्राद्धसमाप्तेस्तत्तु नोद्धरेत्
अत्र [illegible] द्वयं गीत[5]माचार्येणापि तद्यथा ॥२२॥

नोद्धरेत्प्रथमं पात्रं पितृणामर्घ्यपातितम्
आवृत्तास्तत्र तिष्ठन्ति पितरः शौनकोऽब्रवीत्[6] ॥२३॥

1. त्रितयास्यार्थे -A, C; 2. यथावत्करणा द्विजैः -B; 3. A adds : द्वौ वृणीत तदा तन्त्रं; 4. यथाभिवाञ्छितम्-A; 5. गीथ -A; 6. पित्रादि (sl.19)..... शौनकोऽब्रवीत् (sl.23) - NM: ŚY. It mentions :

"प्रधानमत्र एतासामपां कुर्यात्समाहितः ।
या दिव्या आप इति मन्त्रेण प्रत्येकमनुमन्त्रयेत् ॥
एवमेवार्घ्यदानं तु कुर्यादुत्तरयोः द्वयोः ।
अविस्मरेत् क्रियाः सर्वाः क्रमाद् दानाश्रया इमाः ॥
आपदि द्वौ नियुक्तौ चेत्तयोरेवार्घ्यकल्पनम् ।
स्यात्त्रयाणां यथा योगमिति यज्ञविदां मतम् ॥
आसिच्य प्रथमे पात्रे अपः शिष्टा द्विपात्रयोः ।
अञ्ज्यान्मुखं पुत्रकामस्ताभिरद्भिर्यथाविधि ॥
अपिधानमिहाचार्याः प्रथमस्य वदन्ति तु ।
पिधान तत्प्रयोगज्ञैस्तृतीयेनेति कथ्यते ॥
एतत्पात्रमचाल्यं स्याद्यावत्कर्म समाप्यते ।
अस्मिन्काले तु गन्धाद्यैर्विप्राणां पूजन भवेत् ॥"

यदा तूद्धृतं पात्रं[1] विवृतं च यदा भवेत्
अभोज्यं तद्भवेच्छ्राद्धं क्रुद्धैर्पितृगणैर्गतैः[2] ॥२४॥

एतस्मिन्नेव काले तान्गन्धमाल्यादिभिर्द्विजान्
अभ्यर्च्य सर्वं श्राद्धाङ्गं वसनाभरणादिकम् ॥२५॥

तेभ्यः प्रदद्याच्छ्राद्धं वैश्वदेवपुरःसरम्
भोजनार्थमथानीतादादायादाय किञ्चन[3] ॥२६॥

सर्पिषाक्तानवदाय[4] मेक्षणेन यथाविधि
तदंशीकृतान्मन्त्राभ्यां[5] जुहुयाद्द्विजपाणिषु ॥२७॥

अत्र स्वधानमः शब्दस्थाने स्वाहेत्युदीरयेत्
हुत्वा प्रागग्नये कव्यवाहनायेति[6] मन्त्रतः ॥२८॥

सोमायेत्यादिना[7] पश्चान्मन्त्रेण जुहुयादिह
तच्चभुक्तवतो विप्रान् यथेष्टं भोजयेत्ततः[8] ॥२९॥

1. यात्यदा चतूद्धपात्रं – A, उद्धरेद्यदि चेत्पात्रं – B; 2. cp. ĀGS 4. 7. 14; 3. भोजनार्थमन्नानि तानादायादाय किंचन – B; 4. सर्पिषांक्तायदाय – B; 5. इदं प्रकृत्य मन्त्राभ्यां – A, C; 6. ĀŚS 2. 6. 12; 7. *Ibid;* 8. यदा (sl. 24) ..... भोजयेततः (sl.29)– NM: ŚY. It mentions :

"भोजनार्थमिहानीतादन्नादादाय सर्पिषा ।
अक्तान्नमुपपात्रं तु सव्यमेव विचक्षणः ॥
अवदानं गृहीत्वाऽथ मेक्षणेन विपश्चितः ।
पित्रर्थानां तु सर्वेषां पाणौ होममुशन्ति हि ॥
अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहेति जुहुयाद्धविः ।
सोमाय पितृमते स्वाहा पाणिहोमो विधीयते ॥
जुहुयात्सूत्रमन्त्राभ्यां तेष्वनुक्तेष्वथाहुती ।
स्वाहाकारेणाग्निपूर्वमित्यत्र च विधिर्भवेत् ॥
यथेष्टं भोजयेद्विप्रानन्नं व्यञ्जनसंयुतम् ।".

तृप्तानथ द्विजाञ्ज्ञात्वा मधुवाता ऋतायते[1]
इत्यादिकतृचामर्थे[2] उपास्मै गायता[3] नरः ॥३०॥

पञ्चर्चमक्षन्नेत्याद्यामेकां[4] चर्चं यथाक्रमम्
श्रावयित्वापि[5] सम्पन्नमिति पृच्छेद्द्विजानथ[6] ॥३१॥

तेऽपि सम्पन्नमेवेति ब्रूयुस्तृप्ति[7]समन्विताः
अन्नशेषेण किं कार्यमिति पृच्छेद् द्विजांस्ततः[8] ॥३२॥

त इष्टैः सह भोक्तव्यमिति प्रत्युक्तिपूर्वकम्[9]
प्रदद्युः सकलं तस्मै स्वीकरोति यथाविधि ॥३३॥

नोद्वासयेच्च विप्राणामुच्छिष्टान्नादि तत्क्षणात्[10]
प्रकीर्यान्नं च तेष्वग्रे[11] विप्रानाचामयेत्ततः ॥३४॥

आचान्तासनसंस्थेभ्यः प्रदद्यादुक्तदक्षिणाम्[12]
सर्वांश्चाभ्यर्च्य गन्धाद्यैः पितृपूर्वं विसर्जयेत् ॥३५॥

1. RV 1.90.6-8; 2. इत्यादिकं तृचेमर्थो –B 3; RV 9.11.1; 4. RV 1.82.2, ऋचमक्षंनमीत्याद्यामेतां– B; 5. श्रापयित्वाथ – B; 6. पृष्ठद्विजानथ – B; 7. ब्रूयुःस्तत्र – C; 8.- द्विजास्ततः– B; 9. त इष्टैः ..... पूर्वकम् – NM: A; 10. विप्राणामुत्तिष्टन्यादि – B; 11. प्रकीर्यान्त च तद्यत्र – B; 12. मक्तिदक्षिणां – A; 13. तृप्तानथ (sl. 20) ... विसर्जयेत् (sl. 35)- NM - ŚY. It mentios :

"ज्ञात्वा तान् श्रावयेत् तृप्तान्सर्वान् मधुमती ऋचः ॥
अक्षन्नमीय ऋक्श्राव्या ब्राह्मणान्पूजयेत् पुनः ।
सम्पन्नमिति पृष्टास्ते ब्रूयुः सम्पन्नमित्यथ ॥
दध्यक्षतैः सबदर्यर्यवैश्च पयसा सह ।
पृषादाज्येन सम्मिश्रं शेषान्नमवदाय च ॥
प्राङ्मुखो देवतीर्थेन कायेन च समाहितः ।
विप्रान् दद्युरथ द्वौ द्वावेकैकस्य यथाक्रमम् ॥
नान्दीमुखाः पितृगणास्तेन श्राद्धेन पूजिताः ।
प्रतीयन्तेऽथ कर्त्तव्यं पुरुषैः सर्ववृद्धिषु ॥
शिष्टमन्नं निवेद्याथ सर्वानाचमयेद् बुधः ।
नोद्वासयेदथ त्वेषामुच्छिष्टान्नानादिनक्षयात् ।
एष्वन्नं प्रकीर्याथ पात्रं विवृणुयात् पितुः ॥"

तेषां विसर्जनारम्भे पात्रं च वृणुयात् पितुः
ब्राह्मणांस्तांस्तु पिण्डान्ते[1] गमयेदों स्वधोच्यताम्[2] ॥३६॥

इत्युच्चार्य ततस्तेषु स्वधेत्युक्त्वा गृहाद् बहिः
गच्छेयुरथवा तास्तु[3] प्रत्युच्चार्य स्वधोच्यताम्[4] ॥३७॥

इत्येवं गमयेत्तेऽपि तथैवोक्ता व्रजन्त्यथ[5]
विश्वेदेवा इति वचः सर्वमुक्त्वा ततः परम् ॥३८॥

प्रीयन्तामिति निर्दिश्य विश्वेदेवान्समुत्सृजेत्
नान्दीपितरः प्रथमं प्रीयन्तामिति पश्चिमम्[6] ॥३९॥

विश्वेदेवा इत्युदीर्य निर्गच्छेयुर्गृहाद् बहिः
एवमिच्छन्ति पूर्वेद्युः पूर्तेषूदयकर्मसु[7] ॥४०॥

नान्दीश्राद्धविधानं तु नित्यं[8] श्रुतिनिबन्धनम् ॥४१॥

॥इति शौनककारिकायामभ्युदयश्राद्धविधिः[9]॥

1. सीमान्ते – A; 2. स्वघोच्यते – B; 3. गच्छेय वातांस्तु – A, गच्छ पुरथवां तास्तु – B; 4. इत्युच्चार्य ... स्वधोच्यताम् – NM: C; 5. तथैवोक्ता गृहाद्बहिः– A; 6. विश्वेदेवा (sl. 38) ..... पश्चिमम् (sl. 39) - NM: A; तेषां (sl. 36) ..... पश्चिमम् (sl. 39) - NM : ŚY. It mentions :

"अभ्यर्च्य दक्षिणादानैः पितृपूर्वं विसर्जयेत् ॥
ओंकारेणाथ सन्धाय पित्रादींस्तु स्वधोच्यताम् ।
इत्युक्त्वा विसृजेत्पूर्वमेषां प्रत्युक्तिरों स्वधा ॥
प्रीयन्तामित्ययं शब्दो विश्वदेवपुरस्सरः ।
वाच्यः कर्त्ता विधिज्ञेन विपर्यासेन तावपि ॥"

7. पूर्त्तेषूदयकर्मसु – A; 8. नित्थ्युं – A; 9. इति शौनकीये नान्दीश्राद्धं – B, विश्वेदेवा (sl. 40)... श्राद्धविधिः – NM : ŚY. It mentions :

"एवमिच्छन्ति पूर्वेद्युः सर्वाभ्युदयकर्मसु ।
श्राद्धेनानेन सम्पन्नं कर्मसिद्धिं प्रयच्छन्ति ॥
विधायाभ्युदयश्राद्धमत ऊर्ध्वं समाहितः ।
आकर्मविरतेः कुर्यादक्षारलवणादिकम् ॥
ब्रह्मचर्यमधः शय्यामपि गोवर्द्धनोद्धरम् ।
कृष्णमेव सदा ध्यायन्सत्कीर्त्तनपरायणः ॥
॥ इति शौनकीयेऽभ्युदश्राद्धविधिः पञ्चदशखण्डः ॥"

।। अथ काम्यादिश्राद्धविधिः[1] ।।

काम्यश्राद्धमहं वक्ष्ये शौनक ऋषिसत्तमः[2]
पुत्रस्वीकरणं कुर्याद् द्विजः श्रेष्ठः प्रयत्नतः[3] ।।१।।

नापुत्रस्य लोकोऽस्तीति श्रुतिरेषा सनातनी[4]
देवतानामृषीणां च पितृणामनृणः सदा[5] ।।२।।

ऋषिभ्यो ब्रह्मचर्येण पितृभ्यश्च सुतैस्तथा[6]
कुर्याद्यज्ञेन देवेभ्यः स्वयं धर्मं समाचरेत्[7] ।।३।।

पार्वणेन विधानेन श्राद्धं कुर्यात्समाहितः[8]
अपसव्योपवीती च ऋजुदर्भेण धीमता[9] ।।४।।

तिलार्थे[10] तु यवा ग्राह्या[11] वृद्धिश्राद्धवदिष्यते
प्रौष्ठपद्यपरे पक्षे पञ्चम्यामाहरेत्सुधीः[12] ।।५।।

तत्पक्षे चाष्टमी चैव मघ्यावर्ष इति स्थितिः
माघे मास्यपरे पक्षे याष्टमी समुपस्थिता[13] ।।६।।

1. NM-B, C, CNM - ŚY; 2. सम्मतः – B; 3. पुत्रस्वीकरणं..... प्रयन्ततः– NM: B; 4. काम्यश्राद्धमहं (sl. 1)... सनातनी (sl. 2) - NM: A, श्रुतिरेषा सनातनी – NM, त्युक्त श्रुतिचोदिता अनुलोम नव – C, cp. TS 6.3.10.5: "जायमानो ह वै ब्राह्मणस्तिभिः ऋण्वा जायते ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी";
5. स्मृतः– B; 6. सुतेन च– B; 7. स्वचिरे धर्ममाचरन् – B. It also adds: तस्मादृणापकरणं पितृणामिह कुर्वताम् ।। कन्यादित्यः यदादित्यः कृष्णपक्षेऽथ पञ्चमी श्राद्धमत्र गृही कुर्यात् । मासि मासि च वत्सरम् ।।
8. पार्वणेन ...... समाहितः (sl. 4) – mentioned in B after प्रौष्ठपद्यपरे..... सुधीः (sl. 5); 9. धर्मेण धीमता – A; यज्ञोपवीति कुर्वीत पुत्रकामो द्विजोत्तमः– B; 10. तिलार्द्ध – C; 11. यवैः ग्राह्यां – A, यवैः कार्यं – C; 12. प्रोष्ठपद्ये सितपक्षे पञ्चम्याहरेतसुधीः – B; 13. तत्पक्षे..... समुपस्थिता– NM: B.

श्राद्धं तत्राष्टका नाम स्मर्यते श्रुतिचोदितम्[1]
अद्रव्योऽपि यथाशक्ति[2] कुर्यादेवाष्टकां बुधः ।।७।।

योऽशक्तिकः स्वयं कर्तुं दारिद्र्येणाष्टकामिमाम्[3]
दक्षिणा च प्रदातव्या सुवर्णं वाससी ततः[4] ।।८।।

दक्षिणाहीनकर्माणि निष्फलानि भवन्ति हि
तस्माद्यत्नेन दातव्या दक्षिणा हि स्वशक्तितः ।।९।।

सर्वदा होमशान्त्यर्थमपश्रमविनाशनम्[5]
अस्मादादेयं सहस्रं दश वाष्ट पृषत्यः सदा[6] ।।१०।।

।। इति शौनककारिकायां
काम्यादिश्राद्धविधिः[7] ।।

1. श्रुतिचादिते – A, C; 2. यथाशक्त्या – A; 3. स्वयं कर्त्तु दारिद्रनाष्टकामिमां – A, श्राद्धं (sl. 7)...... दारिद्र्येणाष्टकामिमाम् (sl. 8) - NM: B; 4. सुवर्ण वासितं तथ-A; 5. सर्वदा होमशान्त्यर्थ अ+श्रमविनाशनम् – A, सर्वदा ..... विनाशनम् – NM: B, सर्वदा होमशान्त्यर्थं अश्रमविनाशनम् – C; 6. अस्मादादेयं साहासं दश चात्पृषत्यः सदा – A, अस्मादादेयं ..... सदा – NM:B, अस्मादादेय साहसं दश चार्त्पृषयः सदा – C; 7. इति काम्यश्राद्धम् – B.

।। अथ पिण्डपितृयज्ञविधिः[1] ।।

कर्मैतदुच्यते[2] पिण्डपितृयज्ञ[3] इति द्विजैः
यस्मिन्नहन्यमावास्या विद्यते तत्र चाहनि ।।१।।

भागेऽपरस्मिंस्तत्पिण्ड[4]पितृयज्ञं समाचरेत्
यद्याहिताग्निः कुर्वीत पितृयज्ञं तथा सति ।।२।।

दक्षिणाग्निं प्रज्वालयेदन्यस्त्वौपासनानलम्
प्रज्वाल्य तं परिस्तीर्य दर्भैः[6] प्राग्दक्षिणाग्रकैः ।।३।।

अग्नेः प्रागुत्तरे देशे प्रत्यगुत्तरतोऽपि वा[7]
प्राग्दक्षिणाग्रान् संस्तीर्य दर्भान्तेषु यथाक्रमम् ।।४।।

चरुस्थालीमुपक्रम्य कमण्डल्ववसानकम्
प्राग्दक्षिणान्तपात्राणि सादयेदेकशः क्रमात् ।।५।।

ततो यथोक्तकल्पेन तस्मिन्नग्नौ पचेच्चरुम्[8]
तस्मादग्नेः पृथक्कृत्य गृहीत्वा दीप्तमुल्मुकम् ।।६।।

ये रूपाणीतिमन्त्रेण[9] प्रणयेत्पूर्वदक्षिणे
सर्वकर्माणि चाप्यत्र तां दिशं प्रति सादयेत् ।।७।।

1. CNM-ŚY, अथ पिण्डपितृयज्ञस्य विधिरमिधीयते – B; NM: C; 2. कर्मैत्तदुच्यते – B; 3. पिण्डपितृयज्ञं – C; 4. तत्पिण्ड – A; 5. यथाहिताग्निः – B; 6. दर्भै – A; 7. प्रत्यगुत्तरतोरपि – A; 8. पच्चरुम् – A; चरुं पचेत् – B; 9. VS 2. 30, ĀŚS 2.6.2, ये रूपाण्यादि – A, C.

तं चाग्निं[1] पूर्ववद्दर्भैः परिस्तीर्य ततोऽनलात्[2]
अतिप्रणीतादर्वाक्[3] च सकृदपहता[4] इति ।।८।।

एवमादिं वेदिषद इत्यन्तं[5] मन्त्रमीरयन्[6]
स्पष्टां स्पयेनोल्लिखे[7]ल्लेखां पूर्वदक्षिणसंस्थिताम् ।।९।।

तां लेखामद्भिरासिच्य सकृच्छिन्नकुशावृताम्[8]
कृत्वाज्यं च[9] क्वचित्पात्रे[10] नवनीत[11]मथापि वा ।।१०।।

निषिच्य नवनीतं चेदुत्पुनीयान्नचेतरत्[12]
पुनस्तेनैव[13] पात्रेण ध्रुवापात्रे[14] निषिच्य तत्[15] ।।११।।

ध्रुवापात्रं च विन्यसेत्[16] कुशेष्वग्नेस्तु दक्षिणे
अथ ध्रुवागतं सर्पिर्नवनीतमथापि वा ।।१२।।

स्रुवेण किञ्चिदादाय चरौ पक्तेऽभिघारयेत्[17]
उद्वास्योत्तरतो वह्नेः[18] पुनरप्यभिघार्य तम् ।।१३।।

अग्नेस्तु[19] पश्चिमे देशे निधायास्तीर्णबर्हिषि[20]
अञ्जनाभ्यञ्जने चोभे कशिपुं चोपबर्हणम्[21] ।।१४।।

1. पञ्चाग्निं – B; 2. ततो वलात् – B; 3. अतिप्रणीतदर्वाक् – B; 4. VS 2.29, ĀŚS 2.6.9, सकृत्वापहता – B; 5. वेदिषदं इत्यन्तं – A, वेदिषद्वत्यन्तं– B, वेषद इत्यन्तं – C; 6. मीरयेत् – A, C; समीरयन् – B; 7. स्पृस्फयेनोलिखे – C; 8. कुशावृत् – B; 9. कृत्वा चरु– B; 10. कृयसात्रे – A; 11. नवनीता – B; 12. नवेतरत् – B; 13. पुनस्तेनेव – B; 14. ध्रुवपात्र – B, ध्रुवापात्रा – C; 15. निषेययेत् – A; 16. विन्यस्येत् – B; 17. चरुपन्कमिघारयेत् – B; 18. व्रह्मा – B; 19. अग्नेस्त – A; 20. निधायास्तीर्य बर्हिषि – B, C; 21. अञ्जनाम्यञ्नांचान्ते कशिपुपोवर्हणम् – B.

अस्याग्नेः पश्चिमे भागे[1] समुज्वाल्याथ[2] पावकम्
प्राचीनावीतवान्[3]भूत्वा समित्पञ्चदशात्मकम्[4] ॥१५॥

इध्मं[5] निदध्याज्ज्वलने[6] तूष्णीमेव[7] समाहितः
ततोऽवदानधर्मेण गृहीत्वा मेक्षणे चरुम्[8] ॥१६॥

सोमाये[9]त्यादिमन्त्रेण नमोऽन्तेनाहुतिं पुरा[10]
एकां[11] हुत्वाऽग्नये कव्यवाहनायेत्युपक्रमम् ॥१७॥

मन्त्रं नमोऽन्तमुच्यार्य[12] द्वितीयामाहुतिं ततः
आचरेन्मेक्षणेनैव यदि वा मन्त्रयोर्द्वयम्[13] ॥१८॥

इदं स्वाहान्तमुक्त्वोक्त्वा[14] क्रमेण जुहुयाच्चरुम्
स्वाहाकारेण होमे तु भवेद्यज्ञोपवीतवान्[15] ॥१९॥

तत्र प्रागग्नये हुत्वा पश्चात्सोमाय हूयते
अग्नौ यज्ञोपवीत्येव प्रक्षिपेन्मेक्षणं ततः ॥२०॥

हुतशिष्टाच्चरोरन्नं किञ्चिदुद्धृत्य भाजने[16]
तेन पिण्डत्रयं कृत्वा पितृभ्यो निर्वपेत्क्रमात् ॥२१॥

1. पश्चिमे देशे – B, C: 2. समुज्वल्याथ – C; 3. प्राचीनावीतीना – B, चीप्रोनवीतवान् – C; 4. प्राचीना ..... दशात्मकम् – NM:A; 5. इत्थं – B; 6. ज्वलने – A, B; 7. तूष्मीमेव – B, C; 8. मक्षणेन तु– A, मेक्षणेन तु – C; 9. ĀŚS 2.6.12; 10. पुरः– C; 11. एका – B; 12. ĀŚS *loc. cit* नमोंत्तमुच्चार्य – B, नमोत्तमुच्चार्य – C; 13. मन्त्रयोर्द्वयो – B; 14. स्वाहान्तमुत्कोत्का – A, B, C; 15. यज्ञोपवीतिवान् – B; 16. क्वचिदुघृत्य भाजने – A, B.

तत्र प्रथममासित्वा पूर्वदक्षिण[1]दिङ्मुखः
स्फ्येनोल्लिखितलेखाया[2] मा दिमध्यान्तदेशतः ॥२२॥

शुन्धन्तां पितरः[3] पूर्वं मन्त्रत्रय[4]मनुक्रमात्
उच्चार्योच्चार्य सलिलं किञ्चित्किञ्चिन्निषिच्य तत् ॥२३॥

तेषु स्थानेषु पित्रादेः पिण्डान्दद्याद्यथाक्रमम्
अथैषामत्र पितर[7] इत्याद्येनानुमन्त्रणम् ॥२४॥

मन्त्रान्ते कुर्यात्पिण्डानां त्रयाणां तन्त्रतः सकृत्
ततः सव्येन पार्श्वेन व्यावृत्यो[9]दङ्मुखो भवेत् ॥२५॥

नियम्य[10] वायुमासित्वा[11] किञ्चित्कालं यथाबलम्
ततस्तेनैव पार्श्वेन प्रत्यावृत्य[12] ततः पितॄन्[13] ॥२६॥

अमी मदन्ते[14]त्याद्येन मन्त्रेणाप्यनुमन्त्र्य तान्[15]
पिण्डशिष्टाच्चरोः[16] किञ्चिदादायाघ्राय[17] तत्यजेत् ॥२७॥

प्रक्षाल्य हस्तं शुन्धन्तामित्याद्यैरेव पूर्ववत्
मन्त्रैः पिण्डेषु पानीयं[18] निषिञ्चेत्पितृतीर्थतः ॥२८॥

1. पूर्यदक्षिण – C; 2. लेखितलेखायां – C; 3. ĀŚS 2.6.14; 4. तन्त्रत्रय – B; 5. किञ्चिनिषिच्यत – A, C; 6. यथाक्रम – B; 7. VS 2.31, ĀŚS 2.7.1; 8. तत्रतः सकृत् – A, B; 9. व्यावत्यो – B; व्याहृत्य – C; 10. निनियमा – C, 11. वाचानासित्वा – B; 12. पर्यावृत्या – A; 13. पुनः पितृन् – B, ततः पितृनृन् – C; 14. VS 2.31, ĀŚS 2.7.2; 15. मन्त्रितान् – B; 16. पिण्डशिष्टाश्चरोः – B, C; 17. आदायाघ्राय – C; 18. पातायं – C.

पिण्डेषु तेषु तैलं च दद्याद्दर्भेण तत्र तु
पित्रादिनामान्यत्रादौ[1] सम्बुध्यन्तान्यतः[2] परम् ॥२६॥

अभ्यङ्क्ष्वेति[3] वदेत्तैलं[4] दद्याद्दर्भैरनुक्रमात्
यथा महादेवशर्मन्नभ्यङ्क्ष्वेति तथाञ्जनम्[5] ॥३०॥

अङ्क्ष्वेति[6] च वदन्दद्याद्दर्भेण पितृतीर्थतः
एतद्वः पितरो वास इत्याद्यं मन्त्रमीरयन् ॥३१॥

दद्यात्पिण्डेषु वस्त्रान्तं सूत्रच्छेदमथापि वा
ऊर्णासूत्रैकशकलं[8] दर्भेण पितृतीर्थतः ॥३२॥

दाता यदि तु पिण्डानां पञ्चाशद्वर्षतोऽधिकः[9]
तदात्मीय[10]प्रकोष्ठस्थ[11]लोम वासोऽथ अर्पयेत्[12] ॥३३॥

अथैतानुपतिष्ठेत पितॄन्[13] पिण्डनिवासिनः
मन्त्रैर्नमो व[14] इत्याद्यैर्मनोऽन्वादितृचेन तु[15] ॥३४॥

उद्वासयेदथ[16] पितॄन्पिण्डस्थान्[17]सकलानपि
उक्त्वा परेतनाद्यर्चं[18] याम्यां दिशमनुव्रजन् ॥३५॥

1. पित्रादिनाप्यन्य त्रादौ– A, पित्रादिनामन्यः त्रादौ – B; 2. सम्बुध्यंतान्यतः– A, संवुध्यन्तान्यः– B, सम्बुध्यन्यतः– C; 3. ĀŚS 2.7.5; 4. वदत्तैलं – A; 5. तथा जनं – C; 6. ĀŚS *loc.cit*, अक्ष्वेति – C; 7. ĀŚS 2.7.6, वासं– C; 8. गुणसूत्रैः शकलं च – B; 9. पचशद्वर्षवाधिकाः– B; 10. तदाग्निय– B; 11. प्रकोष्ठस्छ–A, प्रकोष्ठस्य– C; 12. वाक्षोथमाचयेत् – B; 13. पितृन्– C; 14. ĀŚS 2.7.7, cp. Mai Sm 1.10.3, नव इत्याद्यै– B; 15. RV.10.57.3-5, ĀŚS 2.7.8, मनोन्वाहि तृचेन च –B, मनोन्वातु तृयेनतु– C; 16. उद्वाहयेदथ – B; 17. पिण्डस्तान् – A; 18. ĀŚS 2.7.9, उत्क्का परेतनाद्यर्य – A, उत्त्का परेतनादर्च – B, उक्त्वा वरेतनाद्यर्यं – C.

अग्ने त[1]मित्याभ्यामृग्भ्यां गृह्यमग्निमनुव्रजन्[2]
वीरं मे दत्त पितर[3] इति मन्त्रं ततो जपेत्[4] ॥३६॥

आधत्त पितरो गर्भ[5] मित्याद्यृचमुदीर्य तु[6]
प्राशयेन्मध्यमं पिण्डं पत्नीं पुत्रप्रसूतये[7] ॥३७॥

प्रक्षिपेदितरावप्सु प्रणीते वोल्मुकानले[8]
यस्य वास्त्यन्नविद्वेषः[9] सः प्राश्नीयादुभाविमौ[10] ॥३८॥

अचिकित्स्य[11]महारोगग्रस्तं वा भक्षयेदिमौ[12]
रोगान्मुक्तिः मृतिर्वास्य[13] भवेदन्यतरा गतिः ॥३६॥

उपयुक्तावशिष्टानि[14] पात्राणि द्वन्दमुत्सृजेत्
द्वन्दातिरिक्तमेकं चेत्तृणेन तत्सहोत्सृजेत्[15] ॥४०॥

॥इति शौनककारिकायाम्
पिण्डपितृयज्ञविधिः[16]॥

1. RV 4.10.1; 2. ĀŚS 2.7.10-11; 2. मृग्भ्यामग्निमनुव्रजन्– A, गृह्यमग्निमनुब्रजन् – C; 3. ĀŚS 2.7.12, cp. ĀPŚS 1.9.12, वीरं मे दत्तं पितर – B; 4. जपन् – B; 5. cp. VS 2.33, ĀŚS 2.7.13, अघत्त – B, आद्यन्त – C; 6 मुदीरयन् – C; 7. पत्नी पुत्रप्रसूतये– A, पत्नी प्रसूनये– B; 8. वोन्मुकेनले – B; 9. यस्य वास्त्यन्यविद्वेषः – A, अस्य वास्त्यन्नविद्वेषः– B; 10. प्राश्नीयादुभावपि – C; 11. अचित्यस्य – C; 12. भयेदिमौ– B; 13. रोगान्मुक्तोर्मृतिर्यस्य– B; 14. उपयुक्तविशिष्टानि– A, उपयुक्तवसिष्टानि– B; 15. After सहोत्सृजेत् B adds "उच्छिष्टेषु प्रकीर्यान्नं ततो यज्ञोपवीतवान् । ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति प्रदद्यादुक्तदक्षिणा." Then the portion from "ब्राह्मणानथ..... निर्गच्छेतामतो बहिः" of अनाहिताग्नेः पार्वण श्राद्धविधिः (sl. 51-57) is mentioned here in B, 16. NM-B.

।। अथ पार्वणश्राद्धम्[1] ।।

श्राद्धस्य पार्वणश्राद्धप्रयोगः[2] समुदीर्यते
तत्रानाहितवह्नीनां पार्वणं पूर्वमुच्यते ।।१।।

पर्वणि क्रियमाणत्वाच्छ्राद्धं पार्वणमुच्यते
प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यः सन्धिः पर्वेति तन्मते[3] ।।२।।

तत्सम्बन्धात्[4] पञ्चदशी कृष्णा पर्वेति कथ्यते
सामान्येऽपि[5] च पर्वत्वे पञ्चदश्योर्द्वयोरपि ।।३।।

या न्वेतयोरमावास्या श्राद्धकालोऽयमीरितः[6]
पूर्वेद्युः श्रुतवृत्ताद्या[7]न्वृणीत द्विजसत्तमान् ।।४।।

निमन्त्रयीत[8] विप्रौ द्वौ विश्वेदेवार्थमादितः
अथैकैकस्य पित्रादेः[9] संवृणीतायुजो[10] द्विजान् ।।५।।

बालौ तु विश्वेदेवार्थे पित्रादेर्वयसाधिकान्
पित्रादिष्वपि पूर्वस्मात्पूर्वस्मादुत्तरोत्तरम् ।।६।।

वर्षीयांसं द्विजन्मानं वृणीत सति सम्भवे[11]
मन्त्रयन्वृणुयाच्चैतान्ब्रह्मसूत्री भवेत्तदा ।।७।।

1. NM: B, C; CNM-ŚY; 2. श्राद्धं प्रयोग :– A; 3. पर्व तु तन्मुने– A; 4. तत्समंधात्– C; 5. मासान्यपि– C; 6. श्राद्धकालौ यमारितः– C; 7. श्रुतवित्ताद्यान्– A, श्राद्धस्य (sl. 1).... मीरितः (sl. 4) - NM, पूर्वेद्युः प्रातरुछाय– B; 8. निमन्त्रयेत्तथा– B; 9. विप्रादेः– C; 10. युजे– C; 11. अथैकैकस्य (sl. 5) .... सति सम्भवे (sl. 7)- NM : B; 12. भवेत्सदा– A, मन्त्रयन्..... भवेत्सदा – NM : C.

पित्र्ये तु कृत्ये सर्वत्र प्राचीनावीतवान्भवेत्[1]
गृहीत्वामुकसंज्ञस्यामुकगोत्रस्य चामुकः[2] ।।८।।

श्राद्धे तु वैश्वदेवार्थं करणीयः क्षणः त्वया[3]
इत्येव श्राद्धकृद् ब्रूयादों तथेति वदेदसौ ।।९।।

श्राद्धस्य कर्त्ता ऽयं ब्रूयात्तं प्राप्नोतु भवानिति
स वदेत्प्राप्तवानिति इतस्तं तं प्रतिद्विजम्[4] ।।१०।।

पुरूरवार्द्रवौ चैव संज्ञाभ्यां[5] प्रार्थितावुभौ[6]
उदितौ पार्वणश्राद्धे विश्वेदेवौ मनीषिभिः ।।११।।

तस्मात्तदर्थं तु तयोर्वरणे समुपस्थिते
'तन्नामन्यविस्मरन्नेव' तयोर्वरणमाचरेत्[8] ।।१२।।

1. प्राचीनावीतिना भवेत् – B. It also mentions: द्विजस्य दक्षिणं पाणिं स्वेन दक्षिणपाणिना; 2. चामुक - A, चामुके– B, the portion "गृहीत्वा... चामुकः" is repeated twice in C (fo. 141 L. 7-8 and 14); 3. The portion "श्राद्धेतु.... क्षणस्त्वया" is repeated twice in C (fo. 141 L .8 and 14-15); 4. The portion श्राद्धेतु, (sl. 9) .... प्रतिद्विजः (sl. 10) - NM: B. 5. चैति संज्ञन्या – B; 6. प्रथितावुभौ– B, C, see KANE, HDS, 4, p. 457n.1018; 7. ते नामनी स्मरं नेव – A. ते नाम नास्मरन्नेव – C; 8. B mentions here: "अङ्गणाद्येकदेशे तु परिशुद्धे महीतले । दक्षिणोदगवस्थे द्वे कुण्डे वृत्तौ प्रकल्पयेत् ।। अद्भिर्गोमयमिश्रापो विप्रः क्षिपेच्च ततः । उदीच्यकुण्डेऽप्रक्षीणप्राणमग्रं कुशद्वयम् ।। क्षिप्त्वाक्षतपुष्पाणि ततः कुण्डे च दक्षिणे । दक्षिणाग्रे तु निक्षिप्य कुशद्वयमतः परम् ।। तिलान्विकीर्य उदीच्यकुण्डे देवार्थविप्रयोः । पादानक्षतमिश्राभिः अद्भिः प्रक्षालयेत्स्वयं ।। वैश्वेदेवा स आगत श्रृणुतेत्याद्यविप्रयोः । वैश्वदेवौ समाह्वय ततः कुण्डे तु दक्षिणे ।। पादान्पित्रर्थविप्राणां प्रक्षाल्यावाहयेत्पितॄन् । उशन्तस्त्वेत्यृगन्तेषु पित्रादिषु यथाक्रमम् ।। एवं प्रक्षाल्य चरणान्ता.......... विश्वेदेवा पुरःसरं । प्रक्षालनं च पादानां यथापूर्वं समाचरेत् ।। द्विराचान्तस्तथाचान्तान् आसने स्वासने च तान् । अभोजनान्तं सर्वेषां स्यादेवेतदेवासनम् ।।"

पित्रादेरप्यनेनैव वृणीत विधिना द्विजान्
श्राद्धे तु वरणस्यैषा प्रक्रियाचरिता[1] बुधैः ॥१३॥

श्राद्धाय वरणं[2] यस्मिन्यस्मिन्वा श्राद्धभोजनम्
अहर्द्वयं तूभयोर्भोक्तुर्भोजयितुस्तथा ॥१४॥

ब्रह्मचर्यमनुष्ठेयमिति ब्रह्मविदो विदुः[3]
उपलिप्ते तिलान्क्षिप्त्वा द्विजान्पूर्वनिमन्त्रितान् ॥१५॥

तत्र तानासनेष्वेतान् लौकिकेषूपवेशयेत्[4]
एवं तत्रो[5]पविष्टानां सन्निधाने द्विजन्मनाम् ॥१६॥

औपासनाग्निं प्रज्वाल्य दर्भैः प्राग्दक्षिणाग्रकैः
परिस्तीर्य ततः पश्चात्पात्रासादनपूर्वकम् ॥१७॥

यत्तन्त्रमिध्माधानान्तं[7] पितृयज्ञसमीरितम्[8]
तदनुष्ठेयं[9]सकलमविस्मृत्य यथाविधि[10] ॥१८॥

ततः[11] प्रदद्यात्पित्रर्थविप्रेभ्योऽर्घ्यं[12] यथाक्रमम्
पित्रादीनां[13] यथासंख्यं लोहाश्ममयं मृण्मयम् ॥१९॥

1. चेरिता – C; 2. Mentioned in C after क्षणस्त्वया (sl. 9); 3. ब्रह्मचर्यमनुष्ठामिति ब्रह्मवयो विदुः– A, B mentions ब्रह्म ...... विदुः after विश्वेदेवार्थमादितः (sl. 5) and adds here : अपरेद्युः कस्मिंश्चित् ++ परिश्रिते; 4. B adds here : तयोर्दक्षिणमयेर्विप्रान् पित्रर्थानप्युदङ्मुखान्, लौकिकेपूपवेशयेत् – C; 5. Mentioned in B after स्यादेवेतदेवासनम् (sl. 12 fn. 8) and in C after बुधैः (sl. 13); 6. तथा पश्चात् - A, ततश्चात्र – B; 7. इध्मधानान्तं – C; 8. पितृयक्षे समीरितम् – A, C; 9. ददनुष्ठाय – A; तदनुष्ठाय – C; 10. यथाविधिः – B; 11. नतः – B; 12. विप्रभ्यो वा – B; 13. पित्रादना – A.

यद्वा तेष्वत्र[1] लोहादिष्वेकद्रव्येण निर्मितम्
पात्रत्रितयमानीय[2] तेषामग्रे निधाय च ॥२०॥

अन्तर्धाय कुशैस्तेषु[3] निषिच्यापो धृतः पुनः[4]
मन्त्रेण शं नो देवी[5] रित्यादिकेना[6]नुमन्त्र्य च[7] ॥२१॥

तिलोऽसी[8]त्यादिमन्त्रेण प्रतिपात्रं क्षिपेत्तिलान्[9]
अपः प्रथमपात्रस्थाः स्वधार्घ्या[10] इति मन्त्रतः ॥२२॥

निवेद्याभिमुखं पूर्वं पित्रर्थाय[11] द्विजन्मने
तत्पात्रात्किञ्चिदादाय[12] जलं दक्षिणपाणिना ॥२३॥

सव्यपाणिगृ[13]हीतेन पितृतीर्थेन तत्करे[14]
दद्यात्पितरिदं तेऽर्घ्यं[15] मिति मन्त्रमुदीरयेत्[16] ॥२४॥

या दिव्या आप[17] इत्यादिमन्त्रमुच्चार्य पैतृकम्[18]
अपोऽनुमन्त्रयीतास्य[19] पाणेः प्राप्नुवत्यर्महीम्[20] ॥२५॥

ततः पितामहार्थाय दद्यादर्घ्यं द्विजन्मने
द्वितीयपात्रतः किञ्चिज्जलमादाय पूर्ववत् ॥२६॥

1. यद्यतिये च – B; 2. पात्रान्त्रितयमानाय – B; 3. अन्तधीयां क्रुरस्वेषु – B; 4. धतापुनः – B; 5. RV 10.9.4, ĀGS 4.7.8; 6. रीत्यादिकेन – B; 7. केन सुमन्य तु – A, C; 8. ĀGS *loc.cit*; 9. तिलान्क्षिपेत् – B, क्षिपेत्तियान् – C; 10. ĀGS 4.7.12, पात्रस्था स्वधार्घ्या – A, पात्रस्थाः स्वधर्घ्या – B; 11. पित्रार्थाय – B; 12. किञ्चिददाय – A; 13. सव्यपाणीगृहीतेन – C; 14. निवेद्या (sl. 23) ... तत्करे (sl. 24) - NM : B; 15. ĀGS 4.7.10, तदद्यत्पितरिदं तेऽर्घ्यं – B; 16. उदीरयन् – C; 17. TB 2.7.15.4; 18. खैलकं – B; 19. आपो तु मात्रयेतास्य – B; 20. प्राणेः प्राप्नुबतीर्महीं – A, पाणेर्प्राप्नुवतीर्यह – B, पाणेप्राप्नुवतीर्महं – C.

तत्रेदं ते अर्घ्य[1]मित्येव[2] पितामहपदादिकः
मन्त्रस्तु भिद्यतेऽन्यत्तु तन्त्रं[3] पूर्ववदाचरेत् ।।२७।।

तृतीयपात्रतः[4] किञ्चिज्जलमादाय पूर्ववत्[5]
प्रपितामहशब्दाद्धि इदं तेऽर्घ्यमिति ब्रुवन्[6] ।।२८।।

प्रपितामहविप्राय दद्यादर्घ्यं यथा पुरा
पित्रादीनां त्रयाणां चेदेकैकमुपवेशयेत् ।।२९।।

तन्त्रोक्तेन प्रकारेण तावदेव[7] पुनः पुनः
त्रीनप्युद्दिश्य पित्रादीनपि[8] दद्याद्यथाक्रमम् ।।३०।।

यद्येकैकस्य पित्रादेरनेकानुपवेशयेत्
ततस्तन्त्रेण सर्वेभ्यः सकृदर्घ्यं निवेद्य तु[9] ।।३१।।

अर्घ्यं पूर्वोपविष्टाय पूर्वं दत्त्वा ततः परम्
उपवेशक्रमादर्घ्यमितरेभ्योऽपि निर्दिशेत्[10] ।।३२।।

दानमन्त्रमविस्मृत्य प्रतिद्विजमितीरयेत्[11]
आसिच्य प्रथमे[12] पात्रे[13] जलमुत्तरयोर्द्वयोः ।।३३।।

1. ĀGS 4.7.10; 2. मित्येष – B; 3. विद्यतेऽन्यत्तु मन्त्रं – B; 4. तृतीयः पात्रतः – C; 5. तत्रेदं (sl.27)....... पूर्ववत् (sl. 28): NM - A; 6. ĀGS *loc. cit*, 7. [illegible] - A, तस्मादेव – B, तस्मा एव – C; 8. अर्घ्य – B; 9. निवेदयेत् – A; 10. विनिर्दिशेत् – A, C; 11. मितिरयेत् – B, मीतीरयेत् – C; 12. प्रथमं– A; 13. पात्रं– C.

ताभिरद्भिर्मुखं सिञ्चेद्यदिपुत्रमभीच्छति[1]
पात्रं तु तत्तृतीयेन पात्रेणैव पिधाय च ।।३४।।

तथा[2]वस्थितमाश्राद्धसमाप्तेर्न तु[3] चालयेत्
पात्रस्याविचाल्यत्वप्रतिपादनतत्परम् ।।३५।।

यज्ञगाथाद्वयं प्रोक्तमाचार्येणापि तद्यथा
नोद्धरेत्प्रथमं पात्रं पितृणामर्घ्यपातितम् ।।३६।।

आवृत्तास्तत्र तिष्ठन्ति पितरः शौनकोऽब्रवीत्
उद्धृतं यदि चेत्पात्रं विवृतं च यदा भवेत् ।।३७।।

अभोज्यं तद्भवेच्छ्राद्धं क्रुद्धैर्पितृगणैर्गतैः[4]
एतस्मिन्नेव काले तान्गन्धमाल्यादिभिर्द्विजान् ।।३८।।

अभ्यर्च्य सर्वश्राद्धाङ्गं वसनाभरणादिकम्[5]
तेभ्यः[6] प्रदद्यात्स श्राद्धं वैश्वदेवपुरःसरम् ।।३९।।

स्थालीपाकादथोधृत्य किञ्चिदन्नं घृतेन च
सिक्त्वावदानधर्मेण त्ववदाय च मेक्षणे ।।४०।।

अभ्यनुज्ञाप्य तान्वि[7]प्रान्पित्राद्यर्थान्[8] समीपगः
अग्नौ करिष्ये करवै[9] करवाणीति वा वदेत्[10] ।।४१।।

1. माभिष्युति – B; 2. तत्र – B; 3. समाप्ते न तु – B, समाप्ते स्तन्न – C; 4. उद्धृतं यदि ..... गतैः – NM: A. It mentions "उद्धृतं यदि +++ भवेत् ।। अभोज्यं +++ गतैः". पात्रस्या (sl. 35) ..... गतैः (sl. 38) - NM: C; 5. श्राद्धाङ्ग धूपदीपं च सवनाम्भरणादिकी – B; 6. ततः – C; 7. अभ्यनुज्ञायतान् – A, अभ्यनुज्ञाप्य तादान् – B; 8. पित्राद्यर्थात् – A, C; 9. करचे – A; 10. वा वदन् – A.

तेऽपि[1] प्रत्यभिजानन्तो वदेयुः क्रियतामिति
कुरुष्व कुर्वित्यपि[2] वा ततोऽग्नौ जुहुयात्पुनः[3] ॥४२॥

सोमाये[4]त्यदिमन्त्रेण नमोऽन्तेन[5] ततोऽग्नये[6]
इत्यादिना नमोऽन्तेन यदि वा मन्त्रयोर्द्वयम् ॥४३॥

इदं स्वाहान्तमुक्तोक्त्वा प्रत्येकं जुहुयाच्चरुम्
यज्ञोपवीती भुत्वाथ वह्नौ प्रक्षिप्य मेक्षणम् ॥४४॥

पाकं सर्वमुपानीय संवेद्य च पृथक्पृथक्
विधिना दैवपूर्व[8] तु परिवेषणमाचरेत्[9] ॥४५॥

ततस्तान्भोजयेद्विप्रान्तृप्तास्तेस्युर्यथा तथा[10]
चरुहोमावशेषं[11]च तेभ्यो दद्याद्यथेष्टतः[12] ॥४६॥

1. तेमि – B; 2. cf. ĀGS 4.8.3 : 'प्रत्यम्यनुज्ञा क्रियतां कुरुष्व कुर्वीति॥', कुरुष्वः कुर्वीत्वपि – A; 3. पुरः – A; 4 AV. 18.4.72, ĀŚS 2.6 12; 5. नमोनत्येन - B; 6. AV 18.4.71, ĀŚS *loc.cit*; 7. "स्थालीपाका (sl .40)..... मेक्षणम् (sl.44)" -NM: C.It mentions here: "मेक्षणानुप्रहृत्यन्तं पितृयज्ञं करोत्यथ। स्थालीपाकस्य चाभावे पाणिहोमो विधीयते॥ विप्राणां भोजनायान्नादन्नमुद्धृत्य किञ्चन। घृतेन सिक्तं तत्कृत्वा मेक्षणेनावदाय च॥ सर्वेषामुपविष्टानां विप्राणामेव पणिषु॥ विभज्य जुहुयासर्वं सोमायेत्यादिमन्त्रतः॥ पुनश्च मेक्षणेनान्नमवदाय विभज्य च। जुहुयादग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नमः॥ इत्यनेनापि मन्त्रेण विप्राणामेव पाणिषु। तत्राग्नौकरणाभाद्विप्रानुज्ञापनं तथा॥ प्रत्यम्यनुज्ञापनञ्च द्वितयं न विवक्ष्यते ॥"; 8. देवपूर्वं तु - C; 9. परिवेष समाचरेत् - B; 10. ततस्तम्भोजयेद्विप्रान्घृताद्यौर्मिश्रमोदनम् - B; 11. शिष्टं च - B; 12. यथेष्टता - B. It mentions : "ततस्तान् ... यथेष्टतः (sl.46) after मेक्षणम् (sl.44) and adds: "इन्द्राय सोमसूक्तेन श्राद्धविघ्नो यदा भवेत्। अग्निभिर्भोजनेन च श्राद्धसम्पूर्णमेव हि ॥ भोजनोपक्रमात्पूर्वं ++ श्राद्धविघ्ने पुनः कार्यौ जपहोमौ न तृप्तिदौ॥ तृप्तानथ द्विजान् ++ मधुवाता ऋतायते इत्यृचं उपास्मै गायतादिम् ॥ पञ्चर्चमक्षन्नमित्येकार्चं धृतं क्रमम्॥ श्रावयित्वा सम्पनमिति पृच्छेत्तां ततः। ते च सम्पन्नमिति ब्रूयुः प्रीतिपुरःसरम्॥"

अथान्नाद् भुक्तशिष्टाच्च व्यञ्जनेभ्यश्च सर्वशः[1]
किञ्चित्पिण्डार्थमुद्धृत्य पात्रे निक्षिप्य कुत्रचित् ॥४७॥

अन्नशेषैश्च किं कार्यमिति पृच्छेच्च तांस्ततः
तेऽपीष्टैः[2] सह भोक्तव्यमिति प्रत्युक्तिपूर्वकम् ॥४८॥

प्रदद्युः सकलं तस्मै स्वीकुर्युर्वा यथारुचि[3]
अनाचान्तेषु विप्रेषु विहिताचमनेषु वा ॥४९॥

पिण्डदानादिकं कर्म पितृयज्ञवदाचरेत्[4]
नोद्वासयेच्च विप्राणामुच्छिष्टमादिवसक्षयात् ॥५०॥

ब्राह्मणानथ पित्रर्थान्परीत्य त्रिः प्रदक्षिणम्[5]
सस्त्रीकः स्वजनैः[6] सार्द्धं प्रणमेच्च[7] कृताञ्जलिः ॥५१॥

कनिष्ठाःप्रथमा ज्येष्ठा[8] श्चरमाः स्युः प्रदक्षिणे[9]
तेष्वक्षतान्विनिक्षिप्य प्रणतेषु द्विजाश्च ते ॥५२॥
आशिषो विविधा[10] ब्रूयुः कुर्युश्चानुग्रहं ततः
पित्र्र्थानो स्वधेत्युक्त्वा गच्छतेति वदेद् द्विजान् ॥५३॥

तेऽप्यों स्वधेत्युदीर्यैव गच्छेयुरनवेक्षकाः
अथवा सुस्वधेत्युक्त्वा गच्छतेति वा[11] तान्वदेत् ॥५४॥

1. व्यञ्जनेभयश्च सर्शशः -B; 2. तेपिष्ठैः -C; 3. यथा रुचिः -A, श्चेद्यथारुचिः – B; 4. यदाचरेत् -C; 5. A and B mention here the portion "दक्षिणाहीन ..... स्वशक्तितः" of काम्यश्राद्धविधिः (sl.9); 6. ज्ञातिभिः -B; 7. प्रणमे च -A; 8. प्रथम ज्येष्ठा -C; 9. प्रदक्षिणम् -B; 10. विविधान् - B; 11. च -A, C.

तथोक्त्वा तेऽपि गच्छेयुरालयमनवेक्षकाः
विश्वेदेवा इति पुनः प्रोचार्य तदनन्तरम्[1] ॥५५॥

प्रीयन्तामिति निर्दिश्य वैश्वदेवौ समुत्सृजेत्[2]
तावप्युदीर्य प्रथमं प्रीयन्तामिति तत्परम् ॥५६॥

विश्वेदेवा इत्युदीर्य निर्गच्छेतामतो बहिः[3]
ततः पुण्याहवाचनं कारयित्वा द्विजोत्तमैः ॥५७॥

ज्ञातिभिः सह भुञ्जीत कुर्यात्कर्म च लौकिकम्[4]
अनाहिताग्नेस्तदिदं पार्वणश्राद्धमीरितम्[5] ॥५८॥

॥ इति शौनककारिकायामनाहिताग्नेः
पार्वणश्राद्धविधिः[6] ॥

॥ अथाहिताग्नेः पार्वणश्राद्धविधिः[7] ॥

अथाहिताग्नेश्च यत्कार्यं[8] पार्वणं तदथोच्यते
निमन्त्र्य पूर्ववद्विप्रान् पूर्वेद्युर्वा परेऽहनि[9] ॥१॥

तिलावकीर्णदेशेऽथ[10] विप्रान्पूर्वनिमन्त्रितान्
सन्निद्वाप्यासनेष्वेतान् लौकिकेषूपवेशयेत्[11] ॥२॥

1. तत्परः -B; 2. समुद्धरेत् -A,C; 3. ब्राह्मणानथ (sl.51)..... निर्गच्छेतामतो बहिः (sl.57) is mentioned in B in the पिण्डपितृयज्ञविधिः (see sl.40n.15); 4. ततः पुण्याहवाचनं (sl.57)...... लौकिकम् (sl.58) is mentioned in B in the आहिताग्नेः पार्वणश्राद्धविधिः (see sl. 10n.7); 5. पित्रर्थानो (sl.53)...... श्राद्धमीरितम् (sl.58) - NM: C. It mentions here : "किञ्चित् त्रुटितं भविष्यतीति लक्ष्यते ॥"; 6. अनाहिताग्ने (sl. 58)..... श्राद्धविधिः - NM: B,C. B mentions here : "इति शौनकीये श्राद्धम्"; 7. CNM-ŚY, NM:B,C; 8. आहिताग्नेस्तु तत्कार्यं -B; 9. पूर्वेद्युरपरेहनि -B,C. B also adds : दर्भासनप्रदानादिकर्म कृत्वा यथा पुरा; 10. तिलावकरेण च -C; 11. लौकिकेषुपवेश्य च -B.

दक्षिणाग्निं समिद्धयास्मिन्[1] पितृयज्ञं विधाय च[2]
अर्घ्यदानमुपक्रम्य ब्राह्मणानां यथाक्रमम् ॥३॥

आच्छादनप्रदानार्थं विधायानाहिताग्निवत्
विप्राणां भोजनीयान्नादन्नमुद्धृत्य किञ्चन ॥४॥

घृतेन सिक्तं तत्कृत्वा मेक्षणेनावदाय च
विप्राणामुपविष्टानां[3] सर्वेषामेव पाणिषु ॥५॥

विभज्य जुहुयात् सर्वं सोमाये[4]त्यादिमन्त्रतः
पुनश्च[5] मेक्षणेनान्नमवदाय विभज्य च ॥६॥

जुहुयादग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नमः[6]
इत्यनेनापि मन्त्रेण विप्राणामेव पाणिषु ॥७॥

तत्राग्नौकरणाभावाद्विप्रानुज्ञापनं तथा
प्रत्यभ्यनुज्ञापनञ्च[7] द्वितयं न विवक्ष्यते[8] ॥८॥

तेषु तद्भुक्तवत्स्वन्नमन्यदन्नं[9] च भोजयेत्
ततस्तृप्तेषु विप्रेषु मन्त्राभिश्रवणादिकम्[10] ॥९॥

अनहिताग्निवत्सर्वं[11] कर्मशेषं समापयेत्
अत्र कर्मणि पिण्डानां दानं नेच्छन्ति सूरयः[12] ॥१०॥

॥ इति शौनककारिकायामाहिताग्नेः
पार्वणश्राद्धविधिः[13] ॥

1. समृद्धयस्मिन् -B; 2. विदध्यात् -B; 3. विप्राणामुपविप्राणाम् -C; 4. AV 18.5.72, ĀŚS 2.6.12; 5. पुनः श्च -B; 6. AV 18. 4.71, ĀŚS *loc.cit*; 7. प्रत्यभ्यनुज्ञानमिति -C; 8. विवक्षते -A,B.C mentions the portion विप्राणा (sl.5)...... विवक्ष्यते (sl.8) in the पार्वणश्राद्धविधि (see sl. 43 n. 6); 9. तेषु तु तद्भुक्तवत्स्वनमन्यदन्नं -B, तेषु तद्भुक्तवत्स्वन्नदन्नं -C; 10. मन्त्रेषु विप्रभिश्रवणादिकं -A,C; 11. अनाहिताग्नियत्द्रुदा - B; 12. छेदन्ति सूरयः -B. It mentions here "ततः पुण्याह .... लौकिकम्" (sl.57-58) and adds आहिताग्नेस्त्विदं पार्वणश्राद्धमिरीतम्; 13. MN : B.

।। अथ नक्षत्रहोमविधिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि नक्षत्र[2]होममुत्तमम्
आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं द्विजानां शुद्धजन्मनाम्[3] ।।१।।

अन्वाधानादिकं कृत्वा आज्यभागान्तसंयुतम्
अग्निः प्रजापतिः सोमो रुद्रोऽदितिर्बृहस्पतिः ।।२।।

सर्पाश्च पितरश्चैव[4] भगश्चैवार्यमा तथा[5]
सविता त्वाष्टाथ वायुश्चेन्द्राग्नी मित्र एव च[6] ।।३।।

इन्द्रो नैर्ऋतिरापो वै विश्वेदेवा[7] स्तथैव च
विष्णुर्वसवो वरुणोऽज एकपात्तथैव च ।।४।।

अहिर्बुध्नियस्तथा पूषा अश्विनौ यम एव च[8]
एते देवाः समाख्याता नक्षत्राणां यथाक्रमम् ।।५।।

अग्नेरप्यग्निर्मूर्द्धेति[9] प्रजापतेः प्रजापते[10]
आ प्यायस्वेति सोमाय[11] कद्रुद्रायेति रुद्रके[12] ।।६।।

1. CNM-B, NM : C, ŚY; 2. नाक्षत्र -C; 3. भावितात्मनाम् -C; 4. सर्पः पितरोऽपर्यमा च -ŚY; 5. भगश्चैवार्यमापि च -A, भगसवितुरेव च -ŚY; 6. सविता .... एव च -NM, त्वष्टा वायुस्तथेन्द्राग्नी मित्र इन्द्रो महापिता -ŚY; 7. रापो विश्वेदेवा -C; 8. इन्द्रो (sl.4)....... यम एव च (sl.5)- NM, आपश्च विश्वेदेवाश्च ब्रह्मविष्णु वसुरुाथा वरुणैकपादर्बृध्नि पूषा चाश्वियमास्तथा - ŚY; 9. RV 8.44.16, अग्नये चाग्निमूर्द्धनि -ŚY; 10. RV 10.121.10, प्रजापते प्रजापतौ -ŚY; 11. RV 1.91.16, त्वं सोमासीति सोमाय ŚY; 12. RV 1.43.1, प्र वः पान्तु तु रुद्रके -ŚY.

अदिति द्यौरित्यदित्यै[1] बृहस्पते बृहस्पतौ[2]
आयं गौरिति[3] सर्पाय[4] पित्रेऽप्याहं पितृनिति[5] ।।७।।

शं नो भगो[6] भगायाथ चार्यम्णेऽनृक्षरा इति[7]
सविता पश्चात्[8]सवित्रे तन्न स्तुरीपमित्यथ[9] ।।८।।

वायवा याहि वायौ च[10] इन्द्राग्नी रोचना दिवः[11]
मित्रो जनास्तु मित्राय[12] इन्द्रमिद्देवतातय[13] ।।९।।

नैर्ऋत्यै मो षु णश्चैव[14] आपोऽस्मानिति त्वथ[15]
विश्वे देवा इति विश्वेभ्य[16] इदं विष्णुश्च विष्णवे[17] ।।१०।।

वसुभ्योऽथ ज्मया अत्र[18] इमं मे वरुणेति च[19]
शं नो अजेऽजैकपदे[20] उत नो नक्तमेव च[21] ।।११।।

1. RV 1.89.10, अदितिद्यौरदित्यै च - A,C; 2. RV 2.23.15, बृहस्पते बृहस्पते -A,C; 3. RV 10.189.1, केतुं कृण्वन् इति -ŚY; 4. सर्पाय -C; 5. RV 10.15.3; 6. RV 7.35.2; 7. RV 10.85.23, भगाय चार्यम्णेनृक्षरा इति -A; शंनो...... इति -NM, अनृक्षरा इत्यर्यम्णे शं नो भगो भगाय तु - ŚY; 8. RV 10.36.14, सवितापश्चेति - ŚY; 9. RV 3.4.9, त्वष्ट्रे त्वष्टारमिति च -ŚY; 10. RV 1.2.1, वाय उक्थेभिर्वायवे -ŚY; 11. RV 3.12.9, चन्द्राग्नी रोचनादिव -A, गोर्विप्र इतीन्द्राग्नयोः -ŚY; 12. RV 3.59.1, मित्रवयं च मित्राय -ŚY; 13. RV 8.3.5, प्रससाहिष इन्द्राय -ŚY; 14. RV 1.38.6, उदीरय महापित्रे -ŚY; 15. RV 10.17.10, अदम्य आप इतीत्यपि -ŚY; 16. विश्वे देवेति विश्वेभ्यः - A,C; 17. RV 1.22.17, ब्रह्मयज्ञेति ब्रह्मणे विष्णवे तद्विप्रास इति -ŚY; 18. RV 7.39.3, उस्रा वदेति वसवे -ŚY; 19. RV 1.25.19, इमं मेति वरुणाय च -ŚY; 20. RV 7.35.13, एकपादहिर्बुध्नीभ्यां -C, एकपादाहिर्बुध्नीभ्यां -ŚY; 21. RV 10.93.5, शं नो अज एक इति - ŚY.

पूषन्निति[1] पूष्णे च अश्विनावेह चाश्विन्यौ[2]
यमाय सोमं सुनुत यमाय चेत्यृचा तथा[3] ।।१२।।

समिदाज्यचरूनेव[4] प्रत्यृचं चाष्टविंशतिम्[5]
देवतायै स्वऋक्षस्य कुर्यात्सर्वाभ्य एव वा[6] ।।१३।।

मासि मासि ऋतावृत्तौ वत्सरे वत्सरे तथा
मृञ्चामि त्वेति[7] षड्मिश्च सोमेनादित्य[8] इत्यृचा ।।१४।।

नवो नव[9]ऋचा वापि हुत्वाज्येन स्रुवेण च
स्विष्टकृदादिशेषं च होमं सर्व[10] समाप्य च ।।१५।।

दद्याद्धिरण्यं धेनुं वा आचार्याय प्रयत्नतः[11]
ब्राह्मणान्भोजयेत् सर्वान् सर्वकामसमृद्ध्ये[12] ।।१६।।

।।इति शौनककारिकायां
नक्षत्रहोमविधिः।।[13]

1. RV 6.54.9, पुषन्विति -A, न पुषे मा आशेति -ŚY; 2. RV 5.78.1-2, cp. ĀŚS 4.15.2, अश्विभ्यामश्विनेति च -ŚY; 3. RV 10.14.13, यमाय घृतवद्धेति यमाय घृतस्रुवा तथा -ŚY; 4. चरूण्येव - ŚY; 5; 5. चाष्टविंशति -C; 6. एव च -A; 7. RV 10.161.1; 8. RV 10.85.2; 9. RV 10.85.19; 10. सर्व -C; 11. आचार्य प्रयत्नतः -A; 12. सर्वकामार्थसिद्धये -A; 13. NM, इति शौनकीये नक्षत्रहोमविधिर्नाम षड्विंशः खण्डः -ŚY.

।। अथ नारायणबलिः[1] ।।

शौनकोऽहं प्रवक्ष्यामि नारायणबलिं परम्
चाण्डालादुदकात्सर्पाद् ब्राह्मणाद्वैद्युतादपि[2] ।।१।।

दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च रज्जुशस्त्र[3]विषाश्मभिः
देशान्तरमृतानाञ्च मृतानां चान्यसाधनैः ।।२।।

जीवच्छ्राद्धे मृतानां[4] च नैष्ठिकाणां तथैव च
यतीनां चैव योगिनामन्येषां[5] मोक्षकाङ्क्षिणाम्[6] ।।३।।

पुण्यं[7] पापक्षयार्थाय द्वादशेऽहनि कारयेत्
संवत्सरान्ते वा कुर्यात्[8] चाण्डालाद्यैर्हतस्य[9]च ।।४।।

द्वादश्यां श्रवणे[10] वापि पञ्चम्यां पर्वणोरपि
गृहस्थान्वा यतीन्वापि वैष्णवान्द्वादशोत्तमान् ।।५।।

त्रयोदशतमं श्रेष्ठं युवानं[11] संयतेन्द्रियम्[12]
देवालयेऽथवा नद्यां गोष्ठे वाराम एव[13]वा[14] ।।६।।

स्नातानाहूय गर्त्तेषु[15] पादान्प्रक्षाल्य[16] वारिणा
गन्धपुष्पादिकं सर्वं क्रमाद् द्वादशनामभिः ।।७।।

1.CNB - B, NM - C, ŚY; 2. ब्राह्मणाद्वेकतादपि - A; 3. सर्प - A,C; 4. जीवश्राद्धमृतानां - C, जीवश्राद्धकृतानां -ŚY; 5. मन्येषां - A, मन्येषा -C, ŚY; 6. मोक्षकाङ्क्षणाम् -C; 7. पुण्य -A; 8. संवस्तरान्ते कुर्यात् - C, संवत्सरात्परं - ŚY; 9. चाण्डालाद्यै हतस्य - C. ŚY adds here : ''सपिण्डीकरणात्पूर्वं विष्णुपूजां समाचरेत्'' 10. श्रावणे - C; 11.त्रयोदशतमश्रेष्ठ युवानः - A; 12. त्रयोदश .... संयतेन्द्रियम - NM:ŚY; 13. नद्या वा गोष्ठे वा सद्म एव - C; 14. च - A; 15. आहूनगैः कर्त्तुः - A; 16. पादं प्रक्षाल्य - ŚY.

वस्त्रं यज्ञोपवीतं च कुण्डले चाङ्गुलीयकौ[1]
उत्तरीयं तथोष्णीषं[2] छत्रोपानहभूषणम् ।।८।।

एतैरर्च्य द्विजान्पश्चाच्छ्रीभूमिसहितं हरिम्[3]
कृष्णमेवाथवावाह्य विष्टरे[4] हृदयात्प्रभुम् ।।६।।

भानुमण्डलतो वापि[5] भक्त्या सर्वं समाहितः
अतो देवेति[6] षड्भिश्च पौरुषैः षोडशैस्तथा[7] ।।१०।।

द्वादशाष्टाक्षराभ्यां[8] च समिदाज्यचरूनपि[9]
पाद्यादिधूपपर्यन्तं कृत्वा ऋग्भिश्च पौरुषैः[10] ।।११।।

सकृच्चाग्निमुखं[11] कुर्यादाज्यभागान्तसंयुतम्
विशेषं च तथा वक्ष्ये केशवाद्यैश्च नामभिः ।।१२।।

अतो देवेति षड्भिश्च[12] पौरुषैःषोडशै[13]स्तथा
हुत्वाग्नौ प्रत्यृचं दद्याद्[14]ब्राह्मणेभ्योऽर्घ्यमुत्तमम् ।।१३।।

पितःकेशव इदं तेऽर्घ्यं[15]पितृभ्यो[16]द्वादशक्रमात्
भोजनार्थं तदा[17]कुर्यादर्घ्यं मन्त्रैश्च[18]संयुतम् ।।१४।।

1. चाङ्गुलीयके -A,C; 2. उष्ट्रयीयं-C; 3. हरिः - A; 4. अथ कृष्णेवावाह्य विष्टरेत् -A, अथवावाह्य कृष्णेन विष्टरे -C, आद्ययावाह्य पुष्पेण विष्टरे -ŚY; 5. भानुमण्डलं भोनापि - A, मण्डलभावोऽपि -C; 6. RV 1.22.16-21; 7. RV 10.90.1-16, अतो देवेति .... षोडशैस्तथा - NM : ŚY; 8. द्वादशाष्टाक्षरान्यां च - A; 9. चरूण्यपि - ŚY; 10. पाद्यादि........ पौरुषैः is mentioned after भानु .... समाहितः (sl.10) in ŚY; 11. सूत्रोक्ताग्निमुखं - ŚY; 12. RV 1.22.16-21; 13.RV 10.90.1-16; 14. हुत्वा - C, दत्वा - ŚY; 15. पितः केशवदं तेऽर्घ्यं -A, पितरं केशवे तेऽर्घ्यं - C; 16. पितृभ्यां -C; 17.,भोजनार्था तथा - C; भोजनाद्यन्तयोः - ŚY; 18. मन्त्रश्च - A.

खण्डशर्करसंयुक्तं सर्वलक्षणसंयुतम्[1]
अन्नेन ब्राह्मणान्भोज्य विष्णुपूजां समाप्य च[2] ।।१५।।

ब्राह्मणैरभ्यनुज्ञातं[3] पिण्डकर्म समारभेत्
नामद्वादशयुक्तेभ्यः पितृभ्यो द्वादश क्रमात् ।।१६।।

आश्वलायनसूत्रोक्तविधिना पिण्डमाचरेत्[4]
शेषं पार्वणवत्कृत्वा[5] अभ्यनुज्ञानुसारतः[6] ।।१७।।

अतो देवेति[7] षड्भिश्च पिण्डोपस्थानमाचरेत्
पादप्रक्षालितं तोयं पितरस्ते पिबन्ति हि[8] ।।१८।।
क्षालयेत्तत्र गर्तेषु विप्रवाक्यादतस्ततः[9]
पुरुषसूक्तेन[10] देवेशं स्तुत्य कर्मसमाप्य च ।।१६।।

त्रयोदशतमं श्रेष्ठं सर्वालङ्कारसंयुतम्
कृत्वा प्रणवमन्त्रेण विसृजेत्तं सुपूज्य च[11] ।।२०।।

आचार्यं पूजयित्वा तु[12] सुवर्णतिलतण्डुलैः[13]
दक्षिणां च यथाशक्ति प्रदद्यादाप्नुयात्फलम् ।।२१।।

1. खण्डशर्कर .... संयुतम् - NM: ŚY; 2. ब्राह्मणान्भोज्य विष्णुभक्तिं समाप्य च - A,C, ब्राह्मणान्भाज्य विष्णुपूजां समाप्य च - ŚY; 3. अभ्युदयानुसारतः - A,C; 4. विधिना पिण्डमारभेत् - C; 5. पार्वणवत्कुर्यात् ŚY; 6. अभ्युदयानुसारतः - C, आभ्युदयानुसारतः - ŚY; 7. RV 1.22.16-21; 8. पितरः प्रपिबन्ति यत् - ŚY; 9. विप्रपादान्यतरस्ततः - ŚY; 10. RV 10.90.1-16; 11. त्रयोदश ...... सुपूज्य च - NM: ŚY; 12. आचार्यं पूजयित्वैव - ŚY; 13. सुवर्णतिलतण्डुलान् - ŚY.

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरुपूजां समाचरेत्[1]
प्रायश्चित्तं[2] तु पापानामन्येषां[3] मोक्षसाधनम् ।।२२।।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नारायणबलिं त्विमम्
कुर्याद् द्विजातयश्चान्ये तन्त्रं[4] शूद्रानुलोमजाः ।।२३।।

सहस्रभोजनस्यान्ते[5] कुर्यादेव बलिं[6] क्रमात्
तस्मादूहश्च कर्त्तव्यः[7]स्वधां पिण्डञ्च[8] वर्जयेत् ।।२४।।

पितृवर्गश्च षडाहुः[9] मातृवर्गोऽपि षडुत
सपिण्डाः पितृकाश्चात्र[10] द्वादश[11] पितृसंज्ञकाः[12] ।।२५।।

आद्यन्तयोस्तु कर्त्तव्यं पुण्याहं श्रेय इच्छता[13]
नारायणबलिं चेमं[14] हरेः प्रीतिकरं शुभम् ।।२६।।

स[15]प्राह विदुषे तस्मै शौनकाय नमो नमः ।।२७।।

।। इति शौनककारिकायां
नारायणबलिः[16] ।।

1. गुरुपूजा समाहितः - A,C; 2. प्रयश्चित्त - A; 3. पापाना मन्येषा - A,C; 4. मन्त्रैः - C; 5. भोजनाद्यन्ते ŚY; 6. कुर्यादेतद् बलि - ŚY; 7. तत्तदूषस्तु कर्त्तव्यो - A, तत्र दहस्तु कर्त्तव्यः - C; 8. स्वधापिण्ड - A; 9. वाहूमातृवर्गा च षट् तथा - A; 10. पितृसल्लास्तु – A;11. द्वादशे - C; 12. प्रकीर्तिताः -A, पितृवर्गश्च.... पितृसंज्ञकाः - NM - ŚY; 13. कर्त्तव्यो पुण्याहश्रेय इच्छता - A, पुण्याहं कर्त्तव्यं श्रेयमिच्छता - C; पुण्याह कर्त्तव्यं श्रेयमिच्छता - C; पुण्याह कर्त्तव्यं श्रियमिच्छता - ŚY, ŚY also mentions here :"इति शौनकीय नाराणबलिविधिः सप्तविंशतिखण्डः" and for no reason mentions the portion : "नारायणबलिं (sl.26)........नमो नमः (sl. 27)" as opening verse of the महाशान्तिविधिः ; 14. चैवं - A; 15. सः - ŚY; 16. A adds here :"समाप्तः ।। श्रीगजननार्पणमस्तु।। शके 1748 व्ययनामसंवत्सरे संवत् 1883 हेमलम्बनामसंवत्सरे भाद्रपद व13दश्या भृगुवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं समाप्तम् ।। जरे इत्युपनामकदादभटस्य लिखितं।। तोगलेकर इत्युपनामक यज्ञेश्वरातमजमहादेवस्य' इदं पुस्तकम्। श्री सायसदाशिवार्पणमस्तु ।।."C mentions here : "।। समाप्त।। अन्यान्यपि प्रकाराणि भविष्यन्तीति लक्षते। ।। शौनककारिका।।".

INDEX OF MANTRAS

Beginning of Mantras	Reference	ŚK Page (s)
अक्षन्नमीमदन्त	RV 1.82.2	310
अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां	RV 10.163.1	259, 278, 289
अग्न आयूंषि पवसे	RV 9.66.19	100,105,148,169, 182
अग्न इळा नम इळा	ĀŚS 8.14.18	125,127
अग्नये कव्यवाहनाय	ĀŚS 2.6.12	309, 316, 326, 329
अग्नये समिधमाहार्षं	ĀGS 1.21.1	107
अग्नये स्वाहा	ĀGS 1.10.13	18
अग्नावग्निश्चरति	ĀŚS 8.14.4	121,191
अग्निनाग्निः समिध्यते	RV 1.12.6	191
अग्निं दूतं वृणीमहे	RV 1.12.1	276
अग्निं नरो दीधितिभिः	RV 7.1.1	116
अग्निमीळे पुरोहितम्	RV 1.1.1	115, 118, 191
अग्निराचार्यस्तव	ĀGS 1.20.5	106
अग्निरैतु (*जीवपुत्र)	RV Kh 2.11	86, 194
अग्निर्मूर्धा दिवः	RV 8.44.16	205, 206, 330
अग्निश्च मा मन्युश्च	TĀ 10.24.1	29
अग्ने तमद्याश्वं	RV 4.10.1	319
अग्ने त्व नो अन्तमः	RV 5.24.1	182,250
अग्ने नय सुपथा	RV1.189.1	265
अग्ने रक्षा णो अंहसः	RV 7.15.13	48,302
अग्रे बृहन्नुषसाम्	RV 10.1.1	116
अङ्क्ष्व	ĀŚS 2.7.5	318
अङ्गादङ्गात्	ĀGS 1.15.9	42,196
अच्छा वदा तना	RV 1.38.13	263
अतो देवा अवन्तु नः	RV 1.22.16	20,65,266,334[2],335

अत्र पितरो मादयध्वम्	ĀŚS 2.7.1	317
अत्रा जहाम	RV 10.53.8	152
अदितिः केशान्वपतु	ĀGS 1.17.7	101
अदितिर्द्यौरदिति	RV 1.89.10	331
अनार्त्तास्य नार्त्तोऽहम्	ĀGS 3.8.12	132
अनृक्षरा ऋजवः सन्तु	RV 10.85.23	331
अन्नपतेऽन्नस्य नो	VS 11.83	97
अप नः शोशुचदघम्	RV 1.97.1	235,236
अपश्यं त्वा मनसा	RV 10.183.1	194
अपहता असुरा रक्षांसि	ĀŚS 2.6.9	315
अबोध्यग्निः समिधा	RV 5.1.1	116
अभ्यङ्क्ष्व	ĀŚS 2.7.5	318[2]
अमीमदन्त पितरो	ĀŚS 2.7.2	317
अमृतापिधानमसि	ĀGS 1.24.21	143
अमृतोपस्तरणमसि	ĀGS 1.24.12	142
अमोऽहमस्मि सा त्वम्	ĀGS 1.7.6	149
अम्बयो यन्त्यध्वभिः	RV 1.23.16	48,160,177
अयं त इध्म आत्मा	ĀGS 1.10.12	18
अयं ते योनिः	RV 3.29.10	191,197
अयमिह प्रथमो धायि	RV 4.7.1	244
अयाश्चाग्ने	ĀŚS 1.11.13	20,80,186,193,223
अर्यमणं नु देवम्	ĀGS 1.7.13	149
अर्वाञ्चमिन्द्रम्	RVKh 10.128.1	134
अव ते हेडो	RV 1.24.14	47
अश्मनस्तेजोऽसि	ĀGS 3.8.10	131,132
अश्मन्वती रीयते	RV 10.53.8	152
अश्मा भव परशुर्भव	ĀGS1.15.3	91
अश्वत्थे वो निषदनम्	RV 10.97.5	169[2]
अश्विना वेह गच्छतम्	RV 5.78.1	332

असावादित्यो	AB 7.24.3	30
अस्तीदमधिमन्थनम्	RV 3.29.1	192
अस्माकमुत्तमं कृधि	RV 4.31.15	41
अस्मे प्र यन्धि	RV 3.36.10	92
अहं ते पूर्वं	ĀGS 2.6.1	39
अहं वर्ष्म सजातानाम्	ĀGS 1.24.8	142
आ कलशेषु	RV 9.67.14	163, 204,282
आ कृष्णेन रजसा	RV 1.35.2	33,207,227 292
आग्ने याहि मरुत्सखा	RV 8.103.14	116
आ ते गर्भो योनिम् (* प्रजावत्)	RVKh 2.10	86,194
आ त्वा हार्षमन्तरेधि (* ध्रुव)	RV 10.173.1	165,170,177 225
आदित्प्रत्नस्य रेतसः	RV 8.6.30	235
आधत्त पितरो गर्भम्	ĀŚS 2.7.13	319
आ नः प्रजां जनयतु	RV 10.85.43	154
आ नो भद्रा क्रतवो (* स्वस्त्ययनानि, स्वस्ति)	RV 1.89.1	114,215,225 247,278,288
आप इद्वा उ भेषजीः	RV 10.137.6	278
आपः पुनन्तु पृथिवीम्	TĀ 10.23.1	29
आपोऽस्मान्मातरः	RV 10.17.10	21,47,160 177,331
आपो हि ष्ठा मयो भुवः (*अब्लिङ्ग * अब्दैवत)	RV 10.9.1	28,29,48 65,80,160 165,173 177[3],211, 214[3] 246,248,251 252,269,270[2] 278,289,293

आ प्यायस्व समेतु ते	RV 1.91.16	205,206,244
	9.31.4	288,289,292
		330
आयं गौः पृश्नीरक्रमीत्	RV 10.189.1	331
आयातु वरदा देवी	TĀ 10.26.1	31
आयुष्यं वर्चस्यम्	RVKh 10.128.2	133,205,206[2]
(*आयुष्य)		215,219
आ रोहतायुर्जरसम्	RV 10.18.6	215
आवदंस्त्वं शकुने भद्रम्	RV 2.43.3	116
आशुः शिशानः	RV 10.103.1	273
आहं पितॄन्	RV 10.15.3	331
इदं त एकम्	RV 10.56.1	188
इदं विष्णुर्वि चक्रमे	RV 1.22.17	296,331
इदमहमर्वावसोः	ĀŚS 1.3.31	14
इदमापः प्र वहत	RV 1.23.22	21.81
इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्	RV 1.11.1	204,206,247
(* माधुच्छन्दस)		
इन्द्रं वो विश्वतस्परि	AV 20.39.1	206
इन्द्रं स्तवा नृतमम्	RV 10.89.1	262
इन्द्र त्वा वृषभं वयम्	RV 3.40.1	78,81
इन्द्रमिद्देवतातय	RV 8.3.5	254,331
इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि	RV 2.21.6	91
इन्द्राग्नी रोचना दिवः	RV 3.12.9	331
इन्द्राणीमासु नारिषु	RV 10.86.11	78
इन्द्रावरुणा यदिमानि	RV 7.82.5	206
इन्द्रो अङ्ग महद्भयम्	RV 2.41.10	80
इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो	RV 3.53.21	264
(* वशिष्ठद्वेषिणी)		

इन्धानो अग्निम्	RV 2.25.1	176
इमं मे गङ्गे	RV 10.75.5	48,163,204
		254,282,293
		295
इमं मे वरुण	RV 1.25.19	331
इमं यम प्रस्तरमा	RV 10.14.4	250
इमं स्तोममर्हते	RV 1.94.1	225
इममश्मानमारोह	ĀGS 1.7.7	149
इमा आपः शिवतमा	AB 8.7.2	206,218,237
इमां धियं शिक्षमाणस्य	RV 8.42.3	181
इमामग्ने शरणिं मीमृषः	RV 1.31.16	13
इमा रुद्राय तवसे	RV 1.114.1-11	205,206,222
(* रुद्र)		247,255[2],278
इयमददाद् रभसम्	RV 6.61.1	176
इष एकपद्यूर्जे	ĀGS 1.7.19	150
इह प्रियं प्रजया ते	RV 10.85.27	153
इहैव स्तं मा वि	RV 10.85.42	194
उच्चा दिवि दक्षिणावन्तो	RV 10.107.2	205
उच्छ्रयस्व	RV 3.8.3	246,252
उत नो नक्तम्	RV 10.93.5	331
उत्तमे शिखरे देवी	TĀ 10.30.1	33
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते	RV 1.40.1	176
उत्सूर्यो बृहदर्चीं	RV 7.62.1	288,289
उदीर्ष्वातः पतिवती	RV 10.85.21	83
उदु त्यं जातवेदसम्	RV 1.50.1	33,183,207
		255
उद्गातेव शकुने	RV 2.43.2	69
उद्यन्नद्य	RV 1.50.11	235,255
उद्वयं तमसस्परि	RV 1.50.10	235

उपास्मै गायता नरः	RV 9.11.1	310
उपैतु मां देवसखः	RVKh 5.87.7	215
उभयं शृणवच्च	RV 8.61.1	80
उलूक्या तुं	RV 7.104.22	66
उष्णेन वाय	ĀGS 1.17.6	100
ऋतं च सत्यं चाभीद्धात्	RV 10.190.1-3	29,48,65
(* अघमर्षण)		
ऋतमग्रे प्रथमं	ĀGS 1.5.5	136
ऋध्याम स्तोमम्	RV 10.106.11	70
ऋषभं मा समानानाम्	RV 10.166.1	41.262
ऋषिभ्यः (स्वाहा)	ĀGS 1.22.14	112
एतद्वः पितरो वासः	ĀŚS 2.7.6	318
एतेनाग्ने ब्रह्मणा	RV 1.31.18	13
एतो न्विन्द्रं स्तवाम	RV 8.85.7	65,266
(* शुद्धवती)		
एवा बभ्रो वृषभ	RV 2.33.15	205
एवाह्येवा	AĀ 4.10	124
ओम् उत्सृजत	ĀGS 1.24.25	144
ओं कुरुत	ĀGS 1.24.24	144
ओं च मे स्वरश्च मे	ĀŚS 1.11.15	21
ओचित्सखा़यम्	RV 10.10.1	247
ओषधे त्रायस्वैनम्	ĀGS 1.17.8	101
कद्रुद्राय	RV 1.43.1	222,330
कस्य ब्रह्मचार्यसि	ĀGS 1.20.7	107
किं पिबसि	ĀGS 1.13.3	85
कुषुम्भकस्तदब्रवीत्	RV 1.191.16	115,116
कृणुष्व पाजः	RV 4.4.1	65,251,264
(* रक्षोघ्न)		273,276

क्षेत्रस्य पतिना	RV 4.57.1	43,165,276
गणानां त्वा गणपतिम्	RV 2.23.1	176,244
गन्ता नो यज्ञम्	RV 5.87.9	116
गन्धद्वारां दुराधर्षम्	RVKh 5.87.9	51
गृणाना जमदग्निना	RV 3.62.18	116, 276
गृभ्णामि ते सौभगत्वाय	RV 10.85.36	148
गृहानहम्	ĀŚS2.5.18	42
गृहा मा बिभीत	ĀŚS 2.5.18	42
चत्वारि शृङ्गा त्रयो	RV 4.58.3	265
चन्द्रमा मे ब्रह्मा स मे	ĀGS 1.23.8	13
चन्द्रमास्ते ब्रह्मा स ते	ĀGS 1.23.11	13
चित्रं देवानाम्	RV 1.115.1	33,183,255
जातवेदसे सुनवाम	RV 1.99.1	33,66,80
(* जातवेदस्)		205,236[2],244
		263,265,276
जीवं रुदन्ती	RV 10.40.10	152
जीवपत्नीं प्रजां विन्देय	ĀGS 1.7.22	151
ज्मया अत्र वसवो रत्न	RV 7.39.3	331
तच्छं योरावृणीमहे	RVKh 10.191.5	33,116,224
		279,280
तत्त्वा यामि ब्रह्मणा	RV 1.24.11	73,205,206
		254,293
तत्सवितुर्वरेण्यम्	RV 3.62.10	29,30,31,34
(* गायत्री * सावित्री)		65,77,78, 79
		80, 109,112
		117,134,170
		205,214,219
		225,265,266
		267
तत्सवितुर्वृणीमहे	RV 5.82.1	106

तद्विष्णोः परमम्	RV 10.22.20	48
तद्वो दिवो दुहितरः	RV 4.51.11	41
तन्तुं तन्वन्	RV 10.53.6	183,188
तं धीरासः कवयः	RV 3.8.4	107
तन्नस्तुरीपमध	RV 3.4.9	331
तन्मामवतु तन्मा	ĀGS 1.23.12	13
तमीशानं जगतः	RV 1.89.5	80,244
तमु ष्टुहि यो	RV 6.18.1	80
तरत्स मन्दी धावति	RV 9.58.1	65
तामग्निवर्णां तपसा	RVKh 10.127.12	276
तिलोऽसि सोमदेवत्यो	ĀGS 4.7.8	323
तुभ्यमग्रे पर्यवहन्	RV 10.85.38	196
तेजसा मा समनज्मि	ĀGS 1.21.2	108
त्रायन्तामिह देवाः	RV 10.137.5	81, 177, 206, 237
त्र्यम्बकं यजामहे (*मृत्युञ्जय)	RV 7.59.12	38, 50, 66, 80 205,236², 244 273, 276, 288³ 289³
त्र्यायुषं जमदग्नेः	VS 3.62	50
त्वं नः सोम विश्वतो	RV 1.91.8	255, 277
त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि	ĀŚS 8.14.6	121
त्वं सोम प्र चिकितो	RV 1.91.1	250
त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र	RV 9.67.1	247
त्वं ह्यग्ने प्रथमो	RV 6.1.1	116
त्वमग्ने द्युभिः त्वमाशु	RV 2.1.1	116
त्वमग्ने रुद्रो असुरो	RV 2.1.6	80
त्वमग्ने सप्रथा असि	RV 5.13.4	188
त्वमर्यमा भवसि यत्	RV 5.3.2	148

त्वां ह्यग्ने सदमित्	RV 4.1.1	116
त्वामिद्धि हवामहे (*बृहत्सामिक)	RV 6.46.1	66
त्वा जुष्टं निर्वपामि	ĀGS 1.10.6	15
दिवश्छद्मासि	ĀGS 3.8.14	132, 219
दुर्मित्र्यास्तस्मै	ĀSS 3.5.2	21
देव सवितरेष ते	ĀGS 1.20.6	106
देवस्य त्वा.....गृह्णामि	TS 2.6.8.6	81,106,142 170,196
देवस्य त्वा....यान्नाद्याया	VS 20.3	206, 218, 237 278
देवाः कपोत इषितः	RV 10.165.1	236
देवानां प्रतिष्ठे स्थ	ĀGS 3.8.14	132
देवानां भद्रा सुमतिः	RV 1.89.2	205
द्रविणोदाः पिपीषति	RV 1.15.9	65, 205
द्रुपदादिव मुमुचानः (*द्रुपदा)	AV 6.115.3	29
द्वा सुपर्णा सयुजा	RV 1.164.20	170
धाता ददातु दाशुषे	ĀGS 1.14.3	88
धामन् ते विश्वम्	RV 4.58.11	116
नमस्ते रुद्रमन्यवे (*शतरुद्रानुवाक)	TS 4.5.1-11	273, 277
नमो ब्रह्मणे नमो	TĀ 2.12.1	33, 204, 206
नमो मित्रस्य वरुणस्य	RV 10.37.1	183
नमो वः पितर इषे	ĀŚS 2.7.7	318
नमोऽस्तु सर्पेभ्यः	TS 4.2.8.3	283, 302
नवो नवो भवति	RV 10.85.19	65,206, 332

न हि ते क्षत्रम्	RV 1.24.6	160
नाके सुपर्णमुप	RV 10.123.6	73
निरस्तः परावसुः	ĀŚS 1.3.31	14
निवर्त्तध्वं मानु गाता	RV 10.19.1	177
नेजमेष परा पत	RVKh 10.184.1	89, 194
परि नो रुद्रस्य (*रुद्रर्च)	VS 16.50	283
परेतन पितरः	ĀŚS 2.7.9	318
परो मात्रया	RV 7.99.1	65
पाहि नो अग्न	RV 8.60.9	192
पितरिदं ते अर्ध्यम्	ĀGS 4.7.10	323
पिशङ्गभृष्टिम्	RV 1.133.5	66, 194, 206
पुंसवनम्	ĀGS 1.13.3	85
पुनस्त्वाऽदित्या	VS 12.44	189
पूर्णमसि पूर्णं मे	ĀŚS 1.11.6	21
पूर्णा दर्वी परा पत	VS 3.49	277
पूषणं नु देवं	ĀGS 1.7.3	150
पूषन् तव व्रते	RV 6.54.9	332
पूषा त्वेतो नयतु	RV 10.85.26	152
प्रजापते न त्वद्	RV 10.121.10	89,100,148 183,244,277 330
प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे	RV 7.104.25	116
प्र ते ददामि मधुनो	ĀGS 1.15.1	91
प्रत्यवरोह जातवेदः	ĀŚS 3.10.8	191, 198, 298
प्र त्वा मुञ्चामि	RV 10.85.24	150
प्रसम्राजे बृहदर्चा (*वारुण)	RV 5.85.1-8	47, 160, 161 247, 278, 293
प्र सु व आपो	RV 10.75.1	76, 160, 175

		177, 213
प्राच्यां दिशि देवा	ĀŚS 1.11.7	21
प्रा वेपामा बृहतो	RV 10.34.1	169
प्रेतो मुञ्चामि	RV 10.85.25	150
बृहस्पतिर्ब्रह्मा	ĀŚS 1.12.9	14
बृहस्पते अति यदर्यो	RV 2.23.15	331
बृहस्पते प्रति मे	RV 10.98.1	263
ब्रह्मचार्यस्यापो	ĀGS 1.22.2	110
ब्रह्म जज्ञानम्	VS 13.3	73
ब्रह्मणो वस्तेजसा	ĀGS 2.6	39
भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम	RV 1.89.8	205, 206
भद्रं नो अपि वातय (*भद्रदशाक्षर)	RV 10.20.1	219, 237
भद्रा अग्नेर्वध्र्यश्वस्य	RV 10.69.1	288
भुवनस्य पितरं गीर्भिः	RV 6.49.10	80
भूतेभ्यस्त्वा	ĀGS 1.24.15	143
भूर्भुवः स्वरोम्	ĀGS 1.14.4	89
मधु वाता ऋतायते	RV 1.90.6	142, 310
मनो ज्योतिर्जुषताम्	ĀŚS 2.5.14	184, 189, 190
मनोऽन्वा हुवामहे	RV 10.57.3	318
मम व्रते हृदयं ते	ĀGS 1.21.7	109
ममाग्ने वर्चः	RV 10.128.1	134
मयि मेधां मयि	ĀGS 1.21.4	108
महन्मे5वोचो भर्गो	ĀGS 1.23.9	13
महानाम्नीर्भो३ अनुब्रूहि	ĀŚS 8.14.15	124
मा चिदन्यद्वि शंशत	RV 8.1.1	116
माता रुद्राणां दुहिता	RV 8.101.15	144
मा नस्तोके तनये	RV 1.114.8	51, 222

मा नो महान्तम्	RV 1.114.7	222
मा नो मित्रो वरुणो	RV 1.162.1	256
मा विदन्परिपन्थिनः	RV 10.85.32	153
माऽहं प्रजां परासिचम्	ĀŚS 1.11.8	21
मित्रस्य त्वा चक्षुषा	TS 1.1.4.1	124, 116, 142
मित्रस्य वश्चक्षुषा	ĀŚS 8.14.18	125
मित्रो जनान् यातयति	RV 3.59.1	331
मुञ्चामि त्वा	RV 10.161.1	65, 205, 206[2] 261, 332
मेधां ते देवः सविता	ĀGS 1.15.2	91
मो षु णः परापरा	RV 1.38.6	250, 276, 331
यः पावमानीरध्येति	RV 9.67.31	205
यज्जाग्रतो दूरम् (*शिवसङ्कल्प)	VS 34.1	65, 81, 206 278
यज्ञोपवीतम्	PGS 2.2.10	169
यत इन्द्र भयामहे	RV 8.61.13	73, 250
यत्किं चेदं वरुण	RV 7.89.5	48
यत्क्षुरेण मर्चयता	ĀGS 1.17.15	102
यत्ते देवी निर्ऋतिः	AV 6.63.1	276
यत्ते यमं वैवस्वतम्	RV 10.58.1	254
यत्ते राजञ्छृतं हविः	RV 9.114.4	116
यत्ते सुसीमे हृदये	ĀGS 1.13.7	87
यत्र ब्रह्मा पवमान	RV 9.113.6	235
यदक्रन्दः प्रथमम्	RV 1.163.1	256
यदग्नेः सेन्द्रस्य	ĀGS 3.9.1	133
यदन्ति यच्च दूरके (*पावमानी)	RV 9.67.21	65, 80, 205 211, 235, 251

		273, 278, 289
यदस्य कर्मणो	ĀGS 1.10.22	20, 206
यमाय मधुमत्तमम्	RV 10.14.15	205, 206
यमाय सोमं सुनुत	RV 10.14.13	332
यस्ते मन्योऽविधद्वज्र	RV 10.83.1	263
यस्ते स्तनः शशयो	RV 1.164.49	269
य स्त्वा हृदा कीरिणा	RV 5.4.10	196
यस्मै त्वं सुकृते	RV 5.4.11	235
यस्मै त्वा कामकामाय	ĀŚS 8.14.4	193
यस्य ते विश्वा भुवनानि	RV 10.37.9	23
यस्य त्री पूर्णा मधुना	RV 1.154.4	164, 165
या ओषधीः सोमराज्ञीः	RV 10.97.18	169
याः प्रवतो निवत	RV 7.50.4	47, 77, 175, 213
याः फलिनीर्या अफला	RV 10.97.15	169, 283
यां कल्पयन्ति	AV 10.1.1	262
या ते अग्ने यज्ञिया	ĀŚS 3.10.6	198
या ते रुद्र शिवा तनूः	VS 16.2	81, 277
या दिव्या आपः	TB 2.7.15.4	323
युवं वस्त्राणि पीवसा	RV 1.152.1	49,131,164 169,207, 214 219
युवा सुवासाः परिवीत	RV 3.8.4	107
येन धाता बृहस्पतेः	ĀGS 1.17.12	101
येन भूयश्च रात्र्याम्	ĀGS 1.17.12	102
येन सूर्य ज्योतिषा	RV 10.37.4	23
येनावपत्सविता	ĀGS 1.17.10	101
ये यज्ञेन दक्षिणया	RV 10.62.1	66, 196
ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना	VS 2.30	314

ये वाजिनं परिपश्यन्ति	RV 1.162.12	256
योऽग्निं देववीतये	RV 1.12.9	188
यो जात एव प्रथमो	RV 2.12.1	247
यो नः स्वो अरणो	RV 6.75.19	116
यो वा अश्वस्य मेध्यस्य	BGŚS 1.19.5	256
रक्षोहणं वाजिनमा	RV 10.87.1	65
(*रक्षोहन्)		
राकामहं सुहवां	RV 2.32.4	89
रात्री व्यख्यदायती	RV 10.127.1	65, 241
(*रात्रि)		
रूपं रूपं प्रति	RV 6.47.18	280
वनस्पते वीड्वङ्गो हि	RV 6.47.26	40
वनस्पते शतवल्शो	RV 3.8.11	170
वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा	RV 1.167.10	41
वयमु त्वा पथस्पते	RV 6.53.1	38
वरुणं नु देवं कन्या	ĀGS 1.7.13	149
वसवस्त्वा गायत्रेण	ĀGS 1.24.14	143
वात आवातु भेषजम्	RV 10.186.1	250
वायवा याहि दर्शत	RV 1.2.1	65,205,206
(*वायु)		235,247,255²
		331
वायो ष्ट्वा वीर्येण	ĀGS 2.6.3	39
वास्तोष्पते प्रति	RV 7.54.1	276
विदा मघवन् विदा	AĀ 4.1	124
(*महानाम्नी)		
विद्युन्नया पतन्ती	RV 10.95.10	65, 206
विराजो दोहोऽसि	ĀGS 1.24.16	143

विश्वेत्ता ते सवनेषु	RV 8.100.6	66
विष्णुर्योनिं कल्पयतु	RV 10.184.1	298
विष्णोर्नुकं वीर्याणि	RV 1.154.1	65, 255
(*विष्णु)		
विष्णो हव्यं रक्षस्व	TS 1.1.3.1	296
वि हि सोतोरसृक्षत	RV 10.86.1	155
वीरं मे दत्त पितरः	ĀŚS 2.7.12	319
वेणुरसि वानस्पत्योऽसि	ĀGS 3.8.15	133
शतं जीव शरदो	RV 10.161.4	66
शतं ते राजन्भिषजः	RV 1.24.9	205, 206, 250
(*वारुण)		278
शं न इद्राग्नी भवताम्	RV 7.35.1	65, 79, 173
(*शंवती)		243
शं नो अज एकपाद्	RV 7.35.13	331
शं नो देवीरभीष्टय	RV 10.9.4	306, 323
शं नो भगः शमु नः	RV 7.35.2	331
शं नो मित्रः शं वरुणः	RV 1.90.9	219
शं नो वातो वातु	AV 7.69.1	278
शिवं शग्मं शं योः शंयोः	ĀŚS 2.5.18	42
शीतोष्णाभिरद्भिरबर्थ	ĀGS 1.17.16	102
शुची वो हव्या मरुतः	RV 7.56.12	49
शुन्धन्तां पितरः शुन्धताम्	ĀŚS 2.6.14	317
श्रद्धयाग्निः समिद्ध्यते	RV 10.151.1	68
श्रिये जातः श्रिय आ	RV 9.94.4	66
संगोभिराङ्गिरसो	RV 10.68.2	193
सत्यं यशः श्रीर्मयि	ĀGS 1.24.22	144
सत्येनोत्तभिता भूमि	RV 10.85.1	155²,193
(*सूर्या)		

स त्वं नो अग्नेऽवमो	RV 4.1.5	188
सदसस्पतिं	RV1.18.6	112, 244
सप्त ते अग्ने समिधः	VS 17. 79	189, 244, 277 298
सप्त युञ्जन्ति रथमेक	RV 1.164.2	256
स प्रत्नथा सहसा	RV 1.96.1	243
समञ्जन्तु विश्वे देवाः	RV 10.85.47	154
समानी व आकूतिः	RV 10.191.4	116
समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य (*समुद्रज्येष्ठा)	RV 7.49.1	81,177,206 26,227,237 289
समुद्रादूर्मिर्मधूमाँ	RV 4.58.1	47, 80, 160 177, 236, 277
संपूषन्नध्वनस्तिर	RV 1.42.1	39
सं पूषन् विदुषा नय	RV 6.54.1	38
सविता ते हस्तमग्रभीत्	ĀGS 1.20.5	106
सविता पश्चात्तात्	RV 10.36.14	65, 210, 331
सहस्रशीर्षा पुरुषः (*सहस्राक्ष, पुरुष)	RV 10.90.1	65, 207, 223 266,267, 278 288,296, 297, 298, 334², 335
सहस्रसनिं वाजमभि	ĀGS 2.6.5	40
सीरा युञ्जन्ति कवयो	RV 10.101.4	276
सुत्रामाणं पृथिवीम्	RV10.63.10	41
सुमङ्गलीरियं वधूः	RV 10.85.33	153
सुमित्र्या न आप	ĀŚS 3.5.2	21, 47
सुश्रवः सुश्रवा असि	ĀGS 1.22.9	114
सूर्यश्चक्षुषामधिपतिः	AV 5.24.9	207

सूर्यश्च मा मन्युश्च	TĀ 10.25.1	29, 30
सूर्यो नो दिवस्पातु	RV 10.158.1	183
सेमामविड्ढि प्रभृतिम्	RV 2.24.1	176
सोमं राजानं संगायेताम्	ĀGS 1.14.6	90
सोमस्य मा तवसम्	RV 3.1.1	116
सोमांन स्वरणं कृणुहि	RV 1.18.1	176
सोमाय पितृमते	ĀŚS 2.6.12	309, 316, 326 329
सोमाय स्वाहा	ĀGS 1.10.13	18
सोमेनादित्या बलिनः	RV 10.85.2	332
सोमो ददद्गन्धर्वाय	RV 10.85.41	196
सोमो धेनुं सोमः	RV 1.91.20	73, 194
सोमो नो राजावतु	ĀGS 1.14.7	90
स्थिरौ गावौ भवताम्	RV 3.53.17	40
स्मृतं च मे अस्मृतम्	ĀP 12	133
स्मृतं निन्दा च विद्या च	ĀGS 3.9.1	133
स्योना पृथिवि भवानृक्षरा	RV 1.22.15	65, 164, 165 176, 246, 256
स्वधाध्यां	ĀGS 4.7.12	323
स्वधिते मैनं हिंसीः	ĀGS 1.17.9	101
स्वर्भानोरध यदिन्द्र	RV 5.40.6	292
स्वस्तिदा विशस्पतिं	RV 10.152.2	80
स्वस्ति नो मिमीताम् (*स्वस्तिमती, *स्वस्त्यात्रेय, *स्वस्त्ययनानि)	RV 5.51.11-15	65, 144, 243 248
स्वादिष्ठया मदिष्ठया	RV 9.1.1	116

हंसः शुचिषद्वसु	RV 4.40.5	33, 296
हतो मे पाप्मा	ĀGS 1.24.24	144
हिरण्यरूपमुषसो	RV 5.62.8	207
हिरण्यवर्णां हरिणीम् (*श्री)	RVKh 5.87.1	65, 78, 164 176, 236, 276

INDEX OF VERSES

अपसर्पन्तु ये भूताः 57
आदित्या वसवो रुद्रा 210
आश्लेषाया ऋक्षजातस्य 284
एतस्यामुत्पातशान्त्यै 234
एहि पूर्वमृतः सर्पो 301
कनकारुणभासुरं 157
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि 302
दिशां पतीन्नमस्यामि 73
नीलोत्पलदलश्यामां 36
पापं पे नाशय क्षिप्रं 207
पितरः सर्वभूतानां 284
प्रसीद त्वं जातवेदा 37
प्रीयन्तां किङ्कराश्चेति 266
बालेऽस्माभिरयं बालो 278
ब्रह्मादयस्तथा देवाः 209
भूमिपुत्रो महातेजाः 45
भूः स्वाहा मृत्युर्नश्यतु 223
मङ्गलो भूमिपुत्रश्च 44
यथा महेन्द्रो देवानां 220

यन्मया दूषितं तोयम् 49

यमः प्रीतोऽस्तु भगवान् 266

ये के चास्मत्कुले जाताः 51

योऽसौ खड्गधरो देवो 279

योऽसौ दण्डधरो देवो 279

योऽसौ देवो जगत्प्राणो 279

योऽसौ निधिपतिर्देव 279

योऽसौ पशुपतिर्देवः 279

योऽसौ पाशधरो देवो 279

योऽसौ वज्रधरो देवो 279

योऽसौ वागीश्वरो नाम 279

योऽसौ शक्तिधरो देवो 278

रक्तमाल्याम्बरधर : 44

विघ्नेशः क्षत्रपो दुर्गा 279

शतमानसुवर्णेन 207

श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां 21

सर्पाधीश ! नमस्तुभ्यं 285

सर्पोऽनन्तस्था शेषः 303

सर्पो रक्तस्त्रिनेत्रश्च 283

सुस्थिर भव ईशानः 57